کوردستان
و پۆست - داعش

لێکۆڵینەڤانە بەشدارەکان:

ئازاد عەلی
عەبدولڕەحمان کەریم دەروێش
هاوڕێ باخەوان
مەسعوود ڕۆستەمی
مامەند ڕۆژە
حیسام دەستپیش
بیلال سامبوور

ناوەندی لێکۆڵینەوەی ڕووداو
Rudaw Research Centre

کوردستان

و پۆست -داعش

ناوەندی لێکۆڵینەوەی رووداو

2016

کوردستان و پۆست -داعش

بەڕێوەبەری پرۆژە:

مامەند رۆژە

لێکۆلینڤانە سەرەکییەکان:

د. ئازاد عەلی

هاوڕێ باخەوان

لێکۆلینڤانە راسپێردراوەکان:

د. بیلال سامبوور

عەبدولڕەحمان کەریم دەروێش

د. مەسعوود رۆستەمی

حیسام دەستپیش

ناوەندی لێکۆڵینەوەی رووداو
Rudaw Research Centre

چاپی یەکەم
2716 ـی کوردی - 2016 ـی زایینی
ResearchCentre@rudaw.net
ناونیشان: هەولێر - باشووری کوردستان
چاپی دووەم: تشرینی دووەمی 2016

هەموو مافەکانی ئەو پەرتووکە پارێزراوە بۆ ناوەندی لێکۆڵینەوەی رووداو، هەموو جۆرە لەبەرگرتنەوەو بەکارهێنانەوەیەکی قەدەخەیە.

ژمارەی سپاردنی لە کتێبخانەی گشتی هەرێمی کوردستان (309 ساڵی 2016) ی بۆ تەرخانکراوە

چاپخانەی کوردستان - سلێمانی

نێوەڕۆک

پێشەکی	12
بەشی 1 – ڕەگوڕیشەی داعش و هاتنیان بۆ کوردستان	**15**
1-1 بەراییەکانی دەرکەوتنی داعش وەك هێزێکی سەربازی و ئایدیۆلۆژی	**16**
ریشەی مێژوویی دیاردەی ئیسلامی سیاسی	16
ئیخوان موسلمین و گۆڕانکارییە گەورەکە	17
گەشەسەندنی سەلەفیی جیهادی	18
سەرەتای چالاکی تەقاندنەوە	19
سەلەفیی جیهادی لە لۆکاڵییەوە بۆ گلۆباڵی و دامەزرانی قاعیدە	20
تۆڕی قاعیدەی جیهانی	21
ڕێڕەوی جیهادی جیهانی لە ئەفغانستانەوە بۆ هەورامانی کوردستان	21
ڕاگەیاندنی «تەوحید و جیهاد» و دامەزراندنی دەوڵەتی ئیسلامی لە عێراق	22
دامەزراندنی دەوڵەتی ئیسلامی لە عێراق و شام (داعش)	22
ڕێڕەوی دوژمنکارانەیان بەرامبەر کورد	23
هۆکارەکانی زۆربوونی ڕۆڵی داعش لە ناوچەکەدا	23
کورتە و سەرئەنجام	24
دیاگرامی ئیسلامی سیاسی لە جەمالەدینی ئەفغانییەوە بۆ عەرەبی ئەفغان	26
سەرچاوەکان	27
1-2 کورتەی ڕەگوڕیشەی سەلەفیی جیهادی لە کوردستان	**28**
دیاگرامی مێژووی ئیسلامی سیاسی لە کوردستاندا	34
سەرچاوەکان	35
بەشی 2 – فاکتەرە ناوخۆییەکان و کوردستان پۆست-داعش	**36**

2-1 باشووری کوردستان 37
بەرەی ناوخۆییی باشووری کوردستان و دابەشبوونی هێزە سیاسی و سەربازییەکان 38
نەخشەی دابەشکردنی هێزەکان لە باشووری کوردستاندا 44
باری ئابووریی کوردستان 45
باشووری کوردستان و دەوڵەتانی دراوسێی 45
باشووری کوردستان و پۆست-داعش 47
باری ئابووری 48
دیمۆگرافیای باشووری کوردستان 51
شانە نووستووەکانی داعش 51
سەرچاوەکان 52
2-2 باکووری کوردستان 54
بەرایی: یەکەم بەریەککەوتنی جیۆسیاسی 54
داعش – کەجەکە: هێزەکانی پۆست سایکس - پیکۆ 55
کەجەکە: خۆگونجاندن لەگەڵ سێ ئاڵقەی جیۆسیاسی 59
ئەنجام: کەجەکە جیۆپۆلیتیکی پۆست-داعش 61
2-3 ئایندەی هێرشی داعش بۆ سەر رۆژئاوای کوردستان 65
سووپایەك لە تووندڕەوە سوورییەکان 65
هێرشی بەرەی نوسرە لەسەر ناوچەکانی رۆژئاوای کوردستان و ئامادەکاری بۆ جەنگی داعش 67
بەشداریکردنی داعش لە گۆڕینی نەخشەی هێزە سیاسییەکان لە رۆژئاوای کوردستان 73
کاریگەریی داعش لەسەر هەڵوێستی کوردانی رۆژئاوای کوردستان 75
کۆبانێ و بەجیهانیکردنی دۆزی کوردی سووریا 76
ئابلۆقەی عەفرین 78
کاریگەری نەرێنی هێرشی داعش بۆ سەر ناوچەکانی رۆژئاوای کوردستان 81
ئایندەی رۆژئاوای کوردستان دوای بەزاندنی داعش 84

2-4 داعش و ئاسایشی نیشتمانیی کوردستان 87
بەرایی: داعش چۆن دەرکەوت و چیکرد؟ 87
چەمکەکان: پێناسە و بوارەکانی ئاسایشی نیشتمانی 89
پایەکانی ئاسایشی نیشتمانیی کوردستان 92
داعش: تەحەدییەکانی ئاسایشی نیشتمانیی کوردستان 95
ئەنجام : پۆست – داعش و هەڕەشەکان 100
بەشی 3 – فاکتەرە هەرێمییەکان لەسەر کوردستان، پۆست-داعش 103
3-1 ئایا کوردستان دەتوانێ لەنێوان تورکیا و داعشدا سەربەخۆیی وەربگرێت؟ 104
هەست بە بوونی کورد دەکرێت! 105
مەزهەبگەرایی و بەرزبوونەوەی هەڕەشەی داعش 105
بەرخۆدانی رزگاری کوردستان لە دژی داعش 106
رۆژەڤی نەگۆڕ لە هەرێمی کوردستان: سەربەخۆیی 107
کوردستان و ناوچە کێشە لەسەرەکان 107
دابەشبوونی سیاسی لە کوردستان 108
وڵاتانی ناوچەکە و هێڵی دژە-کوردستان 109
ناوچەی کوردستانی پەیوەست بە تورکیا 110
ترسی هەمیشەیی تورکیا: دابەشبوون 110
هەڵەی گەورەی تورکیا: «باکووری عێراق» 111
سەربەخۆیی کوردستان و کۆمەڵگەی تورکیا 112
ترسی هەمیشەیی تورکیا: کوردستانی سەربەخۆ 113
پڕوپاگەندەی نوێی تورکیا: لەبەر سەقامگیری نەخێر بۆ کوردستان! 114
کوردستان وەك بەشێك لە تەوەری سوننی 116
تورکیا، ئەمریکا و ئێران 116
رۆژەڤی تورکیا سەربەخۆیی کوردستانی تێدا نییە 118

کوردستان وەك هەڕەشەیەك 118
ئایا تورکیا سەربەخۆیی کوردستان قبوڵدەکات؟ 119
ئەنجام 120
3-2 ئێران: سیاسەتی هەژموونی گوتاری 121
ئابستراکت 121
پێشەکی 121
چوارچێوەی تیۆری 122
جیۆپۆلیتیکی کوردستان و ناسنامەی کورد 124
ئێران و سیاسەتی داگیرکردنی جیۆپۆلیتیکی مێشکەکان 126
ئەنجام 129
سەرچاوە ئینگلیزییەکان 130
سەرچاوە فارسییەکان 130
3-3 هەڵوێستی دەوڵەتانی ئەنجوومەنی هاریکاری کەنداو و ئاسۆی پەیوەندییەکانیان لەگەڵ هەرێمی کوردستان 131
1 - جیهادیی سەلەفی لە کۆمەڵگە خەلیجییەکان لەنێوان هەناردەکردن و کاریگەریدا 132
2 - وەرچەرخانی کارکردی جیهادیی سەلەفی و رەنگدانەوەی لەسەر دەوڵەت و کۆمەڵگەی خەلیجی 133
3 - پێگەی وڵاتانی عەرەبی سوننە و بلۆکی کەنداو لەدژی داعش 134
4 - ژینگەی پێکگەیشتنی وڵاتانی عەرەبی سوننە بەرێبەری ئەنجوومەنی هاریکاری کەنداو لەگەڵ هەرێمی کوردستان 135
5 - گۆڕانکاری لە پەیوەندییە کوردی – خەلیجییەکان دوای رێککەوتنی ئەتۆمی ئێران 136
6 - پێگەی کوردستان لەنێو هاوپەیمانی ئیسلامی بە پێشەنگی سعودیە 138
7 -ئاسۆکانی ئایندەی پەیوەندییە کوردستانی – خەلیجییەکان لە پاش داعش 143
بەشی 4 – فاکتەرە نێودەوڵەتییەکان و کوردستان پۆست-داعش 147

4-1 کاریگەری ستراتیژی ئۆراسیایی رووسیا لەسەر دۆخی کوردستان پۆست-داعش 148
جەنگی داعش و کاریگەرییەکانی رووسیا 161
ئەنجام 163
لیستی سەرچاوەکان: 134
4-2 سیاسەتی ئەتڵەسی و کوردستانی پۆست-داعش 165
ئەمریکا: داعش و پۆست-داعش 167
کوردستان، داعش و پۆست-داعش 168
ئەمریکا، عێراق و کوردستان: قۆناخی پۆست-داعش 169
ئەنجام 174
سیناریۆکان 177
کەی ترسی داعش نامێنێت؟ 177
سیناریۆ «خراپ»ەکان 178
سیناریۆ «باش»ەکان 179
ئەنجامی لێکۆڵینەوە 182
راسپاردەکان 185
بیۆگرافیای لێکۆلینڤانەکان 187
ئازاد عەلی 187
هاوڕێ باخەوان 188
مامەند رۆژە 189
عەبدولڕەحمان کەریم دەروێش 190
مەسعود رۆستەمی 191
بیلال سامبوور 192
حیسام دەستپیش 193

پێشەکی

لـە سـەرەتای ئابـی 2014دا داعـش پەلامـاری هەرێمـی کوردسـتانی دا و بەشـێکی خاکـی کوردسـتانی داگیرکـرد. داعـش پشـێوییەکانی بەهـاری عەرەبـی لـە سـووریا قۆسـتەوە. ئەمـە لـە دیـدی پسـپۆڕانی جیۆپۆلیتیـکا بـە وەرچەرخانێکـی جیۆپۆلیتیکـی لەقەڵەمدەدرێـت. بۆیـە کوردسـتان ناچاربـوو لەگـەڵ هەلومەرجێکـی جیۆپۆلیتیکـی تـازەدا هەڵبـکات. داعـش لەگـەڵ پەلاماردانـی موسـڵ لەیەکـەم بەیاننامـەدا رایگەیانـد کۆتایـی بە سـەردەمی سـایکس-پیکـۆ هێنـاوە و خـۆی وەك هێزێکـی پۆسـت سـایکس-پیکۆ پێناسـەکرد. لەسـەردەمێکدا کـە بـە سـەردەمی شـۆڕشـی جیۆپۆلیتیـکا دادەنرێـت، ئـەم کـردارەی داعـش بـە دیاردەیەکـی جیۆپۆلیتیکـی لەقەڵەمدەدرێـت. داعـش لەپەنـای سـنوورەکانی کوردسـتان لـە ناوچـە سـوننەکانی عێـراق و سـووریا سیسـتەمێکی «نیوەدەوڵـەت»ی پێکەوەنـا کـە بەشـێکی زۆر لـە پسـپۆڕان بـە دیفاکتـۆ-دەوڵـەت و هەندێکیـش بـە دەوڵەت–رێکخراوێکـی تیرۆریسـتی وەسـفیانکردووە.

شـاڵاوی داعـش بـۆ سـەر کوردسـتان هـەم هەلـی ئافرانـد و هـەم هەڕەشـە. لەگـەڵ «هەڕەشـە» بەردەوامەکانـی ئـەم هێـزە کـە بەشـێکی بـە کوشـتار و جینۆسـاید کۆتاییهـات، بەقسـەی بەشـێکی زۆر لـە پسـپۆڕان «هەل»ێکـی تازەشـی لەبـەردەم بزووتنـەوەی کـورددا رەخسـاند. پرسـی بەرەنگاربوونـەوەی هەڕەشـەکانی داعـش بـۆ سـەر ئاسایشـی ناوچەیـی و تەنانـەت جیهانـی، هێـزە چەکدارەکانـی کوردسـتانی وەك «سـپەرێکی جیۆپۆلیتیـك»ی کارا لەبـەردەم داعـش قووتکـردەوە. هەروەهـا پێناسـەیەکی دیکـەی بـە پێگـەی ناوچـە کوردسـتانییەکانی باشـوور و رۆژئـاوای کوردسـتان بەخشـی کـە وەك «پەرژینێکـی سـتراتیژی»، دەتوانـێ قوڵایـی دیموگرافـی سوننە لـە سـێکوچکەی ئەنـادۆڵ، شـام و عێـراق لەیـەك دابـڕێـت. بەمـە کوردسـتان پێگـەی تـازەی خـۆی لەنێـو سـتراتیژییە جیهانییەکانـی نەهێشـتنی تیـرۆردا پێناسـەکردووە کـە ئەگـەری هەیـە ئاکامـی مێژوویـی یەکلاییکـەرەوەی بەدواوەبێـت، چونکـە داعـش وەك بکەرێکـی نە-دەوڵـەت، تاڕادەیـەك نەزمـی هەرێمـی لەبەریـەك هەڵوەشـاندووە. ئەمـەش ریزبەنـدی هێزەکانی ناوچەکـەی گۆڕیـوە بەشـێوەیەك کـە چەندیـن هاوپەیمانـی و بلۆکـی جۆراوجـۆری بـەدوای خۆیـدا هێنـاوە.

ئامانـج لـە نووسـینی ئـەم کتێبـە، گەڕانـە بـەدوای ئـەو پرسـیارە چارەنووسـییەدا، ئایـا لـە قۆناغـی پۆسـت-داعشـدا چ سـیناریۆگەلێك چاوەڕێـی هەرێمی کوردسـتان دەکـەن؟ هەروەها ئەمـە لەپەنـای خۆیـدا چەنـد پرسـیارێکی لاوەکیـش دەورووژێنـێ ئایـا فاکتـەری نێوخۆیـی،

فاکتـەری ناوچەیـی و فاکتـەری سـەرووناوچەیی چـۆن کارلێـك دەکـەن و تێکهەڵکێشـی ئـەم سـیانە چ کاریگەرییەکـی لەسـەر پێگـەی کوردسـتان دەبێـت؟ وەڵام دۆزینـەوە بـۆ ئـەم پرسـیارانە بەشـێوەیەك پەیوەنـدی بـە خوێندنـەوەی جیۆپۆلیتیکییـەوە هەیـە. بۆیـە پـڕۆژەی ئامادەکردنـی ئـەم کتێبـە وەك یەکـەم کتێبـی نێوکۆیـی ناوەنـدی لێکۆڵینـەوەی رووداو کـە بەرهەمـی ژمارەیـەك لێکۆڵینڤانـە لـە هەمـوو بەشـەکانی کوردسـتان و ناوکـی تینك-تانکێکـی کوردسـتانییە، بـۆ تاوتوێکردنـی ئەنجامـە بابەتییەکانـی پۆسـت-داعش لـە کوردسـتان تەرخاندەکرێـت.

کێشـەکانی بـەردەم ئـەم پڕۆژەیـە زۆرتـر پەیوەندییـان بـە تەکنیکـی کارەوە هەیـە. وەك یەکـەم کاری پێکەوەیـی دەشـێ لـەڕووی چەمکسـازی و زاراوەسازییەوە زۆر لێکچوو نەبێت. هەروەهـا دەشـێ یەکێکـی دیکـە لـە کێشـەکان، پەیوەنـدی بـە شـێوازی لێکۆلینـەوەی لێکۆڵینڤانەکانـەوە هەبێـت. لەبەرئـەوەی هەریـەك لـە نووسـەران خەڵکـی پارچەیەکـی کوردسـتانن، پێدەچـێ شـێواز، تـەرز و میتـۆدی لێکۆلینـەوەش لێـك جیاوازبـن. بـۆ نموونـە لێکۆلینڤانانـی رۆژهـەڵات کاریگـەری میتـۆدی لێکۆڵینـەوەی ئێرانـی، باکووری هـی تورکـی، رۆژئـاوا هـی عەرەبـی و باشـووریش لەگـەڵ ئـەوەی بەشـێنەیی بـەرەو مۆدێلێکـی تایبەتـی کـوردی دەچێـت، بـەڵام شـێوازی عەرەبـی هـەر لەسـەرە.

ئـەم کتێبـە لـەڕووی پێکهاتـەوە بەسـەر چـوار بەشـی سـەرەکیدا دابەشـدەبێت: یەکـەم، لـە بنجوبناوانـی ئیسـلامی سیاسـی و هاتنیـان بـۆ کوردسـتان دەکۆڵێتـەوە. دووەم، بـۆ فاکتـەری ناوخۆیـی و کوردسـتانی پۆسـت-داعش تەرخاندەکرێـت. سـێیەم، باسـی فاکتـەری ناوچەیـی و کوردسـتانی پۆسـت-داعش دەکات. چـوارەم، لـە فاکتـەری جیهانـی و کوردسـتانی پۆسـت-داعش دەکۆڵێتـەوە. لەپەنـای ئـەم بەشـە سـەرەکیانەدا ئـەوە چەنـد بڕگەیەکیش بـۆ سـیناریۆکان، ئەنجامـەکان و لەئاکامیشـدا راسـپاردەکان تەرخاندەکرێـت.

ئـەم کتێبـە کارێکـی هاوبەشـە کـە بەدڵنیاییـەوە ئەگـەر ئـەم هاوکاریـەی گشـت هـاوکاران پێکـەوە نەبووایـە، ئـەوا رەنگـە ئـەم بەرهەمـە ئامادەنەکرایـە! بۆیـە کاری هاوبـەش لەگـەڵ ئـەوەی گیروگرفتـی تایبـەت بەخـۆی هەیـە، لەگـەڵ ئـەوەی یەکخسـتنی چەمـك و زاراوەکان ئاسـان نییـە، بـەڵام زۆر لایەنـی ئەرێنیشـی هەیـە کـە پێکـەوە کـۆی بەرهەمـی تێکهەڵکێشراو کاملدەکەن.

لـە پرۆسـەی نووسـینی ئـەم بەرهەمـەدا جگـە لـە لێکۆلینڤانانـی سـەرەکی ناوەنـدی لێکۆلینـەوەی رووداو، کۆمەڵێـك لـە هاوکارانیـش لـەدەرەوەی ناوەندەکـە بـە لێکۆڵینـەوە و بابەتەکانیـان کاریـان بـۆ سەرخسـتنی ئـەم پڕۆژەیـە کـردووە. لێـرە پێویسـتە بەنـاوی (ناوەنـدی لێکۆلینـەوەی رووداو)ەوە سوپاسـی ئـەم بەڕێزانـە بکـەم، کـە بـە دڵئاوەڵڵایـی

و بەدڵسـۆزییەوە لـە سەرخسـتنی پڕۆژەکـەدا رۆڵـی کارایـان گێـڕاوە: پرۆفیسـۆر د. بیـلال سـامبوور لـە باکـووری کوردسـتان، د. مەسـعودی رۆسـتەمی و د. حیسـام دەسـتپێش لـە رۆژهەڵاتـی کوردستان و مامۆسـتا عەبدولڕەحـمان کەریـم دەروێش لە باشـووری کوردسـتان. هەروەهـا سوپاسـی بەڕێـزان عەبدوڵـلا شـوکر و بەختیـار محەممـەد فەتحـی دەکەیـن کـە لـە وەرگێڕانـی بەشـێك لـە بابەتەکانـدا هاوکارییـان کردوویـن.

بێگومـان ئـەم بەرهەمـەش وەك هەمـوو بەرهەمێکـی ئادەمیـزاد لـە کەموکورتـی بێبـەری نییـە. لێـرەدا دەسـتی سـوپاس بـۆ ئـەو بەڕێزانـە دەخەینـە سـەر سـنگ کـە بـە رەخنـە و تێبینییەکانیـان کەموکورِییەکانـی ئـەم کتێبـە کاملدەکـەن.

(ناوەندی لێکۆڵینەوەی رووداو)
مامەند رۆژە
مارتی 2016

بەشی 1

ڕەگوڕیشەی داعش و هاتنیان بۆ کوردستان

بەرایيەكانی دەركەوتنی داعش وەك هێزێكی سەربازی و ئایدیۆلۆژی

د. ئازاد عەلی

ریشەی مێژوویی دیاردەی ئیسلامی سیاسی

قەیرانی سەرمایەداری جیهانی و سیستەمی رژێمە جیهانییەكان لەدوای جەنگی جیهانیی دووەمەوە، هەروەها ئاڵۆزی كێشەكانی كۆمەڵگە هاوچەرخەكان و نەتوانینی وەڵامدانەوەی پرسە گرنگەكانی نەوە نوێیەكان و لاوازی دەوڵەتان و رژێمە سیاسییەكان بۆ دەستەبەركردنی داواكارییەكانی ژیانی كۆمەڵایەتی لە زۆربەی كۆمەڵگەكاندا، پاشان شكستی پڕۆژەی سۆسیالیزمی نێودەوڵەتی و داڕمانی بلۆكی یەكێتیی سۆڤیەتی پێشوو، هۆكارگەلێك بوون بۆ دۆزینەوەی دەرچەیەك لەم قەیرانە. هەموو ئەوانە رێگەیان خۆشكرد بۆ گەڕانەوە بۆ ئایین وەك سەرچاوەیەك بۆ ژیان و ئاسوودەیی دەروونی بۆ مرۆڤەكان و كردنی بە بەرنامەیەك بۆ چارەسەری كێشەی كۆمەڵگەكان و دەوڵەتان بەشێوەیەكی گشتی و بەتایبەتیش وەك چارەسەرێكی بێكاری و پەراوێزخستن و جوداكردنەوە بە هەموو جۆرەكانییەوە.

گەڕانەوە بۆ ئایین وەك چارەسەر لە كۆمەڵگەیەكەوە بۆ یەكێكی دیكە دەگۆڕدرێت. دیارە ئایینی ئیسلام یەكەم ئایینی ئەوانەیە كە هەر لە دروستبوونییەوە داوای دەسەڵاتی سیاسی ئەم دنیای كردووە. وڵاتە ئیسلامییەكانیش ناوچەیەكی بەپیتبوون بۆ گەشەكردنی ئەو بزووتنەوە ئیسلامییە رێكخراوانە. رووخانی دەوڵەتی عوسمانی و پێشتریش سەرنەكەوتنی لە چاكسازی كۆمەڵایەتیدا هۆیەكی گرنگی دیكە بوو بۆ گەشەكردنی ئەو بزووتنەوانە تاوەكو بەرەنگاری "داگیركاری"ی رۆژئاوایی ببنەوە.

بزووتنـەوە ئیسـلامییەکان، چ بانگخـوازی یـان سیاسـی، دەیانویسـت کۆمەڵگـە ئیسـلامییەکان لـەڕووی کۆمەڵایەتـی و سیاسـییەوە ڕێکبخـەن و شـەریعەتی ئیسـلامیش وەك تاکـە یاسـای دنیایـی بچەسـپێنن.
پـاش کشـانەوە و دۆڕانـی سـوپای عوسـمانی لەبـەردەم هێـزی ڕۆژئاواییـدا، بزووتنـەوە ئیسـلامییەکان خواسـتیان ئـەوە بـوو کـە ئـەو دۆڕاندنـەی جیهانـی ئیسـلامی بکەنـە سـەرەتای بیـری چاکسـازی کۆمەڵایەتـی و سیاسـی. پاشـتر بانگەشـەکانی چاکسـازی فراوانـتر و هەمەلایەنـە بـوون، گرنگترینیـان چالاکییەکانـی جەمالەددینـی ئەفغانـی (1897-1838)، محەممـەد عەبـدوە (1905-1849)، ئەبـو عەلـی مـەودوودی (1979-1903) بـوون کـە کۆمەڵـی ئیسـلامیی لـە هیندسـتان و پاکسـتان دامەزرانـد.
سـەرەتا هەوڵـی هاوسـەنگی زانسـتی و شـێوازی سیاسـی ڕۆژئاوایـی و ئیسـلامییان دا، بـەڵام پاشـان لەمـەدا سـەرنەکەوتن و لـە بنەماکانـی ئیسـلام بەلادانیـان دانـا.
هەربۆیـە گەڕانـەوە بـۆ بنەماکانـی ئیسـلام و شـەریعەت بـووە دەسـتووری کارکردنـی ئـەم چاکسـازە ئیسـلامییانە و گەشـانەوەی ئیسـلامییان کـردە پێـڕەوی کاری خۆیـان کـە حەسـەن بەننـا یەکێـك لـەوان بـوو و بـوو بـە دامەزرێنـەری ئیخـوان موسـلمین.

ئیخوان موسلمین و گۆڕانکارییە گەورەکە

لەبەرانبـەر دەسـەڵاتی ڕۆژئـاوا و ئینگلیـز بەتایبەتـی و هەروەهـا بزووتنـەوە مژدەهێنـە مەسـیحییەکان لـە میـسردا، کۆمەڵـەی لاوانـی موسـڵمان دامـەزرا. حەسـەن بەننـا (-1906 1949)، یەکێـك لـە دامەزرێنەرانـی ئـەم کۆمەڵەیـە بـوو، بـەڵام پاشـتر بیـری ئـەم لەگـەڵ بیـری لیبراڵـی ئـەم کۆمەڵەیـەدا نەگونجـا و سـاڵی 1928 کۆمەڵـەی ئیخـوان موسـلمینی دامەزرانـد و خۆشـی بـووە سـەرۆکی.
پاشـتر ئیخـوان بنکـەی فـراوان بـوو و بەشـداری چالاکـی سیاسـی دەکـرد. لـە جەنگـی 1948 لـە فەلەسـتین چالاکـی ڕێکخراوەیـی ئەنجامـدەدا. لەمـەوە بیرۆکـەی کـردەوەی سـەربازی و کودەتایـی لـەلای ئیخـوان دروسـتبوو بـۆ گۆڕینـی دەسـەڵاتی پادشـایی لـە میـسر و بـە کوشـتنی چەنـد کەسـێکی سیاسـی لەوانـە سـەرۆکوەزیران مەحمـوود فەهمـی نەقراشـی دەسـتیان پێکـرد. [1]
ئیخـوان بەوجـۆرە یەکەمیـن ڕێکخـراوی ئیسـلامی سیاسـییان دروسـتکرد کـە توونددوتیـژی

1 - الإسلاميون، بشير موسى نافع. مركز الجزيرة للدراسات، بيروت – 2010، لا 12، 32، 37، 67، 96 و 111.

بـووە کاریـان و شمشـێریش بـووە هێمایـان. ئەمەشـیان لـە وتـە بەنێوبانگەکـەی بەنـاوە هەڵهێنجابـوو کـە دەیگـوت: **"ئیسـلام ئاییـن و دەوڵەتـە، قورئـان و شمشـێرە"**.
ئیخـوان، پەیـڕەوی ئیسـلامییەکانی لـە بانگخوازییـەوە بـۆ شـەڕ و کوشـتن گـۆڕی. پاشـتریش کـە سـەید قوتـب بـووە سـەرۆکی ئیخـوان ئـەم پەیـڕەوە هێنـدەی دیکـە بـەرەو توونددوتیـژی ڕۆیشـت. سـەید قوتـب باندۆرێکـی زۆری لەسـەر ئەفسـەرە ئازادیخوازەکانـی میسر لەوانـە جەمـال عەبدولنـاسر هەبـوو.

گەشەسەندنی سەلەفیی جیهادی

لــە نیــوەی دووەمــی ســەدەی بیســتەم، گــۆڕانــکاری شــێرگیر لــە جیهانــی عەرەبــی و ڕۆژهەڵاتــی نێوەڕاســت بــە دامەزراندنــی دەوڵەتــی ئیسرائیــل هاتەکایــەوە. ئەمــە بــووە هــۆی دامەزرانــدن و گەشەســەندنی ڕێکخــراوە ئیسـلامییەکان، تاوەکــو بــەرەوڕووی ڕۆژئــاوا و دەوڵەتــی جوولەکــە بوەســتنەوە.
ســاڵی 1953 مامۆســتا و دادوەری شــەرعیی فەلەســتین شــێخ محەممــەد تەقیەددیــن نەبەهانــی (1977-1909)، پارتــی ڕزگاریخــوازی ئیســلامیی دامەرزانــد. ئامانجــی ئــەم پارتــە دامەزراندنــی ڕژێمێکــی ئیسـلامی سیاسی بــوو. نەبەهانــی پێیوابــوو کــە لەڕێگــەی ئەفســەرە ســەربازییەکانەوە و بەهــۆی کودەتــاوە دەگاتــە حوکــم و ڕژێمێکــی ئیسـلامی دادەمەزرێنێت. بــەڵام ئــەم شــەپۆلە ئیسـلامییە و بەتایبەتــی ســەلەفی نەبوونــە بزوێنــەری شــەقامی عەرەبــی تاوەکــو ســاڵی 1967، کاتێــك عــەرەب لەبەرانبــەر ئیسرائیلــدا تێکشــکا و ناوچــەی گۆلانیــش کەوتــە دەســت ئیسرائیــل. بەهــۆی ئــەوەوە گوتــاری ئیســلامی سیاســی لەنێــو عــەرەب و فەلەســتینییەکاندا پەرەیســەند.
بەوشــێوەیە ڕەوتــی ســەلەفیی جیهــادی بەهــۆی کۆمەڵێــك کەســایەتی و ڕێکخــراوی ئیســلامییەوە گەشــەیکرد و لــە حەفتاکانــی ســەدەی بیســتەمدا لــە جیهانــی عەرەبیــدا بەتەواوەتــی بــوون بــە دیاردەیەکــی سیاســی. لەلایەکــی دیکەشــەوە ســەرۆك ئەنــوەر ســادات ئەمانــەی لــەدژی ڕەوتــی چــەپ بەکاردەهێنــا و یارمەتــی دەدان. ئیخوانیــش لــە ســعودیە و وڵاتانــی کەنــداودا زیاتــر گەشــەیان کــرد و بزووتنــەوەی وەهابیــش لــە ســعودیە بەنــاوی ســەلەفی عیلمییــەوە بــۆ زۆرتــر فراوانبوونــی جیهانــی ئیســلام باشــتر کەوتەخــۆ.
ســەلەفییە جیهادییــەکان لــە میسر خۆیان باشــتر ڕێکخســت. د. ســاڵح سریــە و کارم ئەنادۆڵی کۆمەڵەیەکــی ســەلەفییان لەنێــو کۆلیــژی هونــەری ســەربازیی میسریــدا دامەزرانــد. پاشــان کارم لەســێدارەدرا و کۆمەڵەکــەش ســەرکوتکرا. مــەروان حەدیدیــش لــە ســووریا کۆمەڵــەی

پێشـەنگانی جەنگاوەرانـی ئیخوانـی دامەزراند. لـە میـسر کۆمەڵـەی تەکفیـر و هیجـرە دامـەزرا و سـاڵی 1977 وەزیـری ئەوقافیـان کوشـت. سـاڵی 1979 نزیکـەی هـەزار سـەلەفی لـە مەککـە راپەڕینێکیـان بەسـەرۆکایەتی ئەلجەهەمـی لـەدژی دەوڵەتانـی رۆژئـاوا و پاککردنـەوەی زەویـە پیـرۆزەکان لـە خاچپەرسـتان رێکخسـت.
ناکۆکییەکانـی نێـوان عـەرەب و ئیسرائیـل بـووە هـۆی بەرزبوونـەوەی زۆرتـری توونـدوتیـژی سیاسـی. ئـەم توونـدوتیژییـە بـەدوای رەوایەتـی ئایینـی و مۆراڵیـدا دەگـەڕا. سـەلەفییە جیهادییـەکان هـەر بـە جەنگـی کلاسـیکییەوە نەوەسـتان، بەڵکـو کەوتنـە کاری خۆکـوژی لـە دژی دوژمنەکانیـان.

سەرەتای چالاکی تەقاندنەوە

لـە سـووریا، یـەك حیـزب و یـەك بنەماڵـە تـەواوی دامـەزراوە سیاسـی و سـەربازی و ئابوورییەکانـی قـۆرخ کردبـوو. ئـەم بارودۆخـە بـووە هـۆی گەشەسـەندنی هێـزە ئیسـلامییەکان. ئەمانیـش پەیوەنـدی پتەویـان بـە باڵـە سـەربازییە توندڕەوەکانی ئیخوانـەوە هەبـوو. لـەدوای شـەڕی لوبنـان لـە 1975، چالاکییـە سیاسـی و خۆپیشـاندانە ئاشـکراکانیان لـەدژی بەعسـییەکان زۆرتـر بـوون. کەتیبەکانـی محەممـەد کـە لەلایـەن مـەروان حەدیدەوە دامەزرابـوون، ئامانجـی رووخاندنـی رژێمـی بەعـس بـوو، چونکـە بـەلای ئەوانـەوە بەعسـییەکان لـە دەرەوەی شـەریعەتی ئیسـلامی بـوون. مـەروان لەلایـەن بەعسـییەکانەوە گیـرا و لـە بەندیخانـەدا "مـرد". دوای مـەروان، رێکخراوەکـەی سـەرۆکی موخابەراتـی شـاری حەمـای دەسـتکوژکرد و لـە 16ی جونـی 1979دا چالاکییەکـی خوێناوییـان لـە قوتابخانـەی مەدفەعییـەی حەلـەب ئەنجامـدا. پاشـان کەوتنـە کوشـتنی سـەرکردە بەعسـی و عەلەوییەکانـی سـووریا.
ئیخوانەکانـی سـووریا لـە توونـدوتیـژی و کوشـتندا داهێنانـی دیکەیـان کـرد، بـۆ یەکەمجـار لـە مێـژووی جیهانـی عەرەبیـدا ئۆتۆمبێلـی بۆمبڕێژکراویـان لـە دیمەشـق تەقانـدەوە. قوربانییەکانـی ئـەم هێـرش و تەقینەوانـە بەسـەدان کـەس بـوون.
لێـرەوە توونـدوتیژیـی بنەماڵەیـی دەسـتیپێکرد کـە هەڵقـوڵاوی هێڵـی ئیسـلامی بـوو. کوشـتن و تۆڵـە گەییشـتە لووتکـە. ئیخوانـەکان هەلـی ناکۆکـی نێـوان پایتەختـە عەرەبییەکانیـان دەقۆسـتەوە بـۆ زۆرتـر چالاکـی و کوشـتن و بڕیـن. بەجۆرێـك دەسـتیان لـە هیـچ کـەس نەدەپاراسـت و خەڵکانێکـی سـڤیلی زۆر بوونـە قوربانـی.

ناکۆکی نێوان هەردوو بەعسی سووریا و عێراق، دەرفەتی گەشەسەندنی زیاتری بۆ ئیسلامییەکان رەخساند ، ئەوانیش هەردەم خەریکی کاری تیرۆریستی بوون. ترس و تۆقاندنیان بڵاودەکردەوە. لە شوێنە گشتییەکاندا بۆمب و ئۆتۆمبێلیان دەتەقاندەوە. هەربۆیە دەکرێ بگوترێت ریشەی تیرۆر و تەقینەوەکانی بەعسیی ئیخوانی هاوبەشە و لانکەی تیرۆر و توندوتیژیی ئیسلامیی رێکخراویش وڵاتانی عەرەبییە. هەروەها لە جەنگی باشووری لوبنان لە ساڵانی 1982-1981 هەندێك لە خۆکوژەکان ئەندامانی پارتی قەومی سووری بوون.(2)

سەلەفی جیهادی لە لۆکاڵییەوە بۆ گڵۆباڵی و دامەزرانی قاعیدە

هێرشی سۆڤیەتی پێشوو بۆ ئەفغانستان لەساڵی 1979دا وەرچەرخانێکی نوێ بۆ رێکخراوە ئیسلامییەکان بوو تاوەکو دژی سۆڤیەت درێژە بە جیهاد بدەن. ئەمریکییەکان و وڵاتانی عەرەبیش زۆر پاڵپشتی ئەم رێکخراوە ئیسلامییانەیان دەکرد و یارمەتیی لۆجیستییان پێدەبەخشین. سعودیە و پاکستان و دەزگای هەواڵگریی ئەمریکا CIA پشتگیرییەکی زۆری موجاهیدەکانیان لە ئەفغانستان دژی سۆڤیەت دەکرد. بەوشێوەیە سەلەفیی جیهادی لە جیهانی عەرەبییەوە چووەدەرەوە و بووە دیاردەیەکی گڵۆباڵ. زۆربەی رێکخراوە ئیسلامییە تیرۆریستەکان خێزانێکی تەواوکەر پێکدێنن. ئەمانە زۆریان کایەی کاریان وڵاتە عەرەبییەکان بووە. رێکخراوی قاعیدە لەژێر سەرکردایەتی ئوسامە بنلادن، زۆر لە جیهادییە عەرەب و ناعەرەبەکانی وڵاتە ئیسلامییەکانی کۆکردەوە. ئەوەی قاعیدە لەوانی دیکە جیادەکاتەوە، بوونی ئەو ژمارە زۆرە خۆبەخشە بوو کە لە چەندین وڵاتەوە و تەنیا خۆشەویستی بۆ جیهاد و سەرکەوتنی ئیسلام کۆیاندەکاتەوە. کرۆك و بزوێنەری هەموو ئەو رێکخراوانە بە قاعیدەشەوە کێشەی فەڵەستینە. ئەم کێشەیە وای لەو سەلەفیانە کردووە وابیربکەنەوە کە پێکەوەژیان لەگەڵ خاچپەرستان و جوولەکەدا ئەستەمە، هەربۆیەشە زۆر لەو سەرکردە سەلەفیانە بەڕەگەز فەڵەستینین. هەڵبەت زۆرینەی ئەو توندوتیژیانە بەهۆی پاڵپشتیی سعودیەوە بووە و هەردەم هانی گەنجانی وڵاتەکەی و موسڵمانانی دیکەی داوە پەیوەندی بەم رێکخراوانەوە بکەن. تەنانەت زۆرینەی مزگەوتەکانی سعودیە کۆمەکی داراییان بۆ موجاهیدەکانی

2 - إيان شابيرو، نظرية الإحتواء، ماوراء الحرب على الإرهاب. شركة المطبوعات للتوزيع والنشر، بيروت ، لبنان – 2012

ئەفغـان کۆدەکـردەوە بـۆ سـەرکەوتنی جیهـاد دژی کافـران و لـە کۆتایی هەشـتاکاندا نزیکەی 35 تاوەکـو 45 هـەزار سـعودی ڤیـزەی پاکسـتانیان وەرگـرت تاوەکـو لەوێـوە پەیوەنـدی بـە موجاهیدەکانـەوە بکـەن و بەمانـەش دەگوتـرێ "عەرەبـی ئەفغـان". هەروەهـا زۆر لـە سـەرچاوەکان ئامـاژە بـەوە دەکـەن کـە CIA پشـتگیریی دیـاردەی جیهـادی سـەلەفیی لـە جیهـان دەکات. [3]

تۆڕی قاعیدەی جیهانی

بەهـۆی هـۆکارە ناسراوەکانـەوە گەورەتریـن رێکخـراوی سـەلەفی جیهـادی جیهانـی بەسـەرۆکایەتی بنـلادن دروسـتبوو. لـە فێبریـوەری 1998 لـە بەیانێکیانـدا بەنـاوی بـەرەی جیهانیـی ئیسـلامی بەئاشـکرا داوای کوشـتنی ئەمریکـی و جوولەکەکانیـان دەکـرد. لـە 11ی سـێپتەمبەری 2001 قاعیـدە هێرشـە گـەورە ترسـناکەکەی بۆسـەر سـەنتەری بازرگانیـی جیهانـی ئەنجامـدا و ئیـدی جەنگـی رۆژئـاوا و ئـەو رێکخراوانـە بەنـاوی جەنگـی تیـرۆرەوە دەسـتیپێکرد. بـە تێکشـکانی قاعیـدە لـە ئەفغانسـتان، زۆر لـە ئەندامانیـان پەڕاگەندەبـوون و عێراقیـش یەکێـك لـەو وڵاتانـە بـوو کـە زۆر لەوانـە روویـان تێکـرد.

رێڕەوی جیهادی جیهانی
لە ئەفغانستانەوە بۆ هەورامانی کوردستان

پـاش شکسـتی سـەلەفییە جیهادییـەکان لـە ئەفغانسـتان، هەندێکیـان بـۆ رزگارکردنـی رێـڕەوی جیهـاد روویـان لـە کوردسـتان کـرد. زەرقـاوی و زۆر لـە هاوفکرانـی لـە ئێرانـەوە خۆیـان گەیانـدە چیاکانـی باشـووری کوردسـتان و پاشـانیش لەعێـراق تـۆڕە جیهادییەکـەی خۆیـان دامەزرانـد.
بەپێـی زۆرینـەی سـەرچاوەکان زەرقـاوی بـەردی بناخـەی جیهـادی لـە عێراقـدا لەڕێگـەی کوردسـتانەوە دانـا. پاشـانیش رۆڵـی گەورەیـان لـە دامەزراندنـی رێکخـراوی جوندولئیسـلامدا بینیـوە. لـە بەشـی داهاتـوودا بـە کورتـی و پوختـی بـاس لـە رۆڵـی ئەنسارولئیسـلامی کـوردی دەکـرێ و رۆڵیـان لەسـەر نەخشـەی جیهـادی جیهانـی دیاریدەکرێـت.

---

3 - ستيف كول، تحرير ومراجعة فؤاد زعيتر، حروب الأشباح، السجل الخفي لسي آي إي، ولإبن لادن. شركة المطبوعات، بيروت لبنان، 2008

راگەیاندنی "تەوحید و جیهاد" و
دامەزراندنی دەوڵەتی ئیسلامی لە عێراق

لەژێـر کاریگـەری بیـرە توندڕەوەکانـی ئەبـو عەبدوڵـڵای موهاجیـر، زەرقـاوی دروشـمی "توونـدوتیـژی زۆرتـر"ی بەرزکـردەوە و تەنانـەت لـە قاعیدەشـی تێپەڕانـد. زۆرینـەی کردەوەکانـی سـەربە گرووپـی زەرقـاوی خۆکـوژی بـوون و بەهۆیانـەوە خەڵکانێکـی زۆر بوونـە قوربانـی. [4]

دوای هێرشـی رووخاندنـی رژێمـی سـەددام حوسـێن کـە ئەمریکییـەکان بەنـاوی "جەنگـی ئـازادی عێـراق"ەوە ئەنجامیانـدا و دواتـر لـە بڕیارەکانـی ئەنجومەنـی ئاسایشـدا بـە "داگیرکردنـی عێـراق" ناسـێندرا، زەرقـاوی رێکخـراوی تەوحیـد و جیهـادی راگەیانـد. سـەرەتا ناکۆکییـەك لەنێـوان زەرقـاوی و بنلادنـدا هەبـوو، پاشـان یەکەمیـان بەیعەتـی بـە بنـلادن دا و رێکخراوێکـی جیهادیـی سـەلەفی بەنـاوی "قاعیـدەی جیهـاد لـە وڵاتـی رافیدەیـن"دا دامەزرانـد.

کارەکانـی زەرقـاوی زۆرتـر گەشـەیانکرد و زۆر لـە ئەفسـەرە بەعسـییەکانی سـوپای پێشـوی عێـراق پەیوەندییـان پێوەکـرد و پاشـان لـە 25ی ئۆکتۆبـەری 2006 "دەوڵەتـی ئیسـلامیی عێراق"یـان دامەزرانـد. دامەزراندنـی ئـەم دەوڵەتـە بـووە هـۆی سـەرلەنوێ ناکۆکـی نێـوان ئـەوان و قاعیـدە لەسـەر دەسـتەواژەکانی دەوڵـەت و ئەمیـری موئمینیـن.

دامەزراندنی دەوڵەتی ئیسلامی لە عێراق و شام (داعش)

سـەلەفییەکان لەلایـەن ئەمریـکا و حکومەتـی عێراقـەوە گـورزی گەورەیـان لێوەشـێندرا و زەرقاویـش کـوژرا. بـەڵام بەهـۆی دژایەتیکردنـی عەرەبـی سـوننە لەلایـەن حکومەتـی عێراقـەوە، سـوننەکان توانییـان بکەونـە خۆیـان بەتایبەتـی کـە نەیانتوانـی لـە مەیدانـی سیاسـەتی عێراقیـدا بەهـۆی دەسـەڵاتی شـیعە و ئێرانـەوە باندۆرێکـی زۆریـان هەبێـت، بۆیـە بـژاردەی سـەربازی بـۆ ئـەوان بـووە باشـترین ئەلتەرناتیـڤ.

پـاش کوژرانـی ئەبـو عومـەر بەغـدادی، رێکخـراوە جیهادییـەکان چوونـە قۆناخـی ئەبوبەکـر بەغدادییـەوە کـە بـووە خەلیفـەی داعـش. [5]

---

4 - عبدالباري عطوان. القاعدة التنظيم السري، دار الساقي، بيروت – لبنان 2007

5 - حسن محمود أبو هنية و د. محمد سليمان أبو رمان، تنظيم «الدولة الإسلامية»، الأزمنة السنية والصراع على الجهادية العالمية. مؤسسة فريدرش إيبرت، عمان، الأردن 2015

داعش توانی لەماوەیەکی کەمدا ببێتە دەسەڵاتداری رووبەرێکی فراوانی ناوچەکانی عەرەبی سوننە. پاش هێرشی داعش بۆسەر زیندانی ئەبوغرێب، رووبەرێکی فراوانی خاکی سووریاشی گرت و ئیتر لەوەوە ناوەکەی بووە دەوڵەتی ئیسلامی لەعێراق و شام – کە لەڕووی میدیاییەوە بە داعش ناسرا.
داعش توانی شارەکانی موسڵ، تکریت، شنگال، رەققە و دێرەزور بگرێت و هێرشی بەرەو کوردستانیش هێنا.

رێڕەوی دوژمنکارانە بەرامبەر بە کورد

سەرەتا داعش هەڵوێستی هەڕەشەئامێزی خۆی پیشانی کورد نەدا، تەنانەت سێ رۆژ دوای گرتنی موسڵ ، گوتەبێژی داعش لەسەر تەلەڤزیۆنی رووداو بە تەلەفۆن رایگەیاند کە ئەوان هیچ نیازیان نییە هێرشبکەنە سەر هەرێمی کوردستان.
بەڵام ئەوانیش وەك زەرقاوی و هەموو گرووپە جیهادییەکانی دیکە کوردیان بە ئاگرپەرست و "موشریك" داناوە. دوژمنایەتییەکی گەورەیان بەرامبەر هێزەکانی ئاسایش هەبوو. هەردەم کوردیان بە جێبەجێکاری سیاسەتەکانی رۆژئاوا لە ناوچەکەدا داناوە و ئەوانیش دوژمنی سەرسەختی رۆژئاوان. هەربۆیە پاش گرتنی موسڵ هێرشێکی گەورەیان بۆ سەر کوردستان دەسپێکرد.

هۆکارەکانی زۆربوونی رۆڵی داعش لە ناوچەکەدا

- سەرمایەداریی نەوت و گڵۆباڵبوونی سەلەفیی جیهادی
- تەکنیکەکانی پەیوەندیکردن و رۆڵی جیهادی ئەلیکترۆنی[6]
- هاوپەیمانیی ئەفسەرە بەعسییەکان لەگەڵ سەلەفیی جیهادی
- بەهاری عەرەبی
- وەخۆگرتنی داعش لەلایەن هەندێك هۆزی عەرەبی سوننەوە
- گەمەی سیاسی پایتەختەکانی دیمەشق، بەغدا، تاران و ئەنقەرە[7]

6 - سماح عبدالصبور، (بۆ زانیاریی زۆرتر بڕوانە) أنماط استخدام الجماعات المسلحة للإرهاب الشبكي. المستقبل للدراسات والأبحاث المتقدمة: http://www.futurecenter.ae/analys.php?analys=251 . دوا سەردان لە رێکەوتی 2016/2/25

7 - هشام داوود، (بۆ زانیاریی زۆرتر بڕوانە) القبائل العراقية في أرض الجهاد. مجلة عمران، إصدار المركز العربي لدراسات السياسات. قطر، العدد 15، شتاء2016

- وەبەرهێنانی سیاسی و ئەمنی ئەکتەرە هەرێمییەکان لە سەر داعش
- شوێنی داعش لە کێشمەکێشی گازی سروشتیدا[8]

کورتە و سەرئەنجام

● ناکرێـت بزووتنـەوە ئیسـلامییە رێکخـراوەکان لـە سـەرەتای سـەدەی بیسـتەمدا لـە هێڵـی گشـتی دیـاردەی بێداریـی ئیسـلامی جودابکەینـەوە. ئەوانیـش هێـز و توانـای خۆیانیـان لـە شـەریعەت و سـەرچاوە ئیسـلامییەکانەوە بـۆ گەشەسـەندن و رزگارکردنـی کۆمەڵگـە ئیسـلامییەکان و بەتایبەتـی کۆمەڵگـەی عەرەبـی هەڵهێنجـاوە. هەروەهـا ناشـکرێ کاری بانگخـوازی و ئیسـلامی سیاسـی رێکخـراو لـە توندوتیژیـی چەکدارانـە جیابکەینـەوە، سـەرباری هەوڵـە کودەتاییەکانـی رێکخـراوی ئیخـوان موسـلمین کـە لـە "رێکخـراوی تایبـەت"دا خـۆی دەبینییـەوە و پاشـتریش بەهەمـان شـێوە لـە حیزبـی تەحریـردا بـووە. دامەزرێنـەری ئـەم حیزبـەش (نەبەهانـی) لـەو بـاوەڕەدا بـوو لەڕێگـەی راکێشـانی کۆمەڵێـك ئەفسـەرەوە و بەهـۆی کودەتـاوە دەگەنـە دەسـەڵات و پاشـانیش یەکسـەر دەوڵەتـی ئیسـلامی دادەمەزرێنـن.

کێشمەکێشـی نێـوان رژێمـی حافـز ئەسـەد و ئەندامانـی ئیخـوان لـە کۆتایـی حەفتاکانـدا بـووە هـۆی بەرزتربوونـەوەی توندوتیژیـی ئیسـلامی. ئـەم توندوتیژییانـە بوونەهـۆی دووبەرەکـی لەنێـوان قەومییەکانـی عـەرەب بەتایبەتـی هـەردوو بەعسـی عێـراق و سـووریا و بەهۆیـەوە دیـاردەی تەقینـەوە بـە ئۆتۆمبێلـی بۆمبڕێـژ هاتەکایـەوە و هـەزاران کەسـی سـیڤیل لـە سـاڵانی 1982-1980 بوونـە قوربانـی. ئـەم توندوتیژیانـە یەکەمـن کـە تاوەکـو ئەوکاتـە لـە رۆژهەڵاتـی نێوەڕاسـتدا تۆمارکرابـن. ئەویـش بەهـۆی پێکگەیشـتنی هـەردوو ئەزموونـی بەعسـی و جیهـادی تەکفیرییـەوە بـووە.

توندوتیـژی داعـش شـتێکی لەپـڕ نەبـوو، بەڵکـو زادەی بەشـەریعەتکردنی کوشـتن بەپێـی رەگـەزەکان بـووە. ئەمـەش بەتـەواوی لـە رێکخـراوی قاعیـدەی جیهـاد لـە وڵاتـی رافیدەینـدا بەدیدەکـرا کاتێـك تەنیـا بەهـۆی وازهێنانـی کەسـێک لـە دینەکـەی بەبـێ دودڵـی دەیانکوشـت!

دیـارە کۆمەڵێـك هـۆکار وایـان لـە کۆمەڵگـە عەرەبـی و ئیسـلامییەکان کـردووە کـە بـە

---

8 - آزاد احمد علي، موقع داعش في حرب الغاز ومسارات انابيبه، دراسة صادرة عن مركز روداو للدراسات، رێکەوتی 2014/11/30: http://rudaw.net/arabic/opinion/281120141

هەنگاوێکـی ترسـناکدا تێپـەڕن کـە دەکـرێ ناوبنرێـت "هەنـگاوی هەڵسـوکەوتی توندڕوانـە". توندڕەوی ئاینـی لـە زۆرینـەی کۆمەڵگـە هەژارەکانـدا دیاردەیەکـە زۆر روودەدات. دەرکەوتنـی رێکخـراوی دەوڵەتـی ئیسـلامی لەعێـراق و شـام، گرنگتریـن بەڵگـەی نەمانـی دەسـەڵاتی هـەردوو دەوڵەتـی عێـراق و سـووریایە لەلایـەك و لەلایەکـی دیکەشـەوە قەیرانی دەوڵەتـە عەرەبییـە سـوننەکانە. بەدەرکەوتنـی داعـش هـۆکارە بابەتییـەکان بـۆ سـەرلەنوێ دامەزراندنـەوەی هـەردوو دەوڵەتـی عێـراق و سـووریا لەسـەر بنچینـەی یاسـایی و سیاسـی نـوێ تەواودەبـن، لەوانـە گۆڕینـی سـنوور و سـەربەخۆیی کوردسـتان، هەرچەنـدە لەشـێوەی یەکێتییەکـی کۆنفدرالیشـدا بێـت. لەروانگـەی ئـەم سـتراتیژە نوێیانـەوە هەلێکـی فراوانـتر بـۆ پێکهاتـەکان دەکرێتـەوە.

دیاگرامی ئیسلامی سیاسی
لە جەمالەدینی ئەفغانییەوە بۆ عەرەبی ئەفغان

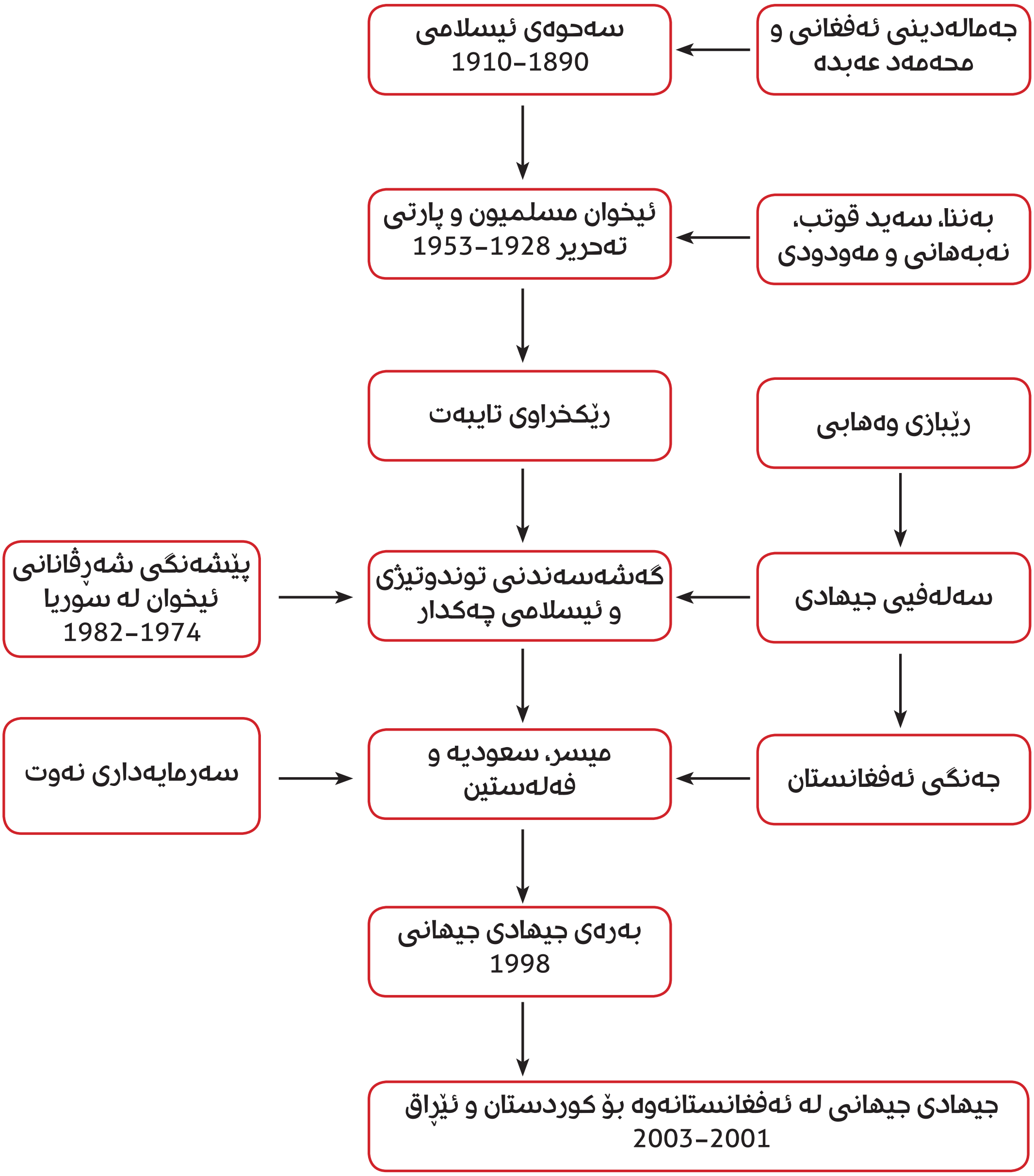

سەرچاوەکان

1 - الإسلاميون، بشير موسى نافع، مركز الجزيرة للدراسات، بيروت – 2010

2 - إيان شابيرو، نظريه الإحتواء، ماوراء الحرب على الإرهاب، شركة المطبوعات للتوزيع والنشر، بيروت ، لبنان – 2012

3 - إدريس عمر، سوريا من الإظطهاد السياسى إلى الكارثه الإنسانيه، الكتاب العربى للمعارف، القاهره، 2016

4 - كمال ديب، تاريخ سوريه المعاصر، من الانتداب الفرنسى إلى صيف 2011، بيروت لبنان، دار النهار، الطبعه الثانيه 2012

5 - ستيف كول، تحرير ومراجعه فواد زعيتر، حروب الأشباح، السجل الخفي لسى إى اى، ولإبن لادن، شركة المطبوعات، بيروت لبنان، 2008

6 - جعفر البكلى. كيف تصنع الـ CIA جهادا فى سبيل الله؟ جريدة الأخبار، العدد: 2374 ، 22 أب 2014 على الرابط : http://www.al-akhbar.com/node/213954

7 - سعيد على عبيد، تنظيم القاعدة، النشأة – الخلفية الفكرية – الإمتداد. القاهره 2008

8 - عبدالبارى عطوان. القاعدة التنظيم السرى، دار الساقي، بيروت – لبنان 2007

9 - ازاد أحمد على، كيف تحولت أمريكا إلى دولة دينيه، جريدة الحياة، العدد 16144، تاريخ 17/6/2007.

10 - باربا فيكتور، الحرب الصليبيه اليرة، المركز الثقافي العربي، الدار البيضاء، ترجمة حسين عمر.

11 - حسن محمود أبو هنيه و د. محمد سليمان أبو رمان، تنظيم "الدوله الإسلاميه"، الأزمنه السنيه والصراع على الجهاديه العالميه، مؤسسه فريدرش إيبرت، عمان، الأردن 2015

12 - سماح عبدالصبور ، أنماط استخدام الجماعات المسلحة للإرهاب الشبكى، المستقبل للدراسات والأبحاث المتقدمه، على الرابط: http://www.futurecenter.ae/analys.php?analys=251 . اخر زياره بتاريخ 25/2/2016

13 - هشام داوود، القبائل العراقية فى أرض الجهاد، مجله عمران، إصدار المركز العربى لدراسات السياسات، قطر، العدد 15، شتاء2016

14 - فداء عيتانى. تنظيم القاعدة في سوريه (2000-2013)، نشره خاصه، (Hivos) لاهاى .

15 - ازاد احمد على، موقع داعش فى حرب الغاز ومسارات انابيبة، دراسة صادره عن مركز رووداو للدراسات، بتاريخ 30/11/2014 ، على الرابط: http://rudaw.net/arabic/opinion/281120141

کورتەی ڕەگوڕیشەی سەلەفیی جیهادی لە کوردستان[1]

هاوڕێ باخەوان

چاکسازییە ئایینییەکانی جیهانی ئیسلامیی دەرەوەی کوردستان، کەم تا زۆر باندۆری لەسەر ڕەوتی ئیسلامی لە کوردستانیشدا هەبووە. بیرۆکە نوێیەکانی جەمالەددینی ئەفغانی و محەممەد عەبدوە و ئەوانیدیکە لە سەرەتای سەدەی بیستەوە لەنێو کەمێك لە خوێندەوارانی کورددا بڵاوبوونەتەوە. ئەم بیرە "چاکسازی"یانە کارێکی وایانکردوە کە لە کوردستانیشدا ڕەوتی ئیسلامی بەکزی سەرهەڵبدات. مەلای گەورەی کۆیە و شێخ محەممەدی خاڵ لە سلێمانی، هەندێك لەو ڕووناکبیرانە بوون کە کاریگەریی ئەو چاکسازە ئیسلامییانەیان لەسەر درووستبووە و ئەوانیش لەلایەن خۆیانەوە داوای چاکسازیی ئایینی و کۆمەڵایەتییان کردوە. هەر ئەو بیرۆکانەش بوون وایانکرد کە ساڵی 1934 پارتێکی ئیسلامی بەناوی حیزبی ئیسلامیی کورد لە هەڵەبجە دابمەزرێت. ئەم حیزبە تەنیا دوو ساڵێك لە کارکردن بەردەوامبووە.

پاش دامەزراندنی کۆمەڵەی برایەتیی ئیسلام لە عێراق، بیری ئیخوان لە ناوچەکانی موسڵ و بادینان بڵاوبووەوە، بەڵام زۆرینەی سەرچاوەکان باس لەوە دەکەن کە مێژووی ئیسلامی سیاسی لە کوردستاندا بۆ پەنجاکانی سەدەی بیست دەگەڕێتەوە. سەرەتای پەنجاکان کۆمەڵێك مەلا و موسڵمانی کورد کە شێخ عوسمان عەبدولعەزیز و مەلا ساڵحی گەورە لەنێویاندا بوون، بەشێوەیەکی نافەرمی گرووپێکی ئیخوان موسلمینیان لە کوردستان دامەزراند. ئەمانە سەرەتا کەوتبوونە ژێر هێزکاری بیرۆکەکانی حەسەن بەنناوە کە خۆی لە سەلەفی زانستیدا دەبینییەوە. ئەم گرووپە چالاکییەکی ئەوتۆی بەرچاویان لەنێو کۆمەڵگەی کوردەواریدا نەبوو. هەروەها نەیانتوانی جێدەستیشیان بەسەر ڕووداوەکانی ئەوکاتی باشووری کوردستانەوە هەبێت. تاوەکو حکومەتی بەعس لە ساڵی 1971دا ئیخوانەکانی عێراق و کوردی هەڵوەشاندەوە و چالاکییەکانیانی قەدەخەکرد. بەڵام دەکرێت بگوترێت کە ئەمانە پێشەنگ بوون بۆ بەسیاسیکردنی

1 - ئەم باسە بە کوردیی ناوەڕاست نووسراوە.

ئیسلامییەکانی کوردستان و ببنە هەوێنێك بۆ دامەزراندنی تەواوی پارتە ئیسلامییەکان و موتوربەکردنی هەندێك لەو تاکانەی ئەو حیزبانە بە بیری سەلەفیی سوننی جیهادی کە پاشان لە رێکخراوی ئەنسارولئیسلامدا خۆی بینییەوە.
لە ساڵی 1971ەوە، هیچ جموجۆڵێکی ئەوتۆی ئیسلامییەکانی کوردستان بەدیناکرێت کە شایانی باسبێت، جگە لە یەکێتیی زانایانی ئایینیی کوردستان کە دەستنیژ و لایەنگری ئەوکاتی پارتی دیموکراتی کوردستان بوون. ئەم یەکێتییەش ساڵی 1968 بە پێشنیازی شێخ عوسمان عەبدولعەزیز لەگەڵ مەلا مستەفا بارزانیدا دامەزرێندرا. شێخ عوسمان عەبدولعەزیز، ئیخوانی بوو و پاشتریش بووە دامەزرێنەری بزووتنەوەی ئیسلامی و ئیسلامی سەلەفی لە کوردستاندا. واتە ئیخوانەکانی کوردستان، یەکێتیی زانایانیان کردە ئەلتەرناتیڤ بۆ چالاکییەکانیان و بڵاوکردنەوەی بیری ئیخوان.
هەرچەندە سەرچاوە کەمە لەبارەی کۆبوونەوەیەکی چەند حاجییەکی کورد لە شاری مەککە لە وەرزێکی حەجی کۆتایی ساڵی حەفتاکاندا، بەڵام لێرە و لەوێ باسی ئەوە دەکرێت کە ساڵی 1979 چەند حاجییەکی کوردی باشوور و رۆژئاوا لە شاری مەککە هەوڵی دامەزراندنی بزووتنەوەیەکی ئیسلامیی سەلەفییان داوە. ئەم بزووتنەوەیە تاوەکو چ رادەیەك بە هەوڵی دەسەڵاتدارانی سعودیە بووە، ئەوەیان تائێستا نازانرێت، بەڵام بوونی ئەو کۆبوونەوەیە لە شوێنێکی وەك شاری مەککە خۆی لە خۆیدا زۆر باسوخواس هەڵدەگرێت.
پاش شۆڕشی گەلانی ئێران و دامەزراندنی کۆماری ئیسلامیی ئێران، ئیسلامییەکانی کورد بەیارمەتی ئێران کەوتنەخۆ و خۆیانیان لە چوارچێوەی رێکخراوێکدا کۆکردەوە. پرسیارێکی گرنگە کە بۆچی ئێرانی شیعە یارمەتی ئیسلامییە کوردە سوننەکان دەدات تاوەکو هێز پەیدابکەن و ببنە خاوەن رێکخراوێکی بەهێز؟ هەڵبەت ئەمە پەیوەندی بە ئەجێندای تایبەتی ئێرانەوە هەبووە و هەیە و هەردەم ویستوویەتی لەڕێگەی رێکخراوە ئیسلامییەکانەوە بەرژەوەندییەکانی خۆی لە کوردستاندا بپارێزێت و وەك کارتێك (هەرچەند بچووکیش بێت) لەدژی سعودیەی سەرچاوەی سوننە مەزهەب بەکاریان بێنێت.
ئیسلامییەکانی کورد لە باشووری کوردستان هەر زوو هێزیان پەیداکرد و بوونە خاوەنی هێزی چەکدار. کایەی کارکردنیان سنوورەکانی ئەوکاتی یەکێتیی نیشتمانیی کوردستان بوو. تەواوی پاڵپشتی مادی و لۆجستییان بەئاشکرا لە ئێرانەوە پێدەگەیشت. پاش رێککەوتنی یەکێتیی نیشتمانی کوردستان و حیزبی دیموکراتی کوردستانی ئێران

و کردنـەوەی بەرەیەکـی شـەڕ لـەدژی ئێـران، ئێرانیـش ویسـتی ئیسـلامییەکانی کـورد لـەو شـەڕەدا لـە بەرژەوەنـدی خـۆی بەکاربێنێـت. هـەر زوو ئیسـلامییەکانی کوردسـتان لەشـکری ئیسـلامیی کـورد - لیـك و هێزەکانـی یەکێتـی پێکـدا هەڵپـژان و قوربانییەکـی زۆری لێکەوتـەوە. سـەرئەنجام ئیسـلامییەکان لـە سنوورەکانی یەکێتـی دەرکـران و کایـەی کارکردنیـان تەنیـا ناوچـە سنووریەکانی نزیـك ڕۆژهـەڵات بـوو و بەشـێوەیەکی زۆر چڕیـش لـە ناوچـەی هەڵەبجـەدا بەنهێنـی خەریکـی خۆڕێکخسـتن بـوون.

پـاش کیمیابارانکردنـی هەڵەبجـە و ڕاکردنـی زۆرینـەی خەڵکەکـەی بـۆ دیـوی ڕۆژهـەڵات، ئیسـلامییەکانی کـورد توانییـان دیسـانەوە خۆیـان ڕێکبخەنـەوە و هـەر لـەم ساڵەشـدا بـوو کـە بزووتنـەوەی ئیسـلامیی لـە کوردسـتانی عێـراق بەسـەرۆکایەتیی شـێخ عوسـمان عەبدولعەزیـز بەتەواوەتـی پەرەیسـەند.

بزووتنـەوەی ئیسـلامیی لـە کوردسـتانی عێـراق، یەکێـك لـە گرنگتریـن ڕێکخـراوە ئیسـلامییەکانی کوردسـتانە، چونکـە هەمـوو کۆمەڵـە و ڕێکخـراوە ئیسـلامییەکانی کوردسـتان بـە سـەلەفیی زانسـتی و سـەلەفی جیهادییـەوە لەنـاو ئـەم بزووتنەوەیـەدا پەروەردەبـوون و لێـی جودابوونەتـەوە. بـۆ نموونـە دوو لـە پێنـج حیزبـە گەورەکـەی باشـووری کوردسـتان، کۆمەڵـی ئیسـلامیی کوردسـتان و یەکگرتـووی ئیسـلامیی کوردسـتان هـەر لـە بزووتنـەوە جوودابوونەتـەوە، یـان سـەرکردەکانیان و زۆرینـەی کادیـرە پێشـکەوتووەکانیان ئەنـدام و چالاکـی بزووتنـەوەی ئیسـلامیی کوردسـتان بـوون.

بزووتنـەوە، لـە سـەرەتای ڕاپەڕینـەوە بنکەیەکـی جەمـاوەری تاڕادەیـەك فراوانـی هەبـوو، بەتایبەتـی لـە ناوچەکانـی هەڵەبجـە، هەورامـان و سـلێمانی. تەنانـەت لـە هەڵبژاردنـی 1992ی باشـووری کوردسـتاندا کاندیدیشـی بـۆ پۆسـتی ڕابـەری هەرێمی کوردسـتان هەبووە.

لەنێـو ئـەم بزووتنەوەیـەدا، کۆمەڵێکـی دیکـەی ئیسـلامی پەیدابـوو کـە کەوتبوونـە ژێـر بیرۆکەکانـی سـەید قوتـب، ئیبن تەیمییـە، مـەودوودی و ئەوانـەی دیکـە کـە باوەڕیـان بـە سـەلەفیی جیهـادی هەبـوو، لەوانـە وریـا هەولێـری کـە نازنـاوی ئەبـو عەبدوڵڵای شـافیعی بـووە و لـە ئاکامـدا لـە 5ی دیسـەمبەری 2001 ڕێکخـراوی تونـدڕەوی جوندولئیسـلامی دامەزرانـد و دەکرێـت ئـەم ڕێکخـراوە بکرێتـە خاڵـی وەرچەرخـان لەنێـوان ڕێکخـراوە ئیسـلامییەکان و ڕێکخـراوە جیهادییـە سـەلەفییەکانی کوردسـتان.

وریـا هەولێـری، پێشـتر چووبـووە ئەفغانسـتان و سـەرچاوەکان باسـی ئـەوە دەکـەن کـە ئوسـامە بنلادنـی دیـوە و کەوتووەتـە ژێـر بانـدۆری ڕێکخـراوی قاعیـدەوە و ڕێکخـراوی جوندولئیسـلامیش هـەر بـە خواسـتی خـودی ئوسـامە بنـلادن لـە کوردسـتاندا لـە بزووتنـەوە

جودابووەتـەوە و دەکرێـت ببێتـە یەکەمیـن هـۆکاری بوونـی ڕێکخـراوی قاعیدە لە باشـووری کوردسـتان و سـنووری سیاسـی عێراقـی ئەوکاتـدا. تەنانـەت ئـەم ڕێکخـراوە پاشـان بـووە ڕێخۆشـکەرێك بـۆ درووسـتبوونی ئەنسارولسـوننە بەسـەرۆکایەتی زەرقـاوی کـە ڕۆڵێکـی گرنـگ و ترسـناکی لـە عێراقـدا لـە دوای کەوتنـی بەغـداوە گێـڕاوە.

شانبەشـانی وریـا هەولێـری و بزووتنەوەکـەی، لەنێـو بزووتنـەوەی ئیسـلامیدا چەندیـن کەس و بنەڕێکخـراوی دیکـە هەبـوون کـە نزیکبـوون لـە ڕەوتـی سەلەفی-سـوننی-جیهادییەوە و لەژێـر هێـزکاری بۆچـوون و نووسـینەکانی سـەید قوتبـدا بـوون. لەوانـە بزووتنـەوەی حەماسـی کـورد و بزووتنـەوەی ئیسـڵاح و تەوحیـد.

ڕۆژی 10ی دیسـەمبەری 2001 ئـەم دووانـەی کۆتایـی و جوندولیسـلام یەکیانگـرت و بەسـەرۆکایەتی مـەلا کرێـکار (نەجمەدیـن فـەرەج) ڕێکخراوێکـی نـوێ و گەورەتریـان پێکهێنـا بەنـاوی ئەنسارولئیسـلامەوە.

پێشـتر سـەران و ئەندامانـی جونـد و حەماسـی کـورد و تەوحیـد، هاتووچـۆی بەردەوامـی ئەفغانسـتانیان کـردووە و لـەوێ ڕاهێنانیـان پێکـراوە، پەیوەندییەکـی پتەویـان لەگـەڵ ڕێکخـراوی قاعیـدەدا هەبـووە و دەکرێـت بگوترێـت کۆکردنـەوەی ئـەو باڵـە سـەلەفییە جیهادییانـەی نـاو بزووتنـەوە و پێکهێنانـی ئەنسارولئیسـلام بە خواسـت و ئامـۆژگاری قاعیدە بـووە. هەربۆیەشـە لەنـاو ئەنسـاردا نزیکـەی 120 ئەندامـی عەرەبـی ئەفغـان هەبـوون، بەتایبـەت بـۆ پتەوکردنـی ئەنسـار لـە ئەفغانسـتانەوە هاتبوونـە چیاکانـی هەورامانـی لهـۆن. چ بزووتنـەوەی ئیسـلامی، چ ئەنسـار، هـەردەم پەیوەندیـی نێـوان ئەنسـار و قاعیدەیـان بەدرۆخسـتووەتەوە. بـەڵام سـەرچاوە ئەمریکـی و کوردییەکانـی وەك یەکێتـی و پارتـی هـەردەم جەخـت لەسـەر پەیوەندیـی بەهێـزی نێـوان ئەنسـار و قاعیـدە دەکەنـەوە.

تەنانـەت یەکێتـی نیشـتمانیی کوردسـتان زۆر دڵنیایـە لـەو پەیوەندییـە و یـەك لـە دیلەکانـی ئەنسـار کـە ئەفسـەرێکی موخابەراتـی عێراقـی بـووە بەنـاوی کازم، دانـی بـەو پەیوەندییـە پتـەوەدا نـاوە.

سـەرچاوە هەواڵگرییەکانـی ئەمریـکاش بـاس لـە چوونـی کەسـێك دەکـەن بەنـاوی مـەلا نامـۆ بـۆ ئەفغانسـتان و لەلایـەن قاعیـدەوە نزیکـەی 300 تاوەکـو 600 هـەزار دۆلاری وەرگرتـووە بـۆ بەهێزکردنـی ڕێکخـراوی ئەنسارولئیسـلام.

بـاس لـەوەش دەکـرێ کـە هەندێـك لـە چەکدارانـی ئەنسارولئیسـلام هەمـان جلـی عەرەبـە ئەفغانییەکانـی قاعیدەیـان لـە هەورامـان پۆشـیوە کـە شـەڕواڵێك و کراسـێکی درێـژ و کڵاوێکـی ئەفغانـی بـووە!

ئەنسار، هەر زوو لەگەڵ حیزبە کوردییەکاندا کەوتە ململانێ و شەڕەوە. بەتایبەتی بەهۆی ئەوەی نزیکی سنوورەکانی یەکێتی بوون، هەر زوو بوونە هۆی کوشتاری گەورەی وەك خێڵی حەمە و تیرۆرکردنی شەوکەتی حاجی موشیر ئەندامی سەرکردایەتیی یەکێتی و هەوڵی تیرۆرکردنی سەرۆکوەزیرانی ئیدارەی سلێمانی د. بەرهەم ساڵح لە 2ی ئەپریلی 2002 و زۆر کاری هاوشێوەی دیکە.

سەرچاوەکان باس لەوە دەکەن کە نزیکەی هەزار کوژراو و بریندار لەلای یەکێتی و نزیکەی 100 کوژراو و برینداری ئەنسار لەو پێکدادانەی نێوان یەکێتی و ئەنساردا هەبووە. پارتی دیموکراتی کوردستانیش، تیرۆرکردنی فرەنسۆ هەریری ئەندامی سەرکردایەتی پارتی دەداتە پاڵ ئەم گرووپە.

هەر بەهۆی ئەو شەڕانەشەوە بوو کە حیزبە کوردییەکان و ئێران، لە رێککەوتننامەی تاراندا لەسەر لەنێوبردنی ئەنسار رێککەوتن.

بەهۆی سەختیی ناوچەی هەورامان و بەکارهێنانی شێوازی شەڕی پارتیزانی "لێدە و راکە"ی ئەنسارەوە، هێزەکانی یەکێتی، هەرچەندە بە ژمارە و چەك زۆر لە ئەنسار زۆرتربوون، نەیانتوانی ئەنسار لەنێوبەرن و رۆژبەڕۆژ بەهێزتر دەبوون و کردەوەی گەورەتریان ئەنجامدەدا. ناوچەکەشیان بەتەواوەتی خستبووە ژێر یاساکانی شەریعەتی ئیسلامییەوە، موزیك و وێنەهەڵواسینیان قەدەغەکرد، نەشیاندەهێشت کچان بچنە قوتابخانە و پیاوانیش دەبووایە ردێنیان بهێشتایەتەوە. هەروەها سەردانی گۆڕی "پیاوچاك"انیشان قەدەغەکرد و بگرە هەندێك لە مەزاری نەقشبەندییەکانیشیان تێکدا و ئێسکوپروسکیان گواستەوە. لەسەر ئەم کارانەی ئەنسار، رێکخراوی "هیومان رایتس ووۆچ" هۆشدارییدا و راپۆرتێکیشی لەسەر بڵاوکردنەوە.

ئەنسارولئیسلام، هەروەك هەموو بزووتنەوە سەلەفییە جیهادییەکانی دیکەی دەرەوەی کوردستان، باوەڕی بە بزووتنەوەی نەتەوەیی نییە، هەروەك ئەوانیدیکە دەڵێن "لا قومیة الا الاسلام" واتە هیچ نەتەوەیەك نییە جگە لە ئیسلام. لەمەدا سەداسەد لەگەڵ داعش و بیری داعشدا یەکدەگرنەوە. گوێچکە برین و سەربڕینی تەرمی پێشمەرگەکانی یەکێتی لە گوندی خێڵی حەمە، هەمان شێوازی وەهابییەکانی سەرەتای سەدەی بیستی سعودیە و ئێستای داعشە. تەنانەت ئەو سروودانەی کە لە دیکیۆمێنتەرییەکانی ئەنسارولئیسلامدا بەکاردەهێنرێن، هەمان ئەوانەن کە سەلەفییە جیهادییەکان و بەتایبەتی داعش بەکاریدەهێنن. هەربۆیە دەتوانین بڵێین: ئەنساریش وەك هەر رێکخراوێکی سەلەفیی جیهادی لە خزمەتی شۆڤێنیزمی عەرەبی و عروبەی عەرەبیدا بووە.

پـاش رووخاندنـی بەغـدا، کۆمەڵێـك ئەفسـەری بەعسـی و موخابەراتـی عێراقـی پەیوەندییـان بـە ئەنسارولئیسـلامەوە کـرد. ئەنسـار بەمـە لەجـاران بەهێزتـر بـوو. ئـەم پەیوەندییـە ئـەوە دەگەیێنێـت کـە بیـری سـەلەفیی جیهـادی و شـۆڤێنیزمی عەرەبـی کـە پێیدەگوترێـت عروبـە لێك جیانابنـەوە. لـەو رووەوە زاراوەی سـەلەفی بەعسـی دەکرێـت ببێتـە زاراوەیەکـی گونجـاو بـۆ هەمـوو گرووپـە جیهادییـەکان، چونکـە لـە بنەڕەتـدا خزمـەت بـە بیروبۆچوونەکانـی شـۆڤێنیزمی عەرەبـی دەکـەن کـە سـەلەفی و بەعـس لـە سـەردەمە جوداکانـدا رابەرایەتییـان کـردووە.

بەتاوانـی پەیوەندییـان لەگـەڵ قاعیـدە و بوونـی کارخانـەی کیمیایـی سـەردەمی بەعـس لـە هەورامـان، ئەمریکییـەکان لـە 23ی مارتـی 2003 لەرێـی مووشـەکەوە لـە دەریـای سـوورەوە هێرشـیانکردە سـەر ئەنسارولئیسـلام لـە هەورامـان و هێزەکانـی یەکێتیـش لـە زەوییـەوە پەلاماریانــدان. لـەم هێرشـەدا کـە 8 رۆژی خایانـد، سـەرچاوەکان بـاس لـە کوژرانـی 57 کەسـی ئەنسـار دەکـەن و بەهۆیـەوە ناوچەکانـی هەورامانیـان پـێ چۆڵکـرا و ئاودیـوی ئێـران بـوون و هەندێکیشـیان لـە شـارەکانی باشـووری کوردسـتاندا خۆیـان حەشـاردا. ئەوانـەی کـە عەرەبـی ئەفغـان و ئەفسـەر و موخابەراتـی عێراقـی بـوون پاشـتر لـە ئێرانـەوە گەڕانـەوە و پەیوەندییـان بـە زەرقاوییـەوە کـرد. ئـەو ئەفسـەرانە بەسـەرۆکایەتی زەرقـاوی رۆڵێکـی کاریگەریـان لـە گواسـتنەوەی ئەنسـاری "کـوردی" بـۆ ئەنسـاری بەعسـی بینـی کـە هەردووکیـان لـە بناوانـدا یـەك مەبەسـتیان هەیـە کـە ئەویـش سـەلەفی بەعسـییە و لـە خزمەتـی شـۆڤێنیزمی عەرەبیـدان.

بـەم هێرشـە رێکخـراوی ئەنسـار پەرتەوازەبـوو و تەنانـەت هەندێـك لـە سەرکردەکانیشـیان گیـران و مـەلا کرێکاریـش لـە رێگـەی ئێرانـەوە خـۆی گەیانـدە ئەوروپـا و تائێسـتا چەنـد جارێـك لـە نەرویـج دراوەتـە دادگا و زیندانیکـراوە.

دوای پاشەکشـەی ئەمریـکا لەعێـراق لـە 2011دا، دیسـان ئەنسـار چالاکبـووەوە. لە سـەرەتای دامەزراندنـی داعشـەوە، زۆر لـە ئەندامەکانـی پەیوەندییـان بـە داعشـەوە کـرد. تەنانـەت ئەنسارولئیسـلام بەیعەتـی بـە خەلیفـەی داعـش ئەبوبەکـر بەغـدادی دا. هەرچەنـدە ئامارێکـی تـەواو سـەبارەت بـە ژمـارەی کوردانـی نێـو داعـش و پاشـخان و پەیوەندییەکانـی پێشـووتریان نییـە، بـەڵام زۆرینـەی هـەرەزۆری کوردانـی نـاو داعـش یـان بزووتنـەوە بـوون یـان ئەنسارولئیسـلام! یاخـود بیریـان نزیکـی ئـەم دوو رێکخـراوە بـووە، هەڵبـەت هەندێـك ئەندامـی پێشـتری کۆمـەڵ و یەکگرتـووی ئیسـلامیش لەنێـو داعشـدا هـەن.

ئێسـتا ئەنسارولئیسـلام لـە کوردسـتان و بەتایبەتـی لـە باشـووردا، جگـە لـە ئەندامەکانـی نێـو داعشـیان هیـچ چالاکییەکـی ئەوتۆیـان نییـە کـە بەرچـاو بێـت، بـەڵام لێـرە و لـەوێ

چەندین خانەی نووستوویان هەیە و چاوەڕوانی هەلێکی لەبارن بۆ ئەوەی چالاك ببنەوە! خانە نووستووەکانی ئەنسار و چالاکییەکانی پاشەڕۆژیان، دەکرێ بچنە خانەی کوردستان و پۆست-داعشەوە.

دیاگرامی مێژووی ئیسلامی سیاسی لە کوردستاندا

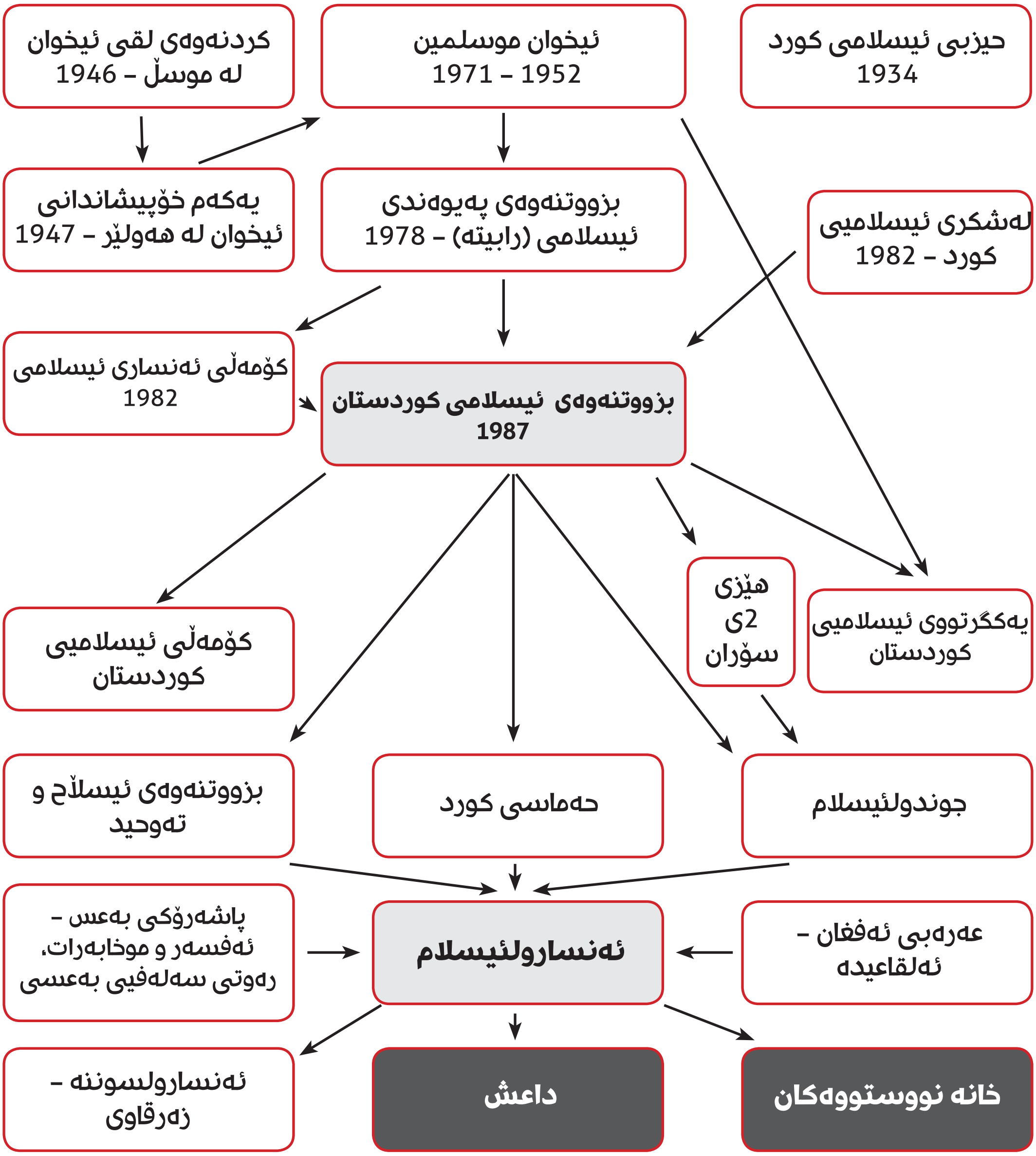

سەرچاوەکان

1. ڕەوتی ئیسلامی لە باشووری کوردستان 1946 - 1991، ئیدریس سیوەیلی، چاپی دووەم، 2009

2. داعشنامە - وەشانی 2ەم - تایبەتە بە داعشەکانی کورد و کارەکانیان کە ڕێکخراوی کوردیپیدیا بەدەستیهێناوە، ئامادەکردنی: هاوڕێ باخەوان، بەیارمەتی کوردیپیدیا ، 2015 - http://www.kurdipedia.org/?lng=1&q=20141116153648118137

3. دیکیۆمێنتەری ئەنسارولئیسلام پەیامێکی ڕوون و کاروانێکی بەردەوام – بڵاوکراوەی ئەنسارولئیسلام لەسەر یوتیوب - https://www.youtube.com/watch?v=K2tV1c99A0A

4. Ansar al-Islam: Back in Iraq، by Jonathan Schanzer. Published in the Middle East Quarterly، Winter 2004، pp. 41-50.

5. Ansar al-Islam in Iraqi Kurdistan - Human Rights Watch -

تێبینی: کاتی بڵاوکردنەوەی ئەم کورتە ڕاپۆرتە نادیارە.

6. Ansar al-Islam (Iraq، Islamists/Kurdish Separatists)، Ansar al-Sunnah. Author: Kathryn Gregory، November 5، 2008

7. انصار الاسلام فی کردستان العراق - وثائقیە بالعین المجرده (دیانا مقلد)، تلفزیون المستقبل – 2003 - https://www.youtube.com/watch?v=oPZLpoqA5a0

8. جماعە أنصار الإسلام.. من هی ولماذا قصفت؟ جریدة الیوم، مارس 24، 2003 - http://www.aljazeera.net

9. أنصار الإسلام الکردیە.. من التأسیس حتی داعش – http://burathanews.com/news/281312.html

10. الحرکات الاسلامیة الجهادیة انصار الاسلام - جیش انصار السنة - ابو مصعب الزرقاوی - کتائب ابی حفص - د. هانی السباعی

11. الإخوان المسلمون فی کردستان العراق.. تبعیە لایران تدفع للمزید من الانشقاقات - عبد الرحیم علی - http://www.islamist-movements.com/4923

تێبینی: ئەو سەرچاوە دیجیتاڵیانەی بۆ ئەم نووسینە سوودیان لێوەرگیراوە و بەستەرەکانیان دانراون، لە مانگی فێبریوەریی 2016دا خوێندراونەتەوە و ئۆنلاین بوون.

بەشی 2

فاکتەرە ناوخۆییەکان و کوردستان پۆست-داعش

باشووری کوردستان [1]

هاوڕێ باخەوان

ئەستەمە باس لە بارودۆخی باشووری کوردستان و پۆست-داعش بکرێت، ئەگەر کەمێك لەسەر بارودۆخی ئێستای باشووری کوردستان و یەکەم بەرکەوتەی لەگەڵ داعشدا هەڵوەستەیەك نەکەین.

داعش پاش گرتنی موسڵ، وردەوردە هێزەکانی خۆی بە یارمەتی عەرەبە سوننەکانی سەر سنووری باشووری کوردستان و عێراقی عەرەب کۆکردەوە. هەرچەندە چاودێران رایان وابوو کە داعش هێرش ناکاتە سەر کوردستان! بەڵام هەر زوو بەهەمان شێوازی شەڕکردنی وەهابییەکانی عەرەبستانی سعودیە و هێنانی ترس و تۆقاندن، هێرشیکردە سەر هێزی پێشمەرگەی کوردستان. ئەوەندەی نەبرد جەنگێکی بەرەیی دوور و درێژ لەگەڵ هێزەکانی داعش هەر لە شنگالەوە تاوەکو جەلەولا بەرپابوو. درێژایی بەرەی جەنگ گەیشتە زۆرتر لە یەك هەزار کیلۆمەتر! نزیکەی دوو ساڵە ئەم جەنگە بەردەوامە. سەرەتا چەندین شارۆچکە و سەدان گوندی باشووری کوردستان لەلایەن داعشەوە داگیر و خاپوورکران. خەڵکەکەی ئاوارە و کۆمەڵکوژکران. هەزاران ئافرەتی ناوچەکانی شنگال و زومار لەلایەن داعشەوە بە سەبییەکران و کاریگەرییەکی دەروونی زۆر خراپی لەسەر تەواوی تاکەکانی کورد بەجێهێشت. زیانێکی گیانی و مادی زۆر گەورەش بە هێزی پێشمەرگەی کوردستان و لایەنە بەشداربووەکانی بەشەکانی دیکەی کوردستانیش گەیشت.

داعش، پاش داگیرکردنی شنگال و مەخموور کە دوو شارۆچکەی گەورەی سنووریی کوردستانن، ویستی هێرش بکاتە سەر هەولێری پایتەخت! ئەم هێرشە پشێوییەکی زۆری لەبەرەی ناوخۆیی کوردستاندا دروستکرد و هەر زووبەزوو فڕۆکە ئەمریکییەکان هاتنە دەست و ئەوان لە ئاسمانەوە و هێزی پێشمەرگە و ئاسایش و دژەتیرۆر لە زەمینەوە مەترسیی داعشیان لەسەر پایتەخت دوورخستەوە.

باشووری کوردستان و حکومەتەکەی لەماوەی دوای راپەڕینەوە، بەهۆی ئەو هەموو گۆڕانکارییە ناوخۆیی و ناوچەییانەوە، هەرگیز نەیتوانیوە بارودۆخی سیاسی، ئابووری و سەربازیی خۆی پتەو و جێگیربکات. هەربۆیەشە باشووری کوردستان بەهیچ جۆرێك

---

1 - ئەم باسە بە کوردیی ناوەڕاست نووسراوە.

ئامادەی شەڕی داعش و بەڕێوەبردنی بەرەیەکی درێژی یەك هەزار کیلۆمەتری نەبووە. ئاکامەکەشی ئەو زیانە زۆر و سورپریزە سەربازییانە بوو کە لە سەرەتای جەنگەکەوە تووشی هێزی پێشمەرگە بوو!

بەرەی ناوخۆیی باشووری کوردستان و دابەشبوونی هێزە سیاسی و سەربازییەکان

پەیوەندی نێوان پارتی و یەکێتی

بەرەی ناوخۆیی باشووری کوردستان و دابەشبوونی هێزە سیاسی و سەربازییەکان، هەر لە رێککەوتنی واشنتنەوە کە پارتی و یەکێتی تێیدا ئاشتکرانەوە، جگە لە ناوچەی سلێمانی گۆڕانکارییەکی ئەوتۆی بەسەردا نەهاتبوو. هەرچەندە پاشتر هەردوولا هەوڵی کاراکردنی حکومەت و پەرلەمانی باشووری کوردستانیان دا و خواست یان هەوڵی ئەوەش هەبوو کە سێکتەرەکانی دارایی، ئاسایش و هێزی پێشمەرگە رێکبخەن، بەڵام ئەم خواستانە هەرگیز بەتەواوی نەچوونە بواری جێبەجێکردنەوە.

بەکورتی، پارتی و یەکێتی بانگەشەی یەك حکومەتییان دەکرد، بەڵام لەڕاستیدا هیچی وایان لە قۆناخی دوئیدارەیی تێنەپەڕاندبوو. بەشێوەیەکی دیکە هەولێر حکومەتێك و سلێمانیش یەکێکی دیکە بووە!

پەیوەندی نێوان یەکێتی و بزووتنەوەی گۆڕان

هاوسەنگی هێزی سیاسی لە ناوچەی سلێمانیدا گۆڕانکاری شێرگیریی بەسەرداهات. ئەویش بەهۆی جیابوونەوەی بەشێکی زۆری ئەندامانی یەکێتی و دامەزراندنی بزووتنەوەی گۆڕان. ئەم بزووتنەوەیە هەر زوو توانی ببێتە هێزی سێیەم و پاشان لە پەرلەمانیشدا بووە دووەم. بزووتنەوەکە تەنانەت لە ناوچەی زۆنی زەردیشدا تاڕادەیەك بنچینەی جەماوەریی پەیداکرد، یان بەشێوەیەکی دیکە هەندێك لە بنچینە جەماوەرییەکەی یەکێتی گواسترایەوە بۆ گۆڕان. بەڵام لە راستیدا لە ناوچەی سلێمانی و ئەوەی کە پێیدەگوترێت زۆنی سەوز، هێزی پێشمەرگە، ئاسایش و کاروباری دارایی هەر لە دەستی یەکێتیدا مایەوە. هەرچەندە گۆڕان ژمارەی دەنگەکانی لە یەکێتیش زۆرتربوو، بەڵام لەسەر گۆڕەپانی سیاسی کوردستاندا نەیتوانی ببێتە هێزی دووەم. هەر ئەمەش بووە هۆکاری دژایەتیکردنی سەرسەختی یەکێتی و گۆڕان و کێشمەکێشی گەورەی لێکەوتەوە.

ئـەو کێشـەیەی نێـوان یەکێتـی و گـۆڕان بـووە هـۆی ئـەوەی کـە ڕێککەوتنـی سـتراتیژیی نێـوان پارتـی و یەکێتـی کارا ببێتـەوە و هـەردوو لـەدژی گـۆڕان بوەسـتن. ئەمـەش لـە هاوکێشـەی سیاسـیدا دەچێتـە چوارچێـوەی هاوپەیمانیـی دژەکانـەوە!
پەیوەندییەکانـی هـەردوولا زۆر بـە ناجێگیـری مایـەوە. یەکێتـی ماوەیەکـی زۆر کەوتبـووە نێـوان بەرداشـی گـۆڕان و پارتییـەوە، لەلایـەك نەیدەتوانـی پشـتگیری ئاشـکرای هەندێـك لـە هەڵوێسـتەکانی پارتـی لـەدژی گـۆڕان بـکات! ئەویـش بەهـۆی لەدەسـتدانی بنکـە جەماوەرییەکـەی لـە ناوچـەی سـلێمانیدا و گواسـتنەوەیان بـۆ گـۆڕان. لەلایەکیـترەوە، نەشـیدەتوانی پشـتگیری ئاشـکرای گـۆڕان بـکات بەتایبەتـی لەکاتـی ناردنـەوەی وەزیرەکانـی گـۆڕان و ڕێگرتـن لـە سـەرۆکی پەرلەمـان، بەهـۆی لەدەسـتدانی ڕێککەوتنیـان لەگـەڵ پارتـی و نەمانـی دەسـەڵاتیان لـە هەولێردا. بەتایبەتـی هەولێـر لـەم دواییانـەدا و بەهـۆی شـەڕی داعشـەوە بووەتـە بنکـەی کۆبوونـەوە گرنگەکانـی نێـوان باشـووری کوردسـتان و هێـزە دژبـە داعشـەکانی وەك ئەمریـکا و وڵاتانـی ڕۆژئـاوا و نێردەکانـی نەتـەوە یەکگرتـووەکان. ئاسـان نەبـووە و نییـە بـۆ یەکێتـی کـە هەڵوێسـتی خـۆی لـە کێشـەکانی گـۆڕان و پارتیـدا بەلایەکـدا بشـکێنێت. ئەمـە سـەرباری کێشـە ناوخۆیـی و باڵباڵێنەکانـی یەکێتـی کـە پەیوەنـدی گرنگیان بـە گـۆڕان و پارتییـەوە هەیـە.

پەیوەندی نێوان پارتی و بزووتنەوەی گۆڕان

سروشـتی لێکترازانـە سیاسـییەکانی نێـو هـەر ڕێکخراوێـك وایـە کـە لایەنـی تـرازاو لـە لایەنـی دایـك رادیکاڵـتر دەبێـت. دژایەتـی بزووتنـەوەی گـۆڕان تەنیـا لـە زۆنـی سـەوزدا نەبـوو، بزووتنەوەکـە وەك خۆیـان بانگەشـەی بـۆ دەکـەن، دەیویسـت گۆڕانـکاری ڕیشـەیی لـە حکومـەت و پەرلەمانیشـدا بـکات کـە بەتایبەتـی زۆنـی زەردیشـی دەگرتـەوە. سـەرباری دژایەتـی مێژوویـی تونـدی ڕێکخـەری گشـتیی بزووتنـەوەی گـۆڕان بـۆ پارتـی و سـەرکردەکانی پارتـی، سـەرکەوتنەکانی گـۆڕان و بەدیهێنانـی ئـەو ڕێـژە کورسـییە زۆرەی پەرلەمـان، ڕێککەوتنـی هـەردوولا لەسـەر پێکەوەبـوون لـە یـەك حکومەتـدا ، ململانێییەکانی نێوانیانـی نەوەسـتاند. تاوەکـو کار گەییشـتە ئـەوەی پارتـی ڕێگـری لـە سـەرۆکی پەرلەمانـی کوردسـتان کـرد کـە سـەربە لیسـتی گـۆڕان بـوو و نەیهێشـت بگەڕێتـەوە هەولێـر و تـەواوی وەزیرەکانـی گۆڕانیشـی لەسـەر کار لابـرد و ناردنییـەوە بـۆ مـاڵ.
لـە سـەرەتاوە لەنێـو یەکێتیـدا، باڵێـك یـان چەنـد باڵێـك هەبـوون کـە هـەردەم دژایەتـی پارتییـان کـردووە، بـەوەی کـە پارتـی حیزبێکـی پارێـزگارە و دەبـێ دەسـەڵاتی سیاسـی و

سەربازییان کەمبکرێتەوە. ئەم باڵە پاشتر وەك بزووتنەوەی گۆڕان خۆی ناساند. گۆڕان لەسەر ئەم هەڵوێستانەی بەردەوامبوو و پاشان زۆرینەی کێشە سیاسی و ئابوورییەکان و تەنانەت گیرانی زۆربەی شارۆچکە و ناوچەکانی ژێردەستی داعشیشی دەدایە پاڵ پارتی.
پرسی درێژکردنەوەی ماوەی سەرۆکی هەرێمی کوردستان هێندەی دیکە کێشەکانی گۆڕان و پارتی ئاڵۆزکرد، بەجۆرێك گۆڕان سەرۆکی هەرێمی کوردستان بە نایاسایی پێناسەدەکات و پارتیش بە یاسایی. یەکێتیش لەم نێوانەدا هەردەم بەئاشکرا سیاسەتی دڵڕازیکردنی هەردوولای بەکارهێناوە و کەم کات هەڵوێستی ئاشکرای لایەنگری هەبووە. دیارە لێرە و لەوێ زۆرجاران باسی یەکگرتنەوەی گۆڕان و یەکێتی بۆ یەکخستنی هێزەکانیان لەدژی پارتی دەکرێت.

پارتە ئیسلامییەکانی باشووری کوردستان

ئیسلامییەکانی کوردستان، هەردەم هەڵوێستیان ناجێگیر بووە. هەردوو یەکگرتووی ئیسلامی و کۆمەڵی ئیسلامی، دوو لە گەورەترین پارتە ئیسلامییەکانی کوردستانن و دوو لە پێنج حیزبە گەورەکەی باشووری کوردستان پێکدێنن. جگە لەوەی لە ئەنجامی ململانێ نێوخۆییەکانی ئیسلامییەکانی کوردستان دابەش و دروستبوون، هەردەمیش لەسەر ئاستی سیاسی کوردستاندا هەڵوێستەکانیان پەیوەست بە وڵاتانی ناوچەکەوە بووە. ئەم دوو حیزبە هیچ کاتێك لەسەر هێڵێکی گشتی لە پەیوەندییەکانیان لەگەڵ هەرسێ حیزبەکەی دیکەی باشووری کوردستان بەڕێوەنەڕۆیشتوون.
ئێستا کۆمەڵی ئیسلامیی و یەکگرتووی ئیسلامیی کوردستان پێگەی پەرلەمانیان هەیە. هەرچەندە سەرەتا بەهۆی بزووتنەوەی گۆڕانەوە چەندین دەسکەوتی سیاسییان بەدیهێنا بەوەی کە هەرسێکیان پێکەوە بەرەی ئۆپۆزیسیۆنیان دامەزراند لەدژی پارتی و یەکێتی، بەڵام ئێستا دەیانەوێت لە ململانێی پارتی و حیزبەکانی دیکەدا، دەسکەوتی زۆرتر بەدەستبێنن و ئەوەشی کە پێشتر پێیدەگوترا ئۆپۆزیسیۆن ئەو کاریگەرییەی پێشتری نەماوە.

باشووری کوردستان و هێزە کوردییەکانی دەرەوەی باشوور

باشوور، هەر لەدوای راپەڕینەوە نشینگە و بۆ هێزەکانی دیکەی بەشەکانی کوردستان

شـوێنێکی تاڕادەیـەك ئارامبـووە. دەکرێـت زۆر بـە کورتی پەیوەندییەکانی ئێسـتای باشـووری کوردسـتان و هێـزە کوردییەکانـی دیکـە بەوشـێوەیە چڕبکرێتەوە:

- ڕۆژهـەڵات، تـەواوی پـارت و ڕێکخـراوە کوردییەکانـی ڕۆژهـەڵات جگـە لـە پارتـی ژیانـی ئـازادی کوردسـتان- پـژاك هـەر لـە نێوەڕاسـتی هەشـتاکانەوە کایـەی چالاکـی و بارەگاکانیـان لـە باشـووری کوردسـتان بـووە. گەورەتریـن ئـەو ڕێکخراوانـە (دیسـان جگـە لـە پـژاك)، هـەر لـەدوای ڕاپەڕینـی 1991ەوە وەك ڕێککەوتنێکـی نێـوان دەسـەڵاتدارانی باشـوور و خۆیـان، هەمـوو چالاکییـە سـەربازییەکانیان دژی ئێـران هەڵپەسـارد. پـژاك لـەم هاوکێشـەیە بـەدەرە، چونکـە ئەویـش یەکێکـە لـەو پارتانـەی کـە پارتـی کرێکارانـی کوردسـتان - پەکەکـە ئاڕاسـتەی سیاسـەت و هەڵوێسـتەکانی دەکات و دەچێتـە ڕیـزی پارتـە ئاپۆییەکانـی دیکـەوە. پەیوەنـدی هێـزە سیاسـییەکانی ڕۆژهـەڵات و باشـوور هەمیشـە پەیوەسـت بـە پەیوەنـدی بـاش یـان خراپـی پارتەکانـی باشـوور لەگـەڵ ئێرانـدا بـووە. هەرچەنـدە نزیکتریـن پارتـی باشـوور لـە ئێرانـەوە یەکێتیـی نیشـتمانی کوردسـتانە، بـەڵام ئـەم پەیوەندییـە بەتایبەتـی لـە 10 سـاڵی ڕابـردوودا نەبووەتـە هـۆی تێکدانـی نێـوان ئـەو پارتانـە، بەتایبەتـی هـەردوو بـارەگای سـەرکردایەتی و زۆرینـەی هێزەکانـی دیموکـرات بەهـەردوو بەشـەکەیەوە و کۆمەڵەکانیـش لـە سـنووری ناوچەکانـی یەکێتیـدان. دەکرێـت بگوترێـت کـە پارتەکانـی ڕۆژهـەڵات هیـچ کاریگەرییەکـی ئەوتۆیـان نـە لەسـەر سیاسـەت نـە لەسـەر ڕووداوەکانـی باشـووری کوردسـتاندا نەبـووە. لـە شـەڕی داعشـدا، پارتەکانـی ڕۆژهەڵاتیـش ویسـتیان وەك ئەرکێکـی نەتەوەیـی بەشـدارییان لـە بەرەکانـدا هەبێـت. حیزبـی دیموکراتـی کوردسـتانی ئێـران و کۆمەڵـە و پارتـی ئـازادی کوردسـتان بەشـدارییان کـرد، پاشـان بـە گوشـاری ئێـران، حیزبـی دیموکـرات و کۆمەڵـە لـە بەرەکانـی شـەڕ کێشرانـەوە. دیـارە کشـانەوەی دیموکـرات و کۆمەڵـە و بەشـداری بەردەوامـی پـاك، پەیوەنـدی بـە سـنووری جیۆپۆلیتیکـی ئـەم دوو لایەنـەوە هەیـە. هەسـتیاری ئێـران بەرامبـەر بـە کۆمەڵـە و دیموکـرات زۆر لـە هەسـتیاری بەرامبـەر بـە پـاك زیاتـرە. ڕەنگـە بوونـی پێگـەی کۆمەڵـە و دیموکـرات لـە زۆنـی سـەوز و بوونـی بارەگاکانـی پـاك لـە زۆنـی زەردیـش کاریگـەری لـە سـەر ئـەم بابەتـە هەبووبێـت! بەشـداری هێزەکانـی ڕۆژهـەڵات، هەرچەنـدە کەمیـش بێـت دەچێتـە چوارچێـوەی سـوودەکانی شـەڕی داعشـەوە بـۆ پتەوکردنـی یەکانگیریـی نەتەوەیـی کـورد.

- باکـوور، یەکێـك لـە گرنگتریـن بەشـەکانی کوردسـتانە کـە کاریگـەری جیـددی لەسـەر

باشووری کوردستان هەیە. ئەم کاریگەرییانە هەردەم پەیوەستبوونە بە بەرژەوەندییەکانی تورکیا-پارتی دیموکراتی کوردستان، گواستنەوەی نەوت و بازرگانی لەنێوان تورکیا و باشووری کوردستان و عێراق. هەروەها بوونی ژمارەیەکی زۆری گەریلاکانی پەکەکە لە باشووردا و بەتایبەتی لە ناوچە سنوورییەکان رۆڵی گرنگی بینیوە. ئەم پەیوەندییانە زۆرتر تایبەت بووە بە ناوچەکانی ژێردەستی پارتییەوە، هەروەها هەندێکجار کاریگەری لەسەر پەیوەندییەکانی نێوان پارتی و یەکێتی، پارتی و گۆڕانیش هەبووە. بەوەی بەتایبەتی لەم چەند ساڵەی دواییدا بەرەیەکی چ شاردراوە چ ئاشکرای پەکەکە-یەکێتی-گۆڕان لەدژی پارتی لەئارادا بووە. پەکەکە وەك یەکێك لە زلهێزەکانی کوردستان، هەردەم هەمان سیاسەتی کلاسیکیی "پارتی پێشڕەو"ی بەکارهێناوە. لە تەواوی باکووری کوردستاندا باڵادەستە، هەر هێزێکی فەرمی یان نافەرمیش هەبێت، دەبێ سەر بە پەکەکە بێت و ئەو ئاراستەی سیاسەتەکانی بکات. لە رۆژهەڵاتیش پژاك هەمان رۆڵ لەدژی هەردوو کۆمەڵە"کان" و دیموکرات"ەکان" دەگێڕێت. لە رۆژئاواش بەهەمان شێوە. باشووری کوردستان کایەیەکی گرنگی پەکەکەیە. گرنگترین و زۆرترین گەریلا و بارەگاکانی پەکەکە لە باشووری کوردستانن. چەندین پارت و رێکخراوی سەربەخۆ-ی لە باشووردا هەن، هەڵوێستی پەکەکە لە باشووردا هەردەم پێچەوانەی هەردوو کۆمەڵە و دیموکرات بووە. ئەمان بۆ سەرخستنی دۆزی باکوور و پێشخستنی سیاسەت و بەرژەوەندییەکانی خۆیان، کەمتر بارودۆخی ناسکی باشووری کوردستانیان لەبەرچاوگرتووە. دیارە وڵاتانی ناوچەکە، بەتایبەتی تورکیا و ئێران رۆڵی ترسناکیان لەم پەیوەندییانەدا گێڕاوە. هەربۆیە هەندێکجار پەکەکە و یەکێتی یان پەکەکە و پارتی یان پەکەکە و هەردوو یەکێتی و پارتی، پێکدادانی خوێناوییان ئەنجامداوە. ئەم رۆڵە ترسناکانەی دەوڵەتانی ناوچەکە شکۆی باشووری کوردستان و تەنانەت عێراقیش کە باشوور بەشێکە لە نەخشەی سیاسییەکەی، خستووەتە مەترسییەوە، بەوەی بەردەوام فڕۆکەکانی تورکیا بەبیانووی بوونی گەریلاکانی پەکەکە بۆردومانی ناوچە سنوورییەکانی باشووری کوردستانی کردووە کە پەکەکە ئەو ناوچانانەی ناوناوە "هەرێمی پاراستنی میدیا".

دەیانجار هێزەکانی تورکیا سنووریان بۆ لێدانی گەریلاکانی پەکەکە بەزاندووە. لە شەڕی داعشدا، پەکەکە وەك هێزێکی ئامادە لە باشووری کوردستاندا، ویستی ئامادەیی هەبێت. هەرزوو لە ناوچەکانی مەخموور، جەلەولا و پاشان چیای شنگال وەك هێزی سەربەخۆ یان شانبەشانی هێزەکانی باشوور لەدژی داعش بەشداربوون. پاشتر لە

سـنووری ڕۆژئـاوا و باشـووری کوردسـتان بەهـۆی یەکینەکانـی بەرخۆدانـی شـنگالەوە کـە سـەربە پەکەکـەن و هەمـان سیاسـەتی ئاپۆیـی پەیڕەودەکـەن، ناوچەکانـی چیـای شـنگالیان کۆنتڕۆڵکـرد. ڕەخنـە و گازندەیەکـی زۆریـان لـەدژی هێزەکانـی باشـوور بەتایبەتـی پارتـی بڵاوکـردەوە بـەوەی وەك پێویسـت بەرگریـان لـە شـنگال نەکـردووە. ئـەم بارودۆخـە ململانێـی نێـوان پەکەکـە و پارتـی ئاڵۆزتـر کـرد و تائێسـتاش بەردەوامـە.

● ڕۆژئـاوا، ئـەم بەشـەی کوردسـتان هـەر لـە سـەرەتای هەشـتاکانەوە کایـەی کاری پەکەکـە بـووە. پێـش دامەزرانـی پارتـی یەکێتـی دیموکراتـی - پەیـەدە زۆر لـە گەنجانـی ڕۆژئـاوای کوردسـتان لەنێـو پەکەکـەدا کاریـان کـردووە، ژمارەیەکـی زۆریـان لە شـەڕی تورکیادا شـەهید بوبـوون کـە بـە پێنـج هـەزار شـەهید مەزەنـدە دەکرێـن. زۆرتریـن پـارت و ڕێکخراوەکانـی ڕۆژئـاوای کوردسـتان پێشـتر نزیکـی پارتـی بـوون. پەکەکـە زۆر کاری بـۆ نەهێشـتنی ئـەم نزیکییـە کـرد و لـەوەدا سـەرکەوتنی بەرچاوی بەدەسـتهێنا. دامەزراندنـی پەیـەدەش لەسـەر ڕەوتـی ئاپۆیـی و نزیکـی پەکەکـە یەکێـك لـەم هۆکارانەیـە. پـاش ڕووداوەکانـی بەهـاری عەرەبـی، ڕۆژئـاوای کوردسـتانیش خۆپیشـاندانی گـەورە و گۆڕانـکاری گـەورەی بەخۆیـەوە بینـی، ناوچەکـە نیمچـە سـەربەخۆییەکی بەدەسـتهێنا. پاشـتر کانتۆنەکانـی سـەربە پەیـەدە دامـەزران و هاوشـێوەی باشـووری کوردسـتان تووشـی شـەڕی داعـش بـوون. داعـش زەبـری کوشـندەی لـە ڕۆژئـاوادا و ئەوەنـدەش نەمابـوو شـارۆچکەی کۆبانـێ بەتەواوەتـی بکەوێتـە دەسـتیان. ئـەم شـەڕەی داعـش هەندێکجـار هـەردوو باشـوور و ڕۆژئـاوای لێـك نزیکخسـتووەتەوە، هێـزی پێشـمەرگەی کوردسـتان دوو سـنووری نێودەوڵەتـی بـڕی و چـووە هانـای یەکینەکانـی پاراسـتنی گەلـەوە. دیـارە ئەمـەش هـەر دەکرێـت بچێتـە خانـەی سـوودەکانی شـەڕی داعشـەوە. بـەڵام پەیوەندییـەکان هـەر ئاسـایی نەبوونـەوە. سـنووری باشـوور و ڕۆژئـاوا تەنیـا دوو هێـز کۆنتڕۆڵـی دەکـەن، ئەوانیـش پارتـی و پەیـەدەن. پەیـەدە وەك حیزبێکـی ئاپۆیـی هـەردەم پەیوەسـت بـە سیاسـەتە گشـتییەکانی پەکەکەوەیـە. بەواتایەکـی دیکـە، ئەگـەر پەیوەنـدی نێـوان پارتـی و پەکەکـە باش ببـێ، پەیوەنـدی ئەوانیش بـاش و پێچەوانەکەشـی ڕاستە. هەربۆیـە پەیوەنـدی نێـوان ڕۆژئـاوا و باشـووری کوردسـتان، پەیوەسـت بـە پەیوەندییەکانـی باکـوور و باشـووری کوردسـتانەوەیە. دیـارە لـەوەدا تورکیـا و بەرژەوەندییەکانـی ڕۆڵـی کاریگەریـان هەبـووە. هەرچەنـدە بەهـۆی شـەڕی داعشـەوە سـنووری سـایکس-پیکۆی نێـوان هـەردوو عێـراق و سـووریا نەمـا و داعـش هـەر زوو ئـەو سـنوورەی لابـرد! بـەڵام هێشـتا سـنوورەکانی نێـوان باشـوور و ڕۆژئـاوای کوردسـتان مـاون و

کورد خۆی سنوورەکەی چەسپاندووە. زۆرکات هیچ ئاڵوویرێکی ئابووری لەو سنوورەدا نییە، تەنانەت هاتووچۆی کەسانیش لە هەردوو دیوەوە ئاسان نییە.

نەخشەی دابەشکردنی هێزەکان لە باشووری کوردستاندا

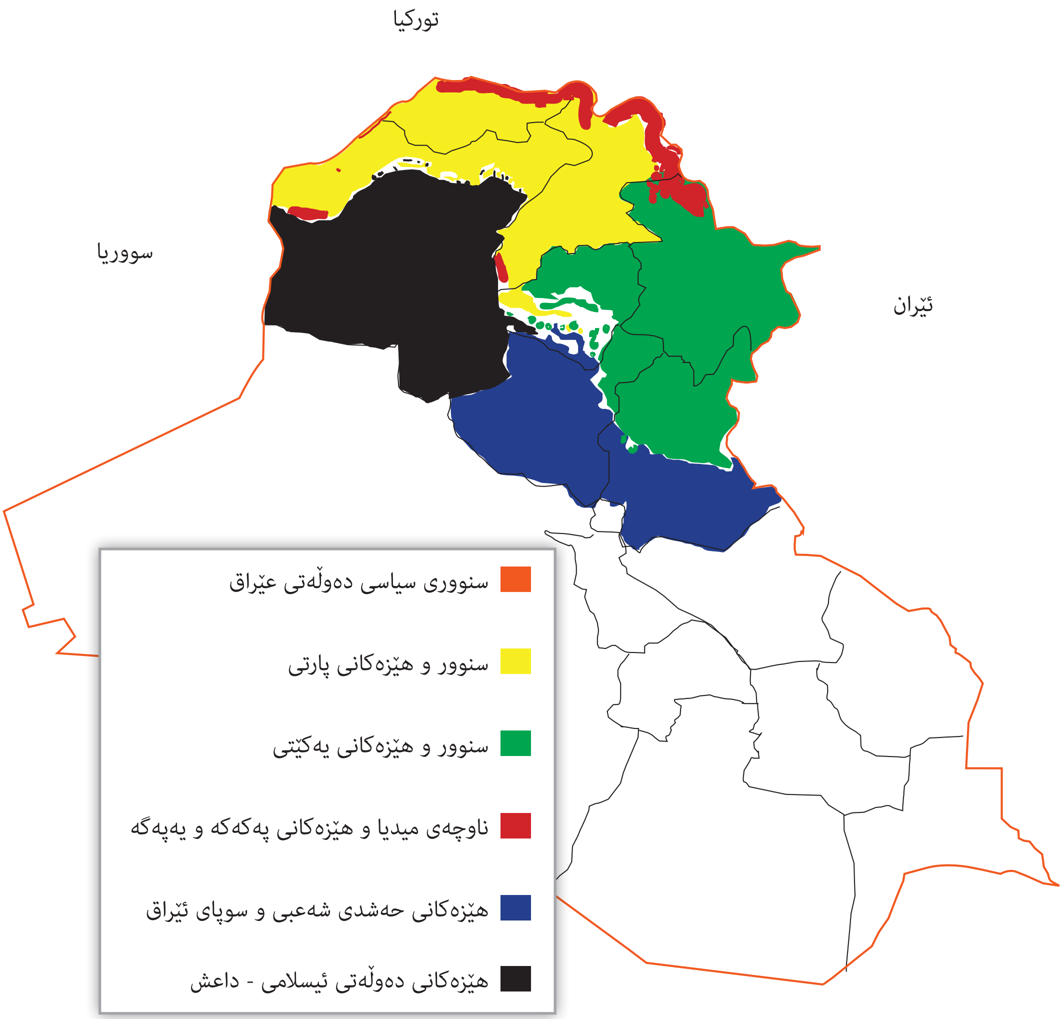

تێبینی: ئەم نەخشەیە بەهۆی ناجێگیری تەرازووی هێزەکانەوە، بەردەوام گۆڕانکاری بەسەردادێت.

باری ئابووری کوردستان

پێش هێرشی داعش، باشووری کوردستان و حکومەتی ناوەندیی عێراق کێشەی ئابووری زۆرییان لەگەڵ یەکتردا هەبوو. لە بودجەی عێراقدا ئەوەی کە بەشی کوردستان بوو، لەلایەن بەغداوە دەستی بەسەرداگیرا. تەنانەت مووچەی هێزی پێشمەرگەی کوردستانیش کە دەبووایە لەلایەن حکومەتی عێراقەوە وەك هێزێکی دەستووریی و نیزامی بدرێت، ئەویش نەدرا. کێشەی نەوت و دەسکەوتە گومرگییەکان و داهاتە نێوخۆییەکانی دیکەی باشووری کوردستان، بووە جێگەی مشتومڕ و شاندناردن و هێنان لەنێوان هەولێر و بەغداد. سەرئەنجام کێشەیەکی سیاسی و دارایی قوڵی لێکەوتەوە. ئەم کێشەیە و خراپبوونی باری ئابووری کوردستان، بووە هۆی خراپتربوونی بەرەی نێوخۆیی. پاشان کە داعشیش هێرشیکرد، بەو بارە ئابوورییە خراپەوە ئاسان نەبوو لەوماوە درێژەدا بەرەیەکی درێژی یەك هەزار کیلۆمەتری بەڕێوەببرێت.

ئێستا دەکرێت بگوترێت کە باری ئابووری کوردستان خراپە. چاودێرە ئابوورییەکان هۆشدارییان داوە. حکومەتی هەرێمی کوردستان چەندین ملیار دۆلار قەرزدارە. زۆر لە پڕۆژە ئابوورییەکان وەستاون. داهاتی تاکی کورد کە پێشتر لە عێراقدا بەرزترین بووە، زۆر هاتووەتە خوارەوە، بەڵام ئێستاش هەر بەرزترە.

زۆرینەی چاودێرانی ئابووری، خراپبوونی ئەم بارودۆخە دەگەڕێننەوە بۆ ئەم خاڵانە:

1. خراپ بەکارهێنانی داهاتی کوردستان و نەبوونی پلانێکی گونجاو
2. شەڕی داعش و تێچووە زۆرەکانی
3. دابەزینی نرخی نەوت بۆ کەمتر لە چارەکی نرخی ئاسایی و خەمڵاندنی خەرجییەکانی کوردستان بە نرخی بەرزی پێشتری نەوت

ئێستا پێویستییەکی گرنگ هەیە بۆ باشترکردنی باری ئابووری باشووری کوردستان. حکومەت چ پلانێکی هەیە بۆ ئەم باشترکردنە، هێشتا بەتەواوی روون نییە.

باشووری کوردستان و دەوڵەتانی دراوسێی

● عێراق، لە شەڕی داعشدا، سنووری نێوان باشوور و حکومەتی ناوەندیی عێراق پچڕا. باشوور بووە خاوەن دراوسێیەکی نوێ لە بەشی باشووریدا ئەویش دەوڵەتی ئیسلامی - داعش بوو. پاشتر ئەم سنوورە دیسان لەنێوان خورماتوو و خانەقینەوە کرایەوە. لە دوای رووخاندنی رژێمی بەعسەوە، عەرەبە شیعەکان لە عێراقدا باڵادەستبوون و

حکومەتـی ناوەندییـان بەڕێوەبـردووە. سیاسـەتی شـیعەکان هـەردەم لەژێـر بانـدۆری هێڵـی شـیعەی ئێرانیـدا بـووە. دەشـگوترێ عێـراق ئێرانـی عەرەبییـە و بەشـێکی گرنگـی کەوانـەی شـیعەیە کـە بـۆ سـووریا و لوبنـان درێژدەبێتـەوە. هەربۆیـە پەیوەنـدی باشـووری کوردسـتان و عێراقـی عەرەبـی، زۆرتـر ئێـران کۆنتڕۆڵـی دەکات. پەیوەندییـەکان هـەردەم لـە خراپـەوە بـەرەو خراپـتر چـوون. عێـراق، بەهـۆی ئامۆژگارییەکانی ئێرانـەوە لەو ماوەیەدا ویسـتوویەتی بـەرەی "یەکگرتـوو"ی کـورد تێکبـدات. هیـچ کاتێـك حکومەتـی باشـووری کوردسـتانی وەك یەکەیەکـی یەکگرتـووی فەرمـی نەبینیـوە. هـەردەم ویسـتوویەتی پەیوەندییـەکان لەنێـوان پارتـی و یەکێتیـدا و پاشـتریش گۆڕانـدا تێکبـدات. ئێسـتا دەکـرێ بگوترێـت، پەیوەندییەکانـی باشـووری کوردسـتان و عێـراق لـە خراپتریـن باردایـە. وتەکانـی عەبـادی لـە کۆنگـرەی میونشـن و سـەرکۆنەکردنی حکومەتـی باشـووری کوردسـتان بەبەرچـاوی دنیـاوە لـە 12ی فێبریـوەری 2016دا، پەیوەندییەکانـی هێندەیـتر خراپکـرد. دوای بەزینـی سـوپای عێـراق لـە موسـڵ و داگیرکردنـی لەلایـەن داعشـەوە، کـورد توانـی زۆرینـەی ناوچـە دابڕێنراوەکانـی چوارچێـوەی مـادەی 140 بـە زۆرینـەی پارێـزگای کەرکووکیشـەوە کۆنتڕۆڵبکاتـەوە. دیـارە ئەمـەش یەکێکـە لـە سـوودەکانی شـەڕی داعـش و کۆنتڕۆڵکردنـی کەرکـووك هەمیشـە جێگـەی ناکۆکی باشـوور و عێـراق بـووە کـە ڕەهەندەکانـی دەچێتـە هەنـگاوی پۆسـت-داعشـەوە. دەسـەڵاتی پارێـزگای کەرکـووك، یەکێـك لـە خاڵـە ناکۆکەکانـی پارتـی و یەکێتـی و ڕەهەندێکـی ناوخۆیـی دیکـەی هەنـگاوی پۆسـت-داعشـە. سـەرباری هەمـوو ئەوانـە، بوونـی هێزەکانـی "حەشـدی شـەعبی" لـە ناوچەکانـی خورماتـوو، جەلـەولا و ڕوودانـی چەنـد پێکدادانێـك لەنێـوان ئـەوان و هێـزی پێشـمەرگەدا زۆر بارودۆخەکـەی ئاڵۆزتـر کـردووە و لـە پۆسـت-داعشـدا دەبێتـە ڕۆژەڤێکـی گرنـگ و بـاس لـەوە دەکرێـت کـە پـاش شـەڕی داعـش، ئەگـەری ئـەوە هەیـە کـورد ناچـار بـێ خـۆی بـۆ شـەڕی حەشـد و شـیعەکان ئامادەبـکات!

- ئێـران، وەك لـە بەشـی عێراقـدا کـورت و چڕکرابـووەوە، ئێـران کاریگـەری بەرچـاوی لەسـەر سیاسـەتی گشـتیی عێـراق هەیـە. ئێسـتا هەوڵەکانـی ئێـران بـۆ زۆرتریـن دەسـکەوتی ئابـووری و سیاسـیی لـە باشـووری کوردسـتانە. بـۆ ئێـران زۆر گرنگـە کـە دراوسـێیەکەی باشـووری کوردسـتان تەنیـا عەرەبـی سـوننە نەبێـت. هەربۆیـە پلانێکـی گـەورەی بوونـی هێزەکانـی حەشـدی شـەعبی لـە خورماتـووەوە تاوەکـو خانەقیـن هەیـە و دەیـەوێ بەهـەر شـێوەیەك بێـت دیمۆگرافیـای پارێـزگای دیالـە لـە سـوننەوە بـۆ شـیعە بگۆڕێـت و ئەمـەش ڕەهەندێکـی ترسـناکی دیکـەی پۆسـت-داعشـە.

- تورکیـا، یـەك لـە ئاڵۆزتریـن پەیوەندییەکانـی لەگـەڵ باشـووری کوردسـتان هەیـە. باشـوور لـەڕووی ئابـووری و سیاسـییەوە هـەردەم جێچـاوی تورکیـا بـووە. ئاڵوگـۆڕی ئابووری لەگـەڵ تورکیـادا تائێسـتاش لەسـەرەوەیە. بوونـی گەریـلا و "هەرێمـی پاراسـتنی میدیـا" لـە باشـووردا یـەك لـە خاڵـە گرنگەکانـی ئـەم پەیوەندییەیـە. سیاسـەتی تاکڕەوانـەی پارتـی داد و گەشـەپێدان -ئاکەپـە و ویسـتی زیندووکردنـەوەی شـکۆی لەنێوچـووی دەوڵەتـی عوسـمانی، کێشـەی موسـڵی لـەلای تورکیـا لەجـاران زۆرتـر ژیاندووەتـەوە. کێشـەی موسـڵ زۆر لـە سـنووری جوگرافـی باشـووری کوردسـتان دەگرێتـەوە. تاچەنـد تورکیـا لـە زیندووکردنـەوەی کێشـەی موسـڵ و بەدەسـتهێنانەوەی سـەرکەوتوو دەبێـت، پەیوەسـتە بـە بەرژەوەندیـی زلهێزەکانـەوە و رەهەندێکـی گرنگـی دیکـەی پۆسـت-داعشـە. هەرچەنـدە پەیوەندییەکانـی رووسـیا و تورکیـا بەهـۆی شـەڕی داعشـەوە لـە خراپیدایـە و بەهۆیـەوە بانـدۆری سـەربازیی تورکیـای لـە باشـوور و رۆژئاواشـدا کەمکردووەتـەوە، بـەڵام تورکیـا تائێسـتاش کاریگـەری شـێرگیری لەسـەر سیاسـەت و پاشـەڕۆژی هەرسـێك لـە باکـوور، باشـوور و رۆژئـاوای کوردسـتان هەیـە. پاشـەڕۆژی تورکیـا و باشـووری کوردسـتان رەهەندێکـی گرنگـی دیکـەی پۆسـت-داعشـە.

- سـووریا، لاوازتریـن دراوسـێی باشـووری کوردسـتانە. بەهـۆی کێشـە نێوخۆییەکانییـەوە لـەم سـاڵانەی دواییـدا هیـچ کاریگەرییەکـی ئەوتـۆی لەسـەر باشـووری کوردسـتان نەبـووە. تەنانـەت ئێسـتا ناتوانرێـت پێـی بگوترێـت دراوسـێی باشـووری کوردسـتان، بەهـۆی کۆنتڕۆڵکردنـی تـەواوی سـنوورەکانی رۆژهەڵاتییـەوە لەلایـەن یەپەگـە و داعشـەوە.

باشووری کوردستان و پۆست-داعش

پاش تێپەڕبوونی نزیکەی دووساڵ بەسـەر شـەڕی باشـووری کوردسـتان و دەوڵەتی ئیسـلامی -داعـش، ئێسـتا لەگـەڵ ئـەوەی هێشـتا مەترسـی داعـش هـەر مـاوە، بـەڵام دەکـرێ بگوترێت مەترسـییەکانی کەمبوونەتـەوە. هەربۆیـە ئێسـتا دەتوانرێـت مەزەنـدەی ئـەوە بکرێـت کـە ئایا باشـووری کوردسـتان لـە پـاش شـەڕی داعـش چـی بەسـەردێت و سـیناریۆکانی چیـن؟ زۆرینـەی کێشـە سیاسـی، ئابـووری، شـکۆییەکانی باشـووری کوردسـتان کـە پێشـتر باسـکران، لـە هەنـگاوی پۆسـت-داعشیشـدا درێژەیـان دەبێـت. هۆکارەکەشـی ئاڵـۆزی کێشـەکانە و چارەسەرەکانیشـیان یـان ئاڵـۆزن یـان درێژخایـەن.

بەرەی ناوخۆیی

لـە کوردسـتان پێنج حیزبـی گـەورە هەن کـە حکومـەت و پەرلەمـان "بەڕێوە"دەبـەن. لەوانە تەنیـا پارتـی و یەکێتـی شـادەمارە ئابـووری، سـەربازی و سیاسـییەکانیان بەدەسـتەوەیە. هـەر ئەوانیشـن بەرەکانـی شـەڕ لەگـەڵ داعـش بەڕێوەدەبەن.
ئێسـتا باشـووری کوردسـتان لـە کۆتاییهاتنـی شـەڕی داعـش نزیکدەبێتـەوە و بـە رزگارکردنـی موسـڵ "کۆتایـی"ی پێدێـت. هـەردوو پارتـی و یەکێتـی لەسـەر گەلێـك تـەوەر ناکۆکـن و ئەگـەری ئـەوە هەیـە ئـەم ناکۆکیانـە بـۆ قۆناخـی پۆسـت-داعش بگوێزرێنـەوە!
هێڵـی گشـتیی پارتـی بـۆ چارەسـەرکردنی بارودۆخـی باشـووری کوردسـتان، ئەنجامدانـی گشتپرسـی (ریفرانـدۆم) و راگەیاندنـی سـەربەخۆییە. لەبەرامبەریشـدا یەکێتـی پێیوایـە کـە باشـووری کوردسـتان هێشـتا ئامـادەی گشتپرسـی و سـەربەخۆیی نییـە، هەرچەنـدە بـەم دواییانـە ئەوانیـش خوازیـاری ئـەو گشتپرسـییەن. بەواتایەکـی دیکـە دابەشـبوونێك لـە هەڵوێسـتی یەکێتیـدا هەیـە.
هەرچـی گـۆڕان و پارتـە ئیسـلامییەکانن، هێشـتا هەڵوێسـتی خۆیـان لەمـەڕ ئەنجامدانـی گشتپرسـی و راگەیاندنـی سـەربەخۆیی رانەگەیانـدووە لەبـەر دوو هـۆکار: یەکەمیـان بەهـۆی ئـەوەی کـە گشتپرسـی دەستپێشـخەریی پارتییـە. دووەم تـەواوی ئـەو دەوڵەتانـەی کوردسـتان دابەشـدەکەن دژی گشتپرسـی و جیابوونـەوەی کوردسـتانن و ئەوانیـش بەتایبەتی پارتـە ئیسـلامییەکان هەڵوێسـتی هەرێمـی بەهەنـد وەردەگـرن. دیـارە هەڵوێسـتی یەکگرتـووی ئیسـلامی گۆڕانـکاری بەخۆیـەوە دیـوە و لێکنزیکییەکیـان لەگـەڵ پارتیـدا هەیـە بـۆ ئەنجامدانـی گشتپرسـی و راگەیاندنـی سـەربەخۆیی. گـۆڕان و ئەوانـی دیکـە پێیانوایـە کـە ئێسـتا خەڵکـی باشـووری کوردسـتان پێویسـتیان بـە باشـترکردنی بـاری ئابوورییـە کـە ئەمـەش لـە رێگـەی حکومەتـی ناوەندیـی عێراقـەوە چارەسـەردەبێت نـەك بـە جیابوونـەوە لـە عێـراق. ئـەم حیزبانـە هـەر یـەك لەلایـەن خۆیـەوە پـڕۆژەی چاکسـازی پێیە کـە دەکرێت ئـەم هەنـگاوە ناوبنرێـت قۆناخـی پـڕۆژەکان! بـەڵام تاوەکـو چ رادەیـەك پـڕۆژەکان کارا و سـەرکەوتوو دەبـن، ئـەوە لـە هەنـگاوی پۆسـت-داعشـدا دەردەکەوێـت.
ئـەم دوو هەڵوێسـتییەی بـەرەی ناوخۆیـی کـورد بانـدۆری خراپـی لەسـەر ئەنجامدانـی گشتپرسـی دەبێـت و سـەرکەوتنی دەخاتـە ژێـر پرسـیارەوە. بـەڵام ئەگـەر رۆڵـی پەرلەمانـی کوردسـتان کارا بکرێتـەوە، دەکرێـت بڕیارێکـی پەرلەمانـی کوردسـتان بـۆ ئەنجامدانـی گشتپرسـی بـە زۆرینـەی دەنگـی پێویسـت بەدەسـتبهێنرێت.

هەڵبـەت دابەشـبوونی هەڵوێسـتی کـورد و هێـزە سیاسـییەکان لەسـەر ئەنجامدانـی گشتپرسـی پەیوەنـدی گرنگـی بـە جیۆپۆلیتیکـی دابەشـبوونی هێزەکانـی کوردسـتانەوە هەیە کـە هـەردەم لەلایـەن وڵاتانـی ناوچەکـەوە ئاراسـتەکراون.
وا مەزەنـدە دەکرێـت کـە پێـش کۆتاییهانـی جەنگـی داعـش، پرسـی کاراکردنـەوەی پەرلەمـان و دابەشـکردنی وەزارەتـەکان دەسـپێبکرێتەوە. بەمـەش گوڕێـك بـە بەهێزبوونـی بـەرەی ناوخۆیـی باشـووری کوردسـتان دەدرێـت و کاریگـەری گرنگـی لەسـەر گشتپرسـی و پاشـەڕۆژی باشـووری کوردسـتان لـە دوای نەمانـی داعـش دەبێـت.

باشوور و عێراقی عەرەبی

زۆرینـەی خاڵـە ناکۆکـە ئابـووری و سیاسـییەکانی باشـوور و عێـراق بـۆ قۆناخـی پۆسـت-داعـش دەگوێزرێنـەوە، چونکـە ئەسـتەمە لـە ئێسـتاوە تاوەکـو کۆتایـی شـەڕی داعـش خاڵـە ناکۆکـەکان کـە زۆر ئاڵـۆزن، چارەسـەر بکرێـن.
کێشـەی نـەوت لەگـەڵ حکومەتـی عێـراق، یەکێـك لـەو ناکۆکیانەیـە کە باشـووری کوردسـتان لـە پۆست-داعشـدا دەیبێت.
حەشـدی شـەعبی و هێزەکانـی سـوپای عێـراق و میلیشـیا شـیعەکانی دیکـە، لـە سـنووری خانەقیـن- خورماتـوو مۆڵـدراون و ترسـی بەریەککەوتنـی کـورد و شـیعە لـەدوای داعـش زۆرە. دیـارە باشـووری کوردسـتان لـە شـەڕی داعشـدا زیانێکـی گیانـی و مـاددی زۆری بەرکەوتـووە. لەبـەر ئـەوە ئایـا بـۆ شـەڕی شـیعە و دەسـتێوەردانەکانی ئێـران ئامادەیـە؟ ئـەوە پرسـیارێکی گرنگـی هەنـگاوی پۆسـت-داعشـە و باشـووری کوردسـتان دەبـێ باشـتر بیـری لێبکاتـەوە و خـۆی بـۆ ئامادەبـکات. بەتایبەتـی کـە پێشـتریش لەنێـوان پێشـمەرگە و حەشـدی شـەعبی لـە خورماتـوو پێکـدادان روویـداوە و قوربانیشـی لێکەوتووەتـەوە.
حەشـدی شـەعبی وەك ئەلتەرناتیڤێکـی سـوپای عێـراق دروسـتبووە، جێبەجێکاری سـتراتیژی شـیعەگەرایی ئێرانییـە و هـەر لەلایـەن ئەوانیشـەوە راهێنـان و پاڵپشـتی لۆجیسـتی دەکرێـن و کۆپییەکـی سـوپای پاسـداران و بەسـیجی ئێرانییـە و ئیدیعـای ئـەوە دەکـرێ سـوپای قودس راسـتەوخۆ حەشـد بەڕێوەدەبات.
عەرەبـە سـوننەکان هـەر لـە زووەوە هۆشـدارییان داوە لەسـەر ئـەم دەسـتێوەردانەی ئێـران لـە عێراقـدا و بـە پلانێکـی "فراوانخوازیـی سـەفەویی" دەزانـن.
هەرچەنـدە ناوچـە دابڕاوەکانـی مـاددەی 140 بەهـۆی شـەڕی داعشـەوە هاتنـەوە ژێـر دەسـەڵاتی هێزەکانـی باشـووری کوردسـتان و ئێسـتا بووەتـە ئەمـری واقیعی نێوان باشـووری

کوردستان و عێراقی عەرەبی، بەڵام لە پۆست-داعشدا دەبێتە خاڵێکی سەرەکی ناکۆکییەکانی باشووری کوردستان و عێراق. کۆکردنەوەی هێزەکانی حەشدی شەعبی لە خورماتوو و ناوچەکانی دیکەی نزیک کەرکووك پێشەکیی هەڵگیرساندنی جەنگی کورد و شیعەیە لەپاش نەمانی داعش.

باشوور و هێزەکانی پەکەکە و لکوپۆکانی

پەیوەندییەکانی باشووری کوردستان بە پەکەکەوە رەهەندێکی گرنگی دیکەی پۆست-داعشە. ئەم پەیوەندییانە هەردەم لە هەڵکشان و داکشاندا بووە. ماوەیەکی زۆرە خۆشبەختانە هیچ بەریەککەوتنێکی سەربازی روویندەداوە. هێزەکانی پەکەکە لە باشووری کوردستاندا لە قۆناخی پۆست-داعشدا هەر دەمێننەوە. باشتربوونی پەیوەندییەکان، بەتایبەتی پەیوەندییەکانی پارتی و پەکەکە، دەبێت لە توێی ستراتیژیەکی نەتەوەییدا یەکلایی بکرێتەوە. ئەگەری ئەوە هەیە سەرکەوتنی گشتپرسی ئەو پەیوەندییانە بەرەو باشتر ببات.
پەیوەندییەکانی تورکیا و بارودۆخی کورد لە باکووری کوردستان هەردەم باندۆری باش و خراپی لەسەر رەوشی باشووری کوردستان هەبووە. ئەم پەیوەندییانە کارێکی وایانکردووە کە چەندجارێك بۆڕییە نەوتەکەی باشووری کوردستان-جەیهان بتەقێندرێتەوە و زیانێکی ماددیی گەورە بەر ئابووری باشووری کوردستان بکەوێت. پرسی نەوت و بۆڕی باشووری کوردستان-جەیهان، کێشەیەکی هاوکاتی داعش و پۆست-داعشیشە. دەسەڵاتدارانی باشوور و پەکەکە پێویستە ژیرانەتر لەسەر ئەم دۆزە بدوێن بەتایبەتی کە ئەو بۆڕیە گرنگترین شادەماری ئابووریی باشووری کوردستانە.

باری ئابووری

چاکسازییە ئابوورییەکان لەسەرەتای مانگی فێبریوەریی 2016دا بە فەرمی چ لەلایەن حکومەت و چ لەلایەن سەرۆکایەتیی باشووری کوردستانەوە بڕیاری لێدراوە. ئەم چاکسازییانە گرنگ و درێژخایەنن، واتە قۆناغی پۆست-داعشیش دەگرێتەوە. چاکسازی ئابووری زۆر پەیوەستە بە هەڵوێستی سیاسی لایەنەکانی کوردستان و پاشەڕۆژی سیاسی کوردستانەوە. دیارە هەموو لایەنەکان کۆك نین لەسەر چاکسازییەکان و هەندێکیان چاکسازییەکان وەك داپۆشینێك بۆ قەیرانی سیاسی دەبینن.

دیمۆگرافیای باشووری کوردستان

بەهۆی شەڕی داعشەوە دیمۆگرافیای باشووری کوردستان گۆڕانکاری زۆری بەسەرداهاتووە. زۆرتر لە ملیۆنێك ئاوارەی عەرەب روویانکردووەتە شارەکانی باشووری کوردستان. زۆریان لە کەمپەکانن و ئەوانەش کە توانای داراییان باشە لە شار و شارۆچکەکاندا نیشتەجێبوون. مانەوەی ئەم عەرەبانە لە کوردستاندا مەترسی هەیە بۆ ئاسایشی نەتەوەیی کوردستان، بەتایبەتی کە زۆرینەی ئەوانە عەرەبی سوننەی ناوچە کێشە لەسەرەکانن.
هەر بەهۆی شەڕەکانەوە، زۆرینەی گوندنشینە عەرەبەکانی ناوچە سنوورییەکان لەگەڵ عێراقی عەرەبی کە زۆرینەی هەرە زۆریان هاوکار و رێنیشاندەری داعش بوون، لە شوێنی خۆیان هەڵکەندران و لە هەندێك شوێنیش بەهۆی شەڕەکانەوە گوند یان ماڵەکانیان خاپووربوون. لە هەندێك شوێن هەندێ هۆزی عەرەبی بەتەواوی لە شوێنی "خۆیان" نەماون، هۆزی کەروی ناوچەی جەلەولا وەك نموونە. ئەمانە هەموویان لەو عەرەبانە بوون کە بەهۆی پرۆسەی بەعەرەبکردنەوە لەسەر زەوی کورد نیشتەجێکرابوون. پاش شەڕی داعش ئەوانە هەوڵدەدەن بگەڕێنەوە بۆ ناوچەکان"یان" و دەبێ بە هەموو شێوەیەك رێگرییان لێبکرێت، تاوەکو سنوورەکانی باشووری کوردستان پارێزراوبن و ئاسایشی نەتەوەیی پتەوتربکرێت. ئەمە کێشەیەکی گەورەیە و لە پۆست-داعشدا دەبێ زۆر بەگرنگییەوە مامەڵەی لەگەڵ بکرێت. بەتایبەتیش کە رێکخراوی هیومان رایتس ووچ لە جەنیوەری 2016دا هێزی پێشمەرگەی کوردستانی بەوە تۆمەتبارکرد کە بەمەبەست هەزاران خانووی عەرەبیان رووخاندووە!
بێجگە لە ئاوارەی عەرەب، زۆر کوردی رۆژئاوای کوردستان لە باشووری کوردستان بەهۆی شەڕەکانەوە نیشتەجێبوون. ئەمانە لە وڵاتی خۆیاندان و گەڕانەوە یان نەگەڕانەوەیان هیچ کار ناکاتە سەر ئاسایشی نەتەوەیی، بگرە سوودیشی بۆ تێکەڵبوونی یەکانگیریی نەتەوەیی دەبێت.

شانە نووستووەکانی داعش

داعش لە باشووری کوردستاندا بەرەو پووکانەوە دەچێت، بەڵام شانە نووستووەکانیان لە زۆر شوێندا هەن. ئەمانە یان کوردن یانیش عەرەب کە خۆیانیان لەنێو رەوی ئاوارەکان و کەمپەکاندا حەشارداوە و دەبنە کێشەیەکی گەورەی قۆناخی پۆست-داعش لە باشووردا و پێویستە هەردوو ئاژانسی زانیاری و پاراستن هاوئاهەنگی تەواویان بۆ هەڵمالینی نهێنییەکانیان و لەنێوبردنیان هەبێت.

سەرچاوەکان

1. 2014نامـە - وەشـانی 1 - رووداوە گرنگەکانـی سـاڵی 2014 یـە کـە رێکخـراوی کوردیپێدیـا بەدەسـتیهێناوە. ئامادەکردنـی: هـاوڕێ باخـەوان، سـاڵی وەشـان – 2015.
http://www.kurdipedia.org/default.aspx?q=2015010116100611859‍4

2. 2015نامـە - وەشـانی 1 - رووداوە گرنگەکانـی سـاڵی 2015 یـە کـە رێکخـراوی کوردیپێدیـا بەدەسـتیهێناوە. ئامادەکردنـی: هـاوڕێ باخـەوان، سـاڵی وەشـان - 2016.
http://www.kurdipedia.org/default.aspx?q=20160101180029128872

3. حکومەتی هەرێمی کوردستان چەند بڕیارێك لەبارەی چاکسازی دەردەکات – پۆرتاڵی رووداو -
http://rudaw.net/NewsDetails.aspx?pageid=180752

4. چارەسەری قەیرانی دارایی ئێستای هەرێمی کوردستان – بزووتنەوەی گۆڕان، 2016 -
http://www.kurdipedia.org/default.aspx?q=20160217195958940‍17

5. فراکسیۆنی گۆڕان: چاکسازییەکانی حکومەت بۆ داپۆشینی قەیرانی سیاسییە -
http://www.kurdipedia.org/default.aspx?lng=1&q=20160217140108939‍99

6. د.بەرهەم ساڵح: هیوادارم لە داهاتوودا عێراق ببێتە دراوسێیەکی باشی کوردستان -
http://www.basnews.com/index.php/so/news/kurdistan/258280

7. نەخشـەڕێگەی دەرهێنانـی کۆمەڵگـەی کوردسـتان لـە قەیـران و بنبەسـتی ئێسـتا - حیزبـی کۆمۆنیسـتی کرێـکاری کوردسـتان -
http://www.kurdipedia.org/default.aspx?lng=1&q=20160220202817940‍79

8. مەسروور بارزانی: ئاوارەکان هەڕەشە لەسەر ئاسایشی هەرێمی کوردستان دروستدەکەن -
http://www.kurdipedia.org/?lng=1&q=20150923212537861‍09

9. ئاوارەکانی کەرکووك 400 هەزار کەسی تێپەڕاند -
http://www.kurdipedia.org/?lng=1&q=20141022150646777‍88

10. Iran's Role in Iraq - Alireza Nader - http://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/perspectives/PE100/PE151/RAND_PE151.pdf

11. میلیشـیات «الحشـد الشـعبی» نسـخه عراقیـه مـن «الباسـیج» الایرانـی، د. خالـد یایمـوت - جامعـه محمـد الخامـس - جریـده الـشرق الاوسـط، العـدد 13215، 02 فبرایـر 2015

12. الاستراتیجیة الإیرانیة فی مواجهه أمیرکا في العراق - د. هیثم مزاحم -

http://www.beirutme.com/?p=697&print=pdf

13. أضواء على المشروع الصفوى الإيرانى - عمر خليفه راشد -
http://omarblog.com/media/67.pdf

14. النائب حيدر الملا: محافظه ديالى تتعرض للتغيير الديموغرافى منذ 13 عاما – فيديو -
http://altaghier.tv/2016/01/17/حيدر-الملا-محافظة-ديالى-تتعرض-للتغيير/

15. تمهيدا لتغيير ديموغرافيه المدينه: تصفيه ممنهجه بين مكونات محافظه ديالى - عايده الخطيب -
http://www.sotaliraq.com/newsitem.php?id=317010#axzz40VLdz600

16. مواجهات بين البيشمركه والحشد الشعبى فى طوزخورماتو – موقع شبكة روداو -
http://rudaw.net/arabic/kurdistan/1211201524

17. كردستان العراق- تهجير وتطويق واعتقال العرب -
Human Rights Watch - https://www.hrw.org/ar/news/2015/02/25/266992

18. الأمم المتحدة: مليون و800 ألف لاجئ فى العراق -
http://www.kurdipedia.org/?lng=1&q=20140901144105772O9

تێبینی: ئەو سەرچاوە دیجیتاڵیانەی بۆ ئەم نووسینە سوودیان لێوەرگیراوە و بەستەرەکانیان دانراون، لە مانگی فێبریوەریی 2016دا خوێندراونەتەوە و ئۆنلاین بوون.

باکووری کوردستان [1]

مامەند رۆژە

بەرایی: یەکەم بەریەککەوتنی جیۆسیاسی

چۆن داعش و هێزە گەورەکەی باکووری کوردستان تووشی پێکداکێشان بوون؟ بۆ وەڵامدانەوەی ئەم پرسیارە پێویستە تۆزێك بگەڕێینەوە بۆ دواوە. پەکەکە لەدوای ئەوەی لەساڵی 1980ەوە رووی لە سووریا و لوبنان کرد، هەر لەسەرەتاوە گەرای رێکخستنی خۆی لەنێو کوردانی رۆژئاوای کوردستان دانا. لەئەنجامی ئەمەدا هەزاران گەنج لەو بەشەدا چوونە ریزەکانی پەکەکە. ئەمە رێکخستنێکی بەرین و تۆکمەی لێکەوتەوە. [2] لەساڵی 1998 عەبدوڵڵا ئۆجەلان ویستی هاوشێوەی باکووری کوردستان باڵێکی نیمچەفەرمی بۆ ئەم رێکخستنە بدۆزێتەوە. ئەوسا "تەجەموعی دیموکراتی نیشتمانی" بەئاگاداری حکومەتی سووریا دروستکرا. لەساڵی 2004یشەوە بەفەرمی لە قەندیل پارتی یەکێتی دیموکراتی-پەیەدە دامەزرا و بووە پۆششی سەرەکی بۆ کاروخەباتی کەجەکە لە رۆژئاوای کوردستان. [3]

لەگەڵ سەرهەڵدانی بەهاری عەرەبی و شۆڕشی سووریا، پەیەدە قورساییەکی زیاتری بەچالاییەکانی خۆیدا. لەگەڵ بەچەکدارییبوونی شۆڕشە مەدەنییەکە، رژێم زۆربەی داوودەزگاکانی لەشارەکانی رۆژئاوای کوردستان چۆڵکرد، تەنیا لە قامشلۆ بەشێوەی سیمبوولی مایەوە. پەیەدە دەسبەجێ بە دامەزراندنی یەکینەکانی پاراستنی گەل-یەپەگە هەوڵی پڕکردنەوەی ئەم بۆشاییە سەربازی – ئەمنییەی دا.[4] لەو ساڵەدا هێزەکانی ئەحراری شام بەپشتیوانی تورکیا لە سنووری "سەرێکانی"یەوە دەربازی رۆژئاوای کوردستان بوون. یەکەم پێکدادان لەنێوان ئەحراری شام و یەپەگە هاتەکایەوە. دوای ئەوە پێکدادان لەنێوان بەرەی نوسرە و یەپەگە لە "گرێسپی" و دەوروبەری دەسپێکرد. لەگەڵ جیابوونەوەی نوسرە لە داعش، ئەم هێزە شوێنەکانی نوسرەی داگیرکرد. ئەمە داعشی لەگەڵ یەپەگە کردە هاوسنوور.

1 - ئەم باسە بە کوردیی ناوەڕاست نووسراوە.

2 - چاوپێکەوتن لەگەڵ هەڤاڵ ئەبوبەکر (خەلیل ئاتاج) ئەندامی پێشوی کۆنسەی سەرۆکایەتی پەکەکە، کۆیە، شوباتی 2007 بە کاسێت.

3 - چاوپێکەوتن لەگەڵ هەڤاڵ ماهیر عەفرینی، یەکێك لە کادیرە باڵاکانی کوردی سوریا لەناو پەکەکە، سلێمانی، تەموزی 2013 بەکاسێت.

4 - بیار روباری، اردوغان والحائط الکردي، ولاتی نت، شوبات 2016.

ئیـتر بەریەککەوتـن لەنێـوان یەپەگـە - داعـش هـەر لـە سـنوورەکانی شـنگالەوە تاوەکـو باشـووری کۆبانـێ هاتەکایـەوە. لەسـاڵی 2013 ئـەم پێکدادانانـە ئاسـتێکی توونـدی بەخۆوەگـرت. لەسـاڵی 2014 بەرفـراوان بـوو و پەلـی بـۆ نێـو باشـووری کوردسـتان لـە شـنگالیش هاویشـت. لەوێشـەوە بـۆ مەخمـوور، کەرکـووك تاوەکـو جەلـەولا لـە سـنوورێکی بەرفراوانـدا هێزەکانـی سـەر بـە کەجەکـە لەگـەڵ داعـش رووبـەڕووی یەکـتر بوونـەوە. داعـش بـەوەوە نەوەسـتا و تەنیـا لـە رۆژئـاوا یـان لـە باشـووری کوردسـتان لـەدژی هێزەکانـی سـەربە کەجەکـە بجەنگـێ، بەڵکـو رووبـەری جەنگەکـەی بەرفراوانکـرد و کـردەوە تیرۆرکارییەکانـی گەیانـدە باکـووری کوردسـتانیش. داعـش بەفەرمـی تەقینەوەکـەی دیاربەکـر لـە پێـش هەڵبژاردنەکانـی حەوتـی حوزەیرانـی 2015، تەقینەوەکـەی سروج و تەقینەوەکـەی ئەنکـەرەی خستەئەسـتۆی خـۆی. لـەم تەقینەوانـەدا سـەدان هاوونیشـتمانی کـوردی باکـووری کوردسـتان بوونـە قوربانـی. [5]

بەوشـێوەیە پێکداکێشـانی جیۆسیاسـی لەنێـوان داعـش - یەپەگـە پەلـی بـۆ باشـووری کوردسـتان هاویشـت و لـە شـنگال، مەخمـوور، کەرکـووك و جەلـەولا هێزەکانـی پاراسـتنی گـەل - هەپەگەیـش تێیـدا بەشـداربوون. لێرەشـەوە پەلـی بـۆ باکـوور هاویشـت و داعـش کۆبوونـەوە گرسـەییەکانی هەدەپـەی کـردە ئامانـج. لـە جەنگـی کۆبانێیـەوە ئەنکـەرە هەڵوێسـتێکی دنـەدەری هەبـوو و ویسـتی جەنگێگـی وەکالەتـی لەرێگـەی داعشـەوە لـەدژی یەپەگـە بەرپابـکات. ئەمـەش خۆپیشـاندانە ملیۆنییەکانـی نێوەڕاسـتی پاییـزی 2014 لێکەوتـەوە. بۆیـە بەریەککەوتنـە جیۆسیاسـییەکە لەسـێکوچکەی ئەنکـەرە - داعـش - کەجەکـەوە دەسـپێکرد و سـەرئەنجام لـە سـووریا رووبەرێکـی سـتراتیژی وای بەخۆیەوەگرتـووە کـە لـە ئاسـتی هەرێمییـەوە پەڕیوەتـەوە و ئاسـتی سـەرووهەرێمی و نێودەوڵەتیشـی بەخۆیەوەگرتـووە. [6]

داعش - کەجەکە: هێزەکانی پۆست سایکس - پیکۆ

داعـش کاتێـك لـە سـووریا و عێـراق قەڵەمـڕەوی سـەرزەمینی دەسخسـت، لەپـڕ بـووە خـاوەن سـوپایەکی 30 - 40 هـەزار کەسـی. لێرەوە لـە یەکـەم لێدوانـی دوای داگیرکردنـی موسـڵ بەفەرمـی رایگەیانـد کـە ئـەوان کۆتاییـان بـە قۆناخـی سـایکس-پیکۆ هێنـاوە. واتـە داعـش لـە سـووریاوە بـووە هێزێکـی جیۆپۆلیتیکـی کـە پسـپۆڕان لەوەبـەدوا بـە "دیفاکتۆ-

5- . www.Radıkal.com. Cengiz Çandar, Süryede kayıpet – kayıpet politikası, Şubat 2006.

6 - اديب سيف الدين، تركيا بقيت وحيدة، موقع ولاتى نت، 23 – 2 – 2016.

دەوڵەت" ناویان دەبرد. لەبەرامبەردا یەپەگە لەدوای زنجیرەیەك شەڕی سەرکەوتووانە، قەڵەمڕەویکی سەرزەوینی گەورەی بەدەستخست. هەتا دێت ئەم قەڵەمڕەوە زیاتر دەکشێ و هەر لە سێمالکا لە سنووری باشووری کوردستانەوە بەدەست یەپەگەوەیە هەتاوەکو کۆبانێ. لەوێشەوە دەیەوێ ناوچەکانی جەرابلۆس، ئەعزاز و مارعیشی پێوەبلکێنێ و بە عەفرینەوە گرێیانبدات.

بەپێی تێزە جیۆپۆلیتیکییەکان بۆ ئەوەی دەوڵەتێك پێکبێ، پێویستی بە سێ پایەی سەرەکییە: خەڵك، خاك و سەروەری سیاسی.[7] ئێستا ئەگەر بەپێی ئەم تێزانە بێین دۆخی سووریا بەگشتی و رۆژئاوای کوردستان بەتایبەتی لێکبدەینەوە، ئەوە ئەم چەند ئەنجامەمان بۆ یەکلاییدەبێتەوە: یەکەم، هەم دەوڵەتی ئیسلامی و هەم ئیدارەی خۆسەری دیموکراتی خاکیان بەدەستەوەیە، خەڵك لەژێر قەڵەمڕەویاندایە و بەجۆرێك سەروەرییەکی سیاسیان هەیە. دووەم، ئەم دوو هێزە سەرچاوەی هێزیان هەم لەناوەوەیە و هەم لەدەرەوە. سێیەم، ئەم دوو هێزە هەردووکیان باوەڕیان بە سنوورە کۆلۆنیاڵکردەکانی سایکس – پیکۆ نییە. چوارەم، هەردووکیان ئانتی - تێزی یەکترین و مانەوەی یەکیان بە نەهێشتنی ئەویتریانەوە بەندە. ئەمەیش رەهەندی ئایدیۆلۆژی، فیکری، جیۆسیاسی، ستراتیژی، سەربازی و کولتووری هەیە. یەکیان هێزێکی سەلەفی-جیهادییە و یەکیشیان هێزێکی چەپگری نەتەوەیی سیکۆلارە. لەبەر ئەمە بەشێکی زۆر لە نەبەردە جیۆسیاسییەکانی ئایندەی سووریا لەنێوان ئەم دوو جەمسەرەدا یەکلاییدەبنەوە.

بۆ ئەوەی هێزێك بەڕاستی ببێتە هێز، پێویستی بەوەیە یەکەم، ئامرازەکانی زەبروزەنگ کە توندوتیژی دەخەنەوە و "هێز" بەرهەمدەهێنن زەوتبکات. دووەم، لەکاتی خۆیدا ئەم ئامرازانە بقۆزێتەوە و دوودڵی تێدانەکات. سێیەم، لە دوای یەکلاییکردنەوەی نەبەردەکان، دیسان لەرێگەی هێزە چەکدارەکانەوە دەسەڵاتی خۆی بسەپێنێ و رەوایی هێز یاخود "هەقی هێز" بچەسپێنێت.[8] ئەگەر بێین بەپێی ئەم پێوەرانە دۆخی سووریای ژێردەستی داعش و رۆژئاوای کوردستان هەڵسەنگێنین، ئەوسا رەنگبێ بگەینە ئەو ئەنجامە کە هەردووك هێزەکە تاڕادەیەکی زۆر پایەکانی هێز و دەسەڵاتیان دەستخستوە. هەروەها دەشێ بێژین هەردوو هێزەکە نەزمێکی هاوشێوەی دەوڵەتیان چەسپاندووە کە پشت بە دەزگاسازی دەبەستێت.

---

7 - مامەند رۆژە، چۆن دەبین بە دەوڵەت؟ ئایندەی جیۆپۆلیتیکی کوردستان، چاپی یەکەم، کۆمپانیای شارپرێس، سلێمانی 2014، لا 259.

8 - Ahmet Davutoğlü, Stratejik Derinlik, Küre Yayınlari, Istanbul, 2009, s.15-.

دەشێ بتوانین چەند وێکچونێکی دیکە لەنێوان ئەم دوو هێزە ئایدیۆلۆژییە دژبەیەکەدا پۆلێنبکەین: هەردوو هێزەکە خاوەن جیهانبینییەکی گشتگیرن، هەردووکیان خاوەن ئایدیۆلۆژی فراوانخوازن و هەردووکیان سەرچاوەکانی فیکر، سیاسەت و ستراتیژییان لەدەرەوەی سووریا و رۆژئاوای کوردستانەوە وردەگرن. داعش سەرچاوە فیکری و ستراتیژییەکانی سەرەتا لە قاعیدە و تاڵیبانەوە دەهات. پەیەدە- یەپەگە یش سەرچاوە فکری و سیاسییەکانی لە کەجەکە هێزە سەرەکییەکەی باکووری کوردستان وەردەگرێت. یەکیان گرووپێکی راستگری پەڕگیرە و یەکیشیان گرووپێکی چەپگری پەڕگیرە کە مەیلی بەلای پرسە نەتەوەییەکاندا هەیە.

لەسەرەتای بەهاری عەرەبی و شۆڕشی سووریادا داعش کە ئەوسا بەناوی بەرەی نوسرە لەنێو ململانێ سەربازییەکاندا خەریکی خۆجێگیرکردن بوو، پشتی بە سێ فاکتەری محەلی عەرەبی سوننە، فاکتەری هەرێمی تورکیا – خەلیج و فاکتەری سەرووهەرێمی "ئەتڵەسی" دەبەست. لە 2012دا رۆژئاوا هێشتا هەستەوەرییەکی ئەوتۆی بەرامبەر "نوسرە" نەبوو. کاتێك داعش لە زکی "نوسرە" هاتەدەرەوە، ئەوە بەهۆی ئەو توندڕەوییە وەحشیانەیەوە کە لەدژی مەدەنییەکان، رۆژنامەڤانانی بیانی و دیلەکان ئەنجامیدان، بەرە – بەرە فاکتەری سەرووهەرێمی لێی تاکییەوە و فاکتەری هەرێمیش چیتر نەیوێرا و نەیتوانی وەك پێشتر پشتیوانی لێبکا و لۆجستیك و جبەخانەی بۆ بگوازێتەوە. لەبەرامبەر ئەمەدا "پەیەدە – یەپەگە" سەرەتا پشتی بەفاکتەری محەلی بەست و بەکەمیش فاکتەری هەرێمی (ئەسەد - ئێران)یشی قۆستەوە. لە دۆزی کۆبانێشەوە بەکردەوە فاکتەری سەرووهەرێمی و نێودەوڵەتیش دەقۆزێتەوە. (9)

ئێستا لەڕووی جیۆسیاسیەوە رووبەڕووی دوو تابلۆی جیاواز دەبینەوە: پەیەدە-یەپەگە خەریکە بەهۆی داعشەوە پەیامێکی فیکری – ستراتیژی بۆخۆی پێناسەدەکات. ئەم هێزە ئێستا خۆی بە پایەیەکی سەرەکی "هاوپەیمانی دژی داعش" دەزانێ کە ئەرکی رووبەڕووبوونەوە و قەڵاچۆکردنی داعشی لەئەستۆیە. ئەم پەیامە ئەو هێزەی کردووەتە هێزی سەرەکی سیکۆلار کە بلۆکی ئەتڵەسی دەیەوێ لە ستراتیژیی نەهێشتنی تیرۆردا پشتی پێببەستێت. هەروەها بلۆکی ئەتڵەسی بۆی دەرکەوتووە هێزی سەرەکی کە دەتوانێ سەرچاوەکانی هێزی داعش وشك بکا "جەنگاوەرانی کورد"ن. بۆیە لە ستراتیژییەکانی خۆیاندا دەیانەوێ ئەم هێزە تۆکمەبکەن و ناشیانەوێ بکەوێتە باوەشی "هێزی ئۆراسیایی"یەوە. لەڕووی راوێژی سەربازی – هەواڵگری، لۆجستی و ئاسمانیشەوە

9 - احمد قاسم، مرة اخرى داعش هي من تغير الاستراتيجيات، موقع ولاتي نت، 27 - -2 2016.

بەردەوام پشتگیری لێدەکەن. [10]
لەولاش داعش بووەتە "مێمڵ"ی ستراتیژیی ئەتڵەسی و تەنانەت ستراتیژی ئۆراسیاییش. هەردوو جەمسەرەکە داعش بەهێزێکی ترسناك وەسفدەکەن کە بۆی هەیە زیان بە پایەکانی ئاسایشی نیشتمانیان بگەیێنێت. بۆیە هەردوو بلۆك دەیانەوێ لەسەر زەوینی واقیع لە سووریا لەڕێگەی هێزە وەکالەتییەکانیانەوە بەرەنگاری ئەم هێزە ببنەوە. داعش بۆ هێزە سەرووهەرێمییەکان کارکردێکی دیکەیشی پێناسەکردووە: بووەتە بیانوویەکی ئامادە بۆ ئەوەی دەست لە کاروباری سووریا وەربدەن.[11] ئەم دۆخەی داعش هەلێکی مێژوویی زێڕینی بۆ کەجەکە رەخساندووە کە کارکردە ستراتیژییەکانی خۆی سەرلەنوێ پێناسەبکاتەوە. کەجەکە دەیەوێ ئەم هەلە مێژووییە بقۆزێتەوە و لێرەشەوە جگە لە دەسکەوتەکانی رۆژئاوای کوردستان و سووریا، تینێکی دیکە بەبەر بزووتنەوەی باکووری کوردستاندا بکاتەوە.
تورکیا سەرەتا پشتیوانی لە داعش کردووە. دواتر ئەم پشتیوانییەی بۆ سوپای فەتح (هێزی هاوبەشی ئەحراری شام و بەرەی نوسرە) زیادکردووە. ئەمەش لەگەڵ ستراتیژی و پێوەرەکانی رۆژئاوا و تەنانەت ناتۆشدا ناگونجێت. ئەم جیاوازییە درزێکی لەنێوان تورکیا و ناتۆدا دروستکردووە. ئەمریکا لە رۆژئاوا خەریکە لەسەر ئەنجوومەنی سووریای دیموکراتی و باڵە سەربازییەکەی واتە هێزەکانی سووریای دیموکراتی سەرمایەگوزاری دەکات. تورکیاش ئەم گرووپانە بە درێژکراوەی پەکەکە دەزانێ و چەندین جار رایگەیاندووە با ئەمریکا لەنێوان ئەنکەرە و پەیەدە یەکێکیان هەڵبژێرێت. ئەمریکا هەمیشە جەختی لەوە کردووەتەوە کە ئەوان پەیەدە بە تیرۆریست نازانن و بە هاوپەیمانی لەقەڵەمدەدەن. ئەمەیش هەتا دێت هەلە مێژوویەکە زیاتر بۆ کەجەکە هەراودەکاتەوە. ئەم هەلە لەنێو سینییەکی زێڕیندا لەبەر دەستی کەجەکە دایە.[12]
بەوجۆرە دوو هێز لە ستراتیژیە محەلی، هەرێمی و سەرووهەرێمییەکاندا جێگیربوون. یەکیان بووەتە ئامانجی ستراتیژییە هەرێمی و سەرووهەرێمییەکان و یەکیشیان کە پێشتر لەنێو لیستی تیرۆری زلهێزەکاندا بووە، ئێستا لەسایەی بەرەنگاربوونەوەی ملۆزمە سەلەفییە جیهادییەکەی، پێگەی هێزێکی وەکالەتی بۆ زلهێزەکان پەیداکردووە کە لەجیاتی ئەوان لەڕووی زەوینییەوە پەلاماری "دەوڵەتی ئیسلامی" دەدات و بەمەش وەك هێزێکی رزگاریبەخش نێوبانگی پەیداکردووە. ئەم هەردوو هێزە هێزی پۆست

10 - زارا مستو، هل التحالف الامريكي مع الكورد في سوريا سياسي ام عسكري؟ موعق ولاتي نت، 19 – 12 – 2015.
11 - الازمة السورية: اتجاهات التدافعات الاقليمية و الدولية، تقدير موقف، مركز الجزيرة للدراسات، 31 يناير 2016.
12 - Ural Çalışlar, Bu Akıl dışı durum nereye kadar, radikal gazetesi, 27 – 2- 2016:

سایکس – پیکۆن، دان بە سنوورەکاندا نانێن و خاوەن کۆمەڵێك ئایدیا و ستراتیژی سەرنجڕاکێشن. لەگەڵ ئەمەش یەکێکیان لەلایەن کۆمەڵگەی نێودەوڵەتییەوە بە "ئەهریمەن" و یەکێکیشیان بە "فریشتەی رزگارکەر" لەقەڵەمدەدرێت.

کەجەکە: خۆگونجاندن لەگەڵ سێ ئاڵقەی جیۆسیاسی

کۆما جڤاکێن کوردستان - کەجەکە وەك ماکی بەشێکی زۆر لە گرووپە سیاسییەکانی باکوور و رۆژئاوای کوردستان ئەمڕۆ لەگەڵ واقیعێکی نوێدا رووبەرووبووەتەوە. کەجەکە بەتایبەت باڵە سووریاییەکەی وەك هێزێکی "بکەری کارا" خۆی بەشێکی زۆر لەم واقیعەی خوڵقاندووە. واتە هەلومەرجی بەپێی ستراتیژییەکانی خۆی رێکخستووە. تاڕادەیەکی زۆریش لەوەدا فاکتەرە محەلی، هەرێمی و سەرووهەرێمییەکان لەگەڵیبوون. لەگەڵ ئەمەش ئایندەی دەسکەوت و داوودەزگاکانی کەجەکە لە رۆژئاوای کوردستان و سووریا بە فاکتەرە محەلی، هەرێمی و سەرووهەرێمییەکانەوە بەندە. ئەمەش گەمەیەکی هاوئاهەنگی پێویستە کە تێکڕای فاکتەرەکان لەخۆبگرێت. (13)

ئاڵقەی یەکەم - کەجەکە لەگەڵ فاکتەری کوردستانی: کەجەکە لە باکووری کوردستان تەنیا هەندێکجار لەچوارچێوەی هاوپەیمانی سیاسی و بەم سالانەی دواییش هاوپەیمانی هەڵبژاردندا ویستویەتی لەگەڵ گرووپە کوردستانییەکاندا هاوکاری بکات. لە باکووری کوردستان ئەو سەردەمەی پەکەکە تازە خۆی راگەیاندبوو، لەگەڵ زۆربەی زۆری گرووپە کوردییەکاندا پێکدادانی توندی هەبووە. کاتێکیش پێگەی سەرکردایەتییەکەی بۆ باشووری رۆژئاوای کوردستان گواستەوە، لەوێش هەمان رێبازی پیادەکردووە. ناوبەناو لەگەڵ گرووپە کوردییەکاندا جۆرێك لە دیالۆگی هەبووە، بەڵام بەگشتی هیچکات نەیویستوە بەشێوەیەکی شێلگیرانە هاوکاری و هاوئاهەنگیان لەگەڵ بکات. (14)
لەدوای شۆڕشی سووریاوە پەیوەندییەکانی تەڤدەم باڵی فەرمی کەجەکە لە رۆژئاوای کوردستان لەگەڵ ئەنجوومەنی نیشتمانی کورد – ئەنەکەسە ئاست و رووبەرێکی جیاوازی بەخۆیەوەگرتووە. لێرەوە بە نێوانگیری سەرۆکایەتی هەرێمی کوردستان لە رێککەوتنەکانی هەولێر 1، هەولێر 2 و دهۆك 1 دا هەردوولا لەسەر رێچکەیەك بۆ

---

13 - احمد سليمان، سوريا التي تنتظر اتفاقا اقليميا و دوليا، موقع ولاتى، 23 – -2 2016.

14 - چاوپێکەوتن لەگەڵ هەڤاڵ بۆتان (نیزامەددین تاش) ئەندامی پێشوی کۆنسەی سەرۆکایەتی پەکەکە، سەبارەت بە پەکەکە و خۆرئاوای کوردستان، کۆیە، هاوینی 2008، بەکاسێت.

کاروبـاری ئـەو پارچەیـەی کوردسـتان رێککەوتـن. رێچکـەی یەکـەم دامەزراندنـی دەسـتەی بـاڵای کـوردی بـوو، بـەڵام بەناکامـی لەدایکبـوو. لـە رێککەوتنـی دهـۆك 1یشـدا "لێڤەگـەڕی سیاسـی" دامـەزرا، بـەڵام ئەمەشـیان بەناکامـی مایـەوە.

ئاڵقـەی دووەم - کەجەکـە لەگـەڵ فاکتـەری هەرێمـی: باڵـی رۆژئـاوای کەجەکـە سـەرەتا لەگـەڵ ئـەوەی زۆربـەی زۆری ناوچەکانـی رۆژئـاوای کوردسـتانی کۆنترۆڵکـرد، تەنیـا لـە قامشـلۆ چەنـد داوودەزگای رژێمـی بەشـێوەیەکی هێمایـی هێشـتەوە. دیـارە پەیـەدە لـە قۆناخـی یەکەمـدا دەیویسـت ئـەم فاکتـەرە هەرێمییـە (رژێمـی ئەسـەد) وەك گەرەنتییـەك لەبەرامبـەر هەرچـی دەسـوەردانێکی هێـزە چەکدارەکانـی تـورك بقۆزێتـەوە. ئەمـەی کـردە فاکتەرێکـی ئاسایشـی بـۆ داوودەزگاکانـی خـۆی. لێـرەوە پەیـەدە بەقۆسـتنەوەی دینامیکـە هەرێمییـەکان بـەرە - بـەرە زەمینـەی بـۆ جێگیرکردنـی دەزگاسـازی خـۆی لـە رۆژئـاوا خۆشـکردووە. پەیـەدە بەپشتبەسـتن بـەم فاکتـەرە توانـی لەمـاوەی دوو سـاڵدا هەمـوو دەسـکەوتەکانی لەشـێوەی ئیـدارەی خۆسـەری دیموکراتیـدا رێکبخاتـەوە و رایبگەیێنێـت. [15] لـە قۆناخـی دووەمیشـدا پەیـەدە هەنگاوێـك چـووە پێشـەوە. ئەمجـارە دوای جاڕدانـی خۆسـەری دیموکراتـی، بەشـێنەیی فاکتـەری هەرێمـی ئێرانیشـی لـە کێشمەکێشـەکانی رۆژئـاوای کوردسـتاندا قۆسـتەوە. بەمـەش ئاسـتەنگێکی دیکـەی لەپێـش دەسـتوەردانی تورکیـا دانـا. هەروەهـا توانـی پشـتیوانی لۆجسـتی ئێـران و تەنانـەت حکومەتـی عێراقیـش بـۆ داوودەزگاکانـی وەربگرێـت. بەتایبـەت لـە رووبەڕووبوونـەوەی داعشـدا، یەپەگـە بـووە خاڵـی پێکگەیاندنـی پاڵپشـتی سـێکوچکەی رژێمـی ئەسـەد - ئێـران - عێـراق. بەگوێـرەی هەندێـك لـە سـەرچاوەکان، یەکینەکانـی پاراسـتنی گـەل یەپەگـە، لـە رووبەڕووبوونـەوەی هێزەکانـی داعشـدا بەباشـی کەڵکیـان لـە هـاوکاری جبەخانە و لۆجسـتی ئەسـەد، ئێرانییەکان و عێراقییـەکان وەرگرتـووە. [16]

ئاڵقـەی سـێیەم - کەجەکـە لەگـەڵ فاکتـەری جیهانـی: لـە تەنگژەی کوبانێیـەوە کەجەکـە پێـی ناوەتـە قۆناخێکـی نوێـوە. بـۆ یەکەمجـار فاکتـەری جیهانـی ئەتڵەسـیش بەهانـای یەپەگـەوە هاتـوون. ئەمـە سـەرەتا بەداباراندنـی چـەك و جبەخانـە بـۆ یەپەگە لەنێو شـارەکە دەسـتیپێکرد. پاشـان لـە پشـتیوانییەکی ئاسـمانییەوە بەردەوامبـووە بـۆ ئەوەی شـاری کۆبانێ نەکەوێـت. بـەڵام ئـەم پەیوەندییانـە بـەرە - بـەرە رەهەندێکـی سـتراتیژییان وەرگرتـووە

15 - مامەند رۆژە، دیفاکتۆی خۆرئاوای کوردستان، نامیلکە، سەنتەری لێکۆڵینەوەی روداو، هەولێر، چاپنەکراو، شوباتی 2016.

16 - مامەند رۆژە، دیفاکتۆی خۆرئاوای کوردستان، سەرچاوەی پێشو.

و ئەمریکا لـە سـتراتیژی رووبەڕووبوونـەوەی داعشـدا یەپەگـەی بـە هێـزی هاوپەیمانـی سـەرەکی خـۆی لەقەڵەمـداوە. لـە سـتراتیژی نەهێشـتنی داعشـدا، ئەمریـکا زیاتـر پشـتیوانی ئاسـمانی و هەواڵگـری دەسـتەبەردەکات و دەیـەوێ هێرشـی زەوینـی لەلایـەن هێـزە محەلییـە وەکالەتییەکانـەوە ئەنجامبدرێـت. لـەوەدا پشـکەکە بەنـاوی یەپەگـەوە دەرچـووە، چونکـە: ئـەم لایەنـە هێزێکـی سـیکۆلارە، نەیـاری سرووشـتی سـەلەفیەتی جیهادییـە، دەکرێ لـە ئاینـدەدا وەك بەدیلـی ئەسـەدیش حسـابی لەسـەر بکرێـت. [17]
کەجەکـە ئـەم سـتراتیژیەی ئەمریـکای قۆسـتووەتەوە. بۆیـە دەسـبەجێ ئامادەسـازی بـۆ دامەزراندنـی ئەنجوومەنـی سووریای دیموکراتـی و باڵـە سـەربازییەکەی هێزەکانی سـووریای دیموکراتـی کـردووە. ئێسـتا ئـەم هێـزە بـە دوو ئاراسـتەدا پێشـڕەوی دەکات: یەکـەم، لـە باشـوورەوە بـەرەو ناوچەکانـی شـەداد و دێـرەزور دەکشـێت. دووەم لـە رۆژئاواشـەوە بـەرەو پێکەوەبەسـتنەوەی دوو کەرتـی کۆبانـێ - عەفریـن هەنـگاو دەنێـت.[18] هەروەهـا لـە عەفرینیشـەوە ئـەم هێزانـە بـە ئاراسـتەی گرتنـەوەی ئەعـزاز - مـارع و جەرابلـۆس دەسـتیان بەپێشـڕەوی کـردووە. رووسـیاش لـەم سـتراتیژییەدا بـۆ لێدانـی بنکـەی سـەربازیی بـەرەی نـوسرە - ئەحـراری شـام، پشـتیوانی ئاسـمانیی یەپەگـە دەکات. کەجەکـە لـە شـەڕی کوبانێـوە هاتووەتـە نێـو سـتراتیژییە نێودەوڵەتییەکانـەوە. لێـرەوە توانیویەتـی هـەردوو فاکتـەری پشـتیوانی ئەتڵەسـی و ئۆراسـیایی بـۆ خـۆی مسـۆگەر بـکات.

ئەنجام، کەجەکە جیۆپۆلیتیکی پۆست-داعش

لەجیۆپۆلیتیـکادا پێگـەی جوگرافـی یەکـە سیاسـییەکان زۆر گرنگـە. پێگـە جوگرافییـەکان بەپێـی تیۆرییەکانـی جیۆپۆلیتیك بەسـەر ئەوانـەی خوارەوەدا دابەشـدەکرێن: یەکـەم، پێگەی دوورگەیـی - دەریایـی وەك ئینگلتـەرە و ژاپـۆن. دووەم، پێگـەی کیشـوەری - دوورگەیـی وەك ویلایەتـە یەکگرتوەکانـی ئەمریـکا. سـێیەم، پێگـەی کیشـوەری وەك رووسـیا. چـوارەم، پێگـەی کەناریـی وەك تورکیـا و ئێـران. پێنجـەم، پێگـەی ناوکیشـوەری وەك ئەفغانسـتان، مەغۆلسـتان و کوردسـتان.
بەپێـی تێـزە جیۆسیاسـییەکان باشـترین پێگـە پێگـەی دوورگەیـی دەریاییـە و خراپتریـن پێگـەش پێگـەی ناوکیشـوەرییە. کوردسـتان تائێسـتاش پێگـەی ناوکیشـوەری هەیـە، بۆیـە ئـەم داخرانـە جیۆسیاسـییە هەمیشـە بانـدۆری خراپـی لەسـەر پێگـەی

17 - حسين جاسم الخزاعي، داعش و اثره على الامن القومي العراقي، دارالحكمة، لندن، الطبعة الاولى 2015، ص 201.
18 - العقيد طلال سلو، انتصاراتنا ضد تنظيم داعش تساهم في ازدياد اسهمنا لدى قوات التحالف الدولي، شبكة ولاتى، الحسكة، 19-11-2015.

بزووتنەوە سیاسییەکەی هەبووە. [19]

زۆرجاریش پێگەی دەوڵەت گەلێك باشە، بەڵام لەبەرئەوەی بژارەی سیاسی خاوەن هوشیاری جیۆسیاسی نییە، ناتوانێ ئەم پێگەیە بخوێنێتەوە و بەپێی ئەمە ستراتیژەکەی دابڕێژێت. بەپێچەوانەشەوە زۆرجار پێگەی جیۆسیاسی وڵات زۆر باش نییە، بەڵام دەستەبژێری سیاسی توانیویەتی بە هەوڵی خۆی دۆخە ستراتیژییەکان بقۆزێتەوە و وڵاتەکەی پێ تۆکمەبکات. بۆ نموونە دەتوانین ئاماژە بە پێگەی هەردوو وڵاتی ئێران و تورکیا بدەین. لە جەنگی یەکەمی جیهانیدا عوسمانی پێگەی وڵاتەکەی خوێندبووەوە، بەڵام لەبەر بڕیاری ستراتیژی هەڵەی لایەنگرییان لە یەکێك لە جەمسەرەکان بووە هۆی ئەوەی ئیمپراتۆرییەکە لەبەریەك هەڵبوەشێتەوە. ئەمە لەکاتێکدا ئێران لەم جەنگەدا بەبێلایەنی توانی قەوارەی خۆی بەشێوەیەکی ڕێژەیی بپارێزێت. لە جەنگی دووەمی جیهانیدا بەپێچەوانەوە تورکیا بێلایەن مایەوە کەچی ئێران لایەنی یەکێك لە جەمسەرەکانی گرت. ئەمەش بووە هۆی دەستوەردانی دەرەکی لە ئێران و دوورخستنەوەی پادشاکەی.[20] هەروەها دەتوانین ئاماژە بە پێگەی جوگرافی تورکیا لەدوای جەنگی دووەمی جیهانی بدەین. لەم جەنگەدا دەستەبژێری سیاسی کاتێك ئەوەیان زانی جەمسەرێك جەنگەکەی بردووەتەوە، ئەوسا بڕیارێکی یەکلاکەرەوەی داوە و لەگەڵ جەمسەری ئەتڵەسی پەیمانی بەستووە. بۆیە بە ئەندامبوونی تورکیا لە پەیمانی ئەتڵەسی لە خوێندنەوەی پێگەی جیۆسیاسی ئەم وڵاتەوە هەڵدەقوڵێ، چونکە لە باشوورەوە هاوسنووری یەکێتی سۆڤیەت بووە. ئەمەش لەتوێی ستراتیژی "کۆنتاینمەنت"دا بۆ ناتۆ زۆر گرنگ بووە. بەپێی ئەم ستراتیژیە دەبووایە بلۆکی ڕۆژهەڵات و یەکێتی سۆڤیەت لە چواردەورەوە گەمارۆبدرایە. بۆیە پێگەی تورکیا نایاب بوو. دەستەبژێری تورکیا باش ئەمەی خوێندەوە. [21]

ئێستا لە پەنای ڕۆژئاوای کوردستانیش هێزێك بەناوی "دەوڵەتی ئیسلامی" هاتووەتەکایەوە. ئەم هێزە لەلایەن بلۆکی ئەتڵەسی و هێزی ئۆراسیاییەوە بە هەڕەشە بۆ سەر پایەکانی ئاسایشی نەتەوەیی وەسفدەکرێت. هەردوو هێزەکەش نایانەوێ بەستراتیژی پەلاماری زەوینی ڕووبەڕووی داعش ببنەوە و پێویستیان بە هێزی مەیدانی محەلی هەیە، جەنگی وەکالەتیان بۆ بکات. کەجەکە ئەم دۆخەی خوێندووەتەوە و خۆی وەك بەربژێری ئەم هێزە وەکالەتەییە نیشانداوە. ئەمەش پێگەی جیۆسیاسی

19 - د.عیززەتوڵڵا عیززەتی، جیۆپۆلەتیك، وەرگێڕانی کەمال ڕەشید شەریف، سەنتەری لێکۆڵینەوەی ستراتیجی کورستان، سلێمانی، 2004، لا 97- 96.

20 - نجف قلي پسيان، از مهاباد خونين تا كرانه‌های رود ارس، تهران، 1948، ص 103-104.

21- N. Spykman"Americans Strategy in World Politics". 1992. Pp.45.

کەجەکەی بەیەکجاری گۆڕیوە. کەجەکە توانیویەتی پێگەی جیۆسیاسی باڵەکەی سووریای بقۆزێتەوە. ئەمە کۆتایی بە چەرخی گەمارۆی ستراتیژی لەسەر ئەم گرووپە هێناوە و لەنێو ستراتیژییە جیهانییەکاندا بەتایبەت ستراتیژی نەهێشتنی تیرۆردا، جێگەیەکی بۆ دەستەبەرکردووە.
ئەم پێگەیە بۆ جیۆپۆلیتیکی پۆست-داعشیش گەلێك یەکلاییکەرەوە دەبێت. پێدەچێت لە رۆژئاوای کوردستانەوە بەپشتیوانی ئەمریکییەکان کار بۆ ئۆپەراسیۆنی دەرپەڕاندنی داعش لە رەققە و دێرەزور بکرێت. رەنگە هێزی زەوینی بەربژێر بۆ ئەم ئۆپەراسیۆنە (هێزەکانی سووریا ی دیموکراتی)بێت. ئەمە لە قۆناغی پۆست-داعشدا پێگەیەکی جیۆسیاسی تۆکمەتر بە باڵی سوورییایی کەجەکە دەبەخشێت.[22] سیناریۆ دارشتن بۆ قۆناغی پۆست – داعش زۆر ئاستەم نییە، بەڵام پێدەچێ داعش وەك دیفاکتۆدەوڵەت لە سووریا نەمێنێت. داعش وەك هێزێکی پەرتوبڵاو کە ستراتیژی جەنگی "ئەسیمەتریك" واتە جەنگی چەتەیی پیادەدەکات، لە بەشێکی بەرینی سووریادا دەمێنێتەوە. هەروەها ئەگەری ئەوە هەیە داعش، بەرەی نوسرە، جوندی ئەقسا و تەنانەت ئەحراری شامیش یەکبگرنەوە. پێشبینیدەکرێت باڵی سوورییایی کەجەکە رووبەڕووی جەنگێکی پڕوکێنەری درێژخایەن لەگەڵ گرووپە سەلەفییە جیهادییەکاندا ببێتەوە.

22 - العقيد طلال سلو، انتصارتنا ضد تنظيم داعش تساهم في ازدياد اسهمنا لدي قوات التحالف الدولي، شبكة ولاتي، الحسكة، 19 – 11 – 2015.

سەرچاوەکان

1 - چاوپێکەوتن لەگەڵ هەڤاڵ ماهیر عەفرینی، یەکێك لە کادیرە باڵاکانی کوردی سوریا لەناو پەکەکە، سلێمانی، تەموزی 2013 بەکاسێت.

2 - چاوپێکەوتن لەگەڵ هەڤاڵ ئەبوبەکر (خەلیل ئاتاج) ئەندامی پێشوی کۆنسەی سەرۆکایەتی پەکەکە، کۆیە، شوباتی 2007 بە کاسێت.

3 - بیار روباری، اردوغان والحائط الكردي، ولاتی نت، شوباتی 2016.

4- . www.Radıkal.com. Cengiz Çandar, Süryede kayıpet – kayıpet politikası, Şubat 2006.

5 - اديب سيف الدين، تركيا بقيت وحيدة، موقع ولاتی نت، 23 – 2 – 2016.

6 - مامەند رۆژە، چۆن دەبین بە دەوڵەت؟ ئایندەی جیۆپۆلیتیکی کوردستان، چاپی یەکەم، کۆمپانیای شارپرێس، سلێمانی 2014، لا 259.

7- Ahmet Davutoğlü, Stratejik Derinlik, Küre Yayınlari, Istanbul, 2009, s.15-.

8 - احمد قاسم، مرة اخرى داعش هي من تغير الاستراتيجيات، موقع ولاتي نت، 27 - -2 2016.

9 - زارا مستو، هل التحالف الامريكي مع الكورد في سوريا سياسي ام عسكري؟ موعق ولاتي نت، 19 – 12 – 2015.

10 - الازمة السورية: اتجاهات التدافعات الاقليمية و الدولية، تقدير موقف، مركز الجزيرة للدراسات، 31 يناير 2016.

11 - Ural Çalışlar, Bu Akıl dışı durum nereye kadar, radikal gazetesi, 27 – 2- 2016:

12 - احمد سليمان، سوريا التي تنتظر اتفاقا اقليميا و دوليا، موقع ولاتی، 23 – -2 2016.

13 - چاوپێکەوتن لەگەڵ هەڤاڵ بۆتان (نیزامەددین تاش) ئەندامی پێشوی کۆنسەی سەرۆکایەتی پەکەکە، سەبارەت بە پەکەکە و خۆرئاوای کوردستان، کۆیە، هاوینی 2008، بەکاسێت.

14 - مامەند رۆژە، دیفاکتۆی خۆرئاوای کوردستان، نامیلکە، سەنتەری لێکۆڵینەوەی روداو، هەولێر، چاپنەکراو، شوباتی 2016.

15 - حسين جاسم الخزاعي، داعش و اثره على الامن القومي العراقي، دارالحكمة، لندن، الطبعة الاولى 2015، ص 201.

16 - العقيد طلال سلو، انتصاراتنا ضد تنظيم داعش تساهم في ازدياد اسهمنا لدى قوات التحالف الدولي، شبكة ولاتی، الحسكة، 19 – -11 2015.

17 - د.عیززەتوڵلا عیززەتی، جیۆپۆلەتیك، وەرگێڕانی کەمال رەشید شەریف، سەنتەری لێکۆڵینەوەی ستراتیجی کورستان، سلێمانی، 2004، لا -97 96.

18 - نجف قلي پسيان، از مهاباد خونين تا كرانه‌هاى رود ارس، تهران، 1948، ص 103-104.

19- N. Spykman"Americans Strategy in World Politics". 1992. Pp.45.

ئایندەی هێرشی داعش بۆ سەر رۆژئاوای کوردستان [1]

د. ئازاد عەلی

لـە دوای راپەڕینـی کـورد لـە رۆژئـاوای کوردسـتان ، کـە لـە 12/3/2004ەوە دەسـتیپێکرد، ناوچەکانـی رۆژئـاوای کوردسـتان و هێـزە سیاسـییەکانی بەکـردەوە رووبـەڕووی دۆخێکـی سـەختی مامەڵـەی رژێمـی ئەسـەد بوونـەوە. بۆیـە دەسـەڵات دەسـتیکرد بـە جێبەجێکردنـی سیاسـەتی دەرکـردن، تەعریـب و بڕینـی هۆکارەکانـی ژیـان لـە لاوانـی کـورد . رژێـم لەوکاتـەوە هەڵمەتێکـی چـڕی بـۆ راوەدوونانـی لایەنگـر و ئەندامانـی حیزبـە کوردییـەکان دەسـتپێکرد. گرووپەکانـی ئۆپۆزیسـیۆنی سـووریا ، ئەوانـەی بـە حیزبـە ئەندامەکانـی "راگەیێنـدراوی دیمەشـق" دەنـاسران، جۆریـك لـە هاوسـۆزییان بـۆ کـورد نیشـاندا، بـەڵام ئەمـەش زۆر بـەلاوازی دەهاتـە بەرچـاو . ئەمـەش پشـتی بـە "راگەیێنـدراوی دیمەشـق" بـۆ گۆڕانـکاری دیموکراسـی بەسـتبوو کـە بزووتنـەوەی سیاسـی کـوردی چ لەنـاوەوە یـان لـە دەرەوە بڕبـڕەی پشـت و هێـزی جەمـاوەری ئـەو راگەیێنـدراوەی پێکدەهێنا. لەسـەر ئـەم بزووتنەوەیـە چەنـد دەنگێکـی پەشـیمانی دەرکەوتـن کـە لەکاتـی خۆیـدا پشـتیوانی کوردیان نەکـرد لـە راپەڕینەکـەی بەهـاری سـاڵی 2004. بـەڵام دەسـەڵات چەندیـن هەوڵـی جیـاوازی خـۆی خسـتەگەڕ بـۆ بەتاڵکردنـەوەی هـەر شـێوازێك لـەکاری هاوبـەش لەنێـوان هێزەکانـی ئۆپۆزیسـیۆنی عەرەبـی و بزووتنـەوەی کـوردی لـە نێوەڕۆکـە تێکۆشـەرییە گۆڕانخوازیەکـەی.

سووپایەک لە توندڕەوە سوورییەکان

بەدواداچوونـی وردەکارییـەکان لـە گۆڕانکارییـە سیاسـی و رێکخراوەییەکانـدا لـە سـووریا، لـە مـاوەی دەسـاڵ و ئاشـکراکردنی میکانیزمـی پێشـکەوتن و رەگداکوتانـی بزووتنـەوەی جیهـادی لەنێـو سـووریا لـە دوای بەهـاری سـاڵی 2011، پێویسـتی بـە لێکۆڵینـەوەی ورد بـووە ، سـەرەڕای ئـەو بەڵگەنامـە و زانیارییانـەی کـە هـەن. بۆیـە ئـەم لێکۆڵینەوەیەمـان لـە نزیکتریـن ئاسـت لـە گەیانـدن و گەڕاندنـەوەی وێنـەی دیمەنـی سیاسـی و سـەربازی کـە بەدرێژایـی پێنـج سـاڵی رابـردوو لـە سـووریا بەگشـتی و لـە ناوچـە کوردییـەکان بەتایبەتـی پێکهاتـووە چـڕدەبێتـەوە. هەروەهـا ئێمـە ئامـاژە بـە نیشـانەی دیمەنـی سـەرەکی و هێڵـە

1 - ئەم باسە بە زمانی عەرەبی نووسراوە لەلایەن بەختیار محەمەد فەتحی-یەوە کراوەتە کوردیی ناوەڕاست.

گشــتییەکان دەدەیــن کــە لــە بەرەوپێشــچوونی رووداوەکانــدا دەردەکــەون. پاشــان بــەو فاکتەرانــەی کــە بوونەتــە هــۆکار بــۆ دروســتکردنی ئــەم گۆڕانکارییــە قوڵانــە، ئەویــش بــە پشتبەســتن بــە ســووپایەکی راســتەقینە لــە خەڵکــی توونــدڕەو کــە قــەوارەی سیاســی و کۆمەڵایەتــی ســوورییان ســەرەوژێرکردەوە.

یەکێــك لــەو فاکتەرانــەی کــە زەمینەیــان بــۆ پیتاندنــی ژینگەیەکــی توونــدڕەوی خۆشــکرد لەنێــو ســووریادا، بریتیبــوو لــە ململانێــی سیاســی لەنێــوان هــەردوو بزووتنــەوەی نەتەوەیــی عەلمانــی عەرەبــی و ئیســلامی، پاشــان گەشەســەندنی ململانێــی نــەژادی تایفەگــەری سیاســی بــە ســەرکردایەتی بزووتنــەوەی ئیخــوان موســلمین کــە لــەدژی رژێمــی بەعســیی حافــز ئەســەد دەســتیپێکرد و دواتــر، گەیشــتن بــە بڵاوکردنــەوەی بیــری بانگەوازخــوازی ســەلەفی و پاشــانیش جیهــادی تەکفیــری لەنێــو ســووریادا.

هــاوکات لەگــەڵ ئــەم فاکتەرانــەی بەرهەمهێنانــی بیــری توونــدڕەوی، کــردەوەی نیزامــی تایفەگــەری جیــاکاری لــەدژی پێکهاتــەی بەرفراوانــی زۆرینــەی ســوننە لــە ســووریادا کاریگــەری خۆیــان هەبــووە. هەروەهــا لەســەر تەشەنەســەندنی خێــرا و قوڵبوونــەوەی کەشــوهەوا کۆمەڵایەتییەکــە بــۆ توونــدڕەوی ئیســلامی کاریگەربــوون کــە باوەشــی بــۆ کردووەتــەوە.

بەدرێژایــی مێــژووی نوێــی ســووریا، ململانــێ لەنێــوان رەوتــی ســەربازی لەلایــەك و سیاســەتمەدارانی لیبــراڵ و ئیســلامیی لەلایەکــی دیکــەوە هــەر هەبــووە. لــە کۆتاییشــدا یەکلایــی بووەتــەوە و بەشــێوەیەکی رەمــزی خــۆی لەنێــو ململانێــی عەمامــە و پۆســتاڵدا بینیوەتــەوە.

رژێــم بەپشتبەســتن بــە پێکهاتــەی ســەربازی، توانیویەتــی ئەزموونێکــی گــەورەی هەواڵگــری لــە بــواری بەڕێوبــردن و وەبەرهێنانی رێکخراوە سیاســییەکان و رقئەســتووری توونــدڕەوی بەدەســتبێنێت و لــەم بوارەشــدا لــە متمانەپێهێنانــی هێــزە کاراکانــی نێــو گۆڕەپانــی هەرێمــی و نێودەوڵەتــی ســەرکەوتووبووە کــە وەك باشــترین جێگــرەوە بــۆ توونــدڕەوی ئیســلامی دەمێنێتــەوە.

رژێــم ئــەم ئەزمــوون و خەسڵەتەشــی خســتەگەڕ بــۆ راکێشــانی رێکخــراوە جیهادییــەکان و چاوپۆشــیکردن لــە گەشــەکردنی ئــەو زەمینەیــەی لەنێــو ســووریادا هەبــووە ئەویــش لــەدوای چەنــد مانگێکــی کــەم لــە دەســتپێکردنی راپەڕینەکانــی ســووریا. بەهێزتریــن ئــەو رێکخراوانــە کــە زۆرتریــن شــێوازی توونــدڕەوی هەبــووە بــەرەی نــوسرە (جبهــە النــصرە) بــووە.

هێرشی بەرەی نووسرە بۆ سەر ناوچەکانی رۆژئاوای کوردستان و ئامادەکاری بۆ جەنگی داعش:

بـەرەی نـوسرە لەنێـوان دەیـان کەتیبـە و گرووپـی سـەربازییدا لـە کۆتایـی سـاڵی 2011 سـەریهەڵداوە. ئەمانـە سـەر بـە بیـری سـەلەفی جیهـادی بـوون و بەڕاشـکاوی وابەسـتەی رێکخـراوی قاعیـدە بـوون. بۆیـە لـە مانگـی کانونـی یەکەمـی 2011 بـەو نـاوەوە رەواجـی پەیداکـردووە، پـەرەی بـە تواناکانـی داوە بـۆ ئـەوەی لـە مـاوەی چەنـد مانگێکـدا ببێتـە یەکێـك لـە دیارتریـن هێزەکانـی ئۆپۆزیسـیۆنی چەکـدار . تاوەکـو ئـەو رادەیـەی ژمـارەی چەکدارەکانـی لـە سـاڵی 2013 گەیشـتە نزیکـەی شـەش هـەزار کـە زۆرینەیـان لـە جیهادییـە بیانییـەکان بـوون[2]. لەسـەرەتای سـەرهەڵدانیدا هیـچ شـێوازێکی رەق و توونداوتیـژی لەلایـەن ئەمانـەوە نەنوێـنراوە، چونکـە بەدرێژایـی سـاڵی 2012، کاتێـك لـە شـەقامە گشـتییەکانی هـەردوو پارێـزگای رەققـە و دێـرەزور چاومـان بـە ئەندامەکانـی دەکـەوت نەرمـی و رەفتـاری رێـك یەکێـك لـە شـێوازەکانی مامەڵەکردنیـان بـوو لەگـەڵ خەڵکـدا ، کـە خۆیـان نمایشـیاندەکرد. بۆیـە لـە سـەرەتادا رەفتـاری رێکـی ئەمانـە بۆچوونێکـی ئەرێنـی لـەو ژینگەیـەدا دروسـتکرد کـە پێشـوازی لێدەکـردن و بەخێوکەریـان بـوون.

هەروەهـا دیـارە ئەمـە شـێوازێکی نوێبـوو لـە کارکـردن بـۆ راکێشـانی سـۆزی هەندێـك لـە هـۆزە عەرەبییـەکان بـەلای خۆیانـدا، بەتایبەتیـش لـە ناوچـە سـنوورییەکاندا لەگـەڵ عێـراق کـە لەوێـوە بەشـی سـەرەکی رێکخراوەکەیـان بـۆ عێـراق گواسـتەوە و وەبەرهێنانیـان لەسـەر لاوان دەکـرد.

بـە حوکمـی وابەسـتەبوونی زۆرینـەی سـەرکردەو لایەنگرانـی بـەرەی نـووسرە بـە دامەزراوەکانـی هـەردوو حیزبـی بەعـس لەعێـراق و سـووریا، ئـەوە وایکـرد دووبـارە دەسـت بـە گرتنەبـەری هەمـان ئـەو ئامانـج و رەفتارانـە بکـەن کـە رژێـم پەیـڕەوی دەکـردن. بۆیـە بـەرەی نـووسرە پارێـزگاری لـە ژمارەیـەك لـە ئەندامەکانـی کـرد کـە لەنێـو دامـەزراوە حکومییەکانـدا بـوون، لەوانـەش دەزگا ئەمنییەکانـی حکومـەت و یەکـە سـەربازییەکان. هەروەهـا خاوەنـی کۆمەڵێـك گرووپـی هەواڵگـری پێشـکەوتوو بـوو، وێـڕای چەندیـن چیرۆکـی جیـاواز کـە بـە هاوتەریـی لەگـەڵ سـەرکەوتن و بڵاوبونەوەیـدا دەبیسـتران، سـەبارەت بـەوەی کـە زۆرینـەی سـەرکردەکانی بـەرەی نـووسرە لـە ئەفسـەرانی هەواڵگـری

2 - پێگەی سەرچاوەکە، هەر چەندێکتان ویست دەربارەی بەرەی نوسرە بزانن لە بەستەرەکەدا بیدۆزنەوە، دوایەمین سەردان 2016/3/24:
http://www.al-masdar.net/

سەربازی سووری بوون، ئەمە سەرەڕای ئەنجامدانی چەند چالاکییەکی سەربازی گەورە لەدژی جومگەکانی حوکم. بۆیە بەرەی نووسرە دەستی بە ئەنجامدانی هێرشی تووند کرد بۆ سەر ئەو ئامانجانە کە سەربە رژێمی سووریا بوون، تەنانەت لە نێوەڕاستی ساڵی 2013 بەرپرسیارێتی خۆی لە ئەنجامدانی 57 هێرشی خۆکوژی لەنێو سووریادا ڕاگەیاند.[3]

بە چاوپۆشین لەم هەلومەرجانە، بەرەی نووسرە دەرفەتەکەی بۆ بنیادنانی پەیوەندی باش لەگەڵ ئۆپۆزیسیۆنی سووریا قۆستەوە و لەگەڵ ئۆپۆزیسیۆنی چەکداری هاوئاهەنگبوو و دەستیدایە پتەوکردنی پەیوەندییەکانی لەگەڵ هاوپەیمانی سووری ئۆپۆزیسیۆن، تاوەکو ئەو رادەیەی کە معاز خەتیب، سەرۆکی پێشووی هاوپەیمانیی هێزەکانی ئۆپۆزیسیۆنی سووریا، گوتی "بانگی ویلایەتە یەکگرتوەکانی ئەمریکا دەکەم، بۆ دووبارە چاوخشاندنەوە بە دانانی بەرەی نووسرە لە لیستی تیرۆردا". ئەو لەبەردەم زۆرتر لە سەت دەوڵەتی ئامادەبوو لە کۆڕبەندی دۆستانی گەلی سووریا لە مەغریب ئەمەی گوت! دەیویست بڵێت کە دەبێ ئەمریکا ڕەچاوی ئەوە بکات کە بەرەی نووسرە یەکێکە لەو لایەنانەی کە ڕووبەڕووی دەسەڵات بووەتەوە و نابێ بە تیرۆریست دابنرێت . ئەمەش پێویستی بە دووبارە پێداچوونەوەیە .

هەروەها ئەو گوتی"پێدەچێ ئێمە لەگەڵ هەندێك لە لایەنەکان لە بیر و بۆچوونی سیاسیدا جیاوازبین، بەڵام دووپاتیدەکەینەوە کە تفەنگی شۆڕشگێڕان ڕووەو ڕووخاندنی دەسەڵات ئاراستەکراوەو هیچ شوورەیی نییە بەلای هیچ کەسێکەوە کە هاندەری بۆ رزگارکردنی وڵاتەکەی دینەکەی بێت، چونکە ئەو دینەی میللەتان رزگارناکات و زوڵم و زۆرداریش لەنێونابات دینێکی ساختەیە". زۆرتریشی لەسەر ڕۆیشت و گوتی "بوونی بزووتنەوەی سەربازی بەزۆرینەی ڕەنگی ئیسلامی، شێوازێکی ئەرێنییە و شانازی پێوەدەکەین، چونکە شەهیدبوون لەپێناو خودا هەمیشە بزوێنەری سەرەکی بۆ رزگارکردنی مرۆڤ بووە."[4]

ڕەوتی سەلەفی جیهادی هەلومەرجەکەی قۆستەوە و هاتەناوەوە. رژێمیش بۆ پارسەنگدانەوەی هێزە سەرەکییەکانی شۆڕش کەڵکی لەم گرووپە سەلەفییانە وەرگرت.

3 - بەرەی نوسرە: جبهة النصرة: «أفغنة» سوريا، بوابة الحركات الإسلامية، بڵاوکراوەتەوە لە رێکەوتی 2014/5/1، دوایەمین سەردان لەسەر بەستەری 2016/3/16:

http://www.islamist-movements.com/2526

4 - ناوونانی هەینی سبەینێ بۆ وەڵامدانەوەی ئەمریکا: بەرەی نوسرە تیرۆریست نییە، پێگەی اورینت نیوز، لە رێکەوتی 2012/12/12، دوایەمین سەردان لەسەر بەستەری: 2016/3/19، http://www.orient-news.net/ar/news_show/1000

ڕژێـم بـە بیانـووی بەرپەرچدانـەوە دەسـتی بـە هەڵمەتێـك كـرد بـۆ ئـەوەی ئەمـە بـۆ هەڵچوونێكـی جەمـاوەری و نەتەوەیـی وەربسـووڕێنێت. بۆیـە بـەرەی نـووسرە یەكـەم لایـەن بـوو كـە سـوودی لـە كەشـی بڵاوكردنـەوەی توندوتیـژی وەرگـرت بـۆ فراوانكردنـی ئـەو ژینگەیـەی ئامیـزی بـۆ كردبـووەوە لـەڕووی جوگرافـی لەنێـو ئـەو گوندانـەی لەژێـر ركێفـی دەسـەڵات دەربازیـان ببـوو. نـووسرە هەوڵیـدا دەسـت بەسـەر ناوچەكانـی حـەوزی خابـووری خـواروودا بگرێـت كـە سرووشـتی كۆمەڵایەتـی خێڵەكـی هـەژاری لـكاوی بـە عێراقـەوە هەیـە. هەروەهـا دەسـتی بـە هاندانـی خێڵـەكان بـۆ بەهێزكردنـی ئامادەیـی سـەربازی خـۆی لـە ناوچەكـەدا كـرد. بـۆ ئـەم مەبەسـتەش هەوڵیـدا (جیـش الانصـار) لـە رەققـە دامەزرێنێـت كـە سـووپایەكی خێڵەكییـە بـە تایبەتمەنـدی ئـەم ناوچەیـە، هەروەهـا رەگـی دەسـەڵاتی خـۆی لـە دەوروبـەری گونـدی ئەلشـەحیل لەسـەر فـرات داكوتـا كـە ئیدارەیەكـی بـۆ خـۆی لـە ژێـر ناونیشـانێكی گاڵتەجاڕییـدا رێكخسـت لـە كۆتایـی سـاڵی 2012 بەنـاوی دەوڵەتـی شـەحیل.

لەئەنجامـدا بـەرەی نـووسرە بەرنامەڕێـژی بـۆ مەبەسـتی فراوانكردنی دەسـەڵاتی خـۆی لەنێو هـۆزە عەرەبییەكانـدا كـرد، واتـە رێگەخۆشـكردن بـۆ نزیكبوونـەوە و گەیشـتن بـە سـنووری توركیـا لـە باكـوورەوە، لەگـەڵ گرتنەبـەری بیرۆكـە و زەمینـەی شۆڤێنیسـتی پێشـوەخت دژ بـە كـورد. لەگـەڵ ئەوەشـدا پێشـبینی ئەوەیدەكـرد ناوچـە كوردییـەكان بگێڕێتـەوە ژێـر حوكمـی عەرەبـی. سـەرەڕای چاوبڕینـە نـەوت و غـاز كـە هەمـوو ئەمانـە هانـدەری بـەرەی نـووسرە بـوون بـۆ هێرشـكردنە سـەر ناوچـە كوردییـەكان و پێكـدادان لەگـەڵ یەكینەكانـی پاراسـتنی گـەل (یەپەگـە)ی سـەر بـە پارتـی یەكێتـی دیموكراتـی (پەیـەدە).

پێدەچـێ ئـارەزووی دەسـتگرتن بەسـەر ناوچـە كوردییەكانـدا تەنیا پەیوەسـت نەبووبـێ بـە بـەرەی نـووسرەوە، بەڵكـو ئـەو لایەنانـەی دیكـەش كـە هەوڵیـان بـۆ دەدا كـەم نەبـوون. هەمـوو پێكەوەبـوون لەگـەڵ بەرزبوونـەوەی ئاسـتی گـرژی سیاسـی، بۆیـە هەندێـك لـە یەكـە سـەربازییەكانی سـوپای ئـازاد هێرشـیانكردە سـەر شـارەكانی قامشـلۆ و حەسـەكە. هەروەهـا دەشـێ هێرشـە بەرفراوانەكـە لـە هاوینـی 2012 بـۆ سـەر ناوچـە كوردییـەكان لـە باكـووری سـووریا بـە ئاسـتی بەرەوپێشـچوونی سـەربازی و سیاسـی هێـزە كوردییەكانـەوە ببەسـترێتەوە. سـەرەڕای ناكۆكییەكانیـش یەكگرتنێـك لـە چوارچێـوەی دەسـتەی بـاڵای كوردیـدا هاتەكایـەوە. بۆیـە هەوڵـەكان بـۆ لەباربردنـی ئـەم دەسـكەوتە لەسـەر ئاسـتی هەرێمـی و ناخۆیـی پەرەیانسـەند. بـەڵام وێنەكـە لەنێـو ماڵـی كوردیـدا هیـچ جـوان نەبـوو، چونكـە لایەنێـك هەوڵیـدەدا هەمـوو بارودۆخـە جیـاوازەكان بـۆ بەرژەوەنـدی

حیزبیی خـۆی بقۆزێتـەوە، ئەمـە سـەرەڕای تەقـەلای سـەرۆكایەتی هەرێمـی كوردسـتان بـۆ یەكخسـتنی حیزبـە كوردییـەكان لەنێـو یـەك دامـەزراوەدا، ڕووداوەكان سـەلمێنەری ئاسـتەنگی بەدەسـتهێنانی ئـەم ئامانجـە بـوون كـە دواتـر لـە بەیاننامەیەكـی ئەنجوومەنـی نیشـتمانی كوردیـدا ئامـاژە بـە خاڵـە لاوازەكانـی نێـو یەكڕیـزی كـوردی كـراوە: "لـە تەممـوزی 2012 و بـە دەستپێشـخەرییەك لەلایـەن سـەرۆكایەتی هەرێمـی كوردسـتان و بەسەرپەرشـتی سـەرۆك مەسـعود بارزانـی، ڕێككەوتنـی هەولێـر لەنێـوان ئەنجوومەنـی نیشـتمانی كـوردی و ئەنجوومەنـی گەلـی ڕۆژئـاوا واژۆكـراوە، بـەو پێیـە دەسـتەی بـاڵای كـوردی پێكهێـنراوە كـە ئەركـی سـەركردایەتی كاری هاوبـەش لـەم قۆناخـە هەسـتیار و نامۆیـەدا بگرێتەئەسـتۆ و لیژنـەی خزمەتگـوزاری، فریاگـوزاری بـۆ دامەزرێنـدراوە. بـەڵام ئـەم ڕێككەوتنـە وەك پێویسـت كاری پێنەكـراوە و هـەر زوو بەربەسـت و تەگـەرەكان لەبەردەمیـدا چەقیـان بەسـتووە بەهـۆی تاكڕەوی ئەنجوومەنـی گەلـی ڕۆژئـاوا و قۆرخكردنـی نـاوی دەسـتەی بـاڵای كـوردی بـۆ خـۆی و چالاكنەكردنی ئـەو سـەركردایەتییە تایبەتمەنـدەی كە راسـپێردرابوو بـۆ كاروبـاری پاراسـتنی هاوونیشـتمانیانی مەدەنـی و بەرگریكـردن لـە ناوچـە كوردییـەكان . لەبەرئـەوە هێزەكانـی ئاسـایش و یەكینەكانـی پاراسـتنی گـەل كـە لەلایـەن ئەنجوومەنـی گەلـی ڕۆژئـاواوە پێكهێنرابـوون لەلایـەن پەیـەدەوە بەڕێوەدەبرێـن و هیـچ بوارێـك بـۆ هاوبەشـی راسـتەقینە نەهێڵراوەتـەوە".[5]

كەشـی بەهەڵـە لـە یەكترتێگەیشـتن و گومانـاوی، سـەرەڕای ململانێیـەكان و ناكۆكـی حیزبـە كوردییـەكان ، بـووە هـۆی ئـەوەی چەنـد بەیاننامەیـەك دەربكـەن و تێیانـدا ئامانجـە ڕاسـتەقینەكانیان دەربخـەن و ئـارەزووی هەموویـان بـۆ بەرگریكـردن لـە ناوچەكانـی خۆیـان، هەروەهـا بەیاننامـەی دەسـتەی بـاڵای كـوردی ، لـەدژی ئـەم هێرشـانە دەركـرا كـە ئـەوەی تێـدا هاتبـوو : "ماوەیەكـە ناوچـە كوردییـەكان كـردەوە و پێكداپژانـی سـەربازی لەنێـوان یەكـە سـەربازییە جیاوازەكانـدا بەخـۆوە دەبینـن لەژێـر نـاوی سـوپای ئـازاد و سـوپای نیزامـی كـە بەهۆیـەوە تێكـدان و داڕمـان ڕووی لـە گوندەكانـی جزیـرە كـردووە و جەنگەكـەش بووەتـە هـۆكاری ئاوارەبوونـی زۆری دانیشـتوان بـەرەو شـارەكانی حەسـەكە و قامشـلۆ و شـارۆچكەكانی دیكـە . ئـەو هەوڵانـەی دەدرێـن بـۆ پەلكێشـكردنی خەڵـك بـۆ ناوچـە كوردییـەكان هیـچ لـە بەرژەوەنـدی شـۆڕشـدا نیـن ، سـەرەڕای ئـەوەی ئـەم ناوچانـە بوونەتـە بنكەیەكـی پارێـزراو بـۆ ئـەو ئاوارانـەی لـە ناوچەكانـی دیكـەوە ڕوویـان تێدەكـەن

---

5 - بەیانی ئەنجومەنی نیشتمانی كوردی سوری، لە ڕێكەوتی 20 / 2 / 2014 دوایەمین سەردان لەسەر بەستەری 2016/3/26: http://www. kurdstreet.com/?p=9254

کە جەنگی وێرانکاری تێیاندا روویداوە. دەستەی باڵای کوردی پێکەوە لەگەڵ نوێنەری هەموو پێکهاتەکانی دیکە بە تەواوی رەتیدەکاتەوە کە ناوچەکەمان بکرێتە گۆڕەپانی جەنگ یان دەستێوەردان، بەهۆی هەستیاری ناوچەکە و پێکهاتەی دانیشتوانی".[6]
هێرشی هەندێك لە یەکەکانی ئۆپۆزیسیۆنی سووریا بۆ سەر شاری سەرێکانیێ کە کەوتووەتە سەرسنووری نێودەوڵەتی تورکیا - سووریا لە کۆتایی ساڵی 2012 دا ، ئاماژەیەکی ترسناك و بەڵگەی دروستبوونی گرژی بوو لە پەیوەندی عەرەبی - کوردی، سەرەڕای ئەوەی کە ئەمە پلانێکی سیاسی نوێی ناوەندەکانی ئۆپۆزیسیۆنە بۆ بانگکردنی حیزبە کوردییەکان و سوود وەرگرتن لە ناکۆکییە ناوخۆییەکانیان.
لەگەڵ ئەمەشدا هێزەکانی ئۆپۆزیسیۆنی چەکداری سووریا لە رۆژی 7ی تشرینی دووەم هێرشیانکردە سەر شاری سەرێکانیێ، بەبێ ئەوەی لەو کاتدا ئامانجی ئەم هێرشە بۆ سەر ئەم شارە بزانرێت کە ئەم شارە هیچ بارگرانییەك لەسەر هاوکێشەی سووریا دروستناکات، ئەنجوومەنی نیشتمانیی کورد لە سووریا لە بەیاننامەیەکدا لەوبارەوە رایگەیاند : "دوێنی سوپای سووریای ئازاد هەڵیکوتایە سەر بنکە ئەمنییەکانی رژێم لە شاری سەرێکانییێ سەر بە پارێزگای حەسەکە کە کەوتووەتە سەرسنووری تورکیا و زۆرینەی دانیشتووانی شارەکە کوردن. ئەم هێرشە پێکدادانی توندی لەنێوان گرووپە کوردییە چەکدارەکان و هێزەکانی دەسەڵات لێکەوتەوە کە لە پارێزگای حەسەکەوە دەهاتن بەرەو سەرێکانیێ لەسەر سنوور لەگەڵ تورکیا و لە دوای شەڕ و پێکدادانێکی زۆری هێزەکانی دەسەڵات لە هەوڵێکدا بۆ گەیشتنی هێزی پاڵپشت ، پاشەکشەیان کرد بەرەو دەرەوەی شارەکە. بەگوێرەی مەزەندەی چالاکڤانان نزیکەی 90%ی دانیشتووانی ناوچەکە کە نزیکەی 70 هەزار کەس دەبن بەرەو دەرەوەی شارەکە ئاوارە بوون و هەندێکیش چوونەتە ناو خاکی تورکیاوە. بۆیە ئەنجوومەنی نیشتمانیی کورد لە سووریا ، کۆبوونەوەیەکی بەپەلەی لە ناو شارەکە لەگەڵ سوپای ئازاد رێکخستووە بۆ لێکۆڵینەوە لەو هێرشە سەربازییە".[7]
لەئەنجامی هێرشی کۆمەڵێك لە گرووپە چەکدارەکان لە رۆژی 28/11/2013 بۆ سەر سەرێکانیێ کە بە زۆری لەنێو خاکی تورکیاوە و بە ئاسانکاری هەواڵگری سەربازی

6 - بیان: «الهيئة الكردية العليا»، لە رێکەوتی 2013/4/13 دامەزرێنراوە لە تموز 2012، ئەو کاتە نوێنەرێتی هەر یەك لە هێزە سیاسیەکانی کوردی چالاکی سوریای دەکرد، پێگەی گلگامش ، لەسەر بەستەری دوایەمین سەردان: 2016/3/20 http://www.gilgamish.org/viewarticle.30244-php?id=kurds_matters-20130414

7 - جريدة البيان، دوایەمین سەردان لەسەر بەستەری 2016/3/22: http://www.albayan.ae/one-world/1.1763173-08-11-arabs/2012

دزەیانکردبوو، کێشەی شارەکەی ئاڵۆزترکرد، چونکە: "بزووتنەوەی ئەحراری شام، بەرەی نووسرە و لیواکانی ئەحفاد رەسوڵ رۆژی دووشەممە رایانگەیاند کە دەستیان بە جەنگی پاککردنەوەی شاری سەرێکانیێ کردووە لە پارێزگای حەسەکە لە ئەندامانی پارتی کرێکارانی کوردستان".[8]

ئەم هێرشە بە هاوئاهەنگی ئەم گرووپانە لەگەڵ یەکێك لە پیاوماقوڵانی خێڵی ئەلبەکارەی نیشتەجێ لە باشووری ناوچەی سەرێکانیێ ئەنجامدرا. هێرشکردن بۆ سەر شاری سەرێکانیێ خاڵی وەرچەرخان و گۆڕینی ئاراستەی چالاکیە سەربازییەکان لە ناوچە کوردییەکاندا بوو کە کاریگەری سیاسی و سەربازی ترسناکی هەبوو، چونکە هێرشەکان لە دواتریشدا هەر رانەوەستێنران. هەروەها تەقەلای ئۆپۆزیسیۆنی چەکداری بۆ سەپاندنی دەسەڵاتی خۆی لەسەر ناوچە کوردییەکان و بە سەربازگرتنی لاوەکانیان بۆ تێکەڵکردنیان لە شەڕێك لە دژی سیستەمی حوکمڕانی لە دیمەشق زۆرتربوو.

نیشانەکانی هاوکاری و هاوئاهەنگی لەنێوان ئەو لایەنانەی ئۆپۆزیسیۆن کە لە پێشبڕکێی یەکتریدا بوون دەرکەوتن، بە مەبەستی ملکەچکردنی ئەو ناوچە و شوێنانەی لەژێر رکێفی رژێم دەربازببوون، بۆ ئەوەی لەژێر دەستی هێزە کوردییەکان و هاوپەیمانەکانیان دەربهێنرێن، تاوەکو ئەو رادەیەی کە دامەزراوەکانی راگەیاندن ناوی لایەنە هێرشبەرەکانیان بەهۆی یەکگرتوویی و هاوکاریکردنیان لە هێرشکردن و ئامانجەکاندا تێکەڵدەکرد. لەو رووەوە لە رووماڵکردنی رووداوەکاندا کەناڵی (العربیە) ، لەژێر ناونیشانی "داعش و نووسرە لەسەر حیسابی کوردەکان لە حەسەکە لە پێشڕەویدان" و، بە وردی رایگەیاند: "جەنگاوەرانی رێکخراوی دەوڵەتی عێراق و شام (داعش) و بەرەی نووسرە لە دوای شەڕوپێکدادانی سەخت لەگەڵ ئەندامانی پارتی کرێکارانی کوردستان و هێزەکانی رژێمی سووریا، دەستیان بەسەر شارۆچکەی ئەلسەفا لە پارێزگای حەسەکەدا گرت.. بەرەی نووسرە لە نێوەڕاستی شاری ئەلجەوادییە لە حەسەکەوە هێرشیکردە سەر ئەندامانی پارتی کرێکارانی کوردستانی دڵسۆز بۆ رژێمی ئەسەد کە خۆیان لەناو هەریەك لە باڵەخانەکانی ئاودێری و باڵەخانەی شەبیبەی سەورەدا مەڵاسدابوو. بەرامبەر ئەو هێرشە، پارتی کرێکارانی کوردستان بە هەڵمەتێك لە تۆپبارانکردنی هەریەك لە گوندی محەممەد دیاب کە کەوتووەتە ناو شارۆچکەی ئەلقەحتانییە، سەر بە گوندەکانی قامشلۆ و گوندی کەرهوك و عەلی ئاغا و کریفاتی هاتووەتە دەنگ . بەگوێرەی راگەیاندنی چالاکان، پێکدادانەکان تاوەکو ئێستاش لەنێوان

8 - پێگەی الدرر الشامیة، دوو شەممە 2013/11/28، لەسەر بەستەری دوایەمین سەردان 2016/3/25: http://eldorar.com/node/32002

هەردوولایـەن لـە هەریـەك لـە تـەل خلـف و لـە سـنوورەكانی سـەرێكانیێ لـە حەسـەكە بەردەوامـە".[9] بـە چاوپۆشـین لـە نادروسـتی رووماڵەكـە و ناولێنانـی ئـەو هێزانـەی رووبـەڕووی یەكتربوونەتـەوە، بـەڵام ئـەو زانیاریانـەی لـەو چەنـد مانگـەدا هـەن، بوونـی ژینگەیـەك دەسـەلمێنن كـە هانـدەرە بـۆ هێرشـكردنە سـەر دانیشـتوانی ناوچەكانـی باكـوور لـە سـووریا كـە بـەزۆری كـوردن . ئەمـە لەگـەڵ ئـارەزووی جیهادییەكان بـۆ هێرشكردنەسـەر كەمینـەی كریسـتیان لـە گوندەكانـی حەسـەكە، یەكدەگرێتـەوە!

بـەرەی نـووسرە بەشـداری لـە پێكهێنـان و بەهێزكردنـی دەوڵەتـی ئیـسلامی لەعێـراق و شـام (داعـش) كـردووە، بـەڵام ململانـێ و جیابوونـەوە درزی خسـتە نێـو ریزەكانـی و لـە یەكـتری جیابوونـەوە هـەروەك لـە بەشـی یەكەمـی كتێبەكـەدا لەسـەر كۆمەڵێـك لـە بابەتـەكان ئامـاژەی پێكـراوە، ئەوانیـش ناكۆكیـان لەسـەر سیاسـەتی ئاڕاسـتەكراو سـەبارەت بـە ناوچـە كوردییـەكان بـوو، چونكـە هێـزی داعـش سیاسـەتەكەی بـۆ هێرشـكردنە سـەر كـورد و مەسـیحیەكان چڕكردبـووەوە. بەوشـێوەیەش ئامانجـی دەسـتگرتن بەسـەر سـەرچاوەكانی نـەوت و خاڵـە سـنوورییەكانی باكـووری سـووریا بـوو، بۆیـە داعـش و بـەرەی نـووسرە نمایشـی هێزەكەیـان سـنوورەكانی ئـاوەزی تێپەڕانـد، تاوەكـو ژمارەیەكـی زۆرتـر لـە عەرەبـی جزیـرە بـەلای خۆیانـدا رابكێشـن.

بەشداریكردنی داعش لە گۆڕینی نەخشەی هێزە سیاسییەكان لە رۆژئاوای كوردستان

ململانێـی نێـوان داعـش و بـەرەی نـووسرە پەرەینەسـەند بـۆ ململانێـی سـەخت و گـەورە، چونكـە بەرنامەكانیـان جیـاواز نەبـوو، بۆیە داعش پلانەكـەی بەرەی نووسرەی لە هێرشـكردنە سـەر ناوچـە كوردییـەكان تەواوكـرد . لـەدوای ئـەوەی بـەرەی نـووسرەی دوورخسـتەوە و پاڵـی پێوەنـا بـەرەو رۆژئـاوا و باشـووری سـووریا، داعـش دەسـتیكرد بـە پتەوكردنـی توانـا ئابـووری و سـەربازییەكانی خـۆی لـە هێرشـكردن و دەسـتگرتن بەسـەر ناوچـە كوردییـە دەوڵەمەندەكانـدا . هەندێـك لـە سـەرچاوەكان هاوئاهەنگـی لەنێـوان ئـەم دووانـەدا بـۆ ماوەیەكـی دوورودرێـژ دەچەسـپێنن: "بۆچوونـی عومـەر بەكـری، شـێخی سـەلەفی لوبنانـی ئەوەبـوو كـە لـە لێدوانێكـی رۆژنامەڤانیـدا گوتی ئەوەی دەربـارەی پووچەڵكردنـەوەی داعش و مانـەوەی بـەرەی نـووسرە بـە سـەربەخۆ هاتـووە ، تەنیـا پێشـنیازێك بـوو كـە كاری پێنەكـرا

9 - العربیە نت، لەسەر بەستەری، دوایەمین سەردان 2016/3/20: http://www.alarabiya.net/ar/arab-and-world/syria/2013/06/10/

و هـەردوو ڕێکخراوەکـەی بـەرەی نـووسرە و دەوڵەتـی ئیسـلامی لـە عێـراق لـە کارکردنـی پێکەوەیـی و هاوئاهەنگـی چالاکییەکانیـان بەردەوامبـوون. هەروەهـا ئامـاژەی بـۆ ئەوەکـرد کـە سـەرکردە جیهادییەکانـی ناویـان لـە نێوانیانـدا ئەبـو محەممـەد ئەلمەقدەسـی بـە ڕەگـەز ئوردنـی و عومـەر عوسـمانی بـە ڕەگـەز فەڵەسـتینی ئوردنـی نـاسراو بـە ئەبـو قەتـادەی بەندکـراو لـە ئـوردن، پێشـنیازی دامەزراندنـی ئەنجوومەنـی شـورای موجاهیدینیـان لـە سـووریا کـردووە کـە لـە دوو نوێنـەر لـە هـەر گرووپێکـی جیهـادی پێکدێـت، بـەو مەرجـەی ئەبـو خالـد ئەلسـووریی تێدابێـت کـە زەواهیـری بـە ناوبژیوانـی نێوانیـان رایسـپاردبوو و هەریـەك کـە لـە گرووپـەکان بـە سـەربەخۆیی بمێننـەوە".[10]

سـەرئەنجام، داعـش ناوچـە کوردییـەکان و دەروازە سـنوورییەکانی لەگـەڵ تورکیـا، لەگـەڵ کێڵگەکانـی نـەوت و گازی کـردە ئامانجـی سـەرەکی و سـتراتیژی خـۆی. سـەرەتا ئامانجەکـەی تل کۆچـەر (الیعروبیة – الربیعە) بـوو، لەسـەر ڕێگـەی نێودەوڵەتـی کـە هـەردوو شـاری حەلـەب و موسـڵ پێکـەوە دەبەسـتێتەوە و دیـارە لـە یەکـەم بەریەککەوتـن و جیابوونـەوەی کـرداری لـە نێوانیانـدا، داعـش ئەوێـی لەژێـر دەسـەڵاتی بـەرەی نـووسرە دەرهێنـا :"بـەڵام جەنگاوەرانی کورد لـە مانگـی تشرینـی یەکەمـی 2013 لەژێـر دەسـتی داعشـیان دەرهێنایـەوە کـە بـووە هـۆکاری تەقینـەوەی ململانێـی چەکـداری لەنێـوان داعـش و یەپەگـە. لـەدوای پێکدادانـی سـەخت لەگەڵ دەوڵەتـی ئیسـلامی لەعێـراق و شـام و بـەرەی نـووسرە و چەندیـن چەکـدار لـە کەتیبـەی دیکـە، لـە مـاوەی مانگـی تشرینـی دووەمـی 2013دا یەپەگـە 19گونـدی لـە گوندەکانـی سـەرێکانێی ڕزگارکـردن. لـە ئەنجامـی سیاسـەتی هاوتەریبـدا، هاوپەیمانیـی هێزەکانـی ئۆپۆزیسـیۆن و شۆڕشـی سـووریا، پارتـی یەکێتـی دیموکراتـی (یەپەگـە) یـان بـە ڕێکخراوێکـی دژ بـە شۆڕشـی سـووریا ناوزەدکـرد کـە پێکهاتەیەکـە پاڵپشـتی لـە ڕژێمـی سـەرۆك بەشـار ئەسـەد دەکات".

هەروەهـا لـە بەیاننامەیەکـی دیکـەدا بایەخـی بـە (ئەنجوومەنـی نیشـتمانیی کـورد لـە سـووریا) داوە بـۆ هاتنـە نێـو ڕیزەکانـی خـۆی و بـە دەسـتکەوتێکی دانـاوە کـە یەکڕیـزی نیشـتمانی پتـەودەکات . بـەرە بـەرە بارودۆخەکـە بـەرەو دامەزرانـی کانتۆنـەکان لـە جزیـرە، کۆبانـێ و عەفریـن ڕۆیشـت کـە ژمارەیـەك وەزیـری هـەن پایتەختەکەشـی شـاری ئامودەیـە. هەروەهـا بەگوێـرەی لێدوانـی سـەرکردەکانی کـورد، ناتوانـرێ چاوەڕێی سـازان لەسـەر چارەسـەری سیاسـی بـۆ قەیرانـی سـووریا بکرێـت و بەڕێوەبردنـی کاروبـاری هاونیشـتمانیان لەسـەر زەوی بـۆ ئـەو کاتـە دوابخرێـن .[11]

10 - نون بوست، لە ڕێکەوتی 2015/7/3 دوایەمین سەردان لەسەر بەستەری 2016/3/22: http://www.noonpost.net/

11 - الجزیرة نت، دوایەمین سەردان لەسەر بەستەری 2016/3/20: http://www.aljazeera.net/news/reportsandinterview

کاریگەری داعش لەسەر هەڵوێستی کوردانی ڕۆژئاوای کوردستان

ڕووداوەکانی ئەم ساڵانەی رابردوو دەریانخست کە لایەنە کوردییەکان تەنیا لەنێوان خۆیاندا لە پێشبڕکێدا نین، بەڵکو لەگەڵ لایەنی ئۆپۆزیسیۆنی غەیری کوردیش، بەهۆی ململانێ بەمەبەستی گەیشتن بە سەرچاوەکان و فراوانکردنی ناوچەکانی دەسەڵات لە کێشمەکێشدان . ئەو لێدوانەی کە ستەمی پێوەدیارە رەنگی ئیسلامی و نەتەوەیی عەرەبی بوو کە بووە هۆکاری دوورکەوتنەوەی زۆرترین کورد، بەتایبەتی ئەوانەی لە پارتی یەکێتی دیموکراتییەوە نزیکترن زیاتر لە ئۆپۆزیسیۆنی عەرەبی. لەگەڵ بەردەوامبوونی ململانێ و ئەگەری گۆڕین بۆ شەڕی ناوخۆیی گشتگیر، چونکە تەنگژەی نەژادی و تایفەگەری لە هەڵکشانێکی بەردەوامدایە. بۆیە وڵات ڕووبەڕووبوونەوەی لەنێوان هێزەکانی پارتی یەکێتی دیموکراتی و گرووپەکانی ئۆپۆزیسیۆنی چەکداری بەخۆیەوە بینی. ئەو شەڕانە تائێستا هەر ململانێ بوون لەپێناو ناوچەی دەسەڵاتدا، بەڵام دەشێ بەشێوەیەکی بەرفراوانتر هەڵبکشێ بۆ پێکهێنانی ململانێیەك لەسەر بارودۆخی ئایندەی کورد.[12]

پارتی یەکێتی دیموکراتی کەڵکی لە هەڵوێستەکانی خۆی لە بەرگریکردن لە ناوچە کوردییەکان و بەرەنگاربوونەوەی توندڕەوی وەرگرت و تاکڕەوانە گۆڕەپانی کوردی قۆرخکرد کە بەشێوەی سەربازی حوکمی تێدا دەکات: "سەرەڕای چەندین هەوڵی دووبارە بۆ ڕێگریکردن لە جیابوونەوە و گەڕاندنەوەی بارودۆخەکە بۆ شوێنی خۆی و چالاککردنی ڕێککەوتنی هەولێر کە ئەمانە بەکردەوە جێبەجێنەکران و هەمیشە ئەنجوومەنی گەلی رۆژئاوا بە تاکڕەوی بەڕێوەیدەبرد و تاکلایەنە ناوی دەستەی باڵای کوردی بەکاردەهێنا بەبێ ڕەچاوکردنی را و بۆچوون و رۆڵی ئەنجوومەنی نیشتمانیی کوردی هاوبەشی خۆی کە لە زۆرتر لە پەڕەیەك لە پێشێلکاری و سەرپێچی و داپڵۆسینی پێشکەشکردووە و پابەندنەبوونیان بە هاوبەشبوونی راستەقینە بەگوێرەی دەق و نێوەڕۆکی ڕێککەوتنەکە، هەروەها لەژێر سێبەری بارودۆخی ئەمنی نالەبار و لەکارخستنی ئەرکی دەستەی باڵای کوردی و لیژنەکان لەلایەن ئەنجوومەنی گەل هەر لە ئازاری 2013 و لەژێر گوشاری بارودۆخی گوزەرانی سەخت و نەمانی کەرەستەی خۆراکی لەئەنجامی ئابڵۆقەی دوولایەنە لەسەر ناوچە کوردییەکان لەلایەن رژێم و لەلایەن گرووپە چەکدارەکان و بەرزبوونەوەی ڕێژەی کۆچکردن بەشێوەیەکی ترسناك

12 - أکراد سورية: ململانێ ناو ململانێ. مرکز الشام بۆ توێژینەوە و لێکۆڵینەوە، پشتبەست بە کۆمەڵێك لە قەیرانی نێودەوڵەتی. نسخە pdf، ل 5

و ئەو بۆشاییە کارگێڕی و ئەمنیەی لە زۆربەی شار و شارۆچکە کوردییەکاندا هەبوون، هەموو ئەمانە بوونە هۆکار بۆ پێشنیازکردنی قۆناخی ئیدارەی کاتی بۆ ناوچە کوردییەکان و بۆ ناوچە هاوبەشەکان بۆ ئەوەی هەردوو ئەنجوومەنی نیشتمانیی کورد و ئەنجوومەنی گەلی رۆژئاوا بەهۆی زنجیرەیەك چاوپێکەوتنەوە بتوانن لەسەر رەشنووسی ئەم پڕۆژەیە رێبکەون بە مەرجێك گوتوبێژ لەگەڵ پێکهاتە نەتەوەیی و کۆمەڵایەتییەکانی دیکەدا بکەن و لەمەڕ گرنگی و پێویستی بنیادنانی ئەم ئیدارەیە بڕوایان پێبێنن بۆ ئەوەی پێداویستییەکانی گوزەران و ئاسایش و باری ئابووری خەڵك پڕبکەنەوە و ئەو دامەزراوانە بنیادبنێن کە خزمەتی ئەو پرۆسەیە دەکەن. بەڵام ئەوەی کە روویدا ئەوەبوو کە ئەنجوومەنی گەلی رۆژئاوا تاکلایەنە دەستی بە بانگەواز کرد بۆ کۆبوونەوەی دامەزرێنەر بۆ ئەم ئیدارەیە کرد و بانگەوازی بۆ هەندێك لە گرووپە کوردی و کەسایەتییە سیاسییەکانی پێکهاتەکانی دیکە کرد کە هیچ بوونێکی راستەقینەیان لەسەر گۆڕەپانی کوردی و کوردستانیدا نەبووە. سەرەڕای بەرپەرچدانەوەی لەلایەن ئەنجوومەنی نیشتمانیی کوردییەوە، بەڵام ئەنجوومەنی گەلی رۆژئاوا ئەم بەرپەرچدانەوەیەی فەرامۆشکرد ، هەرچەندە رێککەوتنی هەولێر کە لە 23/12/2013 واژۆکرابوو، سەرلەنوێ بانگەوازی بۆ گوتوبێژ لەسەر ئەم بابەتە کرد، بەڵام ئەنجوومەن لەسەر چالاکییەکە بەردەوامبووە و بەڕێوەبەریەکەی لە شەوی رێکخستنی کۆڕبەندی جنێڤ 2 لە 21/1/2014 راگەیاند." [13]

راگەیاندنی سێ کانتۆن ، جیابوونەوەی پارتە کوردییەکانی لێکەوتەوە، بۆیە بەسەر دوو تەوەری سەرەکی ئۆپۆزیسیۆنی سووریدا دابەشبوون، هاوپەیمانێتی هێزەکانی ئۆپۆزیسیۆن و دەستەی هاوئاهەنگی (هيئە التنسيق)، بەڵام هەموو پارتە کوردییەکان هەمیشە بەدەست ئاستەنگی داواکردنی مافە نەتەوەییەکانیانەوە گیرۆدە بوون. بەهەمان شێوە ئۆپۆزیسیۆنی عەرەبی بە هەستیارییەکی زۆرەوە رووبەڕووی ئومێدە نەتەوەییەکانی کورد بووەوە کە پێشتر هیچ گرنگی پێنەدابوو. بۆیە پێشبینی بەردەوامبوونی کێشمەکێشی زیاتر دەکرێت.

کۆبانێ و بەجیهانیکردنی دۆزی کوردی سووریا

زۆربەی لایەنە عەرەبییە چەکدارەکان، ناوچە کوردییەکانیان کردووەتە ئامانج و، ئامانج

13 - بەیانی پارتەکانی ئەنجومەنی نیشتمانی کوردی لە رێکەوتی 20 / 2 / 2014، سەرچاوەی پێشتر.

لـە هێرشـکردن لـە نێوەڕاسـتی سـاڵی 2013ەوە بـۆ مەبەسـتی دەستبەسـەرداگرتن گـۆڕاوە. جگـە لـەوە هەندێـك لـە لایەنـەکان زێدەگۆییـان کـردووە لـەوەی کـورد دەسـتیکردووە بـە دەرکـردن لـەو ناوچانـەی کـە کـورد تێیانـدا زۆرینـەی رەهـا پێکناهێنـن . ئەمـەش لـە هێرشـەکانی گرێسـپی و رووداوی گەمارۆدانـی کۆبانێـدا دەرکـەوت! بەوشـێوەیە: "لایەنـە عەرەبییـە چەکـدارەکان لـە 21ی تەممـوزی 2013ەوە دەسـتیانکردووە بـە یەکـەم هێـرش بـۆ سـەر گوندەکانـی رۆژئـاوای کۆبانـێ و هێرشـیانکردووەتە سـەر گرێسـپی کـە تێیـدا دەسـتیانکردووە بـە پاکتـاوی نـەژادی لـە دژی کـورد . هەروەهـا گرووپـە چەکـدارەکان دەستیانکردووە بـە سـەپاندنی ئابڵۆقـە لـە مانگـی ئابـی 2013 لەسـەر شـاری کۆبانـێ و لـە دوای مانگێـك هەمـوو ئـەو لایەنانـە رێککەوتـن و بەشـێك لـە ئابڵۆقەکەیـان هەڵگـرت تەنیـا داعـش نەبـێ کـە ئاگربەسـتەکەی رەتکـردەوە".[14]

یەکـەم هێرشـی سـەرەکی داعـش بـۆ کۆبانـێ لەمانگـی ئەیلولـی 2014 بـوو بـە کرۆکـی ململانێـی سـەربازی و سیاسـی لەسـەر هـەردوو گۆڕەپانـی سـووری و هەرێمـی. ئـەم هێرشـە لەلایـەك لـە بەرژەوەنـدی رێـڕەوی ئاشـتیانەی شۆڕشـی سـووریادا نەبـوو و لەلایەکـی دیکـەوە لـە بەرژەوەنـدی برایەتـی کـوردی – عەرەبیـدا نەبـوو. بۆیـە لـە دواییـدا ئامانجەکانـی شۆڕشـی سـووریای بەلاڕێـدا بـرد سـەبارەت بـە گۆڕینـی دەسـەڵات. داعـش کاتێـك هێرشـەکانی لەسـەر کۆبانـێ چڕکـردەوە و رژێمـی سـووریای لەبیرکـرد، لـەم پلانـەدا سـەرکەوتنی بەدەسـتهێنا و شۆڕشـی لـە رێبازەکـەی دوورخسـتەوە. بەوشـێوەیە داعـش وەك خـۆی و لەجیاتـی لایەنەکانـی دیکـە هێرشـیکردە سـەر کۆبانـێ. لـە هەمانکاتـدا هاوسـۆزی و هـەرەوەزی هەمـوو کـوردی بـۆ هێزەکانـی یەپەگـە زیاتـر کـرد، بـەو رادەیـەی کـە ژمارەیـەك لـە خۆبەخشـانی کـورد بەڕێکەوتـن لـە باکـووری کوردسـتان و تورکیـاوە بۆ بەرگـری لێکردنی. لـەدوای گرتنـی موسـڵ و راگەیاندنـی خەلافـەت لـە هاوینـی 2014 لەلایـەن داعشـەوە ، پرۆسـەی بەجیهانیکردنـی جیهـادی سـەلەفی تەواوبـووە و هەڕەشـە لەسـەر ناوچەکـە و جیهانـی دوورتریـش پەرەیسـەندووە. لـە جەنگـی کۆبانـێ و بەرگـری کـچ و کـوڕە جەنگاوەرەکانـی کـورد لەبەرامبـەر داعـش و رزگارکردنـی لـە کۆتایـی کانوونـی دووەمـی 2015، سـەرکەوتنێك تۆمارکـراوە کـە هێمایەکـی گـەورەی سـەرکەوتنە بەسـەر تیرۆریزمـدا . ئەمـە تایبـەت بـە هەمـوو دنیـای پێشـکەوتوو بـووە. بەوهۆیـەوە دۆزی کـورد چـووە ئاسـتێکی جیهانییـەوەو کۆبانـێ تەنیـا بـە هێـمای بەرخـۆدان و رزگاری کـورد نەمایـەوە،

14 - مستەفا عەبدی، شبکە ولاتي نت، دوایەمین سەردان لەسەر بەستەری 2016/3/24:
http://www.welati.info/nuce.php?ziman=ar&id=26681&niviskar=818&cure=5&kijan

بەڵکو بووە هێمای بەرگریی جیهانیی دیموکراسی لەدژی تیرۆریزم.

هەروەها جەنگی کۆبانێ چەندین هێمای سیاسی و ئایدیۆلۆژی جیاوازی خوڵقاندووە: "جەنگی کۆبانێ لە ماوەی چەندین هەفتەی رابردوودا پێشکەوتنی بەدوای خۆیدا هێناوە بۆ وروژاندن و دانانی چەندین نیشانەی پرسیار سەبارەت بە کۆی پەیوەندییەکان و هاوپەیمانییەکانی هاوشێوە لە ناوچەکەدا کە دەتوانرێت بگوترێت ئەمە چەندین ئاماژەی لەگەڵدابووە سەبارەت بە گۆڕینی هەندێك لە بنەما و مەرجەعیات لەسەر ئەم باسە. چونکە کە داعش هێرشیکردە سەر ئەم شارە گیانی بەرەنگاربوونەوە وەکو سیمبوول لەنێو سووریادا لە دژی ئەم رێکخراوە سەریهەڵداوە و لەسەرتاسەری ناوچەکەشدا پەرەیسەندووە.ئەمە سەرەڕای ئەوەی کە کورد و هێزەکانی هاوپەیمانی نێودەوڵەتی بە جۆرێك یەکیانگرت دژی داعش"[15]

بەشداریکردنی هێزی پێشمەرگەی کوردستان و تێپەڕینیان بەنێو خاکی تورکیادا، بۆ یەکەمجار لە مێژووی کوردستاندا خاڵی وەرچەرخان بووە. ئەمە بە برایەتی نەتەوەیی کوردی لەژێر سایەی شەرعیەتی نێودەوڵەتیدا لێکدرایەوە، چونکە یەکەم هێزی نیزامی بوو کە لەلایەن دەوڵەتێکی هاوسێ -چونکە هەرێمی کوردستان بەپێی دەستوور بەشێکە لەعێراق- تێکەڵی جەنگی ناوخۆیی سووریا دەبێت. 150 لە هێزەکانی پێشمەرگە لە رۆژی 28/10/2014 گەیشتنە کۆبانێ بۆ وەدەرنانی چەکدارانی داعش.[16] سەرەڕای نارەزایی فەرمیی دیمەشق بەرامبەر ئەم هەنگاوە، بەڵام لە نێوەڕۆکدا ئەنجامەکانی بەلاوە پەسەندبوو، چونکە پێشمەرگە بە چەکی قورسەوە، بە هاوبەشییەکی چالاك لەلایەن هێزەکانی هاوپەیمانان لە ئاسمانەوە، توانی جەنگەکە بەسوودی هێزە کوردییە هاوبەشەکان بشکێنێتەوە.

ئابڵۆقەی عەفرین

لەمێژە عەفرین پارێزگاری لە تایبەتمەندی خۆی دەکات. بەردەوام نەیهێشتووە ناوچەکە بکرێتە سەربازگە و توندوتیژی تێیدا پەرەبستێنێت. هەمیشە هەوڵی دابینکردنی

15 - مروة نظير.المستقبل للأبحاث والدراسات المتقدمة: دوایەمین سەردان لەسەر بەستەری 2016/3/23
http://www.futurecenter.ae/analys.php?analys=267

16 - پۆرتاڵی رووداو، لەسەر بەستەری: http://rudaw.net/arabic/kurdistan/251020141

گـوزەران، خزمەتگوزارییـەکان و پێداویسـتی رۆژانەی داوە. هەروەها دەسـەڵاتدارانی خۆجێی عەفریـن و دامـەزراوە میللییـەکان لـە رێکخسـتنی خزمەتگوزارییـەکان و مسـۆگەرکردن و دابینکردنـی پێداویسـتی هـەژاران و ئـاوارەکان بەشـداربوونە . وێـڕای سـەقامگیری بـاری ئەمنـی ، بەهـۆی هەوڵـی بەردەوامـی هێزەکانـی ئاسـایش.
سـەرەڕای ئـەوەی کـە دەسـەڵاتی داعـش ناگاتـە ناوچـەی عەفریـن، بـەڵام بارودۆخەکـە بەدڵـی رێکخـراوە جیهادییـە توندڕەوەکانـی هاوشـێوەی داعـش بـووە. بۆیـە ئابلۆقەیـان لەسـەر ناوچەکـە چڕکردووەتـەوە و دەسـتیان بـە برسـیکردن و کوشـتنی ئەوانـە کـردووە کـە لـە ئابلۆقەکـە دەردەچـوون. بەوشـێوەیە چـوار لـە هاونیشـتمانیانی شـارۆچکەی کفرجەنـەی سـەر بـە قـەزای عەفریـن بـە دەسـتی چەکدارانـی داعـش کـوژران، لەکاتێکـدا هەوڵـی بـە قاچاخبردنـی خۆراکیـان دەدا بەنـاو چەنـد زەویەکـی کشـتوکاڵیدا لـە شـاری ئەعـزازەوە بـۆ شـاری عەفریـن. داعـش لەوبـارەوە بەیاننامەیەکـی بڵاوکـردەوە و هەمووڵایەکـی ئاگادارکـردەوە کـە هەوڵـی بردنـی شـتومەك بـۆ نـاو شـاری عەفریـن و کۆبانـێ نـەدەن ، بـەو پاسـاوەی کـە ئـەم ناوچانـە کەوتوونەتـە ژێـر رکێفـی پارتـی کرێکارانـی کوردسـتان ، کـە وەك داعـش دەڵـێ ئـەو پارتـە لەسـەر بنەمـای بیـری چەپـڕەوی سۆسیالیسـتی دروسـتبووە و یارمەتـی ئەوانـە کـە دژی ئەوانـن ، واتـە هاونیشـتمانیانی نوبـل و زەهـرا کـە لـەدژی موجاهدیـن دەجەنگـن! سـەرئەنجام جیهادییـەکان رایانگەیانـد کـە رۆژی 7/12/2013 وادەی جێبەجێکردنـی ئابلۆقەیـە لەسـەر عەفریـن دادەنرێـت.[17]
هێرشـەکان بەردەوامبـوون و ئابلۆقـە لەسـەر ناوچـەی عەفریـن تاوەکـو کۆتایـی سـاڵی 2015 درێـژەی کێشـا. هەروەهـا ئۆپۆزیسـیۆن دەسـتی بـە ئەنجامدانـی هەڵمەتـی سـەربازیکرد بـۆ سـەر گەڕەکـی شـێخ مەقسـود لـە حەلـەب کـە زۆرینـەی دانیشـتوانی کـوردن، ئەویـش بـە پاسـاوی ئـەوەی کـە هێزەکانـی یەپەگـەی تێـدان. پێدەچـێ عەفریـن لەنێـو گێـژاوی جەنگـی سـووریادا حاڵەتێکـی نمونەیـی بێـت و پێوەرێـك لـە ناکۆکییـە کـوردی - عەرەبییـەکان بێـت، چونکـە چەندیـن جـار رێککەوتـن لەسـەر ئاگربەسـت کـراوە و پێشـێلیان کـردووە. ئەمـە نیشـانەی بێمتمانەیـی و بوونـی ناکۆکـی جەوهەرییـە لەنێوان لایەنەکانـی ململانێیەکـە. لـە سـەرەتای سـاڵی 2016، شـەڕ دەسـتیپێکردووەتەوە و ئاسـتی ناکۆکییـەکان بـەرەو هەڵکشـان چـووە چ لـە عەفریـن یـان لـە گەڕەکـی شـێخ مەقسـود.
ئۆپۆزیسـیۆنی عەرەبـی لـە بەیاننامەیەکـدا هێـزە کوردییەکانـی بـە پێشـێلکردنی بەندەکانـی

17 - لیندا ئەحمەد، پەیامنێری puk میدیا لە عەفرین، دوایەمین سەردان لەسەر بەستەری 2016/3/24: http://www.pukmedia.com/AR_Direje.aspx?Jimare=24521

ڕێککەوتـن و بەرپرسیاربوون بەرامبـەر ئاڵۆزبوونـی بارودۆخەکـە بـە مەبەسـت و هـاوکات لەگـەڵ بۆمبابارانـی رووسـی بـۆ سـەر پێگەکانـی ئۆپۆزیسـیۆن تۆمەتبارکـرد کـە ئەمـە هۆشـدارییە لەسـەر پێکدادانـی ئاینـدە! لەگـەڵ هەڵکشـانی رووداوەکانیـش ، تورکیـا راسـتەوخۆ هاتـە سـەر خەتـی ململانـێ و دەسـتی بـە تۆپبارانـی ناوچەکانـی عەفریـن کـرد. لەبەرئـەوە هاوپەیمانیـی نیشـتمانیی کـوردی لـە سـووریا کـە لـە پارتـی کـوردی دەرکـراو لـە ئەنجوومەنـی نیشـتمانی کـوردی پێکهاتـوون، ئـەوان بانگەوازیـان بـۆ راگرتنـی هێرشـەکان و هەڵگرتنـی ئابلۆقـە کـرد، لـە رێگـەی بەیاننامەیەکـەوە کـە لـە رۆژی 8/3/2016 دەریانکـرد، تێیـدا هاتبـوو:

"لـەم دوواییانـەدا ئاسـتی هێرشـی وەحشـیانە لـە گەڕەکـی شـێخ مەقسـود لە شـاری حەلەب رووی لـە هەڵکشـان کـردووە کـە دەیـان هـەزار خێزانـی کـورد و عـەرەب و مەسـیحی تێیـدا نیشـتەجێن. هـەر لـە سـەرەتای ئاگربەسـتەوە لـە سـووریا هێشـتا تۆپبـاران و موشـەکباران لەلایـەن گرووپـە توونـدڕەوەکان بـە نوێنەرایەتـی بـەرەی نـووسرە ، ئەحرارولشـام ، لیـوای نوورەدیـن زەنگـی ، محەممـەد ئەلفاتـح ، فەیلەقولشـام و رێکخراوەکانـی دیکـە بەردەوامـە. لەمـاوەی سـێ رۆژی رابـردوودا دەیـان کـوردی بێتـاوان کـوژراون کـە زۆرینەیـان ژن و منـداڵ بـوون و بیناکان بەسـەر سـەری نیشـتەجێبووەکانیدا دارمێـنراون و ئەم دژایەتییە وەحشـیانەیە لەژێـر پـەردەی سـوپای سـووریای ئـازاد و راسـتەوخۆ لەلایـەن هێـزە هەرێمییەکانـەوە لەبەرچـاوی کۆمەڵگـەی نێودەوڵەتیـدا ئەنجامدەدرێـت. هـەر دەڵێـی ئاگربەسـت گەڕەکـە کوردییـەکان ناگرێتـەوە! ئـەم پێشـێلکارییانە هاوکاتـن لەگـەڵ تۆپبارانـی بەردەوامـی تورکیـا بـۆ ناوچـەی کـورداخ و ناوچـە کوردییەکانـی دیکـەی سـەر سـنووری تورکیـا."[18]

پێشـبینیدەکرێت پارچەبـوون لەنێـو ئۆپۆزیسـیۆنی عەرەبـی رووبـدات. ئەویـش دوای ئەوەی لیژنـەی بـاڵای دانوسـتاندن لـە ئەنجامـی کۆبوونـەوەی ریـاز دروسـتبوو ، پێشـبینیدەکرێت ئـەو عەرەبانـەی دژی دانوسـتاندن لەگـەڵ رژێمـی ئەسـەد ، بچنـە پـاڵ داعـش و بـەرەی نـووسرە . سـەرەڕای ئـەوەی داعـش و بـەرەی نـووسرە لەلایـەك و ناکۆکـی نێـوان زۆرینـەی هێـزە کوردییـەکان لەلایەکـی دیکـە، دەرگا بـەڕووی قۆناخـی نوێـی پەیوەنـدی و ململانـێ لەسـەر هەمـوو ئەگەرەکانـدا دەکاتـەوە.

لـە کۆتاییـدا هێرشـی لایەنـە ئیسـلامییە چەکدارەکان و بەتایبەتیـش ئەحرارولشـام و بـەرەی نـووسرە و داعـش بوونـە هـۆکار بـۆ گۆڕینـی دیمەنـی سیاسـی و، بارودۆخـی کۆمەڵایەتـی و ئابـووری لـە ناوچەکانـی رۆژئـاوای کوردسـتان و سـێ رەوتـی سـەرەکی جیـاواز لەنێـو

18 - التحالف الوطني الكردي في سوريا، بيان دوايەمين سەردان لەسەر بەستەری 2016/3/24: http://www.yek-dem.com/?p=3193

بزووتنـەوەی کوردیـدا سـەریانهەڵدا بـە نوێنەرایەتـی ئەنجوومەنـی سـووریای دیموکراتـی یان ئـەو ڕەوتـەی خـۆی لـە دەوری تەڤـدەم ئاڵاندبـوو لەگـەڵ ئەنجوومەنـی نیشـتمانی کـوردی کـە ئەندامـە لەنێـو هاوپەیمانیـی هێزەکانـی ئۆپۆزیسـیۆنی سـووریادا . لـە کۆتاییشـدا، دوبـارە ڕێکخسـتنەوەی ڕەوتـی سـێیەم بـە نوێنەرێتـی هاوپەیمانـی دیموکراتـی کـوردی.

ئـەم هێرشـانە بوونـە هـۆکار بـۆ قووڵکردنـەوەی ململانێـی سیاسـی عەرەبـی - کـوردی و لەبـەرەی ڕژێمـی حوکمڕانـەوە بـۆ مـاوەی چەندیـن سـاڵ و دەیـان سـاڵەی رابـردوودا گواسـتیانەوە بـۆ نێـو بـەرەی بزووتنـەوەی میللـی، پاشـان بـۆ نێـو ئۆپۆزیسـیۆنی سـووری عەرەبـی. ئەمـە سـەرەڕای بەسـەربازیکردنی ململانێیەکـە و ڕشـتنی خوێنـی زۆرتـر. لەمـەوە چیـتر ناکۆکـی سیاسـی کـورد تەنیـا لەگـەڵ حکومەتـی دیمەشـق و ڕەوتـی حیزبـی بەعسـی حاکمـدا نییـە، بەڵکـو ناکۆکییەکـە زۆرتـر فراوانبـووە و کولتـووری داگیـرکاری، تەکفیـری و کوشـتار کـە داعـش و هاوپەیمانەکانـی پەیـڕەوی دەکـەن، زیاتـر دۆخەکـەی سـەختکردووە.

کاریگەری نەرێنی هێرشی داعش بۆسەر ناوچەکانی ڕۆژئاوای کوردستان

- **گۆڕینی دیمۆگرافی**

جەنگـی داعـش بـۆ ناوچەکانـی ڕۆژئـاوای کوردسـتان تەنیا کاریگـەری لەسـەر قووڵکردنەوەی ناکۆکـی عەرەبـی – کـوردی نەبـووە، بەڵکـو کۆمەڵگـەی کـوردی ڕاچڵەکانـدووە و پـەردەی لەسـەر خاڵەکانـی کەموکورتیـش لاداوە کـە یەکەمجـار لـە لاوازی پەیوەنـدی بـە خـاك، حەزی زۆر بـۆ کـۆچ و ئاوارەبووندا خۆیـان دەبیننـەوە، چونکـە نزیکـەی دوو ملیـۆن هاونیشـتمانی کـورد لـە ناوچـەی دێـرك و گوندەکانـی دیجلـە لـە ڕۆژهـەڵات تاوەکـو گوندەکانـی عەفریـن لەسـەر سـنووری لیـوای ئەسـکەندەروون لـە ڕۆژئـاوا ئاوارەبـوون یـان کۆچیـان کـردووە. چارەکـە ملیۆنێـك لەوانـە لەنێـو کەمپـی ئـاوارەکان لـە هەرێمـی کوردسـتان نیشـتەجێبوون و زۆرتریشـیان لەنێـو خێوەتگـەکان و شـارەکانی تورکیـادان . چەندینـی دیکـە کۆچیانکـردووە بـەرەو وڵاتانـی ئەوروپـا، ئەمریـکا و ئوسـترالیا. شـوێنی ئەوانـە بـە ژمارەیەکـی یەکجـار زۆری هاونیشـتمانی عەرەبـی ئـاوارە پڕکراوەتـەوە کـە ناوچەکانـی خۆیـان شـوێنی گەرمـی جەنگبوونـە و کەوتوونەتـە باشـووری ناوچـە کوردییەکانـەوە.

هەروەهـا لـە شـارەکانی دێـرەزوور، حەلـەب، ئیدلـب و ڕەققـە دەیـان هـەزار ئـاوارەی عـەرەب هاتوونەتـە کوردسـتان و سـوودیان لـە باری ئەمنی سـەقامگیری ناوچـە کوردییەکان

وەرگرتـووە. ئەمـە سـەرەڕای پەیوەنـدی هاوسـێیەتی و کۆمەڵایەتـی لەگـەڵ خێـزان و هـۆز و تەنانـەت هێـزە سیاسـیە کوردییـەکان. راپەڕینـی سـووریا لـە مـاوەی پێنـج سـاڵی رابـردوودا پێکهاتـەی دانیشـتووانی لەنێـو سـووریادا گۆڕیـوە و جەنگـی داعشـیش زیاتـر گۆڕیویەتـی. سـەرئەنجام پێکهاتـەی دیمۆگرافـی ناوچـە کوردییـەکان بەشـێوەیەکی بەرچـاو گـۆڕاوە.

- ## زیانە ئابووریەکان

جەنـگ بەشـێوەیەکی گشـتی لـە ئەنجامـی راپەڕینـی سـووریا و هێرشـەکانی بـەرەی نـووسرە و بەتایبەتیـش بەهـۆی داعشـەوە بووەتـە هـۆکاری زیانـی گـەورە بـۆ بوارەکانی ئابـووری، کشـتوکاڵ، ئاژەڵـداری، بازرگانـی، بیناکـردن و چالاکییەکانـی دیکـە کـە بـە نزیکـەی دەیـان ملیـار دۆلار دەخەملێنرێـن . بەگوێـرەی لێکۆڵینـەوەی شـارەزایەکی بـواری ئابـووری زیانەکانـی ناوچـەی کۆبانـێ بـە تەنیـا لەهـەردوو سـاڵی 2014 – 2015 گەیشـتە نزیکـەی دە ملیـار دۆلار. دەتوانرێـت کـۆی زیانـەکان لـە ناوچـە کوردییەکانـی دیکـە کـە نـەوت و گازی تیـدا بەفێـڕۆدراوە، کـە بـە ملیۆنـان دۆلار [19] مەزەنـدە دەکرێـت.

- ## بەسەربازیکردنی کۆمەڵگەی کوردی و ڕەقبوونی کردەوەکانی تەڤدەم

هـەر لەسـەرەتای سـاڵی 2013، هێرشـەکانی داعـش و بـەرەی نـووسرە ئاسـتی بەسـەربازیکردنی کۆمەڵگـەی کوردییـان بەرزترکـردەوە کـە بـووە هـۆی بەشـداربوونی هـەزاران لاو لـە کاری سـەربازیدا ، بـە مەبەسـتی بەرگریکردن لە ناوچـەکان و کۆمەڵگەی خۆیـان. سـەربازی بـووە سـەرچاوەی نـان پەیداکـردن، بەهـۆی نەمانـی دەرفەتـی کار و پاشەکشـەکردنی بوارەکانـی کشـتوکاڵ و بازرگانـی. کاریگـەری داعـش تەنیـا لەسـەر ئـەم بـوارە نەبـوو، بەڵکـو توونـدبـوون و ڕەقبوونـی هێـزە سیاسـییەکان و بەتایبەتیـش پەیـەدە و تەڤدەمـی زۆرترکـردووە ، ئـەوان گۆڕانیـان بەسـەرداهاتووە و بوونەتـە دەسـەڵاتێکی جێبەجێـکار بـە فەرمانـی گرووپێکـی سـەربازی کـە لـە پشـت پـەردەوە کاردەکات . بۆیـە بـواری ئازادییـەکان تەسـکبووەتەوە و پەراوێـزی ژیانـی سیاسـی کـوردی بەتاڵکراوەتـەوە

19 - مسلم طالاس، كوباني الخسائر الاقتصادية لغزو داعش، مدارات كورد، دوایەمین سەردان لەسەر بەستەری 2016/3/24: http://www.medaratkurd.com/?p=901

. ئەمەش لە چەندین حاڵەتدا بەرجەستەبووە.
سیاسەتی دەرکردن، بەپاساوی بەرگریکردن لە ناوچە کوردییەکان و بەرەنگاربوونەوەی تیرۆر، پەرەیسەندووە . لەکاتێکدا کە سیاسەتێکی ژیرانە پێویستە بۆ پێکهێنانی هاوپەیمانییەکی هەموو هێزە کوردییەکان لەدژی داعش ، بەڵام پێچەوانەکەی روویداوە و ئەو بەرەیەی کە بەرەنگاری داعش بووەتەوە، دەسەڵاتێکی ستەمکاری نوێی لە ناوچە کوردییەکاندا بەرهەمهێناوە کە هەموو هاوبەشییەك بەتایبەتی لەگەڵ پارتە کوردییە نەریتییەکاندا رەتدەکاتەوە. ئەمەش لەوانەیە ئەگەری دیموکراتیزەکردنی کۆمەڵگە و بنیادنانی دامەزراوەی دیموکراتی لەجیاتی ئەوانەی رژێمی بەعس دروستیکردوون، لەنێوبەرێت.
وەك هەڵسەنگاندنێك بۆ حاڵەتە سیاسییە گشتییەکە کە بەرهەمی راپەڕینی سووریا و هێرشەکانی داعشن، هەموو سەرئەنجامەکان لە هێرشەکانی داعش نەرێنی و وێرانکاری نەبوون، بەڵکو دەرئەنجامی سەرەکی لە هێرشەکانی جیهادییە سەلەفییە داعشییەکان لەسەر ناوچەکانی رۆژئاوای کوردستان دیارە ئەرێنی دەبێت و لە بەرژەوەندی پڕۆژەی رزگاری نەتەوەیی کوردستاندا دەبێت. هەروەها بە پشتبەستن بە یەکێك لە ئەنجامەکانی هێرشەکە، دیارە دۆزی کورد و راستی دادپەروەری بە جیهانیکراوە و ناسێنراوە. بەتایبەتی ئیسلامی میانڕەوی کورد و وێنەی کاریگەری ئافرەت لەڕووی سیاسی و سەربازییەوە لەسەر ئاستی دنیا رەنگیداوەتەوە. هەروەها دۆزی کورد گرنگی پێدراوە بەوەی باسدەکرێت کە کێشەی گەورەترین گەلی رۆژهەڵات و جیهانە کە تائێستا بڕیار لەسەر چارەنووسە سیاسییەکەی نەدراوە و خاوەنی دەوڵەتی تایبەتی خۆی نییە.
جگە لەوە لەوانەیە کورد پشتیوانی و یارمەتی زۆرتری دەستبکەوێت لەسەر بەرەنگاربوونەوەی بزووتنەوەی عەولەمەی جیهاد و پەڕینەوەی تیرۆریزم بۆ وڵاتان و کیشوەرەکانی دیکە . هێزە گەورەکان ناچاری وەستاندنی بوونە لەسەر سنووری ناوچە کوردییەکان، چونکە کورد ئازایانە توانییان بەرگری لە خاکی خۆیان بکەن و ئەفسانەی تیرۆر بشکێنن. بۆیە وێنەی بەرخۆدانی کورد رەگی داکوتا و بڵاوبووەوە نەك تەنیا بەشێوەی گێڕانەوەی رۆژهەڵاتناسی رۆمانسی کە بە تیۆری دەگێڕدرێنەوە، بەڵکو بەهۆی وێنە و ڤیدیۆی ئەو جەنگانەی کە کورد کردوویەتی و لەپێناویدا هەزاران قوربانیداوە.

ئاییندەی ڕۆژئاوای کوردستان دوای بەزاندنی داعش

لەگەڵ بڕیاری یەکخستنی سێ کانتۆنە کوردییەکە و ڕاگەیاندنی یەکخستنیان لەنێو سیستەمێکی فیدراڵیدا بەپێی ڕەشنووسی (بڕوانامەی سیستەمی فیدراڵی دیموکراتی ڕۆژئاڤا - باکووری سووریا "[20] لەدوای هەموارکردنەوەی کە لە ڕۆژانی 16 و 17/3/2016 لە ڕومێلان، گفتوگۆی لەسەر کراوە، لەسایەی ئەنجوومەنی سووریای دیموکراتی، دیمەنی سیاسی سووریا لەگەڵ داواکارییەکانی کورد تێکدەئاڵێ و ئاڵۆزتردەبێت. ئەم ڕووداوە بە دووەم دانیشتن لە دانوستاندنی جنێڤ 3 لەنێوان هەردوو شاندی ئۆپۆزیسیۆن و حکومەتی دیمەشقەوە لکێنراوە. کات ئەوە نیشاندەدات کە فیدراڵی پێشنیازکراو پاشەکشەی هەرێمی و نێودەوڵەتی بەدوای خۆیدا دەهێنێت. ئەوەش بەشێکە لە ململانێ و پێشبڕکێی هەرێمی - نێودەوڵەتی لەنێو گۆڕەپانی سووریا و دەربڕینێکی ڕوون نییە لە ئامانج و داواکارییەکانی کورد. بەپێی کاردانەوە سەرەتاییەکان، پشتیوانە سەرەکییەکانی دانوستاندن و لە هەمانکاتدا هەڵگری فایلی چارەسەری دۆزی سووریا (ڕووسیا و ئەمریکا) پێشوازییان لە ڕاگەیاندنی فیدراڵیی یەکلایەنە نەکردووە. هەروەها ڕژێمی حوکمڕان لە دیمەشق ڕەتیکردەوەو بەهەمان توانا هێزەکانی ئۆپۆزیسیۆنی عەرەبی دژایەتی دەکەن، بەڵام هەموو هێزەکان و پارتە کوردییەکانی دیکە خۆیان بە پارێزکاری هێشتووەتەوە لەسەر شێواز و کاتی ڕاگەیاندنەکە، سەرەڕای دژایەتیکردنی توندی لەلایەن تورکیاوە. بەڵام ئەنجوومەنی نیشتمانیی کورد پێشتر ڕایگەیاندبوو کە ئەوان فیدرالی بە چارەسەر دەبینن بۆ ڕۆژئاوای کوردستان و، مەسعود بارزانی سەرۆکی هەرێمی کوردستانیش پشتیوانی خۆی بۆ چارەسەری فیدرالی لە سووریا و ڕۆژئاوای کوردستان ڕاگەیاند .[21]

بۆیە پرسیار ئەوەیە ئایا شێوازی چارەسەرکردنی دۆزی کورد چۆن دەبێت و ئاسۆکانی چی دەبن؟ کاریگەرییەکانی ڕاگەیاندنی فیدراڵی یەك لایەنە چۆن دەبێت؟

بۆمان دەردەکەوێت کە ململانێی سووریا لەم دواییانەدا لەسەر دوو خاڵی بنەڕەتی چڕبووەتەوە: یەکەمیان چۆنیەتی گواستنەوەی دەسەڵات و میکانیزمی گواستنەوەی حوکمڕانی ئێستا بۆ ئۆپۆزیسیۆن و دووەم کێ لە قۆناخی داهاتوودا دەسەڵاتی بەسەر ئەو شوێنانەدا دەسەپێنێت کە لە دەستی داعش دەردەهێنرێنەوە. چونکە تائێستا

20 - التفاصيل على موقع وكالة هاوار، لەسەر بەستەری: http://www.hawarnews.com/

21 - تفاصيل الموقف من الفدرالية في ملف مركز الشرق العربي للدراسات ، دوایەمین سەردان لەسەر بەستەری 2016/3/27:
http://www.asharqalarabi.org.uk/الأكراد-وإعلان-اليدرالية-وردود-العل-عليه_ad-id!343645.ks#.WC_wV_l96Hu

ئامـاژەکان دڵخۆشـکەرنین لەمـەڕ پێشـبینیکردنی ئـەوەی کـە هێزەکانـی ئۆپۆزیسـیۆن دان بـەو ناوچانـە دابنێـن کـە ئێسـتا لەبندەسـەڵاتی هێـزە کوردییەکانـدان و ئـەو ناوچانـەش کـە لـە داهاتـوودا لـە دەسـتی داعـش دەریاندەهێنـن . چونکـە لـە ئاسـۆدا هیـچ شـتێك روون نییـە کـە کـێ بەڕێوەبردنـی ناوچەکانـی رۆژئـاوای کوردسـتان بـە کـورد رەوا دەبینـێ و تەنانـەت پشـتگیری تیـۆری لەلایـەن سـەرۆکایەتی هەرێمـی کوردسـتانەوە لـە بنەمـای فیدراڵـی لـە سـووریا وەك رێگەچـارە بەپێـی پێویسـت دان پێدانـان نییـە بـە فیدراڵـی دیموکراتـی لـە باکـووری سـووریا. بـەڵام ئەمـە لـە گرنگـی راگەیانـدن و ئەگـەری گۆڕینـی بـۆ ئەمـری واقیعیـش لەسـەر زەوی کەمناکاتـەوە. بەومەرجـەی ژینگـەی بەردەوامـی و سـەرکەوتنی کردەیـی بـۆ مسـۆگەر بکرێـت و فاکتـەرە سـەرەکییەکانی ئەمـەش، یەکخسـتنی هەڵوێسـتی کوردسـتانی و دووبـارە پێکـەوە هاوبەشـیکردنی هەمـوو پارتـەکان لـە بـواری سیاسـی و سـەربازی لەنێـو گۆڕەپانـی رۆژئـاوای کوردسـتان و باشـترکردنی پەیوەندییـەکان و رێکخسـتنەوەیان لەسـەر بنەمـای روون لەگـەڵ حکومەتـی هەرێمـی کوردسـتان، بەتایبەتـی لـە بـواری ئابـووری، بـە کردنـەوەی دەروازە سـنوورییەکان و کارئاسـانی هاتووچـۆ لەنێـوان رۆژئـاوای کوردسـتان و باشـووری کوردسـتان و هاوردەکـردن و ناردنـی شـتومەك و خزمەتگـوزاری و بەرزکردنـەوەی ئاسـتی ئاڵوگـۆڕی بازرگانـی دەبێـت.

.

سەرچاوەکان

1 - پێگەی سەرچاوەکە، هەر چەندێکتان ویست دەربارەی بەرەی نوسرە بزانن لە بەستەرەکەدا بیدۆزنەوە، دوایەمین سەردان 2016/3/24:
http://www.al-masdar.net/کل-ما-أردتم-أن-تعرفوه-عن-الملايين-التي-ي/

2 - بەرەی نوسرە: جبهة النصرة: «أفغنة» سوريا، بوابة الحركات الإسلامية، بڵاوکراوەتەوە لە ڕێکەوتی 2014/5/1، دوایەمین سەردان لەسەر بەستەری 2016/3/16:
http://www.islamist-movements.com/2526

3 - ناونانی هەینی سبەینێ بۆ وەڵامدانەوەی ئەمریکا: بەرەی نوسرە تیرۆریست نییە، پێگەی اورینت نیوز، لە ڕێکەوتی 2012/12/12، دوایەمین سەردان لەسەر بەستەری: 2016/3/19، http://www.orient-news.net/ar/news_show/1000

4 - بەیانی ئەنجومەنی نیشتمانی کوردی سوری، لە ڕێکەوتی 20 / 2 / 2014 دوایەمین سەردان لەسەر بەستەری 2016/3/26: http://www.kurdstreet.com/?p=9254

5 - بیان: «الهيئة الكردية العليا»، لە ڕێکەوتی 2013/4/13 ئەنجومەنی دامەزرێنراوە لە تموز 2012، ئەو کاتە نوێنەرێتی هەر یەك لە هێزە سیاسیەکانی کوردی چالاکی سوریای دەکرد، پێگەی گلگامش ، لەسەر بەستەری دوایەمین سەردان: 2016/3/20 http://www.gilgamish.org/30244-viewarticle.php?id=kurds_matters-20130414

6 - جريدة البيان، دوایەمین سەردان لەسەر بەستەری 2016/3/22: http://www.albayan.ae/one-world/1.1763173-08-11-arabs/2012

7 - پێگەی الدرر الشامية، دوو شەممە 2013/11/28، لەسەر بەستەری دوایەمین سەردان 2016/3/25: http://eldorar.com/node/32002

8 - العربيە نت، لەسەر بەستەری، دوایەمین سەردان 2016/3/20: http://www.alarabiya.net/ar/arab-and-world/syria/2013/06/10/

9 - نون بوست، لە ڕێکەوتی 2015/7/3 دوایەمین سەردان لەسەر بەستەری 2016/3/22:
http://www.noonpost.net/الإسلاميون/النصرة

10 - الجزيرة نت، دوایەمین سەردان لەسەر بەستەری 2016/3/20:
http://www.aljazeera.net/news/reportsandinterviews/2014/3/12/أكراد-شمالي-سوريا-سلطة-أمر-واقع

11 - أكراد سورية: ململانێ ناو ململانێ. مركز الشام بۆ توێژینەوە و لێکۆڵینەوە، پشتبەست بە کۆمەڵێك لە قەیرانی نێودەوڵەتی. نسخە pdf، ل 5

12 - بەیانی پارتەکانی ئەنجومەنی نیشتمانی کوردی لە ڕێکەوتی 20 / 2 / 2014، سەرچاوەی پێشتر.

13 - مستەفا عەبدی، شبکە ولاتي نت، دوایەمین سەردان لەسەر بەستەری 2016/3/24:
http://www.welati.info/nuce.php?ziman=ar&id=26681&niviskar=818&cure=5&kijan

14 - مروة نظير.المستقبل للأبحاث والدراسات المتقدمة: دوایەمین سەردان لەسەر بەستەری 2016/3/23
http://www.futurecenter.ae/analys.php?analys=267

15 - پۆرتاڵی ڕووداو، لەسەر بەستەری: http://rudaw.net/arabic/kurdistan/251020141

16 - ليندا ئەحمەد، پەیامنێری puk میدیا لە عفرین، دوایەمین سەردان لەسەر بەستەری 2016/3/24: http://www.pukmedia.com/AR_Direje.aspx?Jimare=24521

17 - التحالف الوطني الكردي في سوريا، بيان دوایەمین سەردان لەسەر بەستەری 2016/3/24: http://www.yek-dem.com/?p=3193

18 - مسلم طالاس، كوباني الخسائر الاقتصادية لغزو داعش، مدارات كورد، دوایەمین سەردان لەسەر بەستەری 2016/3/24: http://www.medaratkurd.com/?p=901

19 - التفاصيل على موقع وكالة هاوار، لەسەر بەستەری: http://www.hawarnews.com/

20 - تفاصيل الموقف من الفدرالية في ملف مركز الشرق العربي للدراسات ، دوایەمین سەردان لەسەر بەستەری 2016/3/27:
http://www.asharqalarabi.org.uk/الأكراد-وإعلان-اليدرالية-وردود-العل-عليه_ad-id!343645.ks#.Vve2a-J96Uk

داعش و ئاسایشی نیشتمانی کوردستان [1]

مامەند رۆژە

بەرایی: داعش چۆن دەرکەوت و چیکرد؟

داعش رۆژی 3 ئۆگۆستی 2014 بەشێوەیەکی کتوپڕ لە چەند بەرەیەکەوە لە زومار، شنگال، بەنداوی موسڵ و مەخموور پەلاماری باشووری کوردستانیدا. داعش لەم هێرشەدا توانی لەماوەیەکی کەمدا زومار، رەبیعە، شنگال و تەنانەت بەنداوی موسڵ و مەخموور داگیربکات. ئەم هێرشەی داعش کە لە ئەدەبیاتی سیاسی خۆیدا بەناوی "فتوحات" ناویدەهێنێت، زیانێکی گەورەی بە پێکهاتی سەربازی، ئەمنی، سیاسی، ئابووری و مۆراڵی کوردستان گەیاندووە. بەقسەی هەندێك لە پسپۆڕانی سیاسی، هێرشی داعش ئەوەندە کتوپڕ و پێشبینینەکراو بوو کە زۆربەی سەرکردە سیاسی، هەواڵگری و سەربازییەکانی کوردستانی خافڵگیرکرد. [2]

داعش بۆ ئەم هێرشەی کەڵکی لەدوو تاکتیك وەرگرت: یەکەم، لەگەڵ گرتنی موسڵ کاتێك هێزەکانی داعش و پێشمەرگە هاوسنوور بوون، بەبیانووی پێشمەرگە دیلەکانەوە پەیتا – پەیتا پەیامی وای بە بەرپرسانی هەرێمی کوردستان دەگەیاند کە ئەوان نیانەوێ پەلاماری کوردستان بدەن و بەتەمای بەغدان، بۆیە خوازیاری دراوسێیەتی و گفتوگۆن! دووەم، داعش بە جەنگێکی هەمەلایەنەی رەوانی کە لەڕێگەی تۆڕە کۆمەڵایەتییەکانەوە پەرەیپێدەدا، پێش سەرکەوتنی سەربازی سەرکەوتنی دەروونی بەدەستهێنابوو. بۆیە کاتێك پەلاماری کوردستانیدا بە ژمارەیەکی کەم رووبەرێکی بەرفراوانی لە کوردستان داگیرکرد. [3]

ئەم پەلامارەی داعش، زۆر ئاکامی نەخواستەی بۆ هەرێمی کوردستان بەجێهێشت: پەلامارەکە دەریخست کە ژێرخانی هەواڵگری – ئەمنی کوردستان فشۆڵە، چونکە تەنیا یەك سیناریۆش بۆ هێرشی داعش حیساب نەکرابوو، دەریخست کە ژێرخانی

---

1 - ئەم باسە بە کوردیی ناوەڕاست نووسراوە.

2 - www.Radıkal.com, Murat Yetkin, Turkyeyi Suriye Denkleminden çıkarmak, 25 – 2- 2016.

3 - www.Posta.com, DAEŞ ve Pisikolijik Savaş, rapor, şubat 2014.

سـەربازی هەرێمـی کوردسـتان تۆکمـە نییـە، دۆکتۆرینـی سـەربازی لەئـارادا نییـە، سـتراتیژیی سـەربازی بوونـی نییـە، خاوەنـی پلانسـازی جەنگـی نییـە، هێزێکـی بێدیسـیپلینی پچـڕ - پچـڕ و پەرتوبـڵاوی هەیـە، رۆحـی بەرگـری و مـۆراڵـی هێـزەکان ئەوەنـدە لـەرزۆك بـووە کـە بەشـێکی زۆر لـە فەرمانـدەکان پێـش خەڵکەکـە ناوچەکانیـان بەجێهێشـت، کشـانەوەیەکی بێسـەروبەریان رێکخسـت و تەنیـا بەشـێك لـە فەرمانـدە و هێزەکانـی پێشـمەرگە لـە گۆڕەپانەکـەدا مانـەوە و لەگـەڵ شـەڕڤانانی یەپەگـە پێشـگیریان لـە پێشـڕەوی زیاتـری داعـش بـۆ چیاکانـی شـنگال کـرد و لەوێشـەوە بەهـاوکاری شـەڕڤانان راڕەوێکـی مرۆییـان بـۆ ئاوارەکانـی جەنـگ کـردەوە.

"فتوحـات"ی داعـش لـە کوردسـتان زۆر ئاکامـی ترسـناکی سـتراتیژی و سـەربازی لێکەوتـەوە. ئـەم پرۆسـەیە لـە "فتوحـات" جگـە لـەوەی بـە شکسـتێکی سـەربازی بـۆ کـورد لەقەڵەمـدرا، جگـە لـەوەی کاریکردەسـەر نێوبانگـی پێشـمەرگە، ئەوەیشـی دەرخسـت کـە دەزگاکانـی حوکمـداری لـە هەرێمـی کوردسـتان هیـچ سـتراتیژییەکیان لەمـەڕ ناوچەکانـی عەرەبـی سـوننە پـێ نییـە. نـە سـەرۆکایەتی هەرێمـی کوردسـتان، نـە سـەرۆکایەتی حکومـەت، نـە ئاژانسـی پاراسـتن و زانیـاری هەرێمـی کوردسـتان، نـە وەزارەتـی پێشـمەرگە، نـە وەزارەتـی ناوخـۆ و نـە هیـچ دەزگایەکـی دیکە پێشـبینی پەلامـاری داعشـیان نەدەکـرد! ئـەم هەڵوێسـتە هەرێمـی کوردسـتانی لەبەرانبەر داعشـدا کـردە "بەرکارێکـی کەمـکارا". لەکاتێکـدا دەبووایـە "بکەرێکـی کارا" بووایە و پێشـتر خـۆی گۆڕەپانی جەنگـی بـۆ پەلاماردەرەکـە دیارییکردایـە. (4)

"فتوحـات"ی داعـش زۆر ئەنجامـی دڵتەزێنـی مرۆییشـی خسـتەوە: سـەدان هـەزار هاوونیشـتمانی کـوردی ئێـزدی ناچاربـوون زێـدی خۆیـان بەجێبهێڵـن، سـەدان هـەزار ئاوارە لـە ناوچەکانـی دیکەی کوردسـتان گیرسـانەوە، هـەزاران کـوردی ئێـزدی بەدەسـتی چەکدارانـی داعـش کۆمەڵکوژکران کـە تائێسـتاش گـۆڕە بەکۆمەڵەکانیـان هەڵنەدراونەتـەوە، چەنـد هـەزار ژن و کچـی کـوردی ئێـزدی بەپشتبەسـتن بـە دەقـە پیـرۆزەکان بەدیلـی بەنـاوی کەنیـزەك رەوانـەی خێوەتـی ئەمیـرەکان و شـەڕکەرەکانی داعـش کـران. ژێرخانـی دیمۆگرافـی شـنگال زیانێکـی گـەورەی بەرکـەوت کـە بەهۆیـەوە دەیـان هـەزار کـوردی ئێـزدی بەیەکجـاری زێدیـان بەجێهێشـت و روویانکـردە تورکیـا، وڵاتانـی ئەوروپـا و ئەمریـکا، کـە تائێسـتاش ئـەم کـۆڕەوە بەبێدەنگـی درێـژەی هەیـە! نزیکـەی هــەزار و پێنجســەت پێشـمەرگە شـەهیدبوون، چەنـد هەزارێکێـش برینـدار هـەن، چەندیـن پێشـمەرگەش بەدیـل گیـراون کـە داعـش ژمارەیەکـی لـێ سـەربڕیون. (5)

---

4 - مامەند رۆژە، کوردستان دراوسێی قاعیدەیە، گۆڤاری سڤیل، ژمارەی ....، هاوینی 2013.

5 - چاوپێکەوتن لەگەڵ مەحما خەلیل پەرلەمانتاری پێشوی ئێراق لەسەر پێکهاتەی ئێزدی و قایمقامی ئێستای شارۆچکەی شنگال، هاوینی 2015، بەکاسێت.

"فتوحـات"ی داعـش زیانێکـی زۆری بـە ژێرخانـی دارایـی و ئابـووری هەرێمـی کوردسـتان گەیانـدووە: لـە ناوچـە "فەتح"کراوەکانـدا کەرتـی بەرهەمهێنانـی کشـتوکاڵ و ئاژەڵـداری پەکیکـەوت و سـەدان هـەزار دۆنمـی کێڵـدراو بەفیڕۆچـوون کـە بەبـڕی ملیۆنـان دۆلار مەزەنـدە دەکرێـن، قەبـارەی زۆری ئـاوارەکان گوشـارێکی زۆری خستەسـەر بودجـەی پارێـزگاکان، جەنگەکـە پشـکێکی زۆری بودجـەی هەڵلوشـی، لەپەنـای گەمـارۆی دارایـی بەغـدا لەسـەر کوردسـتان، داعشـیش بـە گرتنـی بیـرە نەوتـەکان و پاڵاوگـەکان بەتایبەتـی پاڵاوگـەی بێجـی گەمارۆیەکـی دیکـەی خستەسـەر هەرێمـی کوردسـتان، زیانێکـی زۆری بـە کەرتـی وزەی کوردسـتان گەیانـد و تەنگژەیەکـی سـووتەمەنی کوردسـتانی گرتـەوە، پەلامـاری داعـش لەگـەڵ هۆکارەکانـی بڕینـی بودجـە لەلایـەن بەغـدا و دابەزینـی بێوێنـەی نرخـی نـەوت بوونـە سـێ هـۆکار کـە تەنگـژەی دارایـی و ئابـووری هەرێمـی کوردسـتانیان چەندقاتێـك زیادکـرد.
بەکورتـی فتوحاتـی داعـش زەبرێکـی گـەورەی لـە پایەکانـی ئاسایشـی نیشـتمانی هەرێمـی کوردسـتان وەشـاندووە کـە پێدەچـێ شـوێنەوارەکانی سـاڵانێکی زۆر نەڕەوێنـەوە.

چەمکەکان: پێناسە و بوارەکانی ئاسایشی نیشتمانی

تائێسـتا ئاسایشـی نیشـتمانی پێناسـەیەکی سـتانداردی وای بـۆ نەکـراوە کـە هەمـوو لایـەك لەسـەری کـۆك بـن. ئـەم زاراوەیـە پـڕ ڕەهەنـدە و تاڕادەیەکیـش پێچەڵپێـچ و تێکئاڵۆسـکاوە. ئـەم چەمکـە بەتایبەتـی لـەدوای جەنگـی دووەمـی جیهانییـەوە پەیدابـووە و لەنێـو ئەدەبیاتـی سیاسـیدا جێگـەی خـۆی کردووەتـەوە. ئـەوەی تائێسـتاش هەیـە بریتییـە لـە چەنـد تایبەتمەندییـەك: بەشـێکی بەگشـتی لـە پەیدابوونـی چەمکـی ئاسایشـی نیشـتمانی دەدوێـت. بەشـی دووەمیشـی بـاس لـە سـەرچاوەکانی هەڕەشـەی دەرەکـی دەکات کـە راستەوخۆ بانـدۆری لەسـەر ئاسایشـی نیشـتمانی هەیـە.[6] بەشـی سێیەمیشـی لـە هەوڵـی چارەسـەرکردنی ئاسایشـی نیشـتمانی بەگشـت ڕەهەندییەکانیەوەیەتـی بەتایبـەت لێـرە جەخـت لەسـەر سـەرچاوەکانی هەڕەشـەی دەرەکـی دەکرێتـەوە.[7]
نیوسـەدەی رابـردوو چەنـد شـتێکی لەمـەڕ چەمکـی ئاسایشـی نیشـتمانی دەرخسـتووە: بابەتـی ئاسـایش خـۆی لـەڕووی چەمکـەوە فرەڕەهەنـد و فرەجـۆرە، زۆربـەی ئەنجامەکانیش ئەمـەی پێوەدیـارە کـە هاودەنگییـەك لەسـەر ئـەم چەمکـە بەدیناکرێـت، ئەمـەش جـۆرە

6 - Ahmet Davutoğlu, Staratejik Derinlik, Küre Yayinlari, 38.baskı, Istanbul, 2009, s.15-.

7 - د. غازی صالح نهار، الامن القومی العربي، ط 1، دارالمل، عمان 1993، لا 3.

تەمێکی لەمەڕ وتەزاکانی هێناوەتەکایەوە. بۆیە خوێندنەوە و لێکۆڵینەوەی ئەم چەمکە گەلێك ئاستەم و دەربڕینی سنوورەکانیشی سەختە.[8] ماکی ئاسایش لەمەڕ دەوڵەتەکان لە مانەوە، سنوورەکان، بەرژەوەندییە باڵاکانی میللەت و دەوڵەتدا چڕدەبێتەوە. واتە ئاسایش بریتییە لە کۆمەڵێك ئیجرائاتی ئەمنی کە بۆ پاراستنی نهێنییەکانی دەوڵەت، هاوونیشتمانیان، داوودەزگاکان و بەرژەوەندییە ژیانییەکانی لەناوەوە و دەرەوە دەگیرێنەبەر.[9]

بەرە – بەرە ئەوە رۆشندەبێتەوە کە ئەم زاراوەیە گەلێك رەهەندی جیاواز لەخۆدەگرێت لەوانەش واتاکانی گەشەسەندن و خۆشگوزەرانی کۆمەڵایەتیش هەڵدەگرێت.[10] لێرەدا هەست بەوە دەکرێت کە سنوورەکانی ئەم چەمکە لەپەنای هێزی سەربازی و ئەمنی لایەنی کۆمەڵایەتی و ئابووریش دەگرێتەوە. ئەم تێکئاڵانە بەشێکی بۆ ئەوە دەگەڕێتەوە کە خودی چەمکسازییەکە تازەیە و بەشێکیشی بۆ ئەو گۆشەنیگایە دەگەڕێتەوە کە لێکۆلینڤانەکە خوێندنەوەی بۆ دەکات. لەبەر ئەوە لای هەندێك چەمکێکی سەربازییە، هەندێك بە هاوتەریبێکی چەمکی سیاسەتی دەرەوەی دەزانن و هەندێکیش پێیانوایە ئەمە دۆزێکی کۆمەڵایەتییە.[11]

چەمکی ئاساییشی نیشتمانی لەدوای جەنگی دووەمی جیهانی لە فەرهەنگی سیاسی ئەمریکادا بەکارهێنراوە. ئەمەش پەیوەندی بە پێناسەکردنی هەڕەشە دەرەکییەکان و خۆدەرخستن لەژێر نیری هێزەکانی دیکەوە هەبووە.[12] بەپێی ئەم پیناسەیە پێویستە دەوڵەت هەموو ژێرخانە سەربازی، بەرگری و ئەمنییەکانی خۆی لەبەرامبەر هەڕەشە دەرەکییەکان تۆکمەبکات.[13] هەروەها دەبێ دەوڵەت توانای بەرگری، بەرپەرچدانەوە و باڵادەستی سەربازی خۆی پێشبخات. هارۆڵد براون وەزیری بەرگری ئەمریکا لەسەردەمی جیمی کارتر پێناسەکردنی ئەم چەمکەی گۆڕی و دوو هۆکاری ئابووری و ژینگەیشی بۆ زیادکرد و رایگەیاند ئەم دوو هۆکارە ئاسایشی نیشتمانی گەرەنتی دەکەن.

لێرەوە بەشێنەیی زۆر رەهەندی دیکە بۆ چەمکەکە زیادکراوە و رەهەندی محەلی،

8 - د.پیروز مجتهدزاده، جغرافیای سیاسی و سیاست جغرافیایی، سازمان تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها - سمت، تهران 1381، ص 127.

9 - حسين جاسم الخزاعي، داعش و اثره على الامن القومي العراقي، دارالحكمة، لندن، طبعة الاولى 2015، لا 30.

10 - Robert Mcnmara. The Essence of Security. Harpert and Row. New York. 1968. P.P 149150-.

11 - د.يسرى الجوهري، الجغرافيا السياسية، جامعة سانت كليمنتس العالمية، بغداد 2009، ص 3.

12 - . هيثم الكيلاني، مفهوم الامن القومي العربي «دراسة في جانبيه السياسي و العسكري»، مركز دراسات العربي الاوروبي، باريس 1996، لا 70 – 71.

13 - محمد عاكف جمال، متغيرات في مفهوم الامن القومي، جريدة بيان الاماراتية، 7 نوفمبر 2014.

هەرێمی و نێودەوڵەتیشی پێوەنوسێنراوە. ئەمەیان وەك چوارچێوە سەرەکییەکانی ئاساییشی نەتەوەیی لێکداوەتەوە کە هەموویان پێکەوە ئاسایشی دەوڵەت دابیندەکەن.[14] بەوجۆرە ئاسایشی نیشتمانی بریتییە لە پێشخستنی سەرچاوە دەرەکی و ناوخۆییەکانی هێز لەبەرامبەر ئەو هەڕەشە دەرەکی و ناوخۆییانەی کە قەوارەی سیاسی بە ئامانج دەگرن. بەواتایەك ئاسایشی نیشتمانی بریتییە لە گەشەپێدانی چالاکییە سیاسی، سەربازی، ئەمنی، کۆمەڵایەتی و ئابوورییەکانی دەوڵەت و بەرپەرچدانەوەی خێرای هەموو هەڕەشەیەك کە زیان بە مانەوەی بگەیێنێت. [15]

دەشێ چەمکی ئاسایشی نیشتمانی زۆر رەهەندی جیاواز لەخۆبگرێت، چونکە هێشتا پێناسەیەکی ستانداردی بۆ نەکراوە. لەبەرئەوە دەڵێن ئاسایشی نیشتمانی بریتییە لەو رێکارانەی کەوا دەوڵەت بۆ پاراستنی قەوارەی خۆی بە رەچاوکردنی گۆڕاوە محەلی، هەرێمی و نێودەوڵەتییەکان دەیانگرێتەبەر. بۆیە ئاسایشی نیشتمانی گەشەپێدانی دەرفەتەکانی قەوارەی سیاسی بۆ پاراستن و پێشخستنی ئامرازەکانی خۆبەڕێوەبردن و خۆپاراستنی دەگرێتەوە. کەوابوو ئاسایشی نیشتمانی خۆی پرۆسەیە، بەو مانایەی گشت هۆکارە ناوخۆیی، هەرێمی و نێودەوڵەتییەکان لەخۆدەگرێت و ئەمەش بەگشتی پشت بە فەلسەفەی نیشتمانی قەوارە سیاسییەکە دەبەستێت. فەلسەفەی نیشتمانی بەئاسانی بەهاکان و رێساکانی دەوڵەت دەسنیشاندەکات و ئەو ئامرازانەی هێزیش دەستەبەردەکات کە بەها نیشتمانییەکانی نەتەوە و دەوڵەت لەبەرامبەر سەرچاوەکانی هەڕەشەی ناوخۆیی و دەرەکی دەپارێزن. [16]

ئاسایشی نیشتمانی بەگشتی بریتییە لە میکانیزمێك کە ئاسایشی دانیشتووانی وڵات دابینبکات و سەقامیگری، ئارامی، سەربەخۆیی و سەروەری دەوڵەت گەرەنتی بکات. ئەمەیش بە سێ رێکار بەدیدێت: یەکەم، دابینکردنی پێداویستییە ئابووری، کولتووری، کۆمەڵایەتی، سیاسی و سەربازییەکان. دووەم: پاراستنی سەربەخۆیی و سەروەری دەوڵەت . سێیەم: پێشخستنی تواناکانی سەربەخۆیی بڕیارسازی نەتەوەیی. کەوابوو لێرە ئەم چەند بابەتە بۆ ئاسایشی نیشتمانی گرنگن: سەربەخۆیی، سەروەری و سەقامیگری. بەدەربڕینێکی دیکەش وەك والتر لیپمان نووسەری کتێبی (سیاسەتی دەرەوەی ویلایەتە یەکگرتوەکانی ئەمریکا) دەڵێ، ئاسایشی نیشتمانی تواناکانی

14 - Denis Retaille; Tarihte Jeopolitik, Çeviren Emre Sayin, Avrasiya Dosıyası, Cilt 8, Sayi 4. 2002, s.2223-.

15 - حسين جاسم الخزاعي، داعش و اثره على الامن القومي العراقي، مصدر سابق، لا 32.

16 - مامەند رۆژە، چۆن دەبین بە دەوڵەت؟ ئایندەی جیۆپۆلیتیکی کوردستان، بڵاوکراوەکانی کۆمپانیای شارپرێس، سلێمانی 2014، لا 20.

دەوڵـەت بـۆ بەرگریکـردن لـە بەهـا ناوخۆییەکانـی دەگرێتـەوە.[17] بـاری بۆزانیش دەنووسـێ " ئاسایشـی نیشـتمانی لـەڕووی ناوخۆییـەوە بریتییـە لـە خـۆ رزگارکـردن لـە سـەرچاوەکانی هەڕەشـە و لـەڕووی نێودەوڵەتیشـەوە بریتییـە لـە توانـای دەوڵـەت بـۆ پاراسـتنی ناسـنامەی سـەربەخۆی خـۆی." [18]

لێـرەدا زۆر رەهەنـدی ناوخۆیـی بـۆ چەمکـی ئاسایشـی نیشـتمانی زیادبـوون، وەك: گەندەڵـی ئیـداری، دارایـی و ئابـووری، کارەسـاتی سرووشـتی گـەورە، بێـکاری، ئاوسـانی ئابـووری، مـاددە بێهۆشـکەرەکان، تاوانـکاری، ململانێـی کۆمەڵایەتـی، سـەرکوتکاری سیاسـی.[19]

هەروەهـا لەسـەر ئاسـتی هەرێمـی و نێودەوڵەتیـش ئـەم دیاردانـە بـە هەڕەشـە بـۆ سـەر ئاسایشـی مرۆیـی دادەنرێـن: توندوتیـژی کۆمەڵایەتـی، مـاددە بێهۆشـکەرەکان، بازرگانـی مـرۆڤ، قاچاخـی مـرۆڤ، کۆچـی نایاسـایی، پیشـێلکاری مافەکانـی مـرۆڤ، پیسـکردنی ژینگـە، تاوانکارییەکانـی جەنـگ، پاکتـاوی نـەژادی، ئەتنـی و کۆچبەرکردنـی زۆرەملـێ. رووبەڕووبوونـەوەی ئـەم دیاردەیـەش تەنیـا بـە دەوڵەتـان ناکرێ و بـە رێکاری سـەربازی و ئاسایشـی نەریتیـش لەبارنابرێـن، بەڵکو پێویسـتیان بـە کۆدەنگـی هەرێمـی، نێودەوڵەتـی و جیهانییـە و لەوانەیـە بـۆ بەشـێك لەمانـە، دەزگا نێودەوڵەتییـە حکومییەکانـی وەك نەتـەوە یەکگرتـووەکان و دەزگا پەیوەسـتەکانی چارەسـەری بـۆ بدۆزنـەوە و بەمەش دەڵێن ئاسایشـی هەرێمـی و جیهانـی.

پایەکانی ئاسایشی نیشتمانی کوردستان

پێـش ئـەوەی تاوتوێـی ئـەو زیانـە ئاسایشـییە بکەیـن کـە داعـش بـە هەرێمـی کوردسـتانی گەیانـدووە، پێویسـتە لێـرە چەنـد بابەتێکـی وەك هۆکارەکانـی ئاسایشـی نیشـتمانی، تایبەتمەندییەکانـی ئاسایشـی نیشـتمانی، رەهەندەکانـی ئاسایشـی نیشـتمانی، هەڕەشـە و تەحەداکانـی ئاسایشـی نیشـتمانی لەگـەڵ سـتراتیژییەکانی ئاسایشـی نیشـتمانی شـیبکەینەوە کـە بەبـێ ئەمانـە ئاسـتەمە پۆلێنبەندییەکـی زانسـتی بـۆ دیـاردەی داعـش، پۆسـت – داعـش و ئاسایشـی هەرێمـی کوردسـتان بکرێـت.

17 - حسين جاسم الخزاعي، داعش، سەرچاوەی پێشوو، لا 34 لەگەڵ جاري محمد، القدرة في التنظيم الدولي المعاصر، المجلة العربية للدراسات الدولية، السنة الاولى، عدد 2، واشتن 1988، لا 50.

18 - حسين جاسم الخزاعي، داعش، سەرچاوەی پێشوو، لا 35 لەگەڵ جون بيلسي، الامن الدولي في حقبة مابعد الحرب الباردة، ترجمة مركز الخليج للابحاث، دبي 2008، لا 414.

19 - چاوپێکەوتن لەگەڵ پرۆفیسۆر دۆغو ئەرگیل سەبارەت بە چەمکەکانی ئاسایشی نیشتمانی لە کوردستان، هاوینی 2011، بەکاسێت.

یەکـەم، هۆکارەکانـی ئاسایشـی نیشـتمانی : لێـرەدا چەنـد هۆکارێـك هـەن کـە کاریگـەری یەکلاییکەرەوەیـان لەسـەر ئاسایشـی نیشـتمانی هەیـە کـە بۆخۆیـان توخمـی بەرهەمهێنـی ئامرازەکانـی هێـزی دەوڵەتـن کـە بریتیـن لـە: یەکـەم، خـاك، دووەم، خەڵـك کـە دەکـرێ بـە سـەرزەمین و دانیشـتوانیش وەسـفی بکەیـن.[20] سـەرزەوین و خاکـی دەوڵـەت لـەڕووی رووبـەر، سـامانە سرووشـتییەکان، قەبـارە و جـۆری تۆپۆگرافـی و بـوون یـان نەبوونـی سـنووری دەریایـی، بانـدۆڕی لەسـەر ئاسایشـی دەوڵـەت هەیـە. هەروەهـا پرسـی خەڵـك و دانیشـتوانیش لـەڕووی ژمـارە، پێکهاتـی تەمـەن، پێکهاتـی دیمۆگرافـی وەك پێکهاتـەی دینـی، مەزهەبـی و ئەتنـی – نـەژادی و پێکهاتـەی رەگـەزی کاریگەریـان لەسـەر پایەکانـی هێـزی دەوڵـەت هەیـە.[21]

دووەم، رەهەندەکانـی ئاسایشـی نیشـتمانی - ئەمـە بـە واتایەکیـش گرێژەنـەی ئاسایشـی دەوڵـەت پێکدەهێنـێ و رەنگـە بشـێ بێژیـن توخمەکانـی ئاسایشـی دەوڵەتیـش دەگرێتـەوە. گرنگتریـن رەهەندەکانـی ئاسایشـی دەوڵەتیـش بریتیـن لـە:

رەهەنـدی سیاسـی: ئیـرادەی نیشـتمانی، ئـازادی وەرگرتنـی بڕیـاری سیاسـی و دابینکردنـی سیاسـەتە گشـتییەکانی دەوڵـەت لـە بەرامبەر هەڕەشـە ناوخۆیـی و دەرەکییـەکان دەگرێتەوە. رەهەنـدی ئابـووری: دەسـتەبەرکردنی پێویسـتییە سـەرەکییەکان و دابینکردنی خۆشـگوزەرانی خەڵـك دەگرێتـەوە کـە ئاسایشـی خۆراکـی تێدایـە و رەهەنـدی ئـاو، کشـتوکاڵ، بازرگانییـش دەگرێتـەوە. رەهەنـدی سـەربازی: پاراسـتنی دەوڵەت لەو هەڕەشـەیە دەگرێتـەوە کە ئەگەری پارچەکـردن یاخـود داگیرکردنـی وڵات لەخۆدەگرێـت. رەهەنـدی کۆمەڵایەتـی: بریتییـە لـە دابینکردنـی ئاسایشـی هاوونیشـتمانیان بەشـێوەیەك وەلا و ئینتمایـان بـۆ نیشـتمان پێشـبخات کـە خـۆی رەهەنـدی فیکـری، راگەیانـدن و ئایدیۆلۆژیشـی تێدایـە. رەهەنـدی جیۆسیاسـی: خوێندنـەوەی دروسـتی راسـتییەکانی پێگـەی جیۆسیاسـی دەوڵـەت و قۆسـتنەوەی لەپێنـاو ئامانجـە سیاسـییەکان. رەهەنـدی تەکنۆلـۆژی: بریتییـە لـە بنیاتنانـی توانسـتی زانسـتی و تەکنۆلـۆژی دەوڵـەت بـۆ تۆکمەکردنـی رەهەندەکانـی دیکـە. [22]

سێیەم، تایبەتمەندییەکانـی ئاسایشـی نیشـتمانی: ئاسایشـی نیشـتمانی چەنـد تایبەتمەندییەك لەخۆدەگرێـت کـە لەبەرچاوگرتنیـان بـۆ بڕیارسـازان زۆر گرنگـە. ئەمانـەش بریتیـن لـە:

- ئاسایشـی نیشـتمانی چەمکێکـی دینامیکییـە واتـە بەپێـی گۆڕانـکاری محەلـی، هەرێمـی

20 - دکتر عزت الله عزتی، ژئوپلیتیك در قرن بیستویکم، چاپ چهارم، سازمان تدوین کتب دانشگاهی (سمت)، تهران 1390، ص 9091.

21 - Dr. Bulent Ülaş, Jeopolitik, Başlık Yayinlari, 1.Baskı, İstanbul, 2011, s.228229-.

22 - Suat İlhan, Jeopolitik Duyarlılık, Otuken Yayinlari, İstanbul, 2003, s.4243-.

و نێودەوڵەتـی دەگۆڕدرێـت. هەروەهـا بەگوێـرەی تەنگـژەی سیاسـی، ئەمنـی، ئابـووری و کۆمەڵایەتـی دەگۆڕدرێـت. جگـە لـەوە بەگوێـرەی ئـەو ڕێکارەکانـەش کـە دەوڵـەت بـۆ ڕووبەڕووبوونـەوەی هەرەشـەکان دەیانقۆزێتـەوە، گۆڕانـی بەسـەردا دێـت.

- ئاسایشـی نیشـتمانی چەمکێکـی ڕێژەییـە واتـە ڕەهـا نییـە و بەگوێـرەی لێکدانـەوەی بەرژەوەندییـە حەیاتییەکانـی دەوڵـەت و قەبـارەی هەڕەشـەکان گۆڕانـی بەسـەردا دێـت. [23]

چـوارەم، هەڕەشـەکانی ئاسایشـی نیشـتمانی: ئاسایشـی نیشـتمانی بـە دژبـەری واتـە "هەڕەشـەکان" پێناسـەدەکرێت. هەڕەشـەکانی ئاسایشـی نیشـتمانی بەسـەر دوو لکـدا دابەشـدەکرێن:

- **هەڕەشە ناوخۆییـەکان:** ئەمانـە ئـەو هەڕەشـانەن کـە بەهـۆی دینامیکـە ناوخۆییەکانـەوە سـەرهەڵدەدەن و پەیوەسـتن بـە ئاسایشـی ناوخۆیـی. زۆر جـار ئـەم هەڕەشـانە بەپێـی دووبەرەکییـە سیاسـی، ئەتنـی و مەزهەبییەکانـەوە سـەرهەڵدەدەن و ئەگـەر ئـەم ململانێیـە ڕەهەنـدی تەنگـژەی گـەرم و چەکـداری بەخۆیـەوە بگرێـت، ئـەوا دەبێتـە هـۆی پارچەکردنی وڵات.

- **هەڕەشـە دەرەکییـەکان:** ئـەو هەڕەشـانەن کـە لە دەرەوەی سـنوورەکانەوە سـەرهەڵدەدەن و لەگـەڵ بەرژەوەندییـە باڵاکانـی وڵاتـدا پێکدادەکێشـن وەك دووژمنایەتـی، پەلامـار و دەسـتوەردانی دەرەکـی. [24]

پێنجـەم، سـتراتیژییەکانی ئاسایشـی نیشـتمانی: بریتییـە لـەو پرۆسـەیە کـە بڕیاربەدەسـتان تێکـڕای سـەرچاوەکانی هێـزی سیاسـی، ئابـووری، سـەربازی، کولتـووری، کۆمەڵایەتـی، ڕاگەیانـدن، زانسـتی و تەکنۆلۆژی دەوڵـەت لەپێنـاو ئامانجـە نەتەوەییـەکان و بەرژەوەندییە باڵاکانـدا دەقۆزنـەوە. هەروەهـا داڕشـتنی ئـەم سـتراتیژییە بـە پشتبەسـتن بـەم خاڵانـەی خـوارەوە دەسـتەبەردەبێت:

- پۆلێنکردنی هەڕەشە ناوخۆیی و دەرەکییەکان
- داڕشتنی ستراتیژییەکانی هێزی دەوڵەت
- تۆکمەکردنی هێزە چەکدارەکانی دەوڵەت بۆ بەرەنگاربوونەوە و نەهێشتنی هەڕەشەکان

23 - حسین جاسم الخزاعي، سەرچاوەی پێشوو و قدوين اندريا سعد الله، مهددات الامن القومي السوداني، بحث تكميلي لنيل زمالة الامن الوطني، الدفعة الاولى (الخرطوم، الاكاديمية العليا للدراسات الاستراتيجية و الامنية، 2007، لا 38.

24 - حسين جاسم الخزاعي، داعش، سەرچاوەی پێشوو لا 43 و عادل حسن محمد احمد، تحديات الامن القومي السوداني بعد نهاية الحرب الباردة و استراتيجية مواجهتها، شركة السودان للعملة المحدودة، الخرطوم 2013، لا 81.

- داڕشتنی سیناریۆکان و دەستەبەرکردنی ئامرازی قەڵاچۆکردنی هەڕەشەکان

دیـارە دەوڵەتـان لەپەنـای داڕشـتنی سـتراتیژییەکانی ئاسایشـی نیشـتمانی، بایـەخ بـە داڕشـتنی ئامانجەکانـی ئاسایشـی نیشـتمانیش دەدەن. ئەمانـە پشـت بـە سـێ ڕەهەنـدی سـەرەکی دەبەسـتن کـە کرۆکـی ئامانجەکانـی ئاسایشـی نیشـتمانی دەوڵـەت پێکدەهێنـن. ئـەم سـیانەش:

- دەبێ ئامانجەکە گشتگیر بێ و تێکڕای هاونیشتمانیان بایەخی پێبدەن
- دەبێ ئامانجەکە پەیوەست بێت بە ڕەهەندەکانی ئاسایشی نیشتمانی دەوڵەتەوە
- دەبـێ حکومـەت ئامانجەکـە جێبەجێبـکات و سـەرچاوەی پێویسـت بـۆ پیادەکردنـی دابینبـکات

داڕشـتنی سـتراتیژییەکانی ئاسایشـی نیشـتمانی دەوڵەتیـش بەپێـی ئـەم هەنگاوانـەی خـوارەوە دێتەکایـەوە: دیاریکردنـی ئامانجـی نەتەوەیـی، دیاریکردنـی بەرژەوەندییـە نەتەوەییـەکان، پۆلێنکـردن بەپێـی گرنگـی ئامانجـە نەتەوەییـەکان، دیاریکردنـی دەرفـەت و توانـا ڕێژەییەکانـی دەوڵـەت، دیاریکردنـی دوورنمایەکـی گشـتگیر لەمـەڕ ڕەوشـی هەرێمـی و نێودەوڵەتـی، داڕشـتنی سیاسـەت، سـتراتیژی، بەرنامـە و پـڕۆژەکان.

داعش: تەحەدییەکانی ئاسایشی نیشتمانی کوردستان

هێرشـەکانی داعـش بـۆ سـەر هەرێمـی کوردسـتان کـە لەمـەولا ئێمـە بەپێـی ئەدەبیاتـی داعـش بـە "فتوحـات"ی ناودەبەیـن، گەلێـك دیـاردەی لەژێـر بـەڕە خسـتەدەرەوە. جارێـك ئـەم پەلامـارە دەریخسـت کـە ژێرخانـی هەواڵگـری وڵات زۆر لاوازە و هیـچ پۆلێنێکـی بـۆ دووژمنێکـی جیۆسیاسـی تـازە هەڵتۆقیـو نەکـردووە و هیـچ تەدبیرێکـی پێشوەختیشـی نەبـووە. هەروەهـا دەریخسـت کـە ژێرخانـی سـەربازی و بەرگـری وڵات زۆر لاوازە. هێـزە چەکدارەکانـی هەرێمـی کوردسـتان نەیانتوانـی لەکاتـی هەڵمەتـی یەکەمـدا بەرپەرچـی داعـش بدەنـەوە. واتـە داعـش هێزەکانـی خافڵیگـر کـرد و لـە پاشەکشـێیەکی بێسـەروبەردا سـەدان هـەزار هاونیشـتمانیش ناچاربـوون ڕو لـە ئاوارەیـی بکـەن.
فتوحاتـی داعـش لـە چەنـد ڕەهەندێکـەوە زیانـی بـە پایەکانـی ئاسایشـی نیشـتمانی هەرێمـی کوردسـتان گەیانـدووە. ئەوەشـی دەرخسـت کـە بابەتـی ئاسایشـی نیشـتمانی لـە

هەرێمی کوردستان زۆر ناکامیی تێدا هەیە. هەروەها لەدوو لاوە هەرێمی کوردستانی رووبەڕووی تەحەدی کردەوە یەکێکیان، کوردستانی خافڵگیرکرد و لە هەفتەی یەکەمدا هەموو دەسپێشکەرییەکی لێسەند. دووەمیان، ئەمریکی واقیعی بەسەردا سەپاند کە ئەگەر "هۆکاری پشتیوانی دەرەکی" نەبوایە زۆر ئەستەم بوو تەنیا بەپشتبەستن بە "هۆکاری ناوخۆیی" ئەم هەڕەشەیە بڕەواندرایەتەوە. لێرەوە خراپ نییە بزانین کە گرنگترین ناتەواوییەکان بریتین لەوانەی خوارەوە:

یەکەم، دانەڕشتنی غایەت و ئامانجەکانی ئاسایشی نیشتمانی کوردستان (نەبوونی دۆکتۆرینی ئاسایشی). داعش دەریخست کە هەرێمی کوردستان خاوەنی دۆکتۆرینی ئاسیاشی نیشتمانی خۆی نییە. هەروەها ئەوەشی سەلماند کە لە کوردستان بەڵگەنامەی ئارمان و ئامانجی درێژخایەنی ئاسایشی نیشتمانی بوونی نییە. واتە وڵاتێکە کە هێشتا ئەولەویەتە ستراتیژییەکانی ئاسایشی نیشتمانی دیارنین!

دووەم، نەبوونی ستراتیژی ئاسایشی نیشتمانی لە هەرێمی کوردستان: بەم پەلامارە راستییەکی دیکەشمان بۆ یەکلاییبووەوە کە چالاکی و پرۆسەی کاری ئەمنی - هەواڵگری لە کوردستان پشت بە ستراتیژییەکی داڕشتوی ئاسایشی نیشتمانی نابەستێت. واتە نەك ستراتیژی ئاسایشی نیشتمانی کوردستانی بوونی نییە، بەڵکو ئەم پرسە بەپێی هەندێك پلانسازی محەلی - حیزبی لەجیاتی ستراتیژی ئاسایشی، بەڕێوەدەبرێت کە بەرپرسە حیزبییەکان ئەمە دادەڕێژن نەك پسپۆڕەکان!

سێیەم، نەبوونی پلانسازی ساڵانەی ئاسایشی نیشتمانی، نەبوونی دەزگاسازی و نەبوونی پۆلێنکاری هەڕەشە دەرەکی و ناوخۆییەکان: داعش بەم پەلامارەی راستییەکی دیکەیشی بەڕووماندا تەقاندەوە کە لە کوردستان لەلایەن ئاژانسی ئاسایشەوە کۆنفرانس و کۆنگرەی تایبەت بە ئاسایشی نیشتمانی بەڕێوەناچن، بۆیە بەڵگەنامە و پلانسازی ساڵانەی ئاسایشی نیشتمانی لەئارادا نییە. لەگەڵ ئەوەی ئاژانسێکی گەورە، چەند دەزگایەکی پاراستن، زانیاری، دژەتیرۆر و ئاسایشی گشتی هەن، لەگەڵ ئەوەی پشکێکی قەبەی سامانی ماددی و مرۆیی ئەم وڵاتەشیان بۆ تەرخانکراوە، کەچی لەئاست پێشبینیکردنی دووژمنی ئامادە و دووژمنی خەوتوو کەمتوانا بوون. هۆیەکیشی ئەوەیە کە تائێستا ئەم دامەزراوانە پرۆسەی دەزگاسازییان نەبڕیوە.

چوارەم، داعش زەبری لە رەهەندەکانی ئاسایشی نیشتمانی وەك رەهەندی سیاسی، رەهەندی سەربازی، رەهەندی ئابووری، رەهەندی کۆمەڵایەتی و رەهەندی دەروونی وەشاندووە. لەڕووی سیاسییەوە لە بەرەکانی جەنگ درزە حیزبییەکان دەمیان کردەوە و

ململانێـی ناوخۆیـی سـەریهەڵدا. ئەمـە لـەڕووی سەربازیشـەوە ڕەنگیدایـەوە و لـە ڕۆژەکانی یەکەمـدا بانـدۆری لەسـەر شـکانی بەرەکانیـش هەبـووە (ناکۆکییەکانـی پ.د.ك – پەکەکـە و ی.ن.ك). لـەڕووی ئابوورییـەوە زیانێکـی چەنـد ملیـار دۆلاری بـەر وڵات کـەوت. لـەڕەوی کۆمەڵایەتییـەوە زیانـی گـەورە وەك ئەنفالـی کوردانـی ئێـزدی، ئاوارەبوونـی چەندسـەت هـەزاری، تێداچوونـی چەنـد هەزارێـك و بەکۆیلەکردنـی زۆرتـر لـە دووهـەزار ژنـی کـوردی ئێـزدی لێکەوتـەوە. لـەڕووی دەروونیشـەوە داعـش پێـش ئـەوەی بەرەکانـی جەنـگ بباتـەوە لـە بـەرەی جەنگـی دەروونیـدا سـەرکەوتنی بەدەسـتهێنابوو.

پێنجـەم، داعـش دوو تەحـەدی ناوخۆیـی و دەرەکـی ڕووبـەڕووی هەرێمـی کوردسـتان کـردەوە:

● لـە نـاوەوە خانـە نووسـتووەکانی سـەلەفیەتی جیهـادی بزوانـد کـە نزیکـەی چەندسـەت هاونیشـتمانی کوردسـتان ڕوویـان لـە ڕیزەکانـی ئـەم گرووپـە کـردووە و لـەدژی وڵاتەکەیـان جەنگیـون. لەوانەیـە هێنـدەی ئـەو ژمارەیـەش لـە نـاوەوە چاوەڕوانـی کاژێـری سـفریان کردبێـت!

● لـە دەرەوەش پەلامـاری پەیتـا – پەیتـای جنـودی خەلافـەت لـە هەمـوو بەرەکانـەوە زیانـی شـێرگیری بـە پێکهاتـە و ژێرخانـی سـەربازیی کوردسـتان گەیانـدووە. داعـش لـە تێزەکانـی خۆیـدا لـەدوای شـام و عێـراق، "کوردسـتان" بـە ویلایەتـی سـێیەم دەزانێـت و لەنێـو سـتراتیژییە یەکەمەکانیدایـە، بۆیـە دەبـێ چاوەڕوانـی هێرشـی زیاتریشـی لێبکرێـت!

شەشەم، داعش هۆکارە سەرەکییەکانی ئاسایشی نیشتمانی کوردستانی پێکاوە:

● خاکـی داگیرکـردوە و بەشـێکی زۆری لێدابڕیـوە. داعـش ئەمەی بە فتوحـات لەقەڵەمداوە و دەزانرێـت لـە ئەدەبیاتـی ئیسـلامیدا فتوحـات بـۆ داگیرکردنـی سـەرزەوینی کافـرەکان بەکاردەهێنرێـت! لەوەشـەوە خـاك و سـەرزەوینی کوردسـتان جارێکـی دیکـە ڕووبـەڕووی پرۆسـەیەکی داگیـرکاری نـوێ بـووەوە.

● پێکهاتـی دانیشـتوانی گۆڕیـوە واتـە بووەتـە هـۆی کارەسـاتێکی گـەورەی مرۆیـی. "هەیئەتـی شـەرعی" داعـش کاتێـك فەتـوای بـۆ ئێزدییـەکان دەرکـرد ڕایگەیانـد "بۆمـان دەرکەوتـووە ئەمانـە ئەسـڵەن موسـڵمان نیـن و نابـێ حسـابی مورتەدیـان بـۆ بکرێـت، بەڵکـو موشریکـن و دینیـان قبوڵنەکـردووە. بۆیـە بەپێـی فەرمانەکانـی ئەڵـڵا مامەڵەیـان لەگـەڵ دەکرێـت"! ، ئەمەیـش بـووە هـۆی لەنێوچونـی چەنـد هـەزار هاونیشـتمانی کـوردی ئێـزدی، بەکەنیزەککردنـی دوو هـەزار کچـی کـوردی ئێـزدی و چەندیـن گـۆڕی بەکۆمـەڵ. لێـرەدا باشـە بزانرێـت لێکۆڵینـەوە لـە ئاسایشـی نیشـتمانی واتـە تێگەیشـتن لـە ڕەهەنـدەکان

و پێکهاتەکانی کوردستان. هەروەها پێویستە توخمەکانی هێز، پایەکانی دەسەڵات و هۆکارەکانی هەڕەشە بۆ سەر کوردستان بناسین. کاتێك باس لە ئاسایشی نیشتمانی کوردستان دەکەین مەبەستمان لە ئاسایشی دەرەکی و ناوخۆیی دەسەڵاتی سیاسییە کە خۆی لە پاراستنی سێ پایەی دەوڵەتی نەتەوەیی واتە خەڵك، خاك و سەروەریدا دەبینێتەوە.

چەمکی ئاسایشی نیشتمانی بۆ هەرێمی کوردستان واتە پاراستنی تاکەکان، گرووپە کۆمەڵایەتییەکان و داوودەزگا نەتەوەییەکان لە هەموو جۆرە سەرچاوەیەکی هەڕەشەی دەرەکی و ناوخۆیی. لێرەدا بەپلەی یەکەم سنوورەکانی هەرێمی کوردستان لەگەڵ دراوسێیەکان سەرچاوەی هەڕەشەی دەرەکین. بۆمان دەردەکەوێت کە هەمیشە بەدرێژایی 90 ساڵی رابردوو سنوورەکانی باشوور بەتایبەت باشووری رۆژئاوا و باشووری رۆژهەڵاتی هەرێمی کوردستان سەرچاوەی هەڕەشەی بەردەوامبوون. لە نێوەڕاستی عێراقەوە چەندین شەپۆلی داگیرکاری و پاکتاوکاری نەژادی رووبەڕووی هەرێمی کوردستان کراوەتەوە. لەبەرئەوە سنوورەکانی لای خواروو هەمیشە سەرچاوەی هەڕەشەی ئاسایشی بوون.

جاروبار سنوورەکانی باکوور لەگەڵ تورکیا دەبنە سەرچاوەی هەڕەشەی دەرەکی. زۆرجار تورکیا لەم سنوورانەوە بەبیانووی پەکەکە سەروەری ئاسمانی و زەوینی هەرێمی کوردستانی بەزاندووە. زۆرجاریش راستەوخۆ هەڕەشەی لە هەرێمی کوردستان کردووە وەك ئەوەی لە ساڵی 2007 روویدا. جارجاریش سنوورەکانی رۆژهەڵات لەگەڵ ئێران دەبێتە سەرچاوەی هەڕەشەی دەرەکی. ئێرانیش بەبیانووی ئۆپۆزیسیۆنی رۆژهەڵاتی کوردستانەوە چەندینجار سنووری ئاسمانی و زەوینی هەرێمی کوردستانی بەزاندووە. زۆرجاریش راستەوخۆ ناوچە سنوورییەکانی کوردستانی تۆپبارانکردووە بۆ ئەوەی گوشاربخاتەسەر هەولێر یان سلێمانی. پێشتریش لەڕێگەی ئەنساروئیسلام و گرووپە ئیسلامییە چەکدارەکانەوە گوشاری بۆ هەرێمی کوردستان هێناوە.

لەگەڵ ئەم سەرچاوە هەڕەشە دەرەکیانە گرنگترین سنوور کە سەرچاوەی هەڕەشەی دەرەکییە، سنوورەکانی کوردستان لەگەڵ عەرەبستانی عێراقە. لەو سنوورانەوە هەمیشە کوردستان لەژێر هەڕەشەی بەردەوامدایە و ئەمەش مێژوویەکی 1400 ساڵەی هەیە. لەسەردەمی حوکمی بەریتانیا بەسەر عێراقدا، لەم سنوورانەوە پەلاماری کوردستان دراوە و داگیرکراوەتەوە. لەسەردەمی پاشایەتیشدا هەروا بووە. لەسەردەمی عەبدولکەریم قاسم، هەردوو برایانی عارف و سەردەمی بەعسدا کوردستان بەردەوام

پەلامـاردراوە. دژوارتریـن هەڕەشـە لەسـەردەمی سـەدام حوسـێنەوە بـووە کـە لەڕێگـەی پرۆسـەیەکی پاکتـاوی نەژادییـەوە سـەدان هـەزار هاونیشـتمانی کـورد بەکۆمەڵکـوژران، سـەدان هـەزار دوورخراونەتـەوە و نزیکـەی ملیۆنێکیـش بـە کۆچبـەری و کـۆڕەو لـە زێـدی خۆیـان دوورکەوتوونەتـەوە.

نەخشەی هەڕەشە دەرەکییەکان بۆسەر باشووری کوردستان

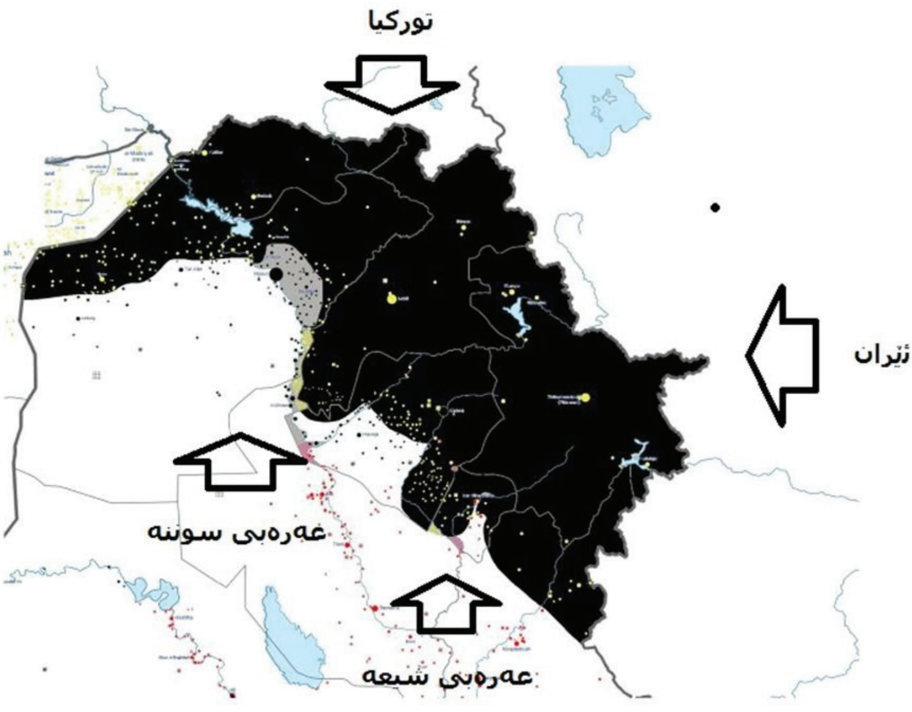

سـنوورەکانی باشـووری کوردسـتان، جارێکیـتر لەلایـەن ناوچـەی عەرەبسـتانی عێراقـەوە رووبـەڕووی هەڕەشـە بووەتـەوە. ئەمجـارە رەوتـی "سـەلەفیەتی بەعسـی" پەلامـاری کوردسـتانی داوە. سـەرلەنوێ بـە تەفسـیرێکی دینـی سـەدان هـەزار هاونیشـتمانی کـوردی ئێـزدی لـە زێـدی خۆیـان هەڵکەنـراون، چەندیـن هـەزار بەدیلـی و بەکەنیزەکـی بـراون، چەندیـن هەزاریـش کـوژراون. ئـەم هەڕەشـەیە کـە رەوتـی سـەلەفیەتی بەعسـی واتـە داعـش نوێنەرایەتـی دەکات، تائێسـتاش بەردەوامـە. لـەم سـنوورانەوە دەشـێ چاوەڕێـی سـەرچاوەی هەڕەشـەی جیاوازیـش بکەیـن. هـەر لەئیسـتاوە رەوتـی شـیعەی عەرەبـی

بەنـاوی "حەشـدی شـەعبی" و بەبیانـووی تورکمانـە شـیعەکانەوە لـە کەنـار سـنوورەکانی باشـوورەوە خۆیـان مەڵاسـداوە و دەشـێ پێشـبینی زنجیرەیـەك پێکدادانـی سـەخت لەنێـوان کـورد و ئـەم رەوتـە تازەیەشـدا بکرێـت.

ئەنجام پۆست - داعش و هەڕەشەکان

لەوانەیـە نەتوانیـن بـە ئاسـانی زاراوەی پۆسـت – داعـش بەکاربێنیـن، چونکـە ئاسـتەمە داعـش بەیەکجـاری لەنێوبچێـت. ئەوەنـدە هەیـە لـە 2016 پێدەچـێ لـە سـووریاوە پەلامـاری رەققـە بدرێـت و لـە عێراقیشـەوە پەلامـاری موسـڵ بدرێـت کـە هەردووکیـان بـە پایتەختـی داعـش دادەنرێـن. بۆیـە داعـش بـە ئەگـەری زۆر دەسـەڵاتی خـۆی وەك دەوڵەتێکـی دیفاکتـۆ لەدەستدەدا، بـەڵام وەك گرووپێکـی سـەلەفی جیهـادی چ لـە عێـراق و چ لـە سـووریا ئامادەیـی دەبێـت. ئەگـەری زۆریـش ئەوەیـە داعـش لـە زۆربـەی بیابانەکانـی سـووریا و عێـراق خـۆی تۆکمەبکاتـەوە و لەگـەڵ دەرکەوتنـی تەنگژەی سیاسـی، سـەرلەنوێ پەلامـاری شـارە گـەورەکان بداتـەوە.

 پێدەچـێ داعـش دوای ئۆپەراسـیۆنی موسـڵ بـۆ ماوەیـەك لەنـاو شـارەکە بەرگـری بـکات و بیـەوێ خەڵکەکـە بکاتـە مەرتاڵـی مرۆیـی. ئەگـەری زۆریـش ئەوەیـە دوای ماوەیـەك بـۆ ئـەوەی شـەڕکەرەکانی بپارێزێـت لـە شـارەکە بکشـێتەوە. پـاش ئەمـە پێدەچـێ داعـش وەك گرووپێکـی چەکـداری، "جەنگـی چەتەیـی" درێژەپێبـدا و لەناوچـە سـنوورییەکانی نێـوان کوردسـتان و عێراقـی عەرەبـدا ئامادەیـی هەبێـت. پێدەچـێ لـە ناوچەکانـی حـەوزی سـیروان (دیالـە)، زنجیـرەی حەمریـن هـەر لـە خانەقینـەوە تاوەکـو باشـووری کەرکـووك، لـە حـەوزی دیجلـە و تەلانەکانـی نێـوان موسـڵ و کوردسـتاندا پێگـەی خـۆی پەرەپێبـدات. لێـرەوە دەتوانرێـت پێشـبینی هەڵمەتـی تیرۆریسـتی توونـدی داعـش دژی داوودەزگاکان، هێـزە چەکـدارەکان و هاونیشـتمانیانی هەرێمـی کوردسـتان بکرێـت.

ئەگـەری ئـەوە هەیـە هەرێمـی کوردسـتان لـە قۆناخـی پۆسـت داعشـدا رووبـەڕووی دووجـۆر هەڕەشـەی ئاسایشـی ببێتـەوە: یەکێکیـان هەڕەشـە ناوخۆییەکانـە: هەڕەشـە ناوخۆییـەکان لـە سـێ دیـاردەدا پوختەدەکرێنـەوە: گەندەڵـی ئیـداری، تەنگـژەی سیاسـی و تەنگـژەی دارایـی – ئابـووری. لـە هەرێمـی کوردسـتان گەندەڵییەکـی سیسـتەماتیکی رێکخـراوی ئیـداری هەیـە کـە سیسـتەمی سیاسـی گیرۆدەکـردوە. تائێسـتا ئیرادەیەکـی ئەوتـۆ بـۆ ریشەکێشـکردنی ئـەم دیاردەیـە نەهاتووەتـە ئـاراوە. لەوەتـەی تەنگـژەی دارایـی و تەنگـژەی سیاسـی بەرۆکـی هەرێمـی کوردسـتانی گرتـووە، وەك پسـپۆڕان دەڵێـن کێـرد

گەیشتووەتە سەر ئێسقانی دەسەڵات و هاونیشتمانی. تەنگژەی داراییش ڕۆژ دوای ڕۆژ زیاتر تەشەنەدەکات. ئەمەش تەنگژەی سیاسی توونتر کردووە.

گەندەڵی ئیداری، تەنگژەی دارایی و تەنگژەی سیاسی ئەگەر چارەسەرنەکرێن، دەبنەهۆی دروستبوونی گەلێك هەڕەشەی ئاسایشی ناوخۆیی وەك: دروستبوونی پشێوی ناوخۆیی (کێشمەکێشی نێوان گۆڕان - پ.د.ك، پەکەکە - پ.د.ك، پ.د.ك - ی.ن.ك)، تێکچوونی سەقامیگری، تێکچوونی ئارامی و نەزمی گشتی، دروستبوونەوەی نەزمی دووجەمسەری کە ئەمەش نەزمی دوو ئیدارەیی لێدەکەوێتەوە و ئەگەری جەنگ و پێکدادانی ناوخۆیی زیاددەکات. ئەمە بەنۆرەی خۆی کۆمەك بەوە دەکات گرووپی وەك داعش سەرمایەگوزاری سیاسی لەسەر بکات و لەپێناو ئەجێندا ستراتیژییەکانی خۆیدا بیقۆزێتەوە. بۆیە پێش هەموو شتێك هەرێمی کوردستان پێویستی بە هەڵمەتێکی نیشتمانییە بۆ ئەوەی ڕووبەڕووی گەندەڵی ئیداری ببێتەوە. ئەمە دەبێ لەگەڵ "ئاشتەواییەکی کوردستانی"دا هاوتەریب بێت بۆ ئەوەی بە نەهێشتنی تەنگژەی سیاسی کار بۆ نەهێشتنی تەنگژەی داراییش بکرێت.

دووەمیان هەڕەشە دەرەکییەکانە: ئەم هەڕەشانەش لەدەرەوەی سنوورەکانەوە هەڵدەقوڵێن. جار-جار لە سنوورەکانی تورکیاوە، جاروبار لە سنوورەکانی ئێرانەوە و بەزۆریش لە سنوورەکانی عەرەبستانی عێراقەوە سەرهەڵدەدەن. ئێستا ئەم هەڕەشەیە لە سنووری عەرەبستانی عێراقەوە ڕووبەڕووی هەرێمی کوردستان بووەتەوە کە خودی داعشە. بۆ قۆناخی پۆست-داعش دەشێ پیشبینی چەند سیناریۆیەك بکەین:

یەکەم، داعش وەك دیفاکتۆدەوڵەت نامێنێ، بەڵام وەك گرووپێکی تیرۆرکاری کە جەنگی چەتەیی دەکات دەمێنێ و هەمیشە وەك هەڕەشەیەکی زیندوو لەبەرامبەر کوردستان دەمێنێتەوە. دووەم، داعش بچووکدەبێتەوە و ئەگەری ئەوە هەیە گرووپەکانی وەك ئەنسارولسوننە، سوپای نەقشبەندی، سوپای ئیسلامی و ئەفسەرە بەعسییەکان لێی بتەکێنەوە و سەرلەنوێ بەناسنامەی خۆیانەوە سەرهەڵبدەنەوە. سیناریۆی سێیەم، ئەگەری ئەوە هەیە دۆخێکی جیاواز بێتەکایەوە و تەنانەت گرووپی سوننەی جیاواز و قەبەتر سەرهەڵبدا وەك حەشدی نیشتمانی و ڕەنگە پێکدادان لەنێوان حەشدی نیشتمانی و حەشدی شەعبیش بێتەکایەوە! سیناریۆی چوارەم، حەشدی شەعبی بە لاوازبونی داعش سەر لە سەری هەرێمی کوردستان دەنێ و هەر لە نەفتخانەوە تاوەکو دەوروبەری موسڵ کێشەی ئاسایشی نیشتمانی و کێشەی جیۆسیاسی بۆ کوردستان دەنێتەوە. دەشێ چاوەڕێی زۆر پێکدادان لەنێوان هێزی پێشمەرگەی کوردستان و حەشدی شەعبییش بکرێت.

سەرچاوەكان

1 - www.Radıkal.com, Murat Yetkin, Turkyeyi Suriye Denkleminden çıkarmak, 25 – 2- 2016.

2 - www.Posta.com, DAEŞ ve Pisikolijik Savaş, rapor, şubat 2014.

3 - مامەند رۆژە، كوردستان دراوسێی قاعیدەیە، گۆڤاری سڤیل، ژمارەی ....، هاوینی 2013.

4 - چاوپێكەوتن لەگەڵ مەحما خەلیل پەرلەمانتاری پێشوی ئێراق لەسەر پێكهاتەی ئێزدی و قایمقامی ئێستای شارۆچكەی شنگال، هاوینی 2015، بەكاسێت.

5 - Ahmet Davutoğlu, Staratejik Derinlik, Küre Yayinlari, 38.baskı, Istanbul, 2009, s.15-.

6 - د. غازی صالح نهار، الامن القومی العربي، ط 1، دارالمل، عمان 1993، لا 3.

7 - د.پیروز مجتهدزاده، جغرافیای سیاسی و سیاست جغرافیایی، سازمان تدوین كتب علوم انسانی دانشگاهها - سمت، تهران 1381، ص 127.

8 - حسين جاسم الخزاعي، داعش و اثره على الامن القومي العراقي، دارالحكمة، لندن، طبعة الاولى 2015، لا 30.

9 - Robert Mcnmara. The Essence of Security. Harpert and Row. New York. 1968. P.P 149150-.

10 - د.يسرى الجوهري، الجغرافيا السياسية، جامعة سانت كليمنتس العالمية، بغداد 2009، ص 3.

11 - . هيثم الكيلاني، مفهوم الامن القومي العربي «دراسة في جانبيه السياسي و العسكري»، مركز دراسات العربي الاوروبي، باريس 1996، لا 70 – 71.

12 - محمد عاكف جمال، متغيرات في مفهوم الامن القومي، جريدة بيان الاماراتية، 7 نوفمبر 2014.

13 - Denis Retaille; Tarihte Jeopolitik, Çeviren Emre Sayin, Avrasiya Dosıyası, Cilt 8, Sayi 4. 2002, s.2223-.

14 - حسين جاسم الخزاعي، داعش و اثره على الامن القومي العراقي، مصدر سابق، لا 32.

15 - مامەند رۆژە، چۆن دەبین بە دەوڵەت؟ ئایندەی جیۆپۆلیتیكی كوردستان، بڵاوكراوەكانی كۆمپانیای شارپرێس، سلێمانی 2014، لا 20.

16 - جاري محمد، القدرة في التنظيم الدولي المعاصر، المجلة العربية للدراسات الدولية، السنة الاولى، عدد 2، واشنتن 1988، لا 50.

17 - جون بيلسي، الامن الدولي في حقبة مابعد الحرب الباردة، ترجمة مركز الخليج للابحاث، دبي 2008، لا 414.

18 - چاوپێكەوتن لەگەڵ پرۆفیسۆر دۆغو ئەرگیل سەبارەت بە چەمكەكانی ئاسایشی نیشتمانی لە كوردستان، هاوینی 2011، بەكاسێت.

19 - دكتر عزت الله عزتی، ژئوپلیتیك در قرن بیستویكم، چاپ چهارم، سازمان تدوین كتب دانشگاهی (سمت)، تهران 1390، ص 9091.

20 - Dr. Bulent Ülaş, Jeopolitik, Başlık Yayinlari, 1.Baskı, İstanbul, 2011, s.228229-.

21 - Suat İlhan, Jeopolitik Duyarlılık, Otuken Yayinlari, İstanbul, 2003, s.4243-.

22 - قدوين اندريا سعد اللة، مهددات الامن القومي السوداني، بحث تكميلي لنيل زمالة الامن الوطني، الدفعة الاولى (الخرطوم، الاكاديمية العليا للدراسات الاستراتيجية و الامنية، 2007، لا 38.

23 - عادل حسن محمد احمد، تحديات الامن القومي السوداني بعد نهاية الحرب الباردة و استراتيجية مواجهتها، شركة السودان للعملة المحدودة، الخرطوم 2013، لا 81.

بەشی 3

فاکتەرە هەرێمییەکان و کوردستان پۆست-داعش

ئایا کوردستان دەتوانێت لەنێوان تورکیا و داعشدا سەربەخۆیی وەربگرێت؟ [1]

پرۆفیسۆر بیلال سامبوور

پێشەکی

کورد وەك یەکێك لە کۆنترین گەلانی ناوچەکە لە جوگرافیای مێزۆپۆتامیا، بە چوارەم گەورەترین گەلی رۆژهەڵاتی نێوەڕاست دادەنرێن. کورد خاوەنی زمان، کولتوور، شێوازی ژیان، مێژوو، فۆلکلۆر و پێکهاتەی کۆمەڵایەتی تایبەت بەخۆیانن. هاوکات داهاتووی گەلی کورد بەشێوەیەکی بەربڵاو لە گشت جیهان تاوتوێی لەسەر دەکرێت. هەر لە سەرەتای سەدەی بیستەمەوە تاوەکو ئەمڕۆ داهاتووی سیاسی و کۆمەڵایەتی کورد هەمیشە لە رۆژەڤدابووە. کورد وەك گەلێکی نزیکەی 50 ملیۆن کەسی، لەنێوان خاکی دەوڵەتەکانی تورکیا، سووریا، عێراق و ئێران بڵاوبوونەتەوە. بەدەر لە جوگرافیای سرووشتی خۆیان، کورد ئەمڕۆ خاوەنی رەوەندێکی سەرووی دوو ملیۆن کەسین لە ئەوروپا. کورد لە شارە گەورەکانی وەك، ئیستەنبووڵ، تاران، ئیزمیر و دیمەشق دەژین. ئەمڕۆ نێوبردنی ئیستەنبووڵ وەك گەورەترین شاری کورد، بە تایبەتمەندییەکی گرنگی کورد دەردەخرێت. کورد لەڕووی کولتووری، سیاسەت و کۆمەڵایەتی وەك هەر کۆمەڵگەیەکی دیکە، خاوەن پێکهاتەیەکی دەوڵەمەندن. لایەنە جیاوازەکانی گەلی کورد وەك پێویستییەکی بۆچوونی پێکەوەژیان، لە هەوڵی جێبەجێکردنی خواستی سیاسی، کۆمەڵایەتی و بەرژەوەندی خۆیانن.

کورد، لە جیهان بە یەکێك لە گەورەترین گەلانی بێدەوڵەت دادەنرێن. لەوەتەی سەدەی بیستەمەوە تاوەکو ئەمڕۆ رووبەڕووی کۆکوژی، گوشار، گۆڕینی ناسنامە بوونەتەوە لەو وڵاتانەی کە تێیدا دەژین. کورد بەرامبەر ئەو گوشارانەی کە رووبەڕوویان بوونەتەوە، هەوڵی جیاوازیان داوە بۆ فراوانکردنی مافەکانی مرۆڤ، پێکهێنانی دەسەڵاتی خۆبەڕێوەبەری و دەوڵەت لەو وڵاتانەی کە تێیدا دەژین.

1 - ئەم باسە بە زمانی تورکی نووسراوە و لەلایەن ناوەندی لێکۆڵینەوەی ڕووداوەوە کراوەتە کوردیی ناوەڕاست.

هەست بە بوونی کورد دەکرێت!

لەگەڵ هاتنی سەدەی بیستویەکەم لەسەر ئاستی نێودەوڵەتی هەست بە گرنگی کورد دەکرێت. ئیتر چوونەتە نێو ژینگەیەك کە خواست و داواکارییەکانیان بە رەوا دەبینرێت. بەشێوەیەکی چڕ ئاماژە بەوە دەکرێت کە سەدەی بیستویەکەم دەبێتە سەدەی کوردان. ئەمڕۆ دەوڵەتانی وەك سووریا و عێراق بەشێوەیەکی کرداری بوونیان نییە. لەگەڵ کۆتاییهاتنی ئەم دەوڵەتە دروستکراوانە، روونتر هەست بەڕاستیی کورد دەکرێت. سەرەڕای ئەوەی کە ئێستا بەڕوونی هەست بە دۆزی کورد دەکرێت، شتێکی زۆر سەیرە بەوەی کە پەیڕەوکردنی ئەو سیاسەتە بەردەوامە کە پێداگیری لەوە دەکات کورد پەیوەستبن بە دەوڵەتە دروستکراوەکانی وەك عێراق و سووریاوە.

مەزهەبگەرایی و بەرزبوونەوەی هەڕەشەی داعش

مەزهەب بووەتە بابەتی لێك جیاکردنەوەی کۆمەڵگە و پێکهێنانی جیاوازی قوڵ لەو وڵاتانەی کە کورد تێیدا دەژیت. ئەو بنەما دینامیکییەی کە ئەمڕۆ عێراق و سووریای لێك جیاکردووەتەوە بۆچوونی مەزهەبە. لەکاتێکدا کە کورد، لە چوارچێوەی چەمکی ناسنامە، نەتەوە و سەربەخۆیی بۆ دیاریکردنی چارەنووسی خۆیان بەرخۆدان دەکەن، شیعە و سوننەکان لەسەر بنەمای مەزهەب لە پێکدادانداندان. لە عێراقیش لەنێو شیعە و سوننەکان گیریان خواردووە.
گۆڕانکاری گرنگ لە رۆژهەڵاتی نێوەڕاست بەتایبەتی لەعێراق و سووریا لە ئارادان. هاوکات هەموو گۆڕانگاریەکیش کێشە، مەترسی و هەڕەشەی نوێ بەدوای خۆیدا دەهێنێت. ئەو شەڕ و پێکدادانەی کە لەعێراق و سووریا بوونی هەیە، نیشاندەری ئەوەیە کە مەزهەبگەرایی وەك مەترسییەکی جددی چەند بەربڵاو بووەتەوە. داعش بەدەرفەت وەرگرتن لە بارگرژی نێوان شیعە و سوننە لەعێراق و سووریا لە جێگیرکردنی خۆی لەو ناوچانە سەرکەوتووبووە. هاوکات ئێستا بارگرژی مەزهەبگەرایی و توندڕەوی لە ناوچەی کوردستان لە رەهەندی هەڕەشەدا نییە. بەڵام ئەمە، بە مانای ئەوە نایێت کە توندڕەوی و مەزهەبگەرایی مەترسی و هەڕەشە بۆ کوردستان دروستناکات. لە بەرامبەر مەترسی داعش، دەتوانین بڵێین گرووپە کوردییەکان بەمەبەستی بەرەنگاربوونەوەی دوژمنی هاوبەش یەکڕیزیان دروستکردووە.
لەگەڵ راگەیاندنی سەربەخۆیی و جیابوونەوەی کوردستان لەعێراق بانگەشەی ئەگەری

پێکدادانی نوێ لەگەڵ عێراق و دووژمنایەتی سوننە و شیعە عەرەبەکان بە ئاراستەی کوردستان بەشێوەیەکی بەردەوام لەلایەن هێزە ناوچەییەکان و جیهانییەکان ئاماژەی پێدەکرێت. دەتوانین بڵێین کە لەنێو عەرەبە سوننەکان بۆچوونێکی نەرێنی لەبارەی هەرێمی کوردستان وەك سەرچاوەی گشت کێشەکان هەیە. لەدوای کەمکردنەوەی کاریگەری داعش، هەڕەشەی عەرەبە سوننەکان بۆ هەرێمی کوردستان بەردەوام دەبێت.

بەرخۆدانی رزگاری کوردستان لە دژی داعش

لەساڵی 2014ەوە کوردانی سووریا و عێراق لە بەرخۆدانێکی گەورەدان دژی داعش . دەسەڵاتدارێتی هەرێمی کوردستان خاوەنی زیاتر لە 900 کیلۆمەتر سنووری هاوبەشە لەگەڵ داعش. زیاتر لە 1500 پێشمەرگە لە شەڕی دژی داعش گیانیان لەدەستداوە. گەورەترین دووژمنی داعش، هەرێمی کوردستان و کوردن. وڵاتانی ئەوروپا و ئەمریکا هاوکاری سەربازیی هەرێمی کوردستان دەکەن. بەڵام ئەم هاوکارییە بۆ هەرێمی کوردستان لەدژی داعش وەك پێویست نییە. حکومەتی بەغدا دژی ناردنی هاوکاری سەربازییە بۆ پێشمەرگە و نایەوێت پێشمەرگە لەدژی داعش بەهێزببێت. هاوکات هەڵوێستی بەغدا لە دژایەتی بەهێزبوونی پێشمەرگە وەك هێزێکی کاریگەر لەدژی داعش رەنگدانەوەی ئەو نارەزاییەیە کە بەرامبەر بە بوونی کوردستان هەیەتی. بەرخۆدانی باڵای دەسەڵاتی هەرێمی کوردستان لەدژی داعش، پێگە و متمانەپێکراوی کوردستانی لە جیهان بەشێویەکی ریشەیی بەرزکردووەتەوە.
رۆژهەڵاتی نێوەڕاست، کورد و جیهانیش بەرامبەر دڕندەیی و داگیرکاری داعش هەژاون. کورد گەورەترین بەرخۆدانیان بەرامبەر هێرشەکانی داعش کە ریشەی ئەو گرووپە بۆ رێکخراوی قاعیدە دەگەڕێتەوە نیشانداوە. هێزەکانی پێشمەرگە رۆڵێکی گرنگیان هەبووە لە ئازادکردنی شنگال و هاوکات رێگریکردن لە داگیرکردنی کۆبانێ لەلایەن داعشەوە. بەوشێوەیەش پێشمەرگە، رێز و شانازی گشت جیهانی بەدەستهێناوە. پێشمەرگە تاکە هێزە کە توانیویەتی ئەنجام لە دژی داعش بەدەستبێنێت. لەکاتێکدا کە سوپای عێراق توانای بەرەنگاری و لەنێوبردنی داعشی نییە، ئەمەشی لە کەوتنی موسڵ و زۆربەی رووداوەکانی دیکەدا نیشانداوە. بەوشێوەیەش پێشمەرگە وەك کاریگەرترین هێزی دژی داعش، بووەتە هۆکارێك بۆ ئەوەی کۆمەڵگەی نێودەوڵەتی چاویان بکەوێتە سەر پێشمەرگە و کوردستان. ئەمرۆ زۆر وڵات لە هاوکاریکردن و راهێنان و پڕچەككردنی

پێشـمەرگەدا بەشـدارن. ئەمریـکاش لـەدژی داعـش بـە ئۆپەراسیۆنی ئاسمانی پاڵپشـتی لـە پێشـمەرگە دەکات.

رۆژهەڤی نەگۆڕ لە هەرێمی کوردستان: سەربەخۆیی

کـورد گەلێکـە لـە هـەر چـوار دەوڵەتـی ئێـران، عێـراق، سـووریا و تورکیـا دەژیـت. لـە هـەردوو وڵاتـی ئێـران و تورکیـا، کـورد خاوەنـی هیـچ پێگەیـەك نیـن. هـاوکات بەهـۆی شـەڕی سـووریاوە کـورد، لـە رۆژئـاوا سـێ کانتۆنـی: عەفریـن، کۆبانـێ و جزیرەیـان بـە سیفەتی خۆبەرێوبـەری پێکهێنـاوە. لـە قۆناخـی مۆدێرنـدا، فراوانتریـن پێکهاتـەی سیاسـی کـە کـورد تائێسـتا پێکیانهێنابێـت، دەسـەڵاتی هەرێمـی کوردسـتانە. کوردانـی عێراق لەسـاڵی 1991ەوە بەشـێوەیەکی کردەیـی خاوەنـی ئۆتۆنۆمـی خۆیانـن. لەسـاڵی 2005دا دەسـەڵاتی هەرێمـی کوردسـتان لـە دەسـتووری عێـراق وەك ناوچەیەکـی ئۆتۆنـۆم بـە فەرمی ناسـێنراوە. بـەڵام لەسـەر شـاری کەرکـووك و بەشـێك لـە ناوچەکانـی دیکـە، ناکۆکـی لەنێـوان عێـراق و کوردسـتان لەئارادایـە.

سـەربەخۆیی هەرێمـی کوردسـتان بەشـێوەیەکی بـەردەوام گفتوگـۆی لەسـەر دەکرێـت و سـەرۆك مەسـعود بارزانیـش بـە گەورەتریـن سـەرۆکی ئـەو سـەربەخۆییە دەژمێردرێـت. سـەرۆك بارزانـی لـە ناوچەکـە و جیهـان بـۆ سـەربەخۆیی کوردسـتان هەوڵێکـی زۆر دەدات. سـەرۆك بارزانـی دەڵێـت " کاتـی بڕیـاردان بـۆ داهاتوومـان هاتـووە. ناتوانیـن چاوەڕێـی بڕیـاری گەلانـی دیکـە بیـن بـۆ ئێمـە". ئیـتر کـورد ئـارەزووی ئـەوە دەکـەن خۆیـان بڕیـار لەسـەر داهاتـووی خۆیـان بـدەن. ئـارەزووی سـەربەخۆیی لەنێـو کوردانـدا پەیوەنـدی قوڵـی بـە بابەتـی دەروونـی، کۆمەڵایەتـی، مێژوویـی، سیاسـی و کولتوورییـەوە هەیـە. کوردسـتان لـە هەوڵـی ئەوەدایـە کـە بەشـێوەیەکی ئاشـتیانە و دیموکراتـی لەعێـراق جیاببێتـەوە و سـەربەخۆ بێـت. بـەڵام دەوڵەتەکانی ناوچەکـە رێگـە بەمـە نـادەن و دەیانـەوێ پێکـدادان و قەیـران لەنێـوان عێـراق و هەولێـر سـەرهەڵبدات.

کوردستان و ناوچە کێشە لەسەرەکان

بـۆ بەردەوامـی کوردسـتان، کۆنترۆڵکردنـی ئـەو ناوچانـەی کـە گاز و نەوتیـان لێیـە بەتایبەتـی کەرکـووك پێویسـتە. لەگـەڵ سـەرهەڵدانی هەڕەشـەی داعـش و گەڕاندنـەوەی ناوچـە ناکۆکـی لەسـەرەکان بـۆ سـەر هەرێمـی کوردسـتان لەلایـەن پێشـمەرگە، بـووە هـۆکاری

سـەرهەڵدانی چەندیـن گفتوگـۆ و دەمەقاڵـێ. تورکیـا نیگەرانـە بـە کۆنترۆڵکردنـی ناوچـە ناکۆکـی لەسـەرەکان بەتایبەتـی کەرکـووك لەلایـەن دەسـەڵاتی هەرێمـی کوردسـتانەوە. کەرکـووك وەك گرنگتریـن ناوچـەی ناکۆکـی لەسـەر دەژمێردرێـت. لەکاتێکـدا کەرکـووك بـە ناوەنـدی مێژوویـی کوردسـتان و بـە قودسـی کـورد دادەنرێـت. سـەرەڕای ئـەوەی کـە رژێمی سـەددام بەشـێوەیەکی سیسـتەماتیکی هەوڵـی بەعەرەبکردنـی کەرکووکـی داوە، بـەڵام نەتوانـرا پێگـەی کەرکـووك وەك ناوەنـدی کوردسـتان بگۆڕدرێـت. لـە سـاڵی 2014دا، داعـش لـە هێرشـکردنە سـەر کوردسـتان و کەرکـووك لەبەرامبـەر پێشـمەرگە رووبـەڕووی شکسـت و زیانـی گـەورە بـووەوە. ئەمـڕۆ کەرکـووك بەشـێوەیەکی کردەیـی لەلایـەن دەسـەڵاتی هەرێمـی کوردسـتانەوە بەڕێوەدەبردرێـت. ئەمـڕۆ بەشێوەیەکی کردەیـی سـنووری هەرێمی کوردسـتان دیاریکـراوە.

تورکیـا بەرگـری لـەوە دەکات کـە دەسـەڵاتی هەرێمـی کوردسـتان بەبیانـووی هەڕەشـەی داعـش، دەسـتی بەسـەر کەرکـووك و ناوچـە ناکۆکـی لەسـەرەکانی نێـو مـاددەی 140دا گرتـووە و لەسـایەی داعـش گەیشـتووەتە کۆتایـی سـنوورەکانی خـۆی. لەوانەیـە تورکیـا لـە داهاتـوودا بەرگـری لـەوە بـکات کـە دەسـەڵاتی هەرێمـی کوردسـتان، دەبـێ کەرکـووك و ناوچـە ناکۆکـی لەسـەرەکانی دیکـە رادەسـتی عێـراق بکاتـەوە. تورکیـا، بەهیـچ شـێوەیەك نایـەوێ کەرکـووك بچێتـە ژێـر کۆنترۆڵـی کوردسـتانەوە.

دابەشبوونی سیاسی لە کوردستان

ماوەیەکـی درێـژە هەرێمـی کوردسـتان بابەتـی سـەربەخۆیی خسـتووەتە رۆژەڤـی خۆیـەوە. لەگـەڵ ئەمەشـدا ئامـاژە بەوەدەکرێـت کـە ژمارەیەکـی زۆر رێگـری لەبـەردەم سـەربەخۆیی کوردسـتاندا هـەن. لـە هەرێمـی کوردسـتان پارتـە سیاسـییەکانی وەك پارتـی دیموکراتـی کوردسـتان، یەکێتـی نیشـتمانی کوردسـتان، بزووتنـەوەی گـۆڕان، یەکگرتـووی ئیسـلامیی کوردسـتان هەروەهـا کۆمەڵـی ئیسـلامی هـەن. هـاوکات بارگـرژی و جیـاوازی زۆر لەنێـو ئـەو پارتـە سیاسـیانەدا هەیـە. پێکدادانـی سیاسـی و بوونـی جیـاوازی لەنێـو کـوردان بەگرنگتریـن رێگـر لەبـەردەم سـەربەخۆیی کوردسـتان دادەنرێـت. بەمانایەکـی دیکـە، لـە بابەتـی سـەربەخۆیی نەتوانـراوە یەکڕیـزی کـورد دەسـتەبەربکرێت. پێکهاتـەی میلیشـیایی نێـو هەرێمـی کوردسـتان، بـە گەورەتریـن رێگـری بـەردەم پێکهێنانـی دەوڵەتێکـی سـەربەخۆ دادەنرێـت. تورکیـا پێشـبینی ئـەوە دەکات کـە هەوڵـی بارزانـی بـۆ سـەربەخۆیی، هەوڵێکـی تاکـە کەسـییە و پارتەکانـی دیکـە بەتایبەتـی یەکێتـی و گـۆڕان پاڵپشـتی پێویسـت نابـن و

دانوستاندن لەنێو پارتە سیاسییەکانی کوردستان لەبارەی سەربەخۆییەوە ئەنجامنادرێت.

وڵاتانی ناوچەکە و هێڵی دژە-کوردستان

لەبارەی سەربەخۆیی، هەڵوێستی دژە-کوردستان لەلایەن وڵاتانی ناوچەکە بە هۆکاری رێگری سەرەکی دادەنرێت. ئێران و تورکیا دژی سەربەخۆیی کوردستانن. سەرەڕای ئەوەی ئێران بەئاشکرا دژایەتی خۆی بەرامبەر سەربەخۆیی کوردستان دەرخستووە، تورکیا زیاتر بە ئاماژە و لەرێگەی دیپلۆماتی لە هەوڵی ئەوەدایە کە بڵێت دژی سەربەخۆیی کوردستانە. تورکیا لە بابەتی سەربەخۆیی کوردستان هێزێکی هاوسەنگ نییە بەرامبەر ئێران، بەڵکو لە پێگەی هێزێکدایە کە پاڵپشتی لەو ئۆپۆزیسیۆنە دەکات کە دژی سەربەخۆیی کوردستانە. لەگەڵ ئەمەشدا تورکیا واز لە هاوئاهەنگیی خۆی لەگەڵ کورستان ناهێنێت. بەڵکو مەرجی ئەو هاوئاهەنگییە بە نەبوونی سەربەخۆیی بەستووەتەوە. هەوڵدان بۆ سەربەخۆیی بە متمانەکردن بەو وڵاتانەی کە دژی سەربەخۆیی کوردستانن، کۆتاییەکی بێئەنجامە. کورد رووبەڕووی ئەوە بوونەتەوە کە دەبێ بابەتی سەربەخۆیی لەگەڵ ئەو دەوڵەتانەی کە تێیدا دەژین و دەوڵەتانی دراوسێ تاوتوێ بکەن. بەمانایەکی دیکە کورد ناچارکراون کە رکابەرانی خۆیان بە سەربەخۆیی رازیبکەن.

دابەشبوونی عێراق و سووریا بەهۆی شەڕەوە، بەمانای ئاساییبوونەوەی رۆژهەڵاتی نێوەڕاست و کوردستان نایێت. هەر پێشهاتێکی توندوتیژی و پێکدادان لە رۆژهەڵاتی نێوەڕاست کاریگەری نەرێنی لەسەر دەسەڵاتی هەرێمی کوردستان هەیە. هاوکات دەسەڵاتی هەرێمی کوردستان لەنێو شەپۆلی قووڵی جوگرافیای رۆژهەڵاتی نێوەڕاست هەوڵی مانەوەی خۆی دەدات. لە مەرجی ئێستادا گرنگترین شت بۆ هەرێمی کوردستان پارێزگاریکردن لە بوونی خۆیەتی.

پاڵپشتی ناوچەیی و جیهانی مەرجێکە بۆ سەربەخۆیی کوردستان. بەڵام تاوەکو عێراق بەشێوەیەکی فەرمی بمێنێتەوە، تورکیا و ئێران لە بەرهەڵستکاری سەربەخۆیی بەردەوامدەبن. لەدوای پەرتەوازەبوونی عێراق و هەنگاوهاویشتن بۆ سەربەخۆیی کوردستان، دەتوانین پێشبینی بەرهەڵستکاری کەمتر بۆ ئەو سەربەخۆییە بکەین. هاوکات قۆناخی دوای داعش و بەتایبەتی قۆناخی دوای عێراق، دەتوانرێت بە قۆناخێکی گونجاو بۆ سەربەخۆیی کوردستان دابنرێت.

ناوچەی کوردستانی پەیوەست بە تورکیا

هەندێجار لە تورکیا بەدەر لە سەربەخۆیی کوردستان باس لە ناوچەیەکی فیدرالی کوردی سەر بە تورکیا دەکرێت. سەرەڕای باسکردنی کوردستان وەك ویلایەتی تورکیا لەلایەن تورکە موحافزکارەکانەوە، ئەمە نەبووەتە تێزێکی گشتگیر و سیاسی بۆ جێبەجێکردن. هاوکات بانگەشەی پاراستنی کورد لەلایەن تورکیا و یەکگرتنی تورکیا و کوردستان، سیناریۆیەکی لەراستی بەدەرە. هەروەك چۆن تورکیا هیچ کاتێك سەربەخۆیی کوردستانی پەسندنەکردووە، بەهیچ شێوەیەك بە ئەرێنی نەیڕوانیوەتە نزیکبوونەوەیەك لە ئاستی یەکگرتن لەنێوان خۆی و کوردستان.
تورکیا بەدەر لە سەربەخۆیی، دەیەوێت پارێزگاری لە دۆخی ئێستا بکرێت. بە مانایەکی دیکە، تورکیا پێداگیری لە مانەوەی کوردستان لەگەڵ عێراق دەکات. تاوەکو ئەوکاتەی کە سەرۆك بارزانی درێژە بەو پێگەیە بدات، ئەوا لەلایەن تورکیاوە پاڵپشتیدەکرێت. داواکردنی بارزانی بۆ گشتپرسی سەربەخۆیی بە نەرێنی لە تورکیا پێشوازی لێدەکرێت و ڕەتدەکرێتەوە.

ترسی هەمیشەیی تورکیا: دابەشبوون

تورکیا لەو باوەڕەدایە کە سەربەخۆیی کوردستان، شەپۆلی سەربەخۆیی لەنێو کوردانی تورکیاش دروستدەکات. بەمانایەکی دیکە، تورکیا سەربەخۆیی کوردستان بە مۆدێلێکی جیاخواز بۆ تورکیا دەبینێت. لەپاڵ ئەمەشدا تورکیا سەرەڕای پێشخستنی پەیوەندییە ئابوورییەکانی لەگەڵ کوردستان، تائێستا دوورە لە بیرۆکەی سەربەخۆیی کوردستان. بەدرێژایی هەتا کێشەی کورد لە سووریا و تورکیا چارەسەرنەکرێت، بە ئەستەم دەشێ پێشبینی پاڵپشتی تورکیا بۆ سەربەخۆیی کوردستان بکرێت.
تورکیا، نیگەرانە لە هەڕەشەی داعش بۆ سەر هەرێمی کوردستان. (پارتی کرێکارانی کوردستان-پەکەکە) سەرچاوەی نیگەرانی سەرەکییە بۆ تورکیا. هاوکات تورکیا پرسی جێگیربوونی پەکەکە لە هەرێمی کوردستان وەك هەڕەشەیەك بۆ سەر ئاسایش و بوونی خۆی دەزانێت. تورکیا بە زیادکردنی هێزی سەربازی لە هەرێمی کوردستان بەدوای دۆزینەوەی ڕێگەیەکە بۆ کەمکردنەوەی هەڕەشەی پەکەکە.
لەدوای ئەوەی پرۆسەی چارەسەری بەمەبەستی چارەسەرکردنی کێشەی کورد لە تورکیا دەستپێکرد، ئێستا گۆڕاوە بۆ قۆناخی شەڕ و پێکدادان. سەرۆك کۆماری

تورکیا، ئەردۆغان رایگەیاندبوو کە کێشەی کورد بوونی نییە. لەدۆخی ئێستادا تورکیا، سیاسەتی نەبوونی کێشەی کورد بەڵکو هەبوونی کێشەی تیرۆر پەیڕەودەکات. تورکیا بە گوێرەی مەرجەکانی یەکێتی ئەوروپا و لەچوارچێوەی مافەکانی مرۆڤ نەیتوانیوە کێشەی کورد چارەسەربکات. قۆناخی شەڕ و پێکدادان دووبارە دەستپێکردووەتەوە. ئەمەش وایکردووە کە تورکیا زۆر لە خاڵی پێشوازیکردن لە سەربەخۆیی کوردستان دووربکەوێتەوە.

هەڵەی گەورەی تورکیا: "باکووری عێراق"

بەسەرپەرشتی ئەمریکا، لەساڵی 1992 حکومەتی هەرێمی کوردستان پێکهێنرا. تورکیا لەوکاتەوە تائێستا بە مانای راستی و تەواوکەر، یەکێتی نیشتمانی کوردستان (یەنەکە) ی قبوڵنەکردووە. رێگرینەکردن لە دامەزراندنی حکومەتی هەرێمی کوردستان لەلایەن تورکیاوە وەك هەڵەیەکی گەورە هەڵسەنگاندنی بۆ دەکرێت. رەجەب تەیب ئەردۆغان سەرکۆماری تورکیا، رایگەیاندبوو "ئێمە عێراقێکی نوێمان ناوێت. ئەمەش چییە؟ هەڵبەتە باکووری عێراقە، ئێستاش دەڵێن باکووری سووریا پێکبهێنرێت؟ قبوڵکردنی ئەمە ئەستەمە". بەوپێیەش رێگرینەکردن لە پێکهێنانی باکووری عێراق(هەرێمی کوردستان) وەك هەڵەیەکی گەورە هەڵسەنگاندنی بۆ دەکرێت. سیاسەتی ستراتیژیی تورکیا بە ئاراستەی ئەوەیە کە کورد لە رۆژهەڵاتی نێوەڕاست نەبنە خاوەنی هیچ پێگەیەك. رەجەب تەیب ئەردۆغان سەرۆك کۆماری تورکیا، بەشێوەیەکی ئاشکرا رایگەیاندووە کە قبوڵکردنی باکووری عێراق وەك هەرێمی کوردستان هەڵەیەکی گەورەیە. بەوپێیەش پەیامی ئەوەی بەئاشکرا گەیاندووە کە سەربەخۆیی کوردستان دەبێتە هەڵەیەکی گەورەتر. تورکیا لە دۆخی ئێستادا دەیەوێت "دوو هەڵەی گەورە" دووبارەنەکاتەوە. تورکیا پێش هەموو شتێك بۆ رێگریکردن لە پێکهێنانی رۆژئاوا (باکووری سووریا) لەلایەن کوردەوە هەموو شتێك دەکات. لەدوای ئەمەش هەوڵی زۆر بۆ رێگریکردن لە سەربەخۆیی هەرێمی کوردستان دەدات. لەگەڵ خستنە رۆژەڤی بابەتی گشتپرسیی سەربەخۆیی لەلایەن دەسەڵاتی هەرێمی کوردستان، دووبارە هێڵی رەسمی تورکیای لەبارەی دژایەتی سەربەخۆیی کوردستان چالاککردووەتەوە و بووەتە هۆکاری سەرهەڵدانی قۆناخێکی دیکە.

لەدوای ئەوەی سەرۆك بارزانی بابەتی گشتپرسیی خستە رۆژەڤەوە، تورکیا بۆ راگرتنی ئەم هەوڵە داوای لە وڵاتانی ئەوروپا کردووە. بەوپێیەش مێرکڵ بە سەرۆك بارزانی

راگەیانـدووە کـە سـەربەخۆیی هۆکارێکـە بـۆ ناسـەقامگیری ناوچەکـە و بەوشـێوەیەش دژی ئـەوەن. هـاوکات بانگەشـەی ئـەوە هەیـە کـە تورکیـا بـۆ ڕێگریکـردن لـە سـەربەخۆیی کوردسـتان، وەك گوشـارێك کارتـی ڕەوتـی پەنابەرانـی دژی ئەوروپا بەکارهێنـاوە. لەکاتێکـدا کـە ئەڵمانیـا بـە گرفتـی پەنابەرانـەوە گیـری خـواردووە، ئەگەرێکـی بەهێـزە کـە تورکیـا لـەم بابەتـە گوشـاری خسـتبێتە سـەر ئـەو وڵاتـە.

تورکیـا زۆر خۆشـحاڵە بـەوەی کـە ئەمریـکا، ئەوروپـا و رووسـیا لەبـارەی سـەربەخۆیی کوردسـتانەوە ڕێکنەکەوتـوون. تورکیـا وابیردەکاتـەوە کـە تاوەکـو ئـەم ڕێککەوتنـە ئەنجامنەدرێـت، کوردسـتان سـەربەخۆ نابێـت. تورکیـا نایەوێـت هاوسـۆزی جیهـان بـۆ پێشـمەرگە بەهـۆی بەرەنگاربوونـەوەی داعـش ببێتـە زەمینەیەکـی پێویسـت بـۆ سـەربەخۆیی کوردسـتان.

سەربەخۆیی کوردستان و کۆمەڵگەی تورکیا

لـە تورکیـا دژایەتییەکـی قوڵـی سیاسـی و کۆمەڵایەتـی بـۆ سـەربەخۆیی کوردسـتان هەیـە. لەئەنجامـی ئـەو پڕوپاگەندانـەی کـە سـاڵانێکە دەکرێـن، هەرێمـی کوردسـتان لەلایـەن تورکەکانـەوو وەك ئیسرائیلـی دووەم ناودەبرێـت. ئـەم بۆچوونـە لەنێـو چینـی موحافـزکاران و ناسیۆنالیسـتەکان هەیـە. هـاوکات پرسـی ڕاگەیاندنـی پاڵپشـتی لـە ئەنجامدانـی گشتپرسـی و پاشـان سـەربەخۆیی کوردسـتان لەلایـەن ئیسرائیلـەوە وەك پروپاگانـدەی ئـەم بۆچوونـە بەکارهێـنراوە. لەپـاڵ ئەمـەش سـەربەخۆیی کوردسـتان وەك پڕۆژەیەکـی جوولەکـە و ئیسرائیـل ناودەبرێـت.

زیاتـر لـە نیـوەی کۆمەڵگـەی تورکیـا بەشـێوەیەکی توونـد دژی سـەربەخۆیی کوردسـتانن. هەندێـك لـە چینـی کۆمەڵگـە لـەو بڕوایـەدان کـە پێویسـتە دەوڵـەت هەمـوو ڕێگەیەکـی سـەربازی و دیپلۆماتـی بـۆ ڕێگریکـردن لە سـەربەخۆیی بەکاربێنێت. بەشـێکی زۆری کۆمەڵگە بەهـۆی بەرژەوەنـدی ئابوورییـەوە لەبەرانبـەر پەیوەنـدی نێـوان تورکیـا و هەرێمی کوردسـتان بێدەنگـن. لەلایەکـی دیکـەش سـەربەخۆیی کوردسـتان وەك بابەتـی ئاسایشـی دەبینـن.

بەشـێکی زۆری کۆمەڵگـە بـەدەر لە گرووپە ناسیۆنالیسـتەکان، سـەرباری دژایەتی سـەربەخۆیی کوردسـتان، بـەڵام کاردانەوەیەکـی توونـد پیشـانادەن. بەشـێوەیەکی گشـتی کاردانـەوەی کۆمەڵگـە پەیوەسـتە بـە لێدوانەکانـی دەوڵـەت لەوبـارەوە. دەتوانیـن بڵێیـن ئەگـەر دەوڵـەت دژی سـەربەخۆیی نەبێـت ئـەوا بەشـی زۆری کۆمەڵگـەش دژی سـەربەخۆیی کوردسـتان نابـن. ئیـتر کۆمەڵگـە لەگـەڵ بوونـی کوردسـتان ڕاهاتـووە.

لە تورکیا، لەنێو چینێکی فراوانی کۆمەڵگە دەسەڵاتی هەرێمی کوردستان وەك دەوڵەت قبوڵکراوە. بەڵام هەمیشە وابیردەکرێتەوە کە نابێ ئەم قبوڵکردنە بگۆڕدرێت بۆ دانپێدانانی کوردستان بەشێوەیەکی فەرمی. بەچەمککردنی باکووری عێراق، ئاماژەیە بۆ چەمکێك لەبارەی نەناساندنی دەسەڵاتی هەرێمی کوردستان. لە وڵاتی تورکیا لەبارەی گۆڕینی باکووری عێراق بۆ دەسەڵاتی هەرێمی کوردستان رێگەیەکی درێژ بڕدراوە. تورکیا ئاماژەی باکووری عێراق بەهەمان شێوە ئێستا بۆ باکووری سووریا دووبارە دەکاتەوە. هاوکات لەبارەی گۆڕینی دەسەڵاتی هەرێمی کوردستانەوە بۆ کوردستانی سەربەخۆ، تورکیا رێگەیەکی زۆر درێژی ماوە ببڕێت.

ترسی هەمیشەیی تورکیا: کوردستانی سەربەخۆ

بیرۆکەی کوردستانی سەربەخۆ گەورەترین ترسە لە مێژووی کۆماری تورکیادا. لەدوای ساڵەکانی دووهەزار ئیتر باس لە گۆڕانی قەدەخەی کوردستانی سەربەخۆ لە تورکیا دەکرێت. بەڵام پێچەوانەی ئەم بیرۆکەیە تائێستا قەدەخەی کوردستانی سەربەخۆ لە تورکیا بەردەوامە. تورکیا، بەرگری لەوە دەکات کە بەدرێژایی مانەوەی حکومەتی بەغدا پێویستە هەرێمی کوردستان لەگەڵ حکومەتی ناوەندیدا بمێنێتەوە. تورکیا ئیتر راهاتووە لە هەرێمی کوردستان کە پەیوەست بە حکومەتی بەغدا بێت. بەڵام بەهیچ شێوەیەك قبوڵی بیرۆکەی کوردستانی سەربەخۆ ناکات.
ئەردۆغان لەکاتی سەردانەکەی مەسعود بارزانی بۆ دیاربەکر بۆ یەکەمجار ناوی "هەرێمی کوردستان"ی بەکارهێنا. لەدوای ئەم وتەیەی ئەردۆغان ناتوانرێت بیرۆکەی بوونی میانڕەوی لە بابەتی کوردستانی سەربەخۆ بخرێتەڕوو. بەڵکو تەنیا ئاماژەیەکە بۆ قبوڵکردنی هەرێمی کوردستان. لە سەردانەکەی بارزانیدا ئاڵای کوردستان لەپاڵ ئاڵای عێراق لەنێو کۆشکی سەرۆکایەتی کۆماریدا دانرا. بەڵام ئەمە بەهیچ شێوەیەك بەمانای ئەوە نایێت کە تورکیا سەربەخۆیی کوردستان پەسنددەکات. بەڵکو رەنگدانەوەی ئەو بۆچوونەیە کە تورکیا لایەنگری هەرێمێکە سەربە عێراق و لە هەمانکاتدا پەیوەست بە تورکیا بێت. هاوکات رێککەوتنی ئابووری و سیاسی تورکیا و کوردستان ناتوانرێت بەمانای قبوڵکردنی سەربەخۆیی کوردستان لەلایەن تورکیاوە لێکبدرێتەوە. ئەمە تەنیا بەمانای ئەوە دێت کە سەربە بەغدا بە و تەنیا لەگەڵ منیش پەیوەندیت هەبێت. تورکیا بە تەواوی تائێستا بوونی کوردی قبوڵنەکردووە و بیرۆکەی کوردستانیشی بەهیچ شێوەیەك پێ قبوڵ نییە. دەتوانین بڵێین قەدەخەی بیرۆکەی کوردستان لە تورکیا بەردەوامە.

پڕوپاگەندەی نوێی تورکیا:
لەبەر سەقامگیری نەخێر بۆ کوردستان!

دەوڵەتـی تورکیـا، لـە هەڵوێسـتی نەرێنـی لەبـارەی سـەربەخۆیی کوردسـتان بەردەوامـە. باشـترین چارەسـەر بـۆ تورکیـا بەهێزبوونـی هەرێمـی کوردسـتان و مانەوەیەتـی لەگـەڵ بەغـدا. ئەحمـەد داودئۆغڵـو سـەرۆکوەزیرانی تورکیـا، لـە لێدوانێکیـدا بـۆ ڕۆژنامـەی فرانکفـورت ئاڵگێمیـن زایتونگـی ئەڵمانـی لـە وەڵامـی پرسـیاری "پەنجەرەیـەك بـۆ دامەزراندنـی دەوڵەتێکـی سـەربەخۆ، بـۆ کوردەکانـی عێـراق دەکرێتـەوە. ئایـا ئەمـە هیـچ مەترسـییەکی بـۆ سـەر تورکیـا هەیـە"؟ گوتوویەتـی: "بـۆ تورکیـا نەخێـر، بـەڵام بـۆ سـەقامگیری ناوچەکـە بەڵـێ". داودئۆغڵـو ئامـاژەی بـەوەداوە کـە گۆڕانـی سـنووری عێراق و سووریا، شـەڕ و پێکدادانـی دەوڵەتـەکان زیاددەکات و هـاوکات مانەوەی سـنووری ئێسـتای بەباشـتر زانیـوە. ئـەم لێدوانـەی داودئۆغڵـو ئامـاژە بـە بنەمـای سیاسـەتی دژایەتـی تورکیـا بـۆ سـەربەخۆیی کوردسـتان دەردەخـات. بەجۆرێـك تورکیـا دەسـتیکردووە بـە بەکارهێنانـی بانگەشـەی سـەربەخۆنەبوونی کوردسـتان بەمەبەسـتی سـەقامگیری ڕۆژهەڵاتـی نێوەڕاسـت. بەوشـێوەیەش بانگەشـەی بەسـتنەوەی سـەربەخۆنەبوونی کوردسـتان بـە سـەقامگیری بەشـێوەیەکی ئاشـکرا و ڕوون لەلایـەن گوتەبێـژی ئاکپارتـی عومـەر چەلیـك بەوشـێوەیە خراوەتـەڕوو: "سـەرهەڵدانی دەوڵەتێکـی سـەربەخۆ لـەم ناوچەیـەدا ئاسـوودەیی ناوچەکـە پێشـناخات، ئەمـە نـەك تەنیـا بـۆ ناوچـەی کـوردی یـان ناوچەیەکـی دیکـە بڵێـم. هـاوکات ئێسـتا ئەگـەر بـاس لـەوە بکەیـن لەوانەیـە بگوترێـت کەسـانی دیکـە مافـی ئەوەیـان هەیـە و بـۆ کـورد مافـی ئـەوەی نییـە؟ ئەمـە بابەتـی ئەمـڕۆ، بابەتـی جیهـان و بابەتـی سـەدەیە ... ئـەوەی کـە ڕۆحـی کات فەرمانـی بـە ئێمـە کـردووە ئەوەیـە: بابـەت دروسـتبوونی چەنـد دەوڵەتێـك نییـە، بەڵکـو پێویسـتە ڕێـز لـە سـنوورەکانی نێـو ئـەو دەوڵەتانـە بگیرێـت و یەکێتـی سیاسـی و ئابـووری پێکبهێنرێـت. هـاوکات بتوانرێـت لـەڕووی سیاسـی، کولتـووری و ئابوورییـەوە گەلانـی ئـەم ناوچانـە لێـك نزیکبکرێنـەوە. هەروەهـا بتوانرێـت خەڵکـی ئەنـادۆڵ و مێزۆپۆتامیـا یەکبخرێـن لەنێـو حـەوزی کولتـووری هاوبـەش، ئاسـوودەیی، ئاسـایش و ئـازادی هاوبـەش. بەوشـێوەیەش ئەگـەر بابەتەکـە وەك بابەتـی دەوڵـەت لێکبدەینـەوە ئـەوا ڕووبـەڕووی سـەرهەڵدانی بۆچوونـی دەوڵەتێکـی نەتەوەیـی سـەرەتایی وەك سـەدەی 19یـەم دەبینـەوە. ئـەم بۆچوونـەش سـوود بـە هیـچ لایەنێـك ناگەیێنێـت و ئـازادی و ئاسـوودەیی کـەس فـراوان نـاکات. هـاوکات بانگەشـەی بوونـی دەوڵـەت یـان

نەبوونی هیچ شتێك نییە بەدەر لە جێگیرکردنی ئەو رۆژهەڤە دروستکراوەی سایکس-پیکۆ. ئەوەی لەم ناوچەیەدا پێویستە خۆمانی پێوە سەرقاڵبکەین ئەوەیە کە چۆن گشت گرووپە ئەتنیکی و مەزهەبییەکان رێز لە سنووری دەوڵەتان بگرن و هەروەها چۆن بۆچوونی سیاسی و پێکەوەبەستنی کولتووری نوێ بەرهەمبێنن. بۆیە پێموایە بۆچوونی دەوڵەتێکی سەربەخۆ بۆچوونێکی زۆر راست نییە".

پێویست بە بۆچوونێکی جیاواز هەیە لەبارەی ئەوەی کە کوردستانی سەربەخۆ سەقامگیری و ئاسایشی رۆژهەڵاتی نێوەڕاست تۆکمەدەکات. پرسەکانی سەقامگیری و دادپەروەری، سەربەخۆیی کوردستان بەپێویست دەزانێت. تورکیا داوادەکات کە کوردستان واز لە دیاریکردنی چارەنووسی خۆی بێنێت. تورکیا بەپێویستی دەزانێت کە رێگە لە سەربەخۆیی کوردستان بگیرێت. دەیەوێت تەنیا خۆی ببێتە خاوەنی دواوتە لەبارەی هەموو شتێکی کوردستان. تورکیا وەك دۆڕاندنی خۆی و سوودمەندبوونی کورد دەڕوانێتە بابەتی سەربەخۆیی.

هاوکات بانگەشەی ئەوە دەکرا کە سەربەخۆیی کوردستان دەبێتە هۆکاری ناسەقامگیری رۆژهەڵاتی نێوەڕاست. دابەشبوونی سووریا و عێراق دەرفەت دەڕەخسێنێت بۆ دامەزراندنی دەوڵەتی داعش. سەرەڕای بوونی دەوڵەتی عێراق و سووریا، بەناو دەوڵەتێکی داعش دانراوە. بەرامبەر دەوڵەتی داعش، هەردوو وڵاتی سووریا و عێراق دەستەوەستانن. تاکە هێزی کاریگەر بەرامبەر داعش کوردستانە. ئەو ئەزموونەی کە هاتووەتەپێش نیشاندەری ئەوەیە کە دەسەڵاتی هەرێمی کوردستان بەهیچ شێوەیەك هەڕەشە بۆ سەر هیچ وڵاتێك نییە. دروستکردنی هەڕەشە لەلایەن هەرێمی کوردستان هەڵەیە و بەپێچەوانەوە دروستبوونی هەڕەشە لەلایەن دەوڵەتانی ناوچەکە بۆ سەر هەرێمی کوردستان راستییە. سەرۆك بارزانی بانگەشەی ئەوەی کرد کە رێککەوتنامەی سایکس-پیکۆ کە بەر لە 100 ساڵ واژۆکراوە ئیتر کۆتاییهاتووە و پێویستە رێککەوتنامەیەکی نێودەوڵەتی لە ناوچەکە واژۆبکرێت. سەرۆك بارزانی بە گرنگییەوە جەختی لەوە کردووەتەوە کە بیرۆکەی پێکەوەژیان لە ناوچەکەدا هەڵەیە. بەڵام ئەو بیرۆکەیەی کە بارزانی باسی لێوە دەکات تائێستا جیهان پێی نەگەیشتووە و بۆچوونی مانەوەی کورد بە ناچاری لەگەڵ دەسەڵاتی بەغدا و دیمەشق لەژێر ناوی سەقامگیری ناوچەکەدا بەردەوامە. شەڕی دژی داعش ئیتر سەربەخۆیی کوردستان بە پێویست دەزانێت.

کوردستان وەک بەشێک لە تەوەری سوننی

تورکیا زۆر گرنگی بە تایبەتمەندێتی سوننی دەسەڵاتی هەرێمی کوردستان دەدات. تورکیا پێیوایە کە دەسەڵاتی بەغدای شیعی بەرێگەی هەولێری سوننی هاوسەنگ دەکات. تورکیا لەنێو شەڕی مەزهەبگەرایی ئەمڕۆی ناوچەکەدا پێیوایە دەسەڵاتی هەرێمی کوردستان دەبێ لەگەڵ تەوەری سوننی بمێنێتەوە.
لەدوای زیادبوونی کاریگەری داعش لە عێراق و سووریا، ئەگەری پێکدادانی سەربازیی لەنێوان هەرێمی کوردستان و عێراق جێگەی باس نییە. هاوکات عێراق لە بواری ئابووری گوشاری خستووەتەسەر هەرێمی کوردستان و بەشی بودجەی پێویستی بڕیوە. لە ئەگەری کۆنترۆڵکردنی داعش، سەربەخۆیی کوردستان دەبێتە بابەتی سەرەکی. لەپاڵ ئەمەشدا لە ژینگەیەك کە کاریگەری داعشی تێدا کەمبێتەوە، بە روونی ئاماژە بە ئەگەری سەرهەڵدانی شەڕ و پێکدادان لەنێوان کوردستان، بەغدا و عەرەبە سوننەکان دەکرێت. تورکیا لە دۆخێکی بەوشێوەیەدا پشتیوانی لە سەربەخۆیی کوردستان ناکات. لە ئەگەری سەرهەڵدانی هەر شەڕێك تورکیا لە جیاتی کوردستان، پاڵپشتی لە عەرەبە سوننەکان دەکات. عەرەبە سوننەکان لە عێراق هاوپەیمانی ستراتیژی تورکیان. دەتوانین پێشبینی ئەوە بکەین کە لە ئەگەری سەرهەڵدانی هەر شەڕێك، عەرەبە سوننەکان بەوەکالەتی تورکیا شەڕەکە بەرێوەدەبەن. لەدوای قۆناخی داعش، ملیشیا شیعەکان لەوانەیە هێرش بکەنەسەر کوردستان بەتایبەتی ناوچە ناکۆکی لەسەرەکان. لەم دۆخەشدا بەشێوەیەکی بەهێز دەتوانین پێشبینی ئەوە بکەین کە تورکیا لەلای دەسەڵاتی هەرێمی کوردستان نابێت. پێویستە ئەوە لەبیرنەکرێت کە تورکیا هیچ کاردانەوەیەکی بەرامبەر هێرشەکانی حەشدی شەعبی بۆسەر خورماتوو نەبووە.
هەروەکو چۆن تورکیا سەربەخۆیی کوردستان پەسندناکات، چاوەڕێی ئەوە دەکات کە دەسەڵاتی هەرێمی کوردستان لەجیاتی کورد و ناسنامەی کوردستان، ناسنامەی ئیسلام و سوننی وەپێشبخات. تورکیا لە هەوڵی ئەوەدایە کە کوردستان وەك ناسنامەیەکی سوننی بخاتە تەوەری تورکیا-قەتەر-سعودییەوە.

تورکیا، ئەمریکا و ئێران

ئەمریکا، لەبارەی سەربەخۆیی کوردستان سیاسەتێکی روونی رانەگەیاندووە.

لەوبارەیـەوەش هەوڵیـداوە دوورەپەرێزبێـت. تورکیـا ئـەم هەوڵـە دوورەپەرێزییـەی ئەمریـکا وەك دژایەتـی بەرانبـەر سـەربەخۆیی کوردسـتان لێکدەداتـەوە. لـە تورکیـا بۆچوونێکـی بەوشـێوەیە لەئارادایـە کـەوا ئەمریـکا دەیەوێـت کوردسـتان سـەربەخۆ نەبێـت و لەهەمانکاتیـش بـێ ئـەوەی لەناوچەکـەدا کێشـە دروسـتبکات، لەژێـر کۆنترۆڵـی خـۆی بێـت.

لـەدوای کەمبوونـەوەی کاریگـەری و هێـزی داعـش، تورکیـا بەهیـچ شـێوەیەك پاڵپشـتی لـە کوردسـتانێکی سـەربەخۆ نـاکات. تورکیـا هەرێمـی کوردسـتان ناچـاردەکات بـۆ ئـەوەی لەگـەڵ بەغـدا بمێنێتـەوە. تورکیـا بـە گەرمییـەوە پێشـوازی لـە دروسـتکردنی هیـچ بنکەیەکـی سـەربازیی لەلایـەن ئەمریـکا لـە هەرێمـی کوردسـتان نـاکات. بەڵکـو لە هەوڵـی ئەوەدایـە لەجیاتـی ئەمریـکا خـۆی هێـزی سـەربازیی لـە هەرێمـی کوردسـتان زیادبـکات. هـاوکات دەیەوێـت کاریگـەری خـۆی لەسـەر گاز و نەوتـی هەرێمـی کوردسـتان زیادبـکات.

لەپاڵ ئـەوەی دەسـەڵاتی هەرێمـی کوردسـتان دەیەوێـت ببێتـە هاوپەیمانـی سـتراتیژیی تورکیـا، بـەڵام تورکیـا بـەدەر لەمـە دەیەوێـت لەسـەر بنەمـای بەرژەوەندیـی ئابـووری-سیاسی-سـەربازیی پەیوەنـدی لەگـەڵ هەرێمـی کوردسـتان دروسـتبکات. بەهـۆی ئـەوەی کـە بەرژەوەندییەکانـی تورکیـا و هەرێمـی کوردسـتان بەرامبـەر یەکـتر جیـاوازە، تورکیـا لەبـارەی سـەربەخۆیی نەبووەتـە پاڵپشـتی پێویسـت بـۆ هەرێمـی کوردسـتان.

ئەمریـکا و تورکیـا، نیگەرانـن بەرامبـەر دەسـتێوەردانی ئێـران لـە کاروبـاری ناوخۆیـی هەرێمـی کوردسـتان. هـاوکات تورکیـا خۆشـحاڵە بـەوەی کـە ئێـران دژی سـەربەخۆیی کوردسـتانە. تورکیـا نایـەوێ ئێـران ببێتـە ئەکتەرێکـی سـەرەکی لـە هەرێمـی کوردسـتان. سـەرەڕای ئـەوەی کـە ئێـران و بەغـدا نیگەرانـن بەرامبـەر زیادبوونـی هێـزی سـەربازیی تورکیـا لـە هەرێمـی کوردسـتان، بـەڵام خۆشـحاڵن بـە سیاسـەتی هەرێمـی کوردسـتان لەمـەڕ مانەوەیـان لەگـەڵ بەغـدا. لەگـەڵ ئەمەشـدا رێگریکـردن لـە نزیکبوونـەوەی پەیوەنـدی نێـوان رۆژئـاوا و هەرێمـی کوردسـتان یـان هـەر ئەگەرێکـی یەکگرتنەوەیـان لـە داهاتـوو، ئامانجـی سـتراتیژی هـەردوو دەوڵەتـی ئێـران و تورکیایـە. تورکیـا دەیەوێـت هەرێمـی کوردسـتان وەك ناوچەیەکـی سـەربە بەغـدا، رۆڵـی هاوسـەنگ لەنێـوان بەغـدا، دیمەشـق، تـاران ببینێـت. بـەڵام بـە پێگـەی ئێسـتای هەرێمـی کوردسـتان، ئەمە ئەسـتەمە. لـە کاتێکـدا بیرۆکـەی سـەربەخۆیی کوردسـتان و رۆڵـی هاوسـەنگی و سـەقامگیری لـە ناوچەکـەدا لەلایـەن تورکیـاوە فەرامۆشـکراوە.

ڕۆژهەڤی تورکیا سەربەخۆیی کوردستانی تێدا نییە

تورکیا هەڵسەنگاندنێکی راستەقینە و پێویست بۆ داوای سەربەخۆی کوردستان ناکات. بەهیچ شێوەیەك لەوادەی نزیك، ناوەند و درێژ هەڵسەنگاندن بۆ سەربەخۆیی کوردستان ناکرێت. تورکیا خاوەنی هیچ ئامادەکارییەك نییە بەرامبەر سەربەخۆیی کوردستان. لەگەڵ ئەوەی هیچ بەرپرسێکی باڵای تورکی پاڵپشتی کوردستان نییە، پارتە سیاسییەکانی نێو پەرلەمانیش (پارتی داد و گەشەپێدان، پارتی کۆماری گەل، پارتی بزووتنەوەی نەتەوەپەرست) دژی سەربەخۆیی کوردستانن.

کوردستان وەک هەڕەشەیەک

تورکیا بوونی هەرێمی کوردستانی بەهۆی ئابووری و بازرگانی قبوڵکردووە. تورکیا لە هەوڵی پەیڕەوکردنی سیاسەتی دەستەبەرکردنی بەشی خۆیەتی لە سەرچاوەکانی گاز و وزەی هەرێمی کوردستان. تورکیا دەیەوێ ببێتە هێزی سەرەکی لە گەیاندنی نەوتی هەرێمی کوردستان بۆ جیهان. تورکیا سەربەخۆیی کوردستانی وەك بنەمایەك وەرنەگرتووە، بەڵکو دەیەوێت ببێتە خاوەن بڕیار لە سەرچاوەکانی وزەی هەرێمی کوردستان.
تورکیا پاڵپشتی کوردستان دەبێ بەقەد ئەو بەشەی کە خۆی دەیەوێت. تورکیا لە پەیوەندی نزیکدایە لە بواری ئابووری، سەربازیی، دیپلۆماسی لەگەڵ هەرێمی کودستاندا. بەڵام لە هەر هەوڵێکی سەربەخۆیی رەنگی ئەم پەیوەندییانە راستەوخۆ دەگۆڕێت. تورکیا بەردەوامە لە دیتنی سەربەخۆیی کوردستان وەك هەڕەشەیەك.
تورکیا باوەڕناکات کە کوردستان نابێتە هەڕەشە لەسەری. تورکیا هەرێمی کوردستان بە هەڕەشە بەرامبەر ئاسایشی نەتەوەیی خۆی دەبینێت. هاوکات سەربەخۆیی کوردستان وەك بابەتێکی ناوخۆیی عێراق نابینێت. لە پەیوەندییەکانی خۆشی لەگەڵ کوردستان تەنیا بۆچوونێکی لۆکاڵی نییە، بەڵکو رۆژهەڵات، رۆژئاوا، باکوور و گشت بنەماکانی دینامیکی دیکەی رۆژهەڵاتی نێوەڕاست بەهەند هەڵدەگرێت و پەیوەندییەکانی خۆی فراواندەکات. تورکیا بابەتی سەربەخۆیی هەرێمی کوردستان وەك بابەتی گۆڕانگای لە پارچەکانی دیکەی جوگرافیای کوردی هەڵدەسەنگێنێت. تورکیا بەگوێرەی رووخانی عێراق و پێشهاتەکانی ناوچەکانی دیکەی جوگرافیای کوردی، دەیەوێت هەرێمی کوردستان سەربەخۆ نەبێت. هاوکات خستنەڕووی هەڵوێستی تورکیا لەبارەی

سەربەخۆیی کوردستان، پرسی شەڕی ناوخۆی سووریا و پێشهاتەکانی رۆژئاوا گرنگییان زۆرە. داهاتووی هەرێمی کوردستان و رۆژئاوا بەیەکەوە بەستراوەتەوە. سەربەخۆیی هەرێمی کوردستان بەشێوەیەکی گشتی پەیوەستە بەو پێگەیەی کە رۆژئاوا لە شەڕی دوای سووریا بەدەستیدێنێت. تورکیا بەمەبەستی رێگری لە پێکهێنانی پێکهاتەیەکی هاوشێوەی هەرێمی کوردستان لە رۆژئاوا، رێگەی سەربازیی و گشت رێگەکانی دیکە بەکاردێنێت. هاوکات بانگهێشتی دەسەڵاتی هەرێمی کوردستان بۆ کوردانی رۆژئاوا بەمەبەستی پاڵپشتی لە تێزی فیدراڵی، لەلایەن تورکیاوە بە نەرێنی پێشوازی لێکراوە. تورکیا ئەگەری یەکگرتنەوەی رۆژئاوا و هەرێمی کوردستان لە داهاتوو وەك هەڕەشەیەکی جیدی هەژماردەکات.

ئایا تورکیا سەربەخۆیی کوردستان قبوڵدەکات؟

لە دۆخی ئێستادا تورکیا بەهیچ شێوەیەك سەربەخۆیی هەرێمی کوردستان قبوڵناکات. لە چوارچێوەی ئەو هەڵسەنگاندنانەی کە کردوومانە، تاکە سیناریۆ بۆ تورکیا، وازهێنانی هەرێمی کوردستانە لە پرسی سەربەخۆیی. ئەگەری وازنەهێنانیشی، رێگریکردنە لەم بیرۆکەیە. دەتوانین بە چەند بژاردەیەك ئاماژە بەم بابەتە سەرەکییە بکەین:

1 -لەدوای کەمکردنەوەی کاریگەری داعش و کۆنترۆڵکردنی ئەو رێکخراوە، تورکیا داوادەکات کە دەسەڵاتی هەرێمی کوردستان لەگەڵ بەغدا بمێنێتەوە. بە گوێرەی تورکیا ئەگەر هەڕەشەی داعش کۆتایی پێبێت، ئیتر هیچ بەهانەیەك نامێنێت بۆ ئەوەی کوردستان داوای سەربەخۆیی بکات.

2 -لەدوای کۆتاییهاتنی هەڕەشەی داعش ئەگەری پارچەبوونی عێراق لەوانەیە ببێتە جێگەی باس، هاوکات لەدوای نەمانی عێراق بەشێوەیەکی کرداری و سەربەخۆبوونی کوردستان، تورکیا لەوانەیە بەرامبەر ئەم دۆخە بێدەنگ بێت. بەڵام ئەمە بەمانای ئەوە نایێت کە تورکیا پشتیوانی لەم سەربەخۆییە دەکات.

3 -لەدوای کۆتاییهاتنی هەڕەشەی داعش، لەوانەیە ئێران هەوڵی زیادکردنی کاریگەری خۆی لەسەر عێراق و کوردستان بدات و پەرە بە سیاسەتی رەوتی شیعی لە رۆژهەڵاتی نێوەڕاست بدات. لە ئەگەری بوونی ئێران وەك هێزێکی ناوچەیی لەوانەیە تورکیا سەربەخۆیی کوردستان پەسندبکات.

4 -لەدوای کۆنترۆڵکردنی هەڕەشەی داعش، لەوانەیە سووریا نەمێنێت و پێکهاتەیەکیش لە رۆژئاوا دابمەزرێت. تورکیا بەمەرجی دژایەتی پەکەکە لەوانەیە بەرانبەر سەربەخۆیی

هەرێمـی کوردسـتان بێدەنـگ بێت.
5 -لـە ئەگـەری کۆنترۆڵکردنـی هەڕەشـەی داعـش، لەوانەیـە سـەربەخۆیی کوردسـتان ببێتـە ئەگەرێکـی زۆر بەهێـز. لەگـەڵ قبوڵکردنـی رووسـیا و ئەمریـکاش لەوانەیـە کوردسـتان سـەربەخۆیی رابگەیێنێـت. هـاوکات تورکیـاش بەرامبـەر ئـەم قۆناخـە کـە توانـای کۆنترۆڵکردنـی نییـە، بەشـێوەی هەنـگاو بـە هەنـگاو لەوانەیـە سـەربەخۆیی کورسـتان پەسـندبکات. لـەم دۆخەشـدا تورکیـا لەگـەڵ هەرێمـی کوردسـتان هەوڵـی زیادکردنـی بەرژەوەنـدی سـەربازیی، ئابـووری و سیاسـی خـۆی دەدات. تورکیـا هەمیشـە دژایەتـی خـۆی بـۆ سـەربەخۆیی وەك کارتێـك بـۆ بەرژەوەندییەکانـی خـۆی بەکاردەهێنێـت.

ئەنجام

متمانەکـردن بـە تورکیـا وەك یەکێـك لـە دوو وڵاتـی دراوسـێ بەمەبەسـتی پەسـندکردنی سـەربەخۆیی کوردسـتان بەهەڵەداچوونێکـی گەورەیـە. هەرچەنـد گشتپرسـی سـەربەخۆییش ئەنجامبدرێـت، بـەڵام چارەنووسـی سـەربەخۆیی هەرێمـی کوردسـتان بەنـدە بەو پێشـهاتانەی کـە تاوەکـو سـاڵی 2020 دێنەئـاراوە. سـەربەخۆیی کوردسـتان بەشـێوەیەکی بەهێـز بەنـدە بـەو پێشـهاتانەی کـە لـە سـووریا دێنەئـاراوە. بوونـی داعـش بەشـێوەیەکی پارادۆکسـی، زەمینەیەکـی گرنـگ بـۆ سـەربەخۆیی کوردسـتان پێکدێنێـت و هـاوکات نەبوونیشـی دەبێتـە هۆکارێـك بـۆ گۆڕانـی پرسـی سـەربەخۆیی هەرێمـی کوردسـتان لـە رۆژهـڤـدا.
کوردسـتان لەڕێگـەی سـەربەخۆیی رووبـەڕووی پارادۆکسـی داعـش بووەتـەوە. لـەدوای دەسـتپێکردنی هێرشـەکانی داعـش تاوتوێکردنـی سـەربەخۆیی کوردسـتان بەبیانـووی ئـەوەی کـە ئێسـتا کاتـی نییـە، لـە رۆژەڤ هەڵگیـراوە. هـاوکات دوای نەمانـی کاریگـەری داعـش، بەهیـچ شـێوەیەك بـە کاتێکـی گونجـاو بـۆ سـەربەخۆیی کوردسـتان نابینرێـت. ئەوکاتیـش بەبیانـووی دروسـتبوونی کێشـە و تێکچوونـی سـەقامگیری ناوچەکـە دژایەتـی سـەربەخۆیی کوردسـتان دەکرێـت. بەمانایەکـی دیکـە، بیرۆکـەی کاتـی گونجـاو و پـلان بـۆ سـەربەخۆیی کوردسـتان لـە رۆژەڤـی دەوڵەتەکانـی جیهـان و ناوچەکـەدا نییـە.
پێویسـتە بابەتـی سـەربەخۆیی کوردسـتان بکرێتـە بابەتێکـی نێودەوڵەتـی. کوردسـتانێك کـە لەنێـو تورکیـا و ئێـران گیریخـواردووە بەهیـچ شـێوەیەك سـەربەخۆ نابێـت. مەحکومـی چارەسـەرنەکردن دەبێـت. دەسـەڵاتی کوردسـتان، پێویسـتە جیهـان بە سـەربەخۆیی کوردسـتان رازیبـکات. پێویسـتە تاوتوێکردنـی سـەربەخۆیی کوردسـتان بەگوێـرەی بۆچوونـی دەوڵەتانـی ناوچەکـە بێتـەدەرەوە و لـە چوارچێـوەی ئاشـتی، دیموکراسـی و مـاف ببێتە بابەتێکـی جیهانی.

ئێران: سیاسەتی هەژموونی گوتاری

د.مەسعود ڕۆستەمی

ئابستراکت

ئێران لەپاڵ سعودیە و تورکیا، سێ هێزی سەرەکی ڕۆژهەڵاتی نێوەڕاستن کە لە کێبڕکێدان بۆ پەرەپێدانی قەڵەمڕەوی جیۆپۆلیتیکی خۆیان و کۆنترۆڵکردنی ئەم ناوچەیە. بەوەشەوە کە کۆماری ئیسلامی ئێران لە ڕۆژهەڵاتی نێوەڕاست دوورگەیەکە لەنێو دەریای دەسەڵاتدارێتییەکانی سوننە، بەڵام توانیویەتی کاریگەری بەرچاوی لەسەر جیۆپۆلیتیکی ناوچەکە هەبێ، تاوەکو جێگەیەك کە وەکو هێزێکی سەرەکی دەرکەوێت. یەکێك لە هۆکارەکانی ئەم کاریگەرییە، دەگەڕێتەوە بۆ سیاسەتی گوتاریی ئێران. دەسەڵاتی ئێران لەلایەکەوە بەکەڵك وەرگرتن لە سیاسەتی ناسنامە و لەلایەکیتریشەوە نەبوونی دیموکراسی لە وڵاتانی ڕۆژهەڵاتی نێوەڕاست، کەلێنە سیاسی و کۆمەڵایەتییەکانی کردووە بە ئامراز بۆ پەرەدان بە قەڵەمڕەوی جیۆپۆلیتیکی. ئەم وڵاتە، لەڕێگەی سیاسەتی گوتارییەوە، بەدوای ماناداركردنی جیهانەوەیە بۆ مژارێك لە دەقی ئێرانیگەرایی و شیعەگەری. لێرەدا دەمانەوێ بەپێی تیۆری شانتاڵ مووفە و ئەرنست لاکلاو، وەڵامی ئەم پرسیارە بدەینەوە کە: کورد و کوردستان وەك ناسنامە و ناوچەیەکی جوگرافی، لە قەڵەمڕەوی جیۆپۆلیتیکی سیاسەتی گوتاری ئێران، چ پێگەیەکی هەیە و چۆن پێناسەدەکرێت؟

چەمکە کلیلییەکان: گوتار، سیاسەتی گوتاری، کوردستان و کورد، جیۆپۆلیتیکی شیعە، جیۆپۆلیتیکی شارستانیی ئێرانی.

پێشەکی

دوای پەیماننامەی سایکس-پیکۆ، جیۆپۆلیتیکی ڕۆژهەڵاتی نێوەڕاست تووشی گۆڕانکاری بووە لە دوو ڕەهەندی بابەتی و خودییەوە. یەکەم داڕشتنی سنوورەکان بەپێی خواستی وڵاتانی ڕۆژئاوا و پێکهێنانی دەوڵەت، دووەم نەتەوەسازی. بەپێچەوانەی خودی ڕۆژئاوا

کە کۆمەڵگەی مەدەنی ژێرخانی دەوڵەت و نەتەوە بووە، لە رۆژهەڵاتی نێوەڕاست نە رەهەندی بابەتی و نە رەهەندی خودی پێکهێنان و دامەزراندنی دەوڵەت لەچەشنی رۆژئاوا، بەدینەکراوە. سنوورەکان لە رۆژهەڵات، بەبێ ئاوڕدانەوە لە جیاوازییە فەرهەنگییەکان لەسەر خواست و بەرژەوەندی رۆژئاوا دیاریکراون و هێز و دەسەڵاتی سیاسی لەنێو هەریەك لەم وڵاتانە، رادەستی قەوم یان پەیڕەوانی ئایینێکی تایبەت کراوە. شێوازی دامەزراندنی دەوڵەتی شوناسخواز، لەلایەکەوە بووە هۆی بەرهەمهێنانەوەی ئایینی سیاسی و سیاسەتی ئایینی کە لووتکەکەی شەڕی شیعەی سەفەوی و سوننەی عوسمانی بووە. لەلایەکی دیکەشەوە دەوڵەت-نەتەوەی هێنایە نێو ئەدەبیاتی سیاسی ئەم ناوچەیە. لەشێوازی نوێی دەسەڵاتداریێتیدا، هەر دەوڵەتێکی ناوچەکە بۆ ئیدارەی سیاسی ناوخۆ و پەرەپێدانی قەڵەمڕەوی جیۆپۆلیتیکی خۆی، بەدوای پێناسەکردنی جیهان لە پەنجەرەی نەتەوە یان ئایینەوە بووە تاوەکو لەو رێگەیەوە مژارسازی بکەن و زەینەکان بەرەو سیاسەتی دیاریکراو ئاراستەبکەن. بۆیە لە رەهەندی سیاسەتی نەرم، سیاسەتی گوتاری بنچینەی سیاسەتی ناوخۆ و دەرەکی ئەم دەسەڵاتانەی پێکهێناوە. لەم نێوەندەدا، سیاسەتی گوتاری ئێران لە دوو تەوەری ناسنامەی شیعەگەری و ئێرانگەری جومگەبەندی بۆ کراوە. ئەوان بەو جومگەبەندییە گوتارییە، لەلایەکەوە تاڕادەیەکی زۆر توانیویانە مانا و پێناسەیەك لەنێوان سابجێکت و کۆمەڵگەی ئێران پێکبێنن. لەلایەکی دیکەشەوە قەڵەمڕەوەی جیۆپۆلیتیکی خۆیان پەرەپێبدەن. ئەم دوو تەوەرە کە لەدوای شۆڕشی ئیسلامی ئێران بناخەی سیاسەتی گوتاری فارسەکانی پێکهێناوە، سێ تایبەتمەندی هەیە: یەکەم، داڕشتنەوەی بابەت لە دەقێکی مانادراری ئێرانگەری. دووەم، هەوڵدان بۆ داڕشتنی سابجێکتی دەرەوەی سنوور و پەرەپێدانی بازنەی قەڵەمڕەوی جیۆپۆلیتیکی. سێیەم، بەرجەستەکردنی سیاسەتی دژبەری و رووبەڕووبوونەوە لەسەر بنچینەی ناسنامەی نەتەوەیی و ئایینی. ئەم ستراتیژییە، بەپێی دۆخی ناوچەکە و فراوانخوازی ئێران و تایبەتمەندییەکانی کوردستانی گەورە، یەك لەو مەترسییانەیە کە هەڕەشەی لەسەر ناسنامەی کورد و کوردستان دروستکردووە.

چوارچێوەی تیۆری

گوتار، پەیوەندی نێوان زمان و میتازمانە. لای فۆکۆ، گوفتمان زنجیرەی پەیوەندی نێوان زانست و هێزە. کێشەی گوتار لەم حاڵەتەدا (گوتاری فۆکۆیی) هەروەك ژیژەك دەبێژێ، گرنگینەدان یان بێبایەخکردنی ئایدیۆلۆژیایە. بەڵام شانتاڵ موفە

و ئەرنست لاکلاو هەوڵیانداوە رەهەندی ئایدیۆلۆژیایی گوتار رەچاوبکەن. بۆیە ئەم دوو بیرمەندە، باس لە سیاسەتی گوتاری دەکەن. پێویستە گوتاری سیاسی و سیاسەتی گوتاری لێك جیابکرێنەوە. ئەمڕۆ کە سیاسەتی گوتاری یەکێکە لە گرنگترین کۆڵەکەکانی سیاسەتی ناوخۆ و دەرەکی کە پشت پێبەستنی لەلایەن دەوڵەتەکانەوە، بەدەستهێنانی زۆرترین بەرژەوەندییە بەکەمترین تێچوو. لەپشت گوتاری سیاسیدا ئایدیۆلۆژیایەك هەیە. لە روانگەی مووفە و لاکلاودا، ئایدیۆلۆژیا لە گوتاردا نابێ وەك روانینی کلاسیك بە ئایدیۆلۆژیا کە راستیخوازە سەیربکرێت. بەڵکوو لێرەدا ئایدیۆلۆژیا ئامرازێکە کە بە نێوبژێوانی ئەوە، گرووپە سیاسییەکان (یان حکومەتەکان) رەگەزەکانی تایبەت بە خۆیان لەنێو گوتارێکدا یەکدەخەن، تاوەکو لەو رێگەیەوە ئاراستەی بڕیاردانی کۆمەڵگە یان هۆکاری کۆمەڵایەتی پێناسەبکەن. بۆیە سیاسەتی گوتاری سیاسەتێکی هەژموونییە. بەواتایەکیتر، لە تیۆری سیاسی مووفە و لاکلاو، هەژموونی پارادایمێکە کە نێوەڕۆکی گوتار پێناسە دەکات. لای ئەوان، "رێبەری سیاسی و بەهەمان ئەندازەش رێبەری زەینی-دەروونی هێزێکی هەژموونییە کە لەسەر بنچینەی فۆرماسیۆنێکی گوتاری راوەستاوە". بۆ ئەم دوو بیرمەندە، چەمکی دژبەری و دژایەتیش لە دەقی گوتاردا خۆی پێناسەدەکات و لەو رێگەیەوەیە کە سیاسەتی گوتار، سنوورە سیاسییەکانی نێوان ئێمە و ئەویدی، ناسنامەی خۆی بەدەستدێنێ و پێناسەی دەکات. گرنگی ئەم روانینەی مووفە و لاکلاو لەوەدایە کە بابەت بەپێچەوانەی بابەتی مۆدێرن کە گەوهەری و نەگۆڕە، لە دەقی گوتاردا شکڵدەگرێت. بۆیە، تایبەتمەندی گوتاری ئۆبجێکتێك، بەهیچ شێوەیەك هەڕەشە لە بوونی ناکات، بەڵکو لە بەستێنێکی تێکەڵاوی گوتاریدا، دەلالەت لە وێنایەکی تایبەت دەکات. کەوابوو ئەوە گوتارە کە دۆخی زەینی شێوە بە بابەتێکی کۆمەڵایەتی دەدات نەك بەپێچەوانەوە. ئەم تایبەتمەندییە دەبێتە هۆی ئەوەی ناسنامە وەك پرۆسەیەکی گوتاری بناسێندرێت. بەمانایەکی دیکە، ناسنامە کارێکی رەها و لەپێشدا دارێژراو نییە، بەڵکو ئەوە گوتارە کە ئاراستەی رێبازی بابەتەکان دیاریدەکات. بەواتایەکی دیکە، پەیوندەییەکی نەپچڕاو لەنێوان رەگەزی زمان و رەگەزی میتازمان هەیە کە گوتار هەردووکیان لەخۆدەگرێت، تاوەکو لەسەر زەمینەی "زمان" ئاراستەی "کردار" بخولقێنێت. بۆیە، سیاسەتێکی گوتاری هەرچەند زمان-تەوەرە، بەڵام کردارخوڵقێنە، لەوەش زیاتر، جیهان بۆ بابەت لە دەقێکی زمانی تایبەتدا پێناسە دەکات.

جیۆپۆلیتیکی کوردستان و ناسنامەی کورد

پێش ئەوەی بچینە سەر سیاسەتی گوتاری ئێران لە ناوچەی ڕۆژهەڵاتی نێوەڕاست، پێویستە وەستانێکی کورتمان دەربارەی جیۆپۆلیتیکی کوردستان و ناسنامەی کوردی هەبێت، تاوەکو پێگە و گرنگی جیۆپۆلیتیکی کوردستانمان بۆ دەرکەوێ و لەهەمان حاڵیشدا وێنایەك لە بابەتی کوردی و تایبەتمەندیی ناسنامەی کوردیمان لە ئاستی ئەم گوتارە بۆ روون ببێتەوە. ڕۆژهەلاتی نێوەڕاست ناوچەیەکی جیۆپۆلیتیکییە کە ئێستاش دوای یەکەمین رووبەڕووبوونەوەی شارستانیی ڕۆژئاوا و ڕۆژهەڵات لە سەردەمی داریۆشی یەکەم، خاوەن پێگەیەکی گرنگە. لە دڵی ئەم ناوچەیەدا، زنجیرە چیای زاگرۆس هەڵکەوتووە کە لە دێرزەمانەوە سەرزەمینی گەلێك بووە بەناوی میدیا یان میتانی یان بەوجۆرە کە لە دەقە ئاشوورییەکاندا هاتووە ماد. ناوی ئەم شارستانییە لە دینەکەیانەوە وەرگیراوە کە هەمان ئایینی میترایی بووە. تاوەکو ئەو جێگەیە کە بە روونی دەکرێ باسی لێبکەین و لە دەقەکاندا هەیە، تاوەکو سەدەی شەشی زایینی ئەم ناوچەیە بە هەمان ناو لە دەقەکاندا هاتووە. پێش شکستی میدییەکان بەدەستی پارسەکان، پایتەختی ئەم شارستانییە شاری هەنگمەتانە یان هەمان هەمەدانی ئەمڕۆکە لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان بووە. پاشان لە سەردەمی سەلجوقییەکان، ناوی کوردستان بۆ ئەم جوگرافیایە بەکارهێنراوە. کوردستان سەرچاوەی زۆربەی روبارەکان و کانگاکانی ئاوی شیرینی ڕۆژهەڵاتی نێوەڕاستە. رووبارگەلێکی بەنێوبانگ وەك دیجلە، فرات، ئاراس و زێی گەورە و بچووك لە کوردستان سەرچاوە دەگرن. ئەم رووبارانە دەڕژێنە نێو دەریای قەزوین، کەنداو، دەریاچەی ورمێ و دەریای رەش و وڵاتانی تورکیا، ئازەربایجان، ئەرمەنستان، عێراق، سووریا و کوێت وابەستەی ئاوی کوردستانن. بەوشێوەیە، کوردستان یەکێك لە دەوڵەمەندترین سەرچاوەکانی ئاوی ڕۆژهەڵاتی نێوەڕاستی لەژێر دەستدایە و لەبواری جیۆپۆلیتیکی ئاوەوە گرنگییەکی زۆری لە داهاتوودا هەیە. هەروەها، کوردستان لەنێوان چوار پێکهاتەی شارستانی و فەرهەنگی ئێران، عەرەبستان، ئەنادۆڵ و قەفقازدایە و دەروازەی نێوان سێ کیشوەری ئاسیا، ئەوروپا و ئەفریقیایە. جگە لەوانەی کە گوترا، کوردستان پردی پیکەوەبەستنی ئێران لەگەڵ تورکیا و ئەوروپایە بۆ راگواستنی لولەکانی نەوت و گازی دەریای قەزوین و میزۆپۆتامیا لەگەڵ دەریای نێوەڕاست. زیاتر لەوانەش، کوردستان خۆی لە هەر چوارپارچە دەوڵەمەندە بە نەوت و گازی سرووشتی. ئەم تایبەتمەندیانەی کوردستان وایکردووە نووسەرێکی

ئەمریکـی بەنێـوی رۆبـەرت ئێڵسـن بڵـێ: هـۆکاری سـەرەکی پێکنەهاتنـی دەوڵەتـی کـوردی کۆمەڵناسـی سیاسـی کـورد نیـە، بەڵکـو تایبەتمەنـدی جیۆپۆلیتیکـی کوردسـتانە. دەوڵەمەنـدی و گرنگـی پێگـەی جیۆسـتراتیژیی کوردسـتان وایکـردووە دراوسـێیەکان کـە نیشـتمانی کـورد لەنێوانیانـدا دابەشـکراوە، جگـە لـەوەی لەبەرامبـەر هـەر دەسـکەوتێکی کـورد بوەسـتنەوە، لەهەمانکاتیشـدا لـە نێوانیانـدا کێبرکێیـەك بـۆ هێنانەژێـر هەژموونـی قەڵەمـڕەوی جیۆپۆلیتیکـی باقـی بەشـەکانی دیکـە بەدیبکرێـت.
لـە سـەر جوگرافیـای کوردسـتان نەتەوەیـەك بەنـاوی کـورد دەژیـت. نـاوی کـورد پێشـتر بـۆ گەلـی میـدی نـە لەلایـەن خـودی میدییەکانـەوە و نـە لەلایـەن نەتەوەکانـی دەوروبـەرەوە بەکارنەهێـنراوە. گەزنەفـۆن لـە کتێبـی پاشەکشـەی (دەهـەزار کەسـی) بـاس لـەوە دەکات کاتـی کشـانەوە لـە ناوچـە شـاخاوییەکانی میدیـا لەگـەڵ شـەڕکەری بەتوانـا رووبەڕووبوونەتـەوە کـە پێیاندەگوتـرا کوردۆئیـن. ئەمـە خـۆی گەواهیـدەرە بـۆ ئـەوەی گەلـی میدیـا واژەی کوردیـان بەشـێوەی گشـتی بۆخۆیـان بەکارنەهێنـاوە. تـورەج دەریایـی لە کتێبـی (ساسانییەکانی پـارس) دەبێـژێ لـە سـەردەمی ساسـانییەکان، واژەی کـورد بـۆ خێڵـە کۆچـەرەکان بەکارهاتـووە. ئـەوە لەکاتێکدایـە کـە مووسـا خوڕنـی، نووسـەرێکی ئەرمەنـی سـەدەی شـەش و حەفتـی زایینـی کـە هاوکاتبـووە لەگـەڵ ساسـانییەکان، لـە کتێبـی مێـژووی ئەرمەنییـەکان بـاس لـە جوگرافیـای میدیـا و گەلـی میـدی دەکات. هەروەهـا کـە لـە سـەردەمی سـەلجوقییەکان، نـاوی کوردسـتان بـۆ جوگرافیـای میدیا بەکارهێـنراوە، بەهەمـان شـێوەش بـۆ هەمـوو گەلـی میـدی نیشـتەجێی میدیـا، وشـەی کـورد بـووە ناسـنامەیەکی نەتەوەیـی. تاوەکـو ئـەم دووایانـەش بـاوەڕی زۆربـەی مێژوونووسـەکان وابـووە کـە میـدی/کـورد وەك فارسـەکان کۆچەرگەلێکـن کـە لـە ئاسیای نێوەڕاسـتەوە بـەرەو چیاکانـی زاگـرۆس کۆچیانکـردووە. بـەڵام لـە توێژینەوەیەکـی DNAدا کـە لەلایـەن فیردینانـد هینیربیشـلێر لەژێـر نـاوی کـوردە رەسـەنەکان بڵاوکرایـەوە، ئـەو راسـتییە سـەلمێنراوە کـە کـورد کۆچـەر نیـن، بەڵکـو نەتەوەیەکـی خۆجێییـن کـە لـە پـاڵ جوولەکـەکان لـە کۆنتریـن نەتەوەکانـی ناوچـەی رۆژهەڵاتـی نێوەڕاسـتن. جیـا لـە ئیدیعـای فارسـەکان بـۆ ئێرانیبوونـی کـورد، سـەدان سـاڵ دراوسـێبوونی کـورد لەگـەڵ شارسـتانیی جۆراوجـۆر، بووەتـە هـۆی ئـەوەی کـورد نەتەوەیەکـی فرەرەنـگ بێـت. ئـەم فرەرەنگییـە هەرچەنـدە جوانیەکـی ئەوتـۆی بـە کوردسـتان بەخشـیوە، بـەڵام لەهەمانکاتـدا، کارتێکـراوی کوردسـتان لەبەرامبـەر سیاسـەتی گوتـاری دراوسـێیەکانی ئاسـان کـردووە. بەهـۆی نەبوونـی دەوڵەتێکـی کـوردی لـە سـەت سـاڵی رابـردوودا، کـە پێناسـەیەك بۆ ناسـنامەی کـوردی لـە دەقێکـی مێژووییـدا گەڵاڵەبکات،

بابەتـی کـوردی بابەتێکـی لەرزۆکـە. تەنیـا توخمـی ناسـنامەی کـوردی ئێسـتا، زمـان و خاکـە. جگـە لـەم دوو رەهەنـدە کـە هەردووکیشـیان بابەتیـن، بابەتـی کـوردی هیـچ وێنایەکـی لـە ناسـنامەی خـۆی نییـە. بابەتێکـی لـەرزۆك، زەمینەیەکیـی رەخسـاوە بـۆ سیاسـەتی گوتـاری وڵاتانـی دەوروبـەری کوردسـتان، تاوەکـو لـەو رێگەیـەوە هەرچەنـد ئۆبجێکتێـك بەنـاوی کـورد هەبـێ، بـەڵام لـە زەیـن و کـرداردا، بابەتـی سیاسـەتی گوتـاری وڵاتێکـی دیکـە بێـت و لـەدەرەوەی سیاسـەتی کـوردی و بەرژەوەنـدی کـوردی هەڵسـوکەوت بـکات. بێگومـان هـەر سـێ وڵاتـی تورکیـا، سـعودیە و ئێـران سیاسـەتی گوتـاری خۆیـان بـۆ ناوچەکـە هەیـە. تورکیـای پارتـی داد و گەشـەپێدان، بـرەو بـە گوتـاری ئیخوانـی و سـعودیە گوتـاری وەهابـی دەدەن و ئێرانیـش بایـەخ بـە گوتـاری ئێرانـی فەرهەنگـی و شـیعەگەری دەدات.

ئێران و سیاسەتی داگیرکردنی جیۆپۆلیتیکی مێشکەکان

ئێـران ئەگـەر زلهێزتریـن وڵاتـی رۆژهەڵاتـی نێوەڕاسـت نەبـێ، بێگومـان یەکێکـە لـە زلهێزەکانـی ناوچەکـە. مانـای زلهێزبـوون ئەوەیـە کـە لـەدەرەوەی سـنوورەکانی خـۆی، کاریگـەری و نفـوزی لەسـەر ئاراسـتەکردنی رووداوەکان هەیـە. بـەڵام لەوەش گرنگـتر، توانای ئاراسـتەکردنی مێشـکەکانیشـی هەیـە. هەربۆیـە نووسـەری ئەمریکـی، مایـکڵ ئەکۆرسـی ناوینـاوە ئێمپراتۆریـای زەیـن. دوای پێکهێنانـی دەوڵـەت لـە رۆژهەڵاتـی نێوەڕاسـت، لـە مـاوەی سـەت سـاڵی رابـردوودا، جگـە لـە شـەڕی ئێـران و عێـراق کـە ئەویـش لەلایـەن سـەدامەوە هەڵگیرسـا، ئێـران خـۆی تووشـی شـەڕ لەگـەڵ هیـچ دراوسـێیەك نەکـردووە. بەوەشـەوە، زۆرتریـن کاریگـەری لەسـەر وڵاتانـی ناوچەکـە هەیـە، بەتایبـەت دوای هەرەسـهێنانی دەسـەڵاتی پێشـوو و دامەزراندنـی کۆمـاری ئیسـلامی. دوای شـۆڕشـی گەلانـی ئێـران، کۆمـاری ئیسـلامی بـۆ دابینکردنـی بەرژەوەندییەکانـی، قەڵەمڕەوێکـی جیۆپۆلیتیکـی لەژێـر نـاوی "کەوانـەی شـیعە" پێناسـەکردووە. دواتـر لـە سیاسـەتی رۆژهەڵاتـی نێوەڕاسـتی کۆمـاری ئیسـلامی، قەڵەمـڕەوی دیکەیـش زیادکـراون. ئـەوەی جێگـەی سـەرنجە، لـە چـواردە قەڵەمـڕەوی جیۆپۆلیتیکـی پێناسـەکراوی سیاسـەتی ئێـران، دووانیـان دەکەونـە بازنـەی سیاسـەتی گوتارییـەوە. کـە لـە هـەردوو گوتـاردا سـێ پارچەکـەی دیکـەی کوردسـتانی دەرەوەی سـنوورەکانی ئێرانیـش دەگرێتـەوە. بنەمـای سیاسـەتی گوتـاری ئێـران ئـەم

بیرۆکەیەیە کە جوگرافیا، سەرزەمینێکی بەتاڵ لە مرۆڤ نییە، بەڵکو لەم قەڵەمڕەوە ژمارەیەك نەتەوە دەژین کە بۆ سەپاندنی هەژموونی خۆمان بە سەریاندا، پێویستە فەرهەنگ و ناسنامەکەیان تێکبدەین و بابەتێک یان سابجێکتێک لە چوارچێوەی سیاسەتی گوتاری خۆمان دابڕێژینەوە. بۆ ئەمەش سیاسەتی گوتاری جیۆپۆلیتیکی ئێران لە دوو قەڵەمڕەوی جیۆپۆلیتیکی ناسنامەیی ئێسکبەندی کراوە: قەڵەمڕەوی جیۆپۆلیتیکی شارستانیی و فەرهەنگی ئێرانی، قەڵەمڕەوی جیۆپۆلیتیکی شیعەی سیاسی.
بۆ بەرچاوڕوونی زۆرتر، لێرەدا ئەم دوو قەڵەمڕەوە جیۆپۆلیتیکییە پێناسە دەکەین:
قەڵەمڕەوی جیۆپۆلیتیکی شارستانی و فەرهەنگی ئێرانی: ئێرانی فەرهەنگی ئاماژە بە جوگرافیایەك دەکات کە لە ناویدا تایبەتمەندییەکان و هێماکانی فەرهەنگ و شارستانیی ئێرانی هەبێت. ئەم جوگرافیایە کە بانی ئێرانی پێدەڵێن، ئاسیای رۆژئاوا، ئێرانی ئێستا، ئەفغانستان، سەرزمینەکانی ئاسیای نێوەڕاست، ناوچەی قەفقاز، ناوچەی مێزۆپۆتامیا و کەنارەکانی کەنداو و بەشێکی زۆری هیندستان لەخۆدەگرێت.
قەڵەمڕەوی جێۆپۆلیتیکی شیعە: جوگرافیای شیعەکان کە دەکەوێتە سەنتەری جیهانی ئیسلام واتە سەرزەمینێك کە لە میسرەوە دەسپیدەکات تاوەکو دەگاتە هیندستان. لەم ناوچەیەدا زۆربەی شیعەکان لە وڵاتانی وەك ئێران، عێراق، ئازەربایجان، بەحرەین و لوبنان دەژین و کەمینەیەکی بەرچاویش لە هیندستان، پاکستان، ئەفغانستان، سووریا، سعودیە و وڵاتانی کەناری کەنداودا دەژین.
هەروەها لەو دوو پێناسەیە لە قەڵەمڕەوی جێۆپۆلیتیکی ئێراندا هاتووە و کوردستانی گەورەش بە گشتی دەگرێتەوە، نێوەرۆکی ستراتیژی فارسەکان، گرنگیدانە بە تایبەتمەندی فەرهەنگ و ناسنامەی نەتەوەکانی دەرەوی سنوورەکانی خۆی. بەڵام نابێ بە هەڵە لەم گرنگیپێدانە تێبگەین، چونکە ئەوە سیاسەتی ئەوان لە قەڵەمڕەوی جیۆپۆلیتیکی ناسنامەیی بریتییە لە فەرهەنگسازی و ناسنامەسازی بەپێی ئایدیۆلۆژیایەك کە لەپشت سیاسەتە گوتارییەکەیاندایە. جومگەبەندی ناسنامەسازی ئێران، سەرەتا بە جیۆپۆلیتیکی شیعە دەسپێکردووە. لەم جومگەبەندییەدا، ناسنامەی نەتەوەیی زمان-تەوەری عەرەب، لەلایەن ئێرانەوە بۆ بابەت و سابجێکتیی شیعە لەمانا هەڵماڵراوە و لەهەمانکاتدا ناسنامەی مەزهەب-تەوەری شیعە بەرجەستەکراوە. بەوشێوەیە دژبەر و دووژمن بۆ بابەتیی شیعەی عەرەب، بووەتە سوننەی عەرەب و دۆست و هاوپەیمانیش بووەتە ئێرانی شیعە. ئەم سیاسەتە گوتارییە تاوەکو ئەو جێگایە سەرکەوتوو بووە کە هەنووکە هەژموونی ئێران لە لوبنانەوە بگرە تاوەکو دەگاتە یەمەن، بەحرێن و تەنانەت

خـودی سـعودیە پەرەیسـەندووە. لـەم جومگەبەندییـە گوتارییـەدا، ئاخافـتن، بیرکردنـەوە و هەڵسـوکەوتی بابەتـی عەرەبـی شیعە، لـە دەقـی سیاسـەتی ئێرانـی پێناسـە دەکرێـت، ئەمـە تاوەکـو ئـەوێ دەڕوات کـە نووسـەرێکی فـارس دەڵێـت: "ریملاّنـدی شـیعە شـوێنێکە کـە لـە کۆنترۆڵـی سیاسـەتەکانی شـیعەدایە". بەپێچەوانـەی سیاسـەتی گوتـاری شـیعە، سیاسـەتی گوتـاری ئێرانگـەری بـۆ پەرەپێدانـی قەڵەمڕەوی جیۆپۆلیتیکـی، پێشـینەیەکی دوورودرێـژی نییـە. هەرچەنـدە مـاوەی نزیکـەی یـەك سـەدەیە بـاس لـە چەمکـی وەك ئێرانزەمیـن و ئێرانشـار دەکرێـت، بـەڵام هەوڵـدان بـۆ خوڵقاندنـی بابەتێکـی ئێرانـی بەهەمـان شـێوەی بابەتیـی شـیعە لـەدەرەوەی سـنوورەکانی ئێـران، سـتراتیژێکە تازەبەتـازە هاتووەتـە ئـاراوە. لێـرەدا، ئامانـج ماناداركردنـی جیهـان بـۆ بابەتێکـە کـە دەقـی شیعەگەری ناتوانـێ هەمـان مانـای پێببەخشـێت. بەپێچەوانـەی جومگەبەنـدی گوتـاری شـیعەگەری کـە لـە چەنـد جومگەیـەك وەك سـتەمکاریی و سـتەملێکراوی، ئیمامـەت و خەلافـەت، ئەولەوییەتـی مەزهـەب بەسـەر زمـان، ئوممـەت لەجیاتـی نەتـەوە و هتـد، بنیاتـنراوە. جومگەبەنـدی گوتـاری ئێرانگـەری لەسـەر بنچینـەی زمانـی ئێرانـی، مێـژووی هاوبـەش، ئێرانزەمیـن، ناسـنامەی ئێرانـی لەجیاتـی ئوممـەت و هەندێـك داوونەریـت، پێناسـەکراوە. گەورەتریـن و گرنگتریـن تیۆریسـتی ئـەو بـوارە، جـەوادی تەباتەبایـی لەوبارەوە دەڵێـت: "دەکـرێ بڵێیـن لـە سـنووری چیـن تاوەکـو دەگاتـە هەندێـك بەشـی وڵاتـی ئێسـتای عێـراق سـنووری ئێرانـی گـەورەی فەرهەنگییـە". لـە سـیمینارێکی تایبـەت بـە قەفقـاز، تەباتەبایـی گوتـی: "قەفقـاز بـۆ ئێرانـی فەرهەنگـی زۆر گرنگـە. دووبـارە دووپاتیدەکەمـەوە کـە مەبەسـتی مـن ئێرانـی گـەورەی فەرهەنگییـە. ئێمـە نابـێ هیـچ ئیدیعایەکـمان سـەبارەت بـە جوگرافیـای دەرەوەی سـنوورەکامنان هەبێـت". هەرچەنـد تەباتەبایـی بـاس لـەوە دەکات کـە نابـێ چـاوی تەمـاح ببڕینـە خاکـی وڵاتانـی دیکـە، بـەڵام لـە هەڤپەیڤینێکدا، کاتێـك باسـی هەرەسـهێنانی یەکێتی سـۆڤیەت دەکات، دەبێژێـت : "کاتێـك یەکێتـی سـۆڤیەت هەرەسـیهێنا ئێمـە نەمانتوانـی کارێکـی گرنـگ بکەیـن لەگـەڵ کۆمارەکانـی سـۆڤێتی پێشـوو. مـن هـەر ئـەوکات گوتـم ئێمـە بـۆ جـاری دووەم ویلایەتەکانـی پێشـووی ئێرامنـان لەدەسـتداوە. بەشـێکی گرنـگ لـە وڵاتانـی باکـووری ئێـران لەنێـوان ئێـران تاوەکـو دەگاتـە سـنوورەکانی باشـووری رووسـیا، بەشـێکن لـە ئێرانـی گـەورەی فەرهەنگـی". هەرچەنـد دیـارە تەباتەبایـی وەك تیۆریسـتی ئێرانـی فەرهەنگـی، ئـەوەی قبوڵکـردووە کـە بەپێـی قانونـی نێونەتەوەیـی گەڕاندنـەوەی سـەرزەمینە لەدەسـتچووەکانی سـەردەمی ئیمپراتۆریـای قاجـار گونجـاو نییـە، بـەڵام دواتـر بـاس لـەوە دەکات کـە "ئێـران تیۆرییەکـە کـە توانـای پێکهێنانـی یەکێتی نـەك تەنیا لـە ناوخۆ

بەڵکو لە ئێرانی فەرهەنگیشی هەیە". تارادەیەکی نزیك لە تەباتەبایی، بیرمەندێکی دیکەی فارس بەناوی داریوشی شایگان دەربارەی ئێرانی فەرهەنگی وا بیردەکاتەوە: "ئێرانی فەرهەنگی ڕەنگدانەوە و هەڵکوڵاوی ناسنامەی فەرهەنگییە و خۆیبوونی ئەم ناسنامەی فەرهەنگییە زمان و هونەر و بیرکردنەوەیە". ئەمیر حوسێنی خونەجیش دەڵێ: "ئێرانزەمین، سەرزمینێکە کە لە تاجیکستانی ئێستاوە دەستپێدەکات تاوەکو دەگاتە میزۆپۆتامیا... لە ڕۆژئاواش کوێستانەکانی کوردستانی گەورە دەگرێتەوە".
هەروا کە ئاماژەی پێکرا، ڕوانینی فارسەکان بۆ قەڵەمڕەوی جیۆپۆلیتیکی ئێرانی فەرهەنگی و شیعە، لە هەردوو گوتارەکەدا کوردستانی گەورەش دەگرێتەوە. ئەمە سیاسەتێکی ناسنامەییە. ئەگەر ئەو بۆچوونانە لە ئاستی نووسینی چەند نووسەرێکدا مابووانەوە هێندە گرنگ نەدەبوو.
بەڵام کاتێك دەبینین کە ئەم ڕوانینە لە سیاسەتی کۆماری ئیسلامیدا وەك ستراتیژی سەیردەکرێت، گرنگی بابەتەکەمان زیاتر بۆ دەردەکەوێت. بێگومان سیاسەتێکی وا لەڕێگەی چەك و شەڕەوە بەدینایێت، بەڵکو پێویستی بە ڕێبەری و ئیدارەی زەینەکانە لەپێناو سیاسەت و بەرژەوەندییەکانی خۆیان بۆ داڕشتنەوەی بابەت و کۆمەڵگە تاوەکو لە دەقی سیاسەتی گوتاری ئەواندا بیربکەنەوە و هەڵبسوڕێن.

ئەنجام

لە گوتاری شانتاڵ moوفە و ئەرنست لاکلاودا، بابەت و کۆمەڵگە بەپێچەوانەی ڕوانینی مۆدێرن، شتێکی ڕەها و جێگیر نین، بەڵکو ئەوە گوتارە کە جیهان بۆ بابەت و کۆمەڵگە مانادار دەکات. ئەم دوو بیرمەندە، سیاسەتی گوتاری لە گوتاری سیاسی جیادەکەنەوە و لەوباوەڕەدان کە لەپشت سیاسەتی گوتاری ئایدیۆلۆژیایەك خەوتووە. بەشی هەرە گرنگی ستراتیژی کۆماری ئیسلامی لە ڕۆژهەڵاتی نێوەڕاست کە کوردستانی گەورەش دەگرێتەوە، بەپێی سیاسەتی گوتاری داڕێژراوە. لەم ستراتیژیەدا، دوو قەڵەمڕەوەی جیۆپۆلیتکی ناسنامەیی پێناسەکراون کە بریتین لە: قەڵەمڕەوی جیۆپۆلیتیکی شیعە و قەڵەمڕەوی جیۆپۆلیتیکی شارستانی و فەرهەنگی ئێرانی. لە هەردوو تەوەرەکەدا، کوردستانی گەورە بەشێکە لە سیاسەتی گوتاریی فارسەکان. ئەوان بەدوای داڕشتنی بابەتێکی کوردییەوەن کە لە دەقی گوتاری ئەواندا بیربکاتەوە و بجوڵێتەوە. کوردستان لە هەردوو تەوەرەکەدا، زەمینە و بەستێنی وەرگرتنی ئەم گوتارەی هەیە، چونکە جگە لەوەی کۆمەڵگەیەکی فرەدین و ئایینە، لەهەمانکاتیشدا بابەتی کوردی، بەهۆی

نەبوونی وێنایەکی مێژوویی لە ناسنامەی خۆی، بابەتێکی لەرزۆکە. جوگرافیایەك کە ئێستا بەناوی کوردستان و گەلێك کە بەناوی کورد ناسراوە، تاوەکو سەردەمی سەدەکانی شەش و حەفتی زایینی، لە دەقە مێژووییەکاندا بەناوی میدیا و گەلی میدی ناسراوە کە ناوەکەی لە ئاینی میتراوە وەگیراوە. بەڵام سەلجوقییەکان بە ناونانی کورد و کوردستان، مێژووی ئەم گەلەیان تووشی دابڕان کرد و هەموو داستان، ئەفسانە و مێژووی ئەم گەلە، لەژێر ناوی ئێران و شارستانی ئێراندا، خرایە خانەی فارسەکانەوە. بەم دابڕانە، ناسنامەی کوردی بەپێی دوو رەگەزی بابەتیی زمان و خاك پێناسە دەکرێت. سابجێکتێکی وا لەرزۆکە و بەستێنێکی گونجاو بۆ سیاسەتی گوتاری ئێران و سعودیە و تورکیایە. ئاوڕدانەوەیەك لە دۆخی ئێستای چوارپارچەی کوردستان-بە تایبەت باشوور-خۆی گەواهیدەری ئەم پرسەیە.

سەرچاوە ئینگلیزییەکان

1. Ferdinand Hennerbichler، The Origin of Kurds. Lang Verlag، Frankfurt am Main 2010، 269 S.

2. A.d.H. Bivar. Mithraism: A Riligion For The Ancient Medes. Iranica Antiqua، Vol XL. 2005.

3. Touraj Daryaee. Sassanian Persia. Palgrave Macmillan. 2009.

4. Ernest Laklau and Chantal mouffe. Hegemonie and Socialist Strategy. Verso، 1992.

سەرچاوە فارسییەکان

1. ایران فرهنگی در اندیشه‌های داریوش شایگان. پژوهشنامەی علوم سیاسی، سال پنجم، شماره چهارم. پاییز 1389

2. رابرت السن. مسئله کرد و روابط ایران و ترکیه، ترجمه ابراهیم یونسی. تهران: پانیژ. 1380

3. پژوهشنامه ایرانی سیاست بین الملل، محمد رضا حافظ نیا و دیگران، سال اول، شماره اول، پاییز و زمستان 1391

4. پژوهش علوم سیاسی، محمد رضا تاجیك، شماره دوم، بهار و تابستان 1385

5. موسی خورنی، تاریخ ارمنیان، ترجمه ادیك باغداسیان. تهران:احسان. 1380

6. http://www.tarikhirani.ir/fa/news/36/bodyView/5273

7. http://www.ibna.ir/fa/doc/tolidi/234209/

هەڵوێستی دەوڵەتانی ئەنجوومەنی هاریکاری کەنداو و ئاسۆی پەیوەندییەکانیان لەگەڵ هەرێمی کوردستان [1]

د. ئازاد عەلی

دوای ئـەوەی داعـش شـاری موسـڵ و دەشـتەکانی باکـوور و رۆژهەڵاتـی نەینـەوای داگیرکـرد، پێشـبینی ئـەوە دەکرا داعش بـەرەو پێشـەوە بێ و پەلامـاری کوردسـتانیش بدات. لەگـەڵ ئەوەی کەشـێکی پـڕ لـە گومـان لەمـەڕ راسـتی ئامانجەکانـی داعـش و بڵاوکردنـەوەی ئـەو نەخشـەیەی کوردسـتانی گەورە کە دابەشـکاری سـایکس - پیکۆی تێدەپەڕاند (بڕوانە نەخشەکە)، مشتومڕێکی چـڕ لەمـەڕ کاتبەنـدی هێرشـی داعـش بـۆ سـەر کوردسـتان دەسـپێکردبوو: هەندێـك لایەنـی کـوردی بەڕۆشـنی دەیانزانـی کـە ئاگربـڕی نێـوان داعـش و هەرێمـی کوردسـتان زۆر ناخایێنـێ، بۆیـە ئامـادەکاری رووبەڕووبوونەوەیـان دەکـرد. لـەو چوارچێوەیـەدا مەسـعود بارزانـی سـەرۆکی هەرێمـی کوردسـتان رۆژی 17 حوزەیرانـی 2014 دانیشـتنی لەگـەڵ تێکڕای گرووپە سیاسـییەکانی کوردسـتان بـۆ تاوتوێکردنـی سـتراتیژیەتی مامەڵەکـردن لەگـەڵ قۆناخـی نـوێ دەسـتپێکرد.

داعش ئەو نەخشەیەی لە نێوەڕاستی 2014دا بڵاوکردەوە

1 - ئەم باسە بە زمانی عەرەبی نووسراوە و لەلایەن سەنتەری لێکۆڵینەوەی رووداوەوە کراوەتە کوردیی ناوەڕاست.

لەوبارەیــەوە بەیاننامەیــەك بڵاوكرایــەوە كــە تێیــدا هاتــووە "هەمــوو لایــەك لەســەر ئــەوە كۆكــن كــە نابــێ لەگــەڵ ڕێكخــراوە تیرۆریســتی و تەكفیرییــەكان نەرمــی بنوێنرێــت". لەبەرامبــەر ئەمەشــدا داعــش ئامــادەكاری ئەوەیدەكــرد جەنگەكــەی بــۆ نــاو كوردســتان بگوازێتــەوە. ســەرئەنجامیش بەفەرمــی هەڕەشــەی كــرد كــە دەیــەوێ كوردســتان داگیــر بــكات،[2] ئــەوەش لــە ســەرەتاكانی ئابــی 2014 روویــدا. هێرشــی داعــش بــۆ ســەر كوردســتان بــووە تێســتێكی كردەیــی بــۆ تاقیكردنــەوەی هەڵوێســتی دەوڵەتــان، هێــز و ڕێكخــراوە نێودەوڵەتییــەكان لەمــەڕ مەینەتەكانــی گەلــی كوردســتان. هــاوكاری و بەرگریكــردن لــە هەرێمــی كوردســتان بــووە هــاوكاری و راگەیاندنــی جەنــگ لــەدژی تیــرۆر. پەیوەندییەكانــی هەرێمــی كوردســتانیش لەگــەڵ بەغــدا دوائاســتی تەنگوچەڵەمــەی خــۆی تێپەڕانــد. ئەمــە لەكاتێكدایــە كــە ئــەم پەلامــارە بــووە ســەرەتایەك بــۆ دەســتپێكردنی گۆڕانــكاری سیاســی لەســەر ئاســتی نێوخۆیــی و نێودەوڵەتــی. لەســەرەتای ئــەم گۆرانكارییانــەدا قۆناخێكــی نــوێ لــە پەیوەندییــە كوردســتانی – عەرەبییەكانــدا هاتەكایــەوە كــە لەپێشــەوەیان دەتوانیــن ئاماژە بــە پەیوەندییەكانــی كوردســتان و دەوڵەتانــی ئەنجوومەنــی هاریــكاری كەنــداو بكەیــن.

1 – جیهادی سەلەفی لە كۆمەڵگە خەلیجییەكان لەنێوان هەناردەكردن و كاریگەریدا

لەماوەیەكــی كەمــدا وڵاتانــی عەرەبــی و خەلیجــی هەوڵیانــدا كــە جیهــادی جیهانگیــری ســەلەفی بقۆزنــەوە و ڕێكخراوەكانــی هەڵگــری بیــری توونــدڕەوی لــە ململانێیــە هەرێمــی و جیهانییەكانــدا بەكاربێنــن. بــەڵام پلــەی حەماســی ئــەو دەوڵەتانــە لــە قۆســتنەوەی ئــەم گرووپانــە جگــە لــە پاڵنــەری ئەمنــی، یاخــود زیــادی چالاكــی هەندێــك لــە دەوڵەتانــی كەنــداو لەچــاو ئەوانیــتر، رووی لــە كــزی نــاوە. ئەمــەش لــە مەترســی قۆســتنەوەی ئــەو هێــزە بڵاوەپێكــراوەی جیهادییــەكان لــەدژی دەوڵەتــە گــەورەكان ســەچاوەی گرتــووە كــە لــە رووبەڕووبوونــەوەی یەكێتــی ســۆڤیەتی لــە ئەفغانســتانەوە دەســتپێدەكات تاوەكــو بەرەنگاربوونــەوەی هێــزە ئەمریكییــەكان لــەدوای 2003 لــە عێــراق.
بێگومــان لەدووتوێــی گۆڕانكارییــەكان و تێكچوونــی هاوســەنگییەكان، بــۆ بڕیارســازانی خەلیجیــی روونبــووەوە كــە مەترســی جیهــادی تاوەكــو نێــو ئامێزیــان شــۆڕبووەتەوە و ئــەو

2 - . زانكو أحمد، هل سيتعايش الأكراد مع جارتهم الجديدة طويلا؟ موقع : نقاش، 2014/6/19،لینک:
http://www.niqash.org/ar/articles/politics/3468/

ژینگەیەی گرتووەتەوە کە بەرهەمیهێناون. بەتایبەت ئەمە دوای دامەزراندنی داعش و راگەیاندنی بێباکانەی بەرامبەر بە تێسرەواندنی حوکمدارانی کەنداو، بەتایبەت لەپێشی پێشیشیانەوە بنەماڵەی پادشایی سعودیە گەیشتە ترۆپکی خۆی. بێگومان راگەیێندراوەکانی داعش لە 2013 - 2015 بووە هۆی ئەسپەردەکردنی بیرۆکەی قۆستنەوەی سەلەفییەکان لەلای خەلیجییەکانەوە. ئەوەی روونکردەوە کە تێچوی بەکارهێنانی توندوتیژی سەلەفی زۆر گرانە و دەستکەوتەکانیشی زۆر کەمن.

2 - وەرچەرخانی کارکردی جیهادی سەلەفی و رەنگدانەوەی لەسەر دەوڵەت و کۆمەڵگەی خەلیجی

لەنێوەڕاستی 2014 داعش خۆی لەهەموو رووێکەوە لەبەرامبەر سعودیەدا بینییەوە، تەنانەت لەڕووی ئایدیۆلۆژیشەوە. بەشێوەی تاکلایەنە خەلافەتی جاڕدا و هاوکات لەگەڵ ئەمەش جەنگی لەدژی شانشینی سعودی راگەیاند. تەنانەت پسپۆڕەکان رایانگەیاند ململانێی سعودیە و داعش تەنیا سیاسی رووت نییە، بەڵکو بووەتە ئایدیۆلۆژیش. بەشێوەیەکیش بووەتە شێوازێك بۆ تەتبیقی رۆحی وەهابیەت. بە قسەی پۆل بوانزل:" دەوڵەتی ئیسلامی ئیدیعای ئەوە دەکات کە ئەو میراتگری راستەقینەی وەهابیەتە نەك سعودیە. وەهابییەکان سەرەتا نوسخەیەك لە ئیسلامی سوننەیان پێشکەشکرد کە لە هەموو روێکەوە بەشتێکی دانسقە دادەنرێت. ئەمانە جەنگێکی تەشەننەکارییان لەدژی برایانی موسڵمانی سوننەیان راگەیاند. موسڵمانانی شیعەیان بەو بیانووەوە دەکوشت گوایە ئەمانە موشریکن و لێیان نائومێد بوونە. داعش رێك ئەم تاوانانەی بە هەمان تۆمەت ئەنجامداوەتەوە". [3]

ئەو ململانێ ئایدیۆلۆژییە کە داعش رایگەیاندبوو، جگە لەوەی بووە کێشمەکێشێکی راستەقینە، بەرەو دووژمنایەتییەکی ئاشکراش وەرچەرخا و سەرئەنجام بووە هۆی ئامانجی چالاکی دژی بنەماڵەی سعودیە. سەرباری ئەمە داعش خۆی بە نموونەی وەهابیەتی سەرەتایی دەزانێ کە ئەمە هەمان سیغەیە کە دەڵێ سعودیە جۆرێکی ناسەرکەوتووی دەوڵەتی ئیسلامی نموونەییە. ئەمەش بۆ دووژمنایەتیی زۆرتری سعودیە و جەمسەرگیری زۆرتری سەلەفیەکانی کەنداو بەسوودی خۆی ئەنجامدەدات.

---

3 - كول بوانزل، المملكة ودولة الخلافة: مبارزة الدولتين الإسلاميتين، مركز كارنيغي . دراسة نشرت 18 شباط 2016، لینك:
http://carnegie-mec.org/201626/02//ar-62893/iumx?mkt_tok=3RkMMJWWfF9wsRovvanMZKp0aPyQAgobGp5I5FEIQ7XYTLB2t60MWA%3D%3D

بەپێـی ئـەو پێداوانـەی پێشـتر، داعـش نەیتوانیـوە ململانێـی بابەتیی سـعودیە بـکات. ئەمەش هەڕەشـەیەکی راسـتەقینە لەسـەر ئاساییشـی ناوخۆیـی و ژینگـەی جیۆسیاسـی خۆیەتـی. ئەگـەری ئـەوە هەیـە داعـش بەشـێوەیەکی تایبـەت بەرەنـگاری بنەماڵەی پادشـایی سـعودیە ببێتـەوە و ئەمـە لـەدژی ئـەو بنەماڵەیـە و تێکـڕای وڵاتانـی خەلیـج بقۆزێتـەوە. ئەمـەش ئـەو راسـتییە دەردەخـات کـە دەوڵەتانـی کەنـداو بـە هێـز لـەدژی داعـش بوەسـتنەوە. ئەمـە وایـان لێـدەکات کـە بـە گـوڕی زیاتـرەوە لەگـەڵ ئـەو زلهێزانـە کار بـۆ نەهێشـتنی داعـش بکـەن کـە بەرەنـگاری بوونەتـەوە.

3 - پێگەی وڵاتانی عەرەبی سوننە و بلۆکی کەنداو لەدژی داعش

لـە ئەنجامـی پەرەسـەندنی داعـش و دەسـتگرتنی بەسـەر بەشـێکی زۆر لە سـووریا و عێراقدا لـە هاوینـی 2014 و گەیشـتنی بـە سـنوورەکانی سـعودیە و نزیکبوونـەوەی تاڕادەیـەك لەسـنورەکانی ئـوردن و کوێـت، عەرەبـی سـوننە و بەتایبـەت وڵاتانـی کەنـداو هەسـتیان بـە مەترسـی شـێرگێری ئـەم هەڕەشـە تازەیـە کـرد. بەتایبـەت دوای پاشەکشـێی میسـر لەسـەر گۆڕەپانـی عەرەبـی و بەخـۆوە سـەرقاڵبوونی و بەرزبوونـەوەی ئـەو رەخنانـەی کـە لـە دەوڵەتانی پشـتیوانی جیهادییـەکان دەگیـران، گوایـە دەوڵەتانـی کەنـداو بەتایبـەت سـعودیە لـە سـاڵانی رابـردوودا بەملیـاران دۆلاریـان بـۆ داعـش و هاوشـێوەکانیان سـەرفکردووە![4] ئەمـەش بـە خێرایـی پاڵـی بـە دەزگاکانـی بڕیـاری خەلیجییـەوە نـاوە کـە زووتـر لـەدژی داعـش بوەسـتنەوە.
لەگـەڵ هەمـوو ئەمانـە، دەوڵەتانـی ئەنجوومەنـی هاریـکاری کەنـداو لەگـەڵ راگەیاندنـی هاوپەیمانـی لـەدژی داعـش لەسـاڵی 2014، دەسـبەجێ بڕیاریانـدا بەو پەیمانەوە پەیوەسـت بـبن و رووبـەڕووی داعش ببنـەوە.
بەشـێوەی کردەیـی هاوپەیمانـی نێودەوڵەتـی بـە لێدانـی داعـش لەلایـەن هێـزە ئاسـمانییەکانی ئەمریـکاوە لەکاتـی پەلاماریـان بـۆ سـەر هەولێـر دەسـتیپێکرد. رۆژی 7ی ئابـی 2014 ئیـدارەی ئەمریکـی جەختـی لـەوە کـردەوە کـە بـۆ پاراسـتنی هاونیشـتمانیانی ئەمریکـی و کەمینـەی ئێـزدی پێویسـتە دەسـبەجێ دەسـتوەردان بکـەن بـۆ ئـەوەی رێگـە لـە هێرشـی داعـش بـۆ سـەر هەولێـر بگـرن.

4 - لوري بلوتكين بوغارت، التمويل السعودي لـ تنظيم «الدولة الإسلامية في العراق والشام، 24 حزيران 2014، معهد واشنطن،
لینک: https://www.washingtoninstitute.org/ar/policy-analysis/view/saudi-funding-of-isis
دوا سەردان: 11-3-2016

لێرە ڕۆڵی سعودیەش زۆر گرنگ بوو، چونکە یەکێك لە کۆبوونەوە گەورەکانی دامەزراندنی هاوپەیمانی لە ڕۆژی11ی سێپتەمبەر لە شاری جددە بەڕێوەچوو. ئەم کۆبوونەوەیە لەڕووی سیمبوولییەوە و لەڕووی ئاستی بەشداری وەزیرانی دەرەوەش زۆر گرنگبوو و تێکڕا بڕیاریاندا بەرەنگاری داعش ببنەوە و ڕێگە لە گەیشتنی پارە و جیهادی بۆ ناو ئەو گرووپە بگرن و هەوڵی بنیاتنانەوەی ئەو کۆمەڵگەیانە بدەن کە داعش بە کردەوەی وەحشیانە تێکیداون.[5] بەوجۆرە هاوپەیمانی نێودەوڵەتی - عەرەبی لەدژی داعش بەبەشداری 40 وڵات هاتەکایەوە. تورکیا لەگەڵ ئەوەی لە کۆبوونەوەکە بەشداربوو، بەڵام خۆی دوورەپەرێزگرت و لەدواییشدا خۆی لە واژۆکردنی بەیاننامەی کۆتایی بوارد!

هێزی ئاسمانی هاوپەیمانان لەڕۆژی دەستپێکردنی ئەم هەڵمەتەوە واتە لە23ی سێپتەمبەری 2014ەوە سەدان هێرشی ئاسمانیان کردە سەر پێگەکانی داعش. ئەمەش بووە دەسپێکی فەرمی بۆ هاوپەیمانی لەدژی داعش.

لە هەفتەی یەکەمی هێرشی داعش بۆسەر هەولێر، هێزی هاوپەیمانان بەتایبەتی ئەمریکا بەرپەرچی داعشیان دایەوە و بەردەوام کوتایان. هەر لەوکاتەدا زۆر خوێندنەوەی پێشوەخت هاتنەکایەوە کەوا پێویستە هاوپەیمانی سوننی عەرەبی بە سەرکردایەتی سعودیە لەگەڵ هەرێمی کوردستان بێتەکایەوە: "ئەوەی بۆ ئەمریکا گرنگە بەردەوامبوونی هاوپەیمانییە لەدژی داعش. ئەمەش بەو واتایەیە کە پێویستە هاوپەیمانانی ئەمریکا وەك تورکیا، سعودیە و حکومەتی کوردی پابەندی بەڵێنەکانیان بن بۆ ئەوەی گوشاری زیاتر بخرێتە سەر داعش .[6]

4 - ژینگەی پێکگەیشتنی وڵاتانی عەرەبی سوننە بەڕابەرایەتی ئەنجومەنی هاریکاری کەنداو لەگەڵ هەرێمی کوردستان

بەرەنگاربوونەوەی داعش لە سووریا و عێراق زەمینەیەکی تۆکمەی بۆ هاوپەیمانی کوردی-عەرەبی هینایەکایەوە. ئەمە پەیوەندی هاوسێیەتی مێژوویی کوردستان و عەرەبەکانی پێشخست و بووە هۆی زیادکردنی باوەڕبەخۆبوون لە هەرێمی کوردستان. هەر ئەم باوەربەخۆییە بوو کە سەرئەنجام لە سەرکەوتنەکانی پێشمەرگەدا ڕەنگیدایەوە. لەگەڵ تێکچوونی پەیوەندییەکان لەنێوان بلۆکی خەلیجی و دیمەشق و بەغدا،

---

5 - الجزيرة نت: /6/1/http://www.aljazeera.net/news/reportsandinterviews/2015

6 - . غريغوري غوس، داعش وحرب الشرق الأوسط الباردة الجديدة، 25 /8/ 2014، مركز بروكنجز:
25-isis-new-middle-east-cold-war/08/http://www.brookings.edu/ar/blogs/markaz/posts/2014

هاوپەیمانی لەدژی داعش بووە سەرەتا بۆ هاوپەیمانی خەلیجی - کوردستانی. ئەمەش بە سەرەتایەك بۆ چاککردنەوەی پەیوەندییە کوردی - سوننەکان لە قەڵەمدەدرێت دوای ئەو ستەمەی رژێمی بەعسی عێراقی دەرهەق بە کورد کردی. ئەمە باوەڕ و متمانەی زیادکرد و دوای ئاوارەبوونی دەیان هەزار ئاوارەی عەرەبی سوننە بەرەو شارەکانی هەرێمی کوردستان، ژێرخانی سیاسی و کۆمەڵایەتی ئەمە لەباربووە، دوای ئەوەی بە باشی پێشوازییان لێکراوە و ئاسایشی خۆیان و خێزانەکانیان دابینکراوە.

ئەمە بەرەو قۆناخێکی نوێ رۆیشتووە کاتێك کۆنگرەی هەر پێنج پارێزگا سوننەکان لە کۆتایی 2014 لە شاری هەولێر بەرێوەچوو. هەر ئەوکات میدیاکان باسی ئەوەیان کرد کە ئەمریکا و وڵاتە عەرەبییەکان هەوڵی ئەوە دەدەن گرووپە سوننە چەکدارەکان و خێڵەکان یەکبخەن و ئامادەیان بکەن. هەر ئەوکات شاندێك سەردانی ئەمریکای کرد کە چەندین گرووپی سوننی تێیدا بەشداربوون بۆ ئەوەی سەبارەت بە هاوئاهەنگیکردن لەگەڵ ئەمریکییەکان قسە بکەن. هەروەها ئوسامە نوجێفی جێگری سەرۆك کۆمار، گوتارێکی لە کۆنگرەکە پێشکەشکرد و بە ئاشکرایی باسی لە "هەرێمی پارێزگا سوننەکان" کرد و هەموو تۆمەتێکی پێشوەختەی رەتدەکردەوە. بۆیە هەندێك نوجێفی بە جێبەجێکاری پلانی جۆ بایدن بۆ دابەشکردنی عێراق بەسەرسێ هەرێمدا دادەنێن. (7)

ئەم کۆنگرەیە بەتووندی لەلایەن حکومەتی بەغدا و تێکڕای گرووپە شیعەکانەوە رەخنەی لێگیراوە، ئەوانەی کە بەڕێز مەسعود بارزانی بە تایفەگەری تۆمەتبار دەکەن گوایە لایەنی سوننە دەگرێ و هاوکاری دامەزرانی هەرێمی سوننە دەکات..

5 - گۆڕانکاری لە پەیوەندییە کوردی - خەلیجییەکان دوای رێککەوتنی ئەتۆمی ئێران

کۆمەڵێك هۆکار کاریانکردووەتە سەر پێشکەوتنی بەرژەوەندی و پەیوەندییە کوردستانی - خەلیجییەکان. لەپێش هەموویانەوە زیادبوونی نفوزی ئێرانی لە عێراق و نیگەرانییەکانی خەلیج دوای دامەزرانی حەشدی شەعبی و پەرەسەندنی رۆڵی حیزبوڵلای لوبنان و قورسبوونی سەنگی ئێران لە مەلەفی سووریا. لەبەرئەوە بیر لە پێکەوەنانی

7 - عبد الامير الركابي، مؤتمر أربيل: المأزق السني مستمر. المدن:

http://www.almodon.com/arabworld/2014 - 12 - 20

کۆمەڵێك هاوپەیمانی تازە لەلایەن خەلیجییەکانەوە کرایەوە و بووە یەکێك لە بژاردە و ئاراستە خەلیجییەکان. یەکێك لە نووسەرە ناسراوەکانی شەرقی ئەوسەت دەنووسێت: "ئێران ئەمڕۆ لە هێرشێکی بێوێنەدایە کە لە مێژووی هاوچەرخماندا نموونەی نەبووە. راستەوخۆ لە سووریا و عێراق شەڕدەکات، چەندین ساڵە بەنیابەت کار لەسەر لوبنان، غەزە، حوسییەکان لە یەمەن و بەحرەین دەکات. لە عێراقیش زۆر بە ئیلتیزامەوە کاری کردووە، بەشێوەیەك کە زیاتر لە حکومەت، پشتیوانی میلیشیا لایەنگرەکانی خۆی دەکات. لێرە بیرۆکەی دامەزراندنی حەشدی شەعبی وەك بەدیلی ئەو سوپایەیە کە بەشێکیان لەگەڵ ئێران نین".[8]

لەم ماوەیەی دواییدا هەندێك ئەنجام بڵاوبوونەوە کە ئاماژە بەوە دەکەن گوایە رۆژئاوا ئاراستەیەك پێشدەخات و دەیەوێ رژێمی مەلاکانی ئێران لەڕووی سیاسییەوە ماڵی بکات، لەڕووی ئابوورییەوە رزگاری بکات و کۆتایی بە گۆشەگیری ئەم وڵاتە بێنێ نەك بیگۆڕێت. چینی باڵادەستی ئێران دوای 30ساڵ، لە جێبەجێکردنی شاکارێکی گەورەی سیاسی و دیپلۆماسی نزیك دەبێتەوە کە بریتییە لە رێککەوتنی ئەتۆمی لەنێوان ئێران و دەوڵەتە گەورەکان. ئەمە لەلایەن زلهێزەکانەوە بە دەروازەی دەستەمۆکردنی ئێران دادەنرێت و رۆژئاواش لەم قۆناخەی مێژووی رۆژهەڵاتی نێوەڕاست بایەخی زیاتر بە تاران دەدات. ئەم بایەخە رۆژئاواییە بە تاران لە ئەنجامی شکستی نموونەی تورکی وەك سەرمەشقێك بۆ جیهانی عەرەبی و ئیسلامی دێت. هەروەها هەڵەکانی ئیخوان موسلمین لە میسر بووە هۆی ئەوەی هێزە گەورەکان بە پڕۆژەی جێگیرکردنی ئیسلامی میانڕەو لە وڵاتانی عەرەبیدا بچنەوە. ئەمە بووە هۆی پارچەکردنی جیهانی ئیسلامی لەنێوان مەرجەعییەتە نەریتییەکان وەك "تورکیا، سعودیە و میسر" لەلایەك و، گرووپە سەلەفییە جیهادییەکان- بەمۆری ئیسلامی سوننی- لەلایەکی دیکەوە. ئێستا ئێران وەك جەمسەرێکی ئیسلامی میانڕەوتر و وەك مەرجەعییەتێکی سیاسی و رۆحی دەرکەوتووە کە لەڕووی فیکرییەوە کراوەیە و ناوەندگەرا و رێکخراوتریشە.

لەم دە ساڵانەی دواییدا بەشێوەیەکی بابەتی خۆی وەك جەمسەرێکی مەزهەبی تۆکمە پیشانداوە کە دەتوانێ دووبەندی ئیسلامی مەزهەبی بەڕێوەبەرێت و توانای ئەوەی هەیە لەرێگەی ئەجێندا و دروشمی هەڵخەڵەتێنەرەوە خواستە قۆناخییەکانی رۆژئاوا دابین بکات.

---

8 - عبد الرحمن الراشد، رۆژنامەی الشرق الأوسط، ژمارە 13243،

22015/3/:http://aawsat.com/home/article/301671/عبد-

ئێـران هەڵـەی وڵاتانـی عەرەبـی و خەلیجـی قۆسـتووەتەوە لەکاتیکـدا رۆژئـاوا لـە مامەڵەکردنـی لەگـەڵ وڵاتانـی عەرەبـی تووشـی دڵەڕاوکـێ بـووە. ئێـران ئەمـەی بەکارهێناوە بـۆ بازاڕکردنـی جەمسـەربەندی و چالاکـی ئیسـلامی خـۆی بـۆ ئـەوەی هێـزی عەرەبـی سـوننی خەلیجـی هاوسـەنگ بـکات. تـاران تێگەیشـت رۆژئـاوا پیویسـتی پێیەتـی بـۆ ئـەوەی لـە جیهانـی ئیسـلامیدا رۆڵـی هاوسـەنگی بگێڕێـت. بەبـێ هەمـوو دەسـکەوتێکی سیاسـی لـە ناوچەکـە، کـەم و زۆر نفـوزی خـۆی بەرفـراوان دەکات و کارتـەکان تێکەڵـدەکات و لـە چالاکـی جۆربەجـۆردا بەشـێوەی سەیروسـەمەرە دەیانقۆزێتـەوە. [9]
دوای جێبەجێکردنـی بەندەکانـی رێککەوتنـی ئەتۆمـی بەتایبـەت دوای گێڕانـەوە بەشـێك لـە دارایيـە بلۆککراوەکانـی ئێـران لەلایـەن رۆژئـاواوە، بیرۆکـەی رێککەوتنـی درێژخایەنـی رۆژئاوایـی – ئێرانـی بەریگرتـووە. لەگـەڵ پەرەسـەندنی نفـوزی ئێرانـی لـە سـووریا، عێـراق، لوبنـان و یەمـەن، هەڕەشـەی ئێرانـی بەرفراوانبـووە. بـۆ بەرپەرچدانـەوەی ئـەم هەڕەشـەیە بەتایبـەت لـە عێـراق و سـووریا، بیرۆکـەی پێکەوەنانـی هاوپەیمانـی عەرەبـی سـوننی – کـوردی هاتووەتـە کایـەوە.

6 – پێگەی کوردستان لەنێو
هاوپەیمانی ئیسلامی بە پێشەنگیی سعودیە

لێـرە هەندێـك نێوەنـدی رۆژئاوایـی سـێ وێنـە بـۆ داڕشـتنەوەی ئاینـدەی رۆژهەڵاتـی نێوەڕاسـت دەکێشـن: ئـەم سیانەش بریتیـن لـە رۆڵـی تورکـی، نفـوزی ئێرانـی و ئاسایشـی ئیسرائیـل. لێـرەدا زۆرینـەی بەرژەوەنـدی عەرەبـی غاییبـە. ئـەم هۆکارانـە لەگـەڵ پشـێوی کارای دوای بەهـاری عەرەبـی، هـاوکات لەگـەڵ پـرۆژەی ئیسـلامی سـوننی تورکـی – ئیخوانی لەگـەڵ ئـارەزووی فراوانخـوازی ئێرانـی لـە جیهانـی عەرەبیـدا لەگـەڵ یەکلاییەنەکردنـەوەی کێشـەی فەڵەسـتین، پاڵـی بـە ریازەوە نا بـۆ ئـەوەی بەرژەوەندییەکانی خـۆی و بەرژەوەندییە هاوبەشـە عەرەبییـەکان بپارێزێـت، لەجیاتـی سیاسـەتی خۆپارێـزی، بـەرەو کاراکردنـی سیاسـەتی دەرەوە بکشـێت. بۆیـە هاوشـێوەی ئەکتـەرە نێودەوڵەتـی و هەرێمییـەکان کـە لـەدژی رێسـا نێودەوڵەتییـەکان وەسـتاونەتەوە، بڕیاریـدا چیـتر گـوێ بـەو رێسـا مێژووییانـە نـەدات کـە بەسـەر هاوکێشـەکانی ناوچەکـەدا حوکمدەکـەن.
ریـاز بڕیاریـدا توانـا و دەرفەتەکانـی چـالاك بـکات بـۆ ئـەوەی ئەجێنداکانـی کـە خـاوەن

9 - آزاد أحمد علي، إيران بين الدور والانتصار، 2015/3/21، پۆرتاڵی رووداو:
http://rudaw.net/arabic/opinion/21032015

ڕەهەنـدی عەرەبـی و خەلیجیـن، بەسـەر هەمـوو لایەكـدا بسـەپێنێت. هەروەهـا هەوڵیـدا بۆشـایی ئەمریـكا لـە ناوچەكـە پڕبكاتـەوە و تاوەكـو كۆتاییهاتنـی حوكمـی بـاراك ئۆبامـا گوشـار بـۆ یەكلاییكردنـەوەی كێشـە گـەورەكان بهێنێـت. جگـە لـەوە دەیـەوێ دیدێكـی هەرێمـی عەرەبـی هاوبـەش بەدیبێنـێ كـە تێیـدا ئاینـدەی سـووریا، عێـراق و یەمـەن دیـاری بـكات و مامەڵـە لەگـەڵ مەلەفـی ئەتۆمـی ئێرانـی بـكات و ئەنجامـە ئایندەییەكانـی بخوێنێتـەوە.[10]

ئـەو بۆشـاییەی كـە لەبەریەكترازانـی هەندێـك دەوڵەتـی عەرەبـی وەك عێـراق، سـووریا، یەمـەن و لیبیا هێناویەتەكایـەوە، بوونـی بیركردنەوەیەكـی وا دەسـەپێنێ كـە دەبـێ ئامادەیی هەبـێ بـۆ پڕكردنـەوەی هەمووجـۆرە بۆشـاییەكی كتوپـڕی جیۆسیاسـی كـە ڕێكخـراوە نێودەوڵەتییـەكان دەیخولقێنـن. بەتایبـەت داعـش كـە وەك دەوڵـەت - ڕێكخراوێكـی توونـدڕەوی سـنووربەزێن، خەریكـە خـۆی لـە سـنوورەكانی باكـووری نیمچـە دوورگـەی عەرەبیـدا تۆكمـە دەكات. هەروەهـا لـە سـنوورەكانی باشـووری ئـەم نیمچـە دوورگەیـەدا هێزێكـی دیكـە خەریكـە پەرەدەسـێنێت كـە ئەویـش حیزبـی ئەنسـاروڵلای حوسـییە كـە بەفەرمـی دەوڵەتـی یەمەنـی هەڵوەشـاندەوە و سـەنعای پایتەختیشـی داگیركـرد.

زۆربـەی خوێندنـەوە بابەتییـەكان بـۆ هەڵوێسـتی تاقـە هێـزی مـاوەی عەرەبـی دەچـوو كـە هێشـتا لـەڕووی دارایـی و كۆمەڵایەتییـەوە یەكپارچەیـە، كـە شانشـینی عەرەبـی سـعودییە. دوای ئـەو بۆشـاییەی ڕمانـی دەوڵەتەكانـی دەوروبـەری دروسـتیانكردووە، لەنوێـوە پێگـەی خـۆی دەخوێنێتـەوە. شانشـینی سـعودی وەنەبـێ تەنیـا بەشـێوەی سـەربازی و هەڵچوونـی ئایدیۆلـۆژی هەڕەشـەی لێبكرێـت، بەڵكـو هەڕەشـەی ئەوەشـی لەسـەرە كـە ڕۆڵـی بـۆ نزمتریـن ئاسـت دابەزێـت. بۆیـە هەوڵـدەدات ڕۆڵـی عەرەبـی خـۆی بەرزبكاتـەوە وەك مافێكـی سرووشـتی و جوگرافـی خـۆی، بەتایبـەت بـۆ ڕووبەڕووبوونـەوەی ڕۆڵـی ئێرانـی كـە ناوچەكـەی گرتووەتـەوە. وەنەبـێ ئێـران وەك هاوسـێیەكی عێـراق سـنوورەكانی گەمارۆدابێت، بەڵكـو بووەتـە مەنزومەیەكـی یەكگرتـووی هێرشـبەری سـەربازی - ئایدیۆلـۆژی كـە پێویسـتە هێزەكـەی هاوسـەنگ بكرێـت و كاراییەكـەی لەسـەر ڕۆژهەڵاتـی نێوەڕاسـت لاوازبكرێـت.[11] سـعودیە هەنگاوێكـی بـۆ پێشـەوەنا بـۆ ئـەوەی ڕۆڵێكـی یەكجـار گـەورە بگێڕێـت. هەروەها دوای ئـەوەی لـە ڕۆژی 26/3/2015دا ڕابەرایەتـی ئۆپەراسـیۆنی "باهـۆزی یەكلاكـەرەوە"ی

10 - مصطفى فحص، الرياض وأقلمة السياسة الدولية، ڕۆژنامەی الشرق الوسط، 13619، 2014/12/29: http://aawsat.com/home/article/253671

11 - آزاد أحمد علي، حول ضرورة تنامي دور المملكة العربية السعودية، پۆرتاڵی ڕووداو، 2015/3/27: http://rudaw.net/NewsDetails.aspx?pageid=115647

لـەدژی حوسـییەکان لـە یەمـەن کـرد، هاوکێشـەی هێزەکانـی سـەراوژوور کـرد. بەمـە ناوچەکـە کەوتـە قۆناخێکـی سیاسـی تـازەوە و سـعودیە 10 دەوڵەتـی عەرەبـی دیکـەی لەگـەڵ خـۆی خسـت بـۆ ئـەوەی نەهێڵـن حوسـییەکان دەسـت بەسـەر هەمـوو یەمەنـدا بگـرن. بەمـە ئـەوەی نیشـاندا کـە ئـەم جەنگـە شـێوەی نەخشـەی ناوچەکـە دەگۆڕێـت و هاوکێشـەی هێـزەکان لەناوچەکـە سـەروبن دەکات. جگـە لـەوە پێگەکانـی دەپارێزێـت و نفوزیشـی زیـاد دەکات. بەشـێوەیەك ئـەم جەنگـە جەنگـی سـعودیە لـەدژی رێككەوتنـی ئەمریـکا - ئێرانـە کـە زۆر سیاسـەت و پـڕۆژەی ئایندەیـی جیـاوازی لـێ دەسـتەبەر دەبێـت. بێگومـان "باهـۆزی یەکلاکـەرەوە" بـە رووداوێکـی کلیلـی دەزانرێـت. ناوەنـدی گفتوگـۆی سـتراتیژی سـەر بـە ئەکادیمـی ناتانیـای تەلەبیـب پێیوایـە کـە رووداوەکانـی یەمـەن دەبنـە هـۆی بنیاتنانـی رۆژهەڵاتـی نێوەڕاسـتی تـازە. ئـەم ناوەنـدە پێیوایـە سـعودیە لـە ژێـر فەرمانـی شاسـەلماندا رۆڵێکـی گـەورەی پێشـەنگی لـە ناوچەکـەدا دەگێڕێـت و بەشـێنەیی لەژێـر نفـوزی ئەمریـکا دێتـەدەرەوە و وەك هێزێکـی لێهاتـوو مامەڵـە دەکات. لـەدوای باهـۆزی یەکلاکـەرەوە سـعودیە بەشـێنەیی خـۆی لـە نفـوزی ئەمریـکا دەرخسـتووە و پشـت بەخـۆی و هاوبەشـە راسـتەقینەکانی دەبەسـتێت. هەروەهـا دەڵێـن باهـۆزی یەکلاییکـەرەوە رووخسـاری رۆژهەڵاتـی نێوەڕاسـتی تـازە دەکێشـێت. (12)

رووداوەکانـی 2015 ئەوەیـان سـەلماند کـە باهـۆزی یەکلاییکـەرەوە هاوکێشـەی هێـزەکان و کولتـووری بـاوی سیاسـی ناوچەکـەی گۆڕیـوە. ئـەو بیـرە چەقبەسـتووەی لـە ناوچەکـە گـۆڕی کـە ئەنجوومەنـی هاریـکاری کەنـداو ناتوانـێ بەبـێ ئەمریکا هیـچ کارێك و دەسپێشـکەرییەك بـکات چ جـای کاری سـەربازی! لەسـەر ئاسـتی نێودەوڵەتـی باهـۆزی یەکلاییکـەرەوە زەمینـەی بـۆ پێکەوەنانـی هاوپەیمانییەکـی ئیسـلامی گـەورە خۆشـکرد کـە سـعودیە سەرپەرشـتیدەکات. میر محەممـەد بـن سـەلمان وەلـی شازادەی جێنشـین و وەزیـری بەرگری لـە کۆبوونـەوەی رۆژنامەڤانـی رۆژی سێشـەممە 15/12/2015 دا رایگەیانـد: هاوپەیمانییەکـی ئیسـلامی بـە سـەرکردایەتی سـعودیە هاتووەتەکایـەوە کـە بارەگاکـەی لـە شـاری ریـازە و بـەو زووانـە ناوەنـدی ئۆپەراسـیۆنی هاوبەشـیش دروسـتدەکرێت. لـەم بارەگایـەدا کار بـۆ هاوئاهەنگـی و رێکخسـتنی ئۆپەراسـیۆنی سـەربازی لـەدژی تیـرۆر دەکرێـت. لەتەنیشـت ئەمـەدا میکانیـزم و بەرنامـەی ئـەم ئەرکـە لەگـەڵ دەوڵەتـە هاوپەیمانـەکان پێشـدەخرێت. بەشـێوەی کردەیـی ئـەم دەوڵەتانـە هەندێکیـان بەشـداری لـە هاوپەیمانییەکـەدا دەکـەن و

12 - محمد خالد، السعودية نفضت عن كاهلها التبعية المطلقة للولايات المتحدة، الخليج الجديد: http://www.thenewkhalij.net/ar/node/12223. دوا سەردان 2016/3/14

هەندێکیشیان پاڵپشتیدەکەن کە 35 دەوڵەتی ئیسلامین، لەوانە: میسر، ئوردن، ئیمارات، پاکستان، بەنگلادش، تورکیا، تونس، سنیگال، سودان، فەڵەستین، قەتەر، کوێت، لوبنان، مەغریب، موریتانیا، نایجیریا. ئەمە لەگەڵ ئەوەی 10 دەوڵەتی ئیسلامی دیکەش ئەم هاوپەیمانییەیان پەسەندکردووە کە ئەندۆنیزیای تێدایە.

لە بەیاننامەی هاوپەیمانییەکدا هاتووە کە هەموو کارەکانی بەپێی پەیمانە نێودەوڵەتییەکان دەبێت. تێیدا جەخت لە رووبەڕووبونەوەی تیرۆر دەکرێت کە تەنیا داعش نا بەڵکو هەموو گرووپێکی تیرۆریستی دەگرێتەوە، جا لەژێر هەر ناوێکدا بن. لەڕووی فکریشەوە بەرەنگاری تیرۆر دەبنەوە. هاوپەیمانی شەرعیەتی خۆی بە شەرعیەتی پەیمانە نێودەوڵەتییەکان و رێکخراوی هاوکاری ئیسلامی دەبەستێتەوە بەپێی ئەم دەقەی بەیاننامەکە:" بەپێی بەندەکانی نەتەوە یەکگرتوەکان و بەپێی بەندەکانی رێککەوتنی رێکخراوی هاوکاری ئیسلامی بۆ بەرەنگاربوونەوەی هەموو جۆرەکانی تیرۆر و زاڵبوون بەسەر هۆکار و ئامانجەکانی، هەروەها لەپێناو جێبەجێکردنی ئەرکی پاراستنی میللەت لە وەیشومەی گشت گرووپە تیرۆریستییەکان کە لەسەر زەوی شەڕ و فەساد بڵاودەکەنەوە، ئەم هاوپەیمانییە دێتەکایەوە".[13]

لەگەڵ ئەمە وڵاتانی جەزایر، سووریا و عێراق لە هاوپەیمانییەکەدا بەشدارنەبوون. هەروەها ئەو پرسیارە خۆی دەوروژێنێ کە هەرێمی کوردستان چۆن چۆنی بەشداری ئەم هاوپەیمانییە دەکات؟ جگە لەوە ئەم پەیمانە و پیادەکردنی لەسەر زەوی بەبێ هێزی پێشمەرگەی کوردستان چۆن دێتەکایەوە؟

لێرە دەتوانرێت بگوترێت کەوا سەرکردایەتی کوردستانی چ بەئاشکرا و چ بەنهێنی پشتیوانی لەم هاوپەیمانییە دەکات. ئەمە بەو مانایە نییە کە سەرباری هەڵویستی بەغدا، جێگەیەك بۆ هەرێمی کوردستان نەکرێتەوە. دەتوانرێت کاتی سەردانی مەسعود بارزانی بۆ سعودیە ئاوا بخوێنرێتەوە: مەسعود بارزانی سەرۆکی هەرێمی کوردستان وایدەبینێ کە بەرژەوەندی هەرێمی کوردستان لەوەدایە بەم هاوپەیمانییەوە پەیوەست ببێ بۆ ئەوەی سنووریك بۆ نەیارییەکانی ئێران بەرامبەر خۆی و هەرێمی کوردستان دابنێ کە بەو دوواییە رووی لە زیادبوون کردووە و بووەتە هۆی گرژی لە پەیوەندییەکانی نێوانیان. ئەمەش دوای ئەوە هات کە کورد پێداگیری خۆی بۆ ئەنجامدانی گشتپرسی نیشانداوە بۆ ئەوەی چارەنووسی هەرێمی کوردستان یەکلایی

13 - آنادية راضي، المرسال:http://www.almrsal.com/post/295354. دوا سەردان 2016/3/14

بکرێتـەوە کـە ئەمـە بووەتـە هـۆی تووڕەیـی ئێـران و هاوپەیمانـە شـیعەکانی. (14)
بەشـێوەیەك تەرجەمـەی کردەیـی ئـەم پەیمانـە لـە دەرکردنـی بڕیـاری ناسـاندنی حیزبوڵڵای لوبنانـی وەك گرووپێکـی تیرۆریسـتی تاقیکراوەتـەوە. هەروەهـا دەشـێ ئەمـە لـە مانـۆڕی "برووسـکی باکوور"یشـدا بخوێنینـەوە کـە بـە ئامادەیـی بـۆ دەسـتوەردانی زەوینـی لەکاتـی پێویسـت بـۆ نێـو سـووریا لەقەڵەمدەدرێـت. ئەمـە یـەك شـت یەکلاییدەکاتـەوە کە سـعودیە لـە هەرێمەکـەدا جەمسـەری دژی ئێرانـە.
لـەڕووی جیۆسیاسـییەوە مانـۆڕی بروسـکی باکـوور کـە لـە ڕۆژی 27ی شـوباتی 2016دەسـتیپێکرد، بـە هەنگاوێکـی بوێرانـە دادەنرێـت. ئـەم مانـۆڕە لەلایـەك لـە بیابانـی سـووریا نزیکـە و لەلایەکیـش لەتەنیشـت و لاپاڵـی عێـراق هاتووەتەکایـەوە! واتـە لەنزیـك سـنوورەکانی "دەوڵەتـی ئیسـلامی". تەرجەمـەی ئەمیـش ئاوایـە کـە "ئـەم بابەتـە قوڵایـی سـتراتیژی هەرێمـی و عەرەبییـە". بەتایبـەت دوای ئـەو هەمـوو هەڕەشـە و ڕووداوانـەی کـە ناوچەکـە بەخۆیـەوەی بینیـوە. ئەمـە یەکـەم مانـۆڕ و ئۆپەراسیۆنی ڕاهێنانـە لەمێـژووی دەوڵەتانـی عەرەبیـدا و یەکەمیشـە لەوەتـی هاوپەیمانـی ئیسـلامی لـەدژی تیـرۆر ڕاگەیێنـدراوە. ژمـارەی سـەربازانی بەشـدار لـەم مانـۆڕەدا گەیشـتووەتە 150 هـەزار. ئەمـە کاراکردنـی سـەربازی هاوپەیمانییەکەیـە و ڕاگەیاندنـی هاوسـۆزی وڵاتانـی بەشـدار لـە مانۆڕەکەیـە لـەدژی ئێـران. جگـە لـەوە نیشـاندانی هێـزی سـەربازی عەرەبیشـە بەتایبـەت لەسـایەی بەشـداریکردنی هـەردوو هێـزی عەرەبـی سـعودیە و میـسر. (15)
دوای کۆتاییهاتنـی مانۆڕەکانـی بروسـکی باکـوور کـە 20 دەوڵـەت بەشـداری تێـدا کـردووە، سـەرباری هێزەکانـی سـپەری جەزیـرە – هێـزی هاوبەشـی ئەنجوومەنـی هاریـکاری کەنـداو- کـە لەنێـو لیسـتی 57 ئەندامـی هاوپەیمانـی ئیسـلامی لـەدژی تیـرۆردان، غیابـی دوو دەوڵەتـی هەرێمـی گرنـگ سـەرنجی چاودێرانـی ڕاکێشـا کـە جەزاییـر و تورکیـان! دیـارە ئەمـە دەیسـەلمێنێ کـە تورکیـا لەبەرئـەوە بەشـداری نەکـردووە کـە بەنیـازە پەیوەندییەکانـی لەگـەڵ ئێـران پێشـبخات. (16)
برووسـکی باکـوور لووتکـەی بەرزبوونـەوەی سیاسـی و سـەربازی کەنـداو پێکدەهێنێـت. لـە بنەڕەتـدا ئەمـە لـەدژی ئێرانـە و تورکیـا تێیـدا بەشـداری نەبـووە. دەشـێ لێـرەدا

14 - وحدة الدراسات العراقية، مركز الروابط للبحوث والدراسات الاستراتيجية. 2015/12/5:
http://rawabetcenter.com/archives/15983

15 - شؤون خليجية: http://alkhaleejaffairs.info/c-32302/

16 - . نصر المجالي، لماذا لم تشارك تركيا والجزائر في «رعد الشمال»؟، إيلاف:
دوا سەردان 2016/3/14 ،http://elaph.com/Web/News/20161077027/3/.html

خوێندنەوەیەکـی کـوردی بـۆ بکرێـت، بەشـێوەیەك لەگـەڵ بەرژەوەندییـە سـتراتیژییە کوردسـتانییەکاندا دەگونجێـت. باشتریشـە بەشـێوەی سـیمبوولی پێشـمەرگە بەشـداری تێـدا بـکات.

7 -ئاسۆکانی ئایندەی پەیوەندییە کوردستانی - خەلیجییەکان لە دوای داعش

لـەم سـاڵانەی دواییـدا پەیوەندییەکانـی هەرێمـی کوردسـتان لەگـەڵ بلۆکـی عەرەبـی سـوننە پێشـکەوتوون. سـەرباری کارەسـات و وەیشـومەی داعـش، بـەڵام ئـەم پەیوەندییانـە بـەرەو پێشـەوە دەچـن. بەتایبـەت دوای پەلامـاری داعـش بـۆ سـەر کوردسـتان، هەڵوێسـتی عەرەبـی سـوننە بەرامبـەر کـورد و مەسـەلەی فیدراڵـی هەرێمـی کوردسـتان گـۆڕانـی بەسـەردا هاتـووە. بەتایبـەت دەوڵەتانـی خەلیجـی لـەوەدا لەپێشـی پێشـەوەن. لـەم سـاڵانەدا 7 کۆنسـوڵخانەی عەرەبـی لـە هەولێـر کراونەتـەوە کـە دواترینیـان کۆنسـوڵخانەی سـعودییە بـوو کـە لەنێوەڕاسـتی شـوباتی 2016دا کرایـەوە.(17) ئەمـە نیشـاندەری ئەوەیـە کـە پەیوەندییـەکان لەسـەر ئاسـتی سیاسـی و دیپلۆماسـی بـەرەو پێشـەوە دەڕۆن. لەنێـو نێوەنـدی رووناکبیـران و نووسـەرانی عەرەبیشـدا هاوسـۆزی بـۆ رزگاری کوردسـتان وا زۆربـووە کـە لەژمـاردن نایـەن. بـۆ نموونـە هەندێـك لەسـەر بایەخـی جیۆسیاسـی کوردسـتان وایـان نووسـیوە: "لـەڕووی جیۆسیاسـییەوە هەرێمـی کوردسـتانی عێـراق بـە پەرژینێکـی سرووشـتی و سیاسـی لەبەرامبـەر کشـانی ئێـران و تورکیـا لـە ناوچەکـە دەزانرێـت. زۆر باشـە کـە لەسـەر بناخـەی هاوبـەش بەرژەوەندییەکانـی لەگـەڵ ببەسـتینەوە. ئەگـەر ئـەم دەوڵەتە دابمەزرێـت، ئـەوە بـە زەبرێکـی کاریگـەر لەپشـتی ئێـران لەقەڵەمدەدرێت. ئەمـەش ئەوکاتە خـۆی نمایشـدەکات کـە نفـوزی کـوردی بەهێـزەوە بـۆ نـاو ئێـران شـۆڕببێتەوە و لـەوێ داوای سـەربەخۆیی بـکات". (18)

هەڵوێسـت و بانگـەوازەکان بـۆ پشـتیوانی لـە کوردسـتان بەرزدەبنـەوە و جەخـت لـەوە دەکرێتـەوە کـە سـەربەخۆیی کوردسـتان بەسـودی سـعودیەیە: "ئایـا سـەربەخۆیی هەرێمـی کوردسـتان بەسـوودی سـعودیەیە یـان نـا؟ بـەڵام ئیـتر درەنـگ نییـە ئەگـەر پەیوەندییـەکان

17 - رۆژی 2016/2/22 کرایەوە، رووداو: http://rudaw.net/arabic/kurdistan/220220162

18 - سعود كابلي، هل يصب استقلال كردستان العراق في مصلحة المملكة؟ جريدة الوطن أون لاين السعودية، 2015-03-25

لەگەڵ ئەم هەرێمە پێشبخرێن کە لەبەردەم دەروازەکانی سەربەخۆییدایە. ئەگەر ئەمڕۆ ئەمە بەئیرادەی خۆمان نەیێتەدی، ئەوا سبەی بەبێ ئیرادەی خۆمان بەدیدێت ".[19]
چالاکی و رۆڵی ناوەندی هێزە کوردستانییەکان لەدژی داعش، بووە هۆی پڕچەککردنی دەیان هەزار چەکداری کورد. لانیکەم نزیکەی 200هەزار جەنگاوەری کورد لە بەرەکانی جەنگ لە سووریا و عێراق دەجەنگن. ئەم جەنگە درەنگ یان زوو هاوتای سیاسی خۆی لەسەر زەوی دەستەبەر دەکات. ئەوەش بریتییە لە بەرزبوونەوەی دەوری سیاسی و سەربازی کورد. ئەمە لەسەر حیسابی پاشەکشێی رۆڵی دیمەشق و بەغدا و بگرە لاوازبوونی رۆڵی تاران و ئەنکەرەش دێتەکایەوە.
توێژەران ئەوەیان زانیوە کە کورد لە جەنگی دژبە داعشدا بە ژمارەیەکی گرنگ لەقەڵەمدەدرێن، بۆیە باس لە پەیوەندییە جوگرافی و کۆمەڵایەتییەکانیان دەکرێت. سەرئەنجام ئەمە دەبێتە دەرئەنجامێکی جیۆسیاسی نوێ لەلای دەوڵەتانی ناوچەکە بەگشتی و وڵاتانی ئەنجوومەنی هاریکاری کەنداو. وەك دەزانین گۆڕانکارییەکانی ناوچەکە زۆر زیاتر لە جاران کورد و گەلانی کەنداوی عەرەبی لێك نزیکدەکاتەوە. هەروەها ناکۆکی بەرژەوەندی و هەستیاری مێژوویی لەنێوان کورد و گەلانی کەنداودا نییە. بگرە بەرژەوەندی هاوبەشی بێسنوور لەنێوانیاندا هەیە و لەوانەیە رۆژێك رۆڵی ئێران و تورکیاش تێپەڕێنن و بتوانن کاریگەری لەسەر ناوەندی بڕیاریان بکەن و تەنانەت دەوری سیستەمی باڵادەست لە بەغدا و دیمەشق کزبکەن. ئەمانە هەمووی، پێشخستنی شێوەکانی پەیوەندی لەنێوان هاوپەیمانی خەلیجی و هەرێمی کوردستان بەسەر بڕیارسازانی سیاسیدا دەسەپێنن.
بەڕاستی کورد هاوسێی راستەقینەی گەلانی خەلیجن. روانینی کورد بۆ وڵاتانی خەلیج لەڕووی کۆمەڵایەتییەوە، بەتایبەت لەڕووی کۆمەڵگەی مەدەنی و چالاکی سیاسی و ئابووری ناحکومییەوە، بەرەو پێشەوە دەڕوات. لەکاتیکدا ئێران و تورکیا تەنیا لەڕووی فەرمی و قانونییەوە هاوسێی کەنداون. زۆربەی پردەکانی پێك گەیاندنی مرۆیی و جوگرافی لەنێوان دەوڵەتانی ئەنجوومەنی هاریکاری کەنداو و ئێران و تورکیا تێکڕای بەسەر کوردستاندا تێدەپەڕێت. کورد تائێستاش دەروازەی دەربازبوون و کلیلی گەیشتن بۆ ناو ئەم دوو دەوڵەتەن. کاتێك دەتوانین بەباشی لە کارکردی ئەم پردە جوگرافییە بگەین کە هەرێمی سوننی لە عێراق و سووریا دابمەزرێت.

19 - سەرچاوەی پێشوو.

بەپێی نرخاندنی ستراتیژی بۆ پەیوەندییەکانی کوردستان و خەلیج، ئەوە ساخدبێتەوە کە پێویستە هەرێمی کوردستان بە هاوپەیمانی ئیسلامی بە پێشەنگی سعودی پەیوەست بێ و لەگەڵ ئەم دەوڵەتانە کار بۆ کاراکردنی پرۆژەیەکی سیاسی تازە بکات کە ببێتە بەدیل و تەریبی سیاسەتی دەوڵەتەکانی ناوچەکە وەك ئێران، تورکیا و عێراقی شیعە. بۆ سەرخستنی ئەم پرۆژەیە پێویستە جەخت لەسەر ئەم دوو شتە بکرێتەوە: یەکەم، پێکەوەنانی هەرێمی فیدراڵی یان کۆنفیدراڵی سوننە کە پەیوەندی تایبەتی لەگەڵ کوردستان هەیە. دووەم، دەستەبەرکردنی پرۆژەی هاوبەش لە بواری وزە و ئاو، گەیاندن و گواستنەوە. کارکردنی شێلگیرانە بۆ پەیوەستکردنی ئەم پرۆژانە لەگەڵ پرۆژەی ئابووری و گەشەسەندنی دەوڵەتانی ئەنجوومەنی هاریکاری کەنداو و ئوردنیش. پیادەکردنی ستراتیژیەتی تازەی سیاسی، ئابووری - کۆمەڵایەتی پاڵ بە هەرێمی کوردستانەوە دەنێ بۆ دەسخستنی سەربەخۆیی و ئازادی زیاتر. هەروەها بناخەی پەیوەندی تۆکمە و جیاواز لەگەڵ هاوسێ عەرەبەکان دادەنێ و کۆتایی بەو چەمبەرە ئاگرە دەهێنێ کە کە سەت ساڵە کوردستانی تەنیوەتەوە.

سەرچاوەکان

1 - زانكو أحمد، هل سيتعايش الأكراد مع جارتهم الجديدة طويلا؟ موقع : نقاش، 2014/6/19،لینک:
/http://www.niqash.org/ar/articles/politics/3468

2 - كول بوانزل، المملكة ودولة الخلافة: مبارزة الدولتين الإسلاميتين، مركز كارنيغي . دراسة نشرت 18 شباط 2016، لینک:
http://carnegie-mec.org/201626/02//ar-62893/iumx?mkt_tok=3RkMMJWWfF9wsRovvanMZKp0aPyQAgobGp5I5FEIQ7
XYTLB2t60MWA%3D%3D

3 - لوري بلوتكين بوغارت، التمويل السعودي لـ تنظيم «الدولة الإسلامية في العراق والشام، 24 حزيران 2014، معهد واشنطن،
لینک: https://www.washingtoninstitute.org/ar/policy-analysis/view/saudi-funding-of-isis
دوا سەردان: 11-3-2016

4 - الجزيرة نت: 2015/http://www.aljazeera.net/news/reportsandinterviews/6/1/

5 - غريغوري غوس، داعش وحرب الشرق الأوسط الباردة الجديدة، 25 /8/ 2014، مركز بروكنجز:
http://www.brookings.edu/ar/blogs/markaz/posts/2014/08/25-isis-new-middle-east-cold-war

6 - عبد الامير الركابي، مؤتمر أربيل: المأزق السني مستمر. المدن:
http://www.almodon.com/arabworld/2014/12/20/

7 - عبد الرحمن الراشد، رۆژنامەی الشرق الأوسط، ژمارە 13243،
2015/3/2:http://aawsat.com/home/article/301671/%D8%B9%D8%A8%D8%AF-

8 - آزاد أحمد علي، إيران بين الدور والانتصار، 2015/3/21، پۆرتاڵی ڕووداو:
http://rudaw.net/arabic/opinion/21032015

9 - مصطفى فحص، الرياض وأقلمة السياسية الدولية، رۆژنامەی الشرق الوسط، 13619، 2014/12/29: http://aawsat.com/home/
/article/253671

10 - آزاد أحمد علي، حول ضرورة تنامي دور المملكة العربية السعودية، پۆرتاڵی ڕووداو، 2015/3/27: http://rudaw.net/NewsDetails.
aspx?pageid=115647

11 - محمد خالد، السعودية نفضت عن كاهلها التبعية المطلقة للولايات المتحدة، الخليج الجديد: http://www.thenewkhalij.net/ar/
node/12223. دوا سەردان 2016/3/14

12 - آنادية راضي، المرسال:http://www.almrsal.com/post/295354. دوا سەردان 2016/3/14

13 - وحدة الدراسات العراقية، مركز الروابط للبحوث والدراسات الاستراتيجية. 2015/12/5:
http://rawabetcenter.com/archives/15983

14 - شؤون خليجية: http://alkhaleejaffairs.info/c-32302/

15 - نصر المجالي، لماذا لم تشارك تركيا والجزائر في «رعد الشمال»؟، إيلاف:
http://elaph.com/Web/News/2016/3/1077027.html، دوا سەردان 2016/3/14

16 - رۆژی 2016/2/22 کرایەوە، ڕووداو: http://rudaw.net/arabic/kurdistan/220220162

17 - سعود كابلي، هل يصب استقلال كردستان العراق في مصلحة المملكة؟ جريدة الوطن أون لاين السعودية، 2015-03-25

بەشی 4

فاکتەرە نێودەوڵەتییەکان و کوردستان پۆست-داعش

کاریگەری ستراتیژی ئۆراسیایی رووسیا لەسەر دۆخی کوردستان پۆست-داعش

عەبدولڕەحمان کەریم دەروێش

پێشەکی

کوردستان رووبەڕووی جەنگێکی دڕندە دەبێتەوە لەو کاتەوەی داعش هێرشیکردە سەری و چەندین شاڵاوی کۆمەڵکوژی دەرهەق خەڵکی سیڤیلی بێتاوان ئەنجامدا. ئەم جەنگە کە بەرۆکی کوردستانی گرتووە خەسڵەتێکی جیهانی هەیە. زۆربەی زلهێزەکانی جیهان ڕاستەوخۆ یان ناراستەوخۆ بەشداریان تێداکردووە. هەریەك لەو وڵاتانە کاریگەری خۆی هەیە لەسەر کوردستان، چونکە کوردستان لەم جەنگەدا بووەتە لایەنێکی سەرەکی.
جەنگی داعش سەرەتای قۆناخێکی نوێ لە ناوچەکە دادەمەزرێنێت، چەندین پرسیاریش گەڵاڵە دەبێ سەبارەت بە: ئایا کاریگەری وڵاتانی زلهێز لە جەنگی دژبە داعش لەسەر کوردستان چ دەبێت؟ داعش چ کاریگەریەکی لەسەر رووسیا کرد؟ چی لەرووسیا گۆڕی؟ ئایا هەڵوێستی رووسیا بەرامبەر کورد بەهۆی ئەو کاریگەرییە چۆن بووە؟ تاوەکو چەند رووسیا وەك زلهێزێك کاریگەری لەسەر پێگەی هەرێمی کوردستان لە قۆناخی پۆست-داعشدا دەبێت؟ ئەم توێژینەوەیە تایبەتە بە هەوڵی ناسینەوەی کاریگەری گریمانەکراوی ستراتیژی ئۆراسیایی رووسیا لەسەر دۆخی کوردستان پاش-داعش. بۆ ئەم مەبەستەش هەوڵدەدرێت میتۆدی لێکۆلینەوەی گریمانەی ئایندەیی (استشراف مستقبلی) بەکاربهێنرێت بۆ ئەوەی گریمانەی ئایندەی کاریگەری ستراتیژی ئۆراسیایی رووسیا لەسەر دۆخی کوردستان پۆست-داعش بکەین. ئەم لێکۆلینەوەیە بریتییە لە چەند تەوەرێك و هەر تەوەرێك پرسێکی گرێدراو دەکاتە سەرباسی سەرەکی و بەکۆی هەموو تەوەرەکانی، تەواوی وێناکەی ئەم توێژینەوەیە دەردەکەوێت. لەکۆتاییدا ئەنجامێکی گشتی دەخرێتەڕوو کە جێگەی ئەنجامی تەوەرەکان ناگرێتەوە.

جەنگی داعش وکاریگەرییەکانی رووسیا
یەکەم: جەنگی داعش

جەنگی داعش،[1] ئاماژەیە بەو جەنگەی کە لە رۆژهەڵاتی نێوەڕاست سەریهەڵدا، کاتێك رێکخراوی تیرۆریستی داعش بەشێوەیەکی دڕندانە هێرشیکردە سەر ناوچەیەکی بەرفراوان لە عێراق و سووریا و لەسەر چەندین وڵاتی دیکە هەڕەشەی دروستکرد. لە چەندین وڵاتی ئاسیایی و ئەفریقایی لقیان دامەزراندووە و خەریکن کاری تیرۆریستی ئەنجامدەدن. لەچەندین وڵاتی رۆژئاوایی کاری تیرۆریستی ئەنجامدەدەن. ئەم رێکخراوە جەنگی لەئاست جیهان راگەیاندووە، لەسەر چەندین بەرەی جیاواز لەگەڵ چەندین سوپا دەجەنگێت، لەوانەش هێزی پێشمەرگەی کوردستان کە بووەتە سەرمەشقی ئەو هێزانەی کە لەنزیکەوە رووبەڕووی داعش دەبنەوە. لەئەنجامی جەنگی داعشدا چەندین هاوپەیمانی لۆکاڵی، هەرێمی و نێودەوڵەتی پێکەوەنراون لەوانە:

- هاوپەیمانی نێودەوڵەتی بە رابەرایەتی وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا
- هاویەپمانی چوارقۆڵی لەنێوان رووسیا، ئێران، عێراق و سووریا
- هاوپەیمانی ئیسلامی لەلایەن بەشێکی زۆری وڵاتە ئیسلامییەکان بە رابەرایەتی سعودیە
- هاوپەیمانی دەرعی عەرەبی لەلایەن وڵاتە عەرەبییەکانی کەنداو بەرابەرایەتی سعودیە

لەئەنجامی جەنگی داعش گرژی و ئاڵۆزی لەناوچەی رۆژهەڵاتی نێوەڕاست بە یەکجاری پەرەیسەندووە و چەندین جەنگی دیکەیشی تەقاندووەتەوە لەنێوان لایەنەکانی دیکە وەك جەنگی یەمەن، لیبیا و ئاگری چەندین ململانێی دیکەشی خۆشکردووە. بەشێوەیەکی گشتی هەستی ناڕەزایی لەنێو گەلانی رۆژهەڵاتی نێوەڕاست دروستکردووە بەوەی چیتر بەدۆخی پێش جەنگی داعش رازی نابن. لەم جەنگەدا تاوەکو نووسینی

1 - کورتکراوەی (دەوڵەتی ئیسلامی لە عێراق و شام) (الدولة الاسلامیة فی العراق والشام) کەدواتر گۆردرا بە دەوڵەتی خەلافەتی ئیسلامی، بەڵام لەزۆر لە ئەدەبیاتی ناوچەیی وجیهانی هەر بە داعش ناسراوە بۆیە لەم تۆیژینەوەویە زاراوەی داعش بەکاردەهێنین بۆ ئاماژەدان بە رێکخراوێکی تیرۆرستی کە ناوچەیەکی بەرفراوان لە عێراق وسوریای داگیرکردوە وبانگەشەی ئەوەدەکاکە نوێنەری راستەقینەی موسلمانە لە هەموو جیهان وئەرکی نەهێشتنی غەیرە موسڵمانی خستۆتە ئەستۆی خۆی وسیستەمی خەلافەتی دامەزراندوە وشاری رەققە لەسوریای وەك پایتەخت بۆخۆی هەڵبژاردوە. بۆ زانیاری زیاتر لەسەر بنەوریشەی ئەم رێکخراوە بروانە:عبدالباری عطوان، الدولة الاسلامیة (الجذور، التوحش، المستقبل)، دار الساقي، بیروت، 2015.

ئـەم دێڕانـە چەندیـن شـاڵاوی جینۆسـاید و دەرکردنـی بەکۆمـەڵ دەرهـەق بـە میللەتانـی ناوچەکـە روویـداوە بەتایبـەت ئەوانـەی کەمینەیەکـی ئایینـی یـان ئاینزایـی یـان نەتەوەیـی پێکدێنـن (دەرکردنـی مەسـیحییەکان، کۆمەڵکـوژی کوردانـی ئێـزدی دیارتریـن نموونـەن و چەندیـن نموونـەی دیکـەش هـەن).

بەوشـێوەیەش و لەبـەر چەندیـن هـۆی دیکـە، جەنگـی داعـش بـە جەنگێکـی قۆناخبـەر دەژمێردرێـت، بۆیە قسـەکردن لەسـەر قۆناخـی دوای جەنگی داعش بۆ دووبارە دارشـتنەوەی دۆخـی رۆژهـەڵات بنەمایەکـی پتـەوی هەیـە و چاوەڕواندەکرێـت گۆڕانکارییەکـی بەرچـاو لـە هەڵوێسـت و سیاسـەتی نێودەوڵەتـی، هەرێمـی و ناوخۆیـی سـەرجەم هێـزە کاراکانـی سـەر شـانۆی رۆژهەڵاتـی نێوەڕاسـت دروسـتببێت. بـەو شـێوەیەش سـەرهەڵدانی داعـش، سـەرەتایەك بـوو بـۆ زنجیرەیـەك گۆڕانـکاری تراژیـدی لەناوچەکـە بەشـێوەیەکی گشـتی و لـە کوردسـتان بەشـێوەیەکی تایبەتـی. هـەر یـەك لە هەرێمـی کوردسـتان، باکووری کوردسـتان[2] و رۆژئـاوای کوردسـتان، بەجۆرێـك لـە جـۆرەکان رووبـەڕووی جەنگێکـی کوشـندە دەبنـەوە. داعـش راسـتەوخۆ هێرشـیکردە سـەر هەرێمـی کوردسـتان و رۆژئـاوای کوردسـتان، چەندیـن رووبەڕووبونـەوەی خوێنـاوی بەرۆکـی کوردسـتانی گـرت. رۆژئـاوای کوردسـتان و هەرێمـی کوردسـتان بەهـۆی ئـەم جەنگـە تووشـی چەندیـن گۆڕانـکاری ناوخۆیـی بوونـەوە، پێگـە و کاریگـەری و کارتێکردنـی دەرەکـی لەسـەریان گۆڕانـکاری بەسـەرهات. دیـارە ئـەم گۆڕانکارییـە تەنیـا کوردسـتان ناگرێتـەوە بەڵکـو هەمـوو ناوچەکـەش دەگرێتـەوە.

دووەم: بنیاتی ستراتیژی ئۆراسیایی رووسیا

رووسـیا وڵاتێکـی مەزنـەو لـەڕووی رووبـەرەوە بەگەورەتریـن وڵاتـی جیهـان دەژمێردرێـت. پانتاییەکـی بەرفـراوان لـە کیشـوەری ئاسـیا و ئەوروپـا پێکدێنێـت، چەندیـن ئاییـن و ئایینـزا و نەتـەوەی جیـاوازی تێـدا دەژیـن. ناسـنامەی رووسـی بـە ناسـنامەیەکی سیاسـی - ژیـاری دانـراوە و هەمـوو کەسـێك قبوڵـی بـکات دەبێتـە رووسـی. زمانـی رووسـی زمانـی فەرمییـە لەگـەڵ بوونـی چەندیـن زمانـی جۆراوجـۆر. سیسـتەمی سیاسـی لـەو وڵاتـە سیسـتەمێکی فیدرالـی دیموکراسـییە و لـە 84 یەکـەی فیدرالـی و ئۆتۆنۆمـی پێکدێـت.[3] ناسـنامەی

2 - باکووری کوردستان تووشی جەنگ بۆتەوە لەگەڵ ئەرتەشی تورکیا. بەمەش چەندین شاری کوردستان رووبەرووی جەنگی کۆڵان بەکۆڵان دەبێتەوە. سەرهەڵدانی ئەم جەنگە پەیوەندییەکی زۆری هەیە لەگەڵ جەنگی داعش. تورکیا وەك بەشێك لە جەنگی دژی تیرۆر هەژماریدەکات.

ئاسایشی نەتەوەیی رووسیا لەسەر رووسیاییبوون بنیاتنراوە کە رووسیا وەك رووسیا دەناسێتەوە بەبێ ئەوەی رۆژهەڵاتی بێت یان رۆژئاوایی. ئەمەش دەبێتە بنەما بۆ بنیاتی تیۆری ستراتیژی ئۆراسیایی. ئەم ستراتیژیەتە پەیوەندییەکی ئۆرگانی پتەو لەگەڵ ناسنامەی ئەوروپایی و ئاسیایی لەیەك کاتدا بەپێی ناسنامەی رووسیایی پێکدەهێنێت، بەبێ ئەوەی بەشێك بێت لەهیچ کامیان لەبەرامبەر ئەوەی دیکە. ئەمەش دەروازەی مامەڵەی ستراتیژی خودی بۆ رووسەکان بە دوو ئاست دەکاتەوە ئەویش دەروازەی هەرێمی (کە چەند هەرێمی هەیە و هەر هەرێمێك ناسنامەی ستراتیژی تایبەت بەخۆی هەیە) و دەروازەی نێودەوڵەتی کە پایە سەرەکییەکانی بۆ رووسیا فرەرەهەندن. ئەم ستراتیژییە تاقانە نییە لە رووسیا بەڵکو چەندین قوتابخانەی تیۆری لە رووسیا هەن هەریەك لەوانەش پێگە و بنەمای تایبەتی خۆی هەیە. [4] تیۆری ئۆراسیایی بنیاتێکی جیۆپۆلیتیکی نوێی بۆ رووسیا گەڵاڵەکردووە. تێروانینی نوێی بۆ بازنە جیۆپۆلیتیکییەکانی دەوروبەری رووسیا بەتایبەت رۆژهەڵاتی نێوەڕاست هەیە. تیۆری ئۆراسیایی لەبەر گەڵاڵەبوونی لەسەر بنەمای نیشتمانی رووسی نەبەستراوەتەوە بە ئایین یان بیروباوەری ئایدیۆلۆژی، بۆیە بەپێی سیاسەتی ناوخۆیی و دەرەکی لەسەر بنەمای پراگماتی نەتەوەیی بنیادنراوە.[5] تیۆری ئۆراسیایی ئاسایشی نەتەوەیی رووسیای لەسەر چەندین بازنەی کاریگەری و کارتێکردنی جۆراوجۆر نەخشاندووە. یەکێك لەو بازنانەی کە وەك هەڕەشە و لەهەمانکاتیشدا وەك دەرفەت لێیدەڕوانرێت بازنەی رۆژهەڵاتی نێوەڕاستە. ئەلکسەندەر دووگین (یەکێك لە بیرمەندە هاوچەرخەکانی رووسیایە) دەڵێ چارەنووسی رووسیا بوونە بە دەوڵەتێکی مەزن و هیچ بژاردەیەکی دیکەی لەبەردەمدا نەماوە ئەگەرنا تێدادەچێت.[6] بەپێی بنەماکانی ئەم تیۆرییە گریمانە دەکرێت ستراتیژی

---

3 - بۆ زانیاری زیاتر وپشتراستکردنەوەی ئەم زانیاریەیانە بڕوانە:

- Ronald Grigor Suny, The Cambridge History of Russia, VIII, Cambridge University Press,2006

- دستور الاتحاد الروسي 1993 (المعدل 2014) 35صفحة، 16:23 PDF: 2015/09/28 أنشئ الملف بصيغة constituteproject.org4 - بۆ زانیاری زیاتر بروانە:

- S.V. Utechin, Russian Political Thought, Aconcise History, Frederick A.praeger Publisher,University of Florida, New York-London ,www.archive.org

5 - بۆ زانینی زانیاری زیاتر لەسەر پەیوەندی نێوان ئیشکالیەتی جیوپۆلیتیکی ئۆراسیایی وسیاسەتی پراگماتی نەتەوەیی بروانە:

- Argot Light. Foreign Policy Thinking,(in)Neil Malcolm, Internal Factors in Russian foreign policy, oxford UniversityPress,Oxford,1996.

- Natalia Morozova, Geopolitics,Eurasianism and Russian Foreign Policy Under Putin,Taylor&francis Group, Central European University, Budapest,Hangary.2009

6 - الفكر السياسي الروسي، المنتدى العربي للدفاع والتسليح «القسم العام»، الدراسات والتحاليل الإستراتيجية، الجمعة نوفمبر 19, 2010 http:// alfateh.yoo7.com/t274-topic

رووسـی لـە رۆژهەڵاتـی نێوەڕاسـت بـەرەو چەسـپاندنی رۆڵێکـی بەرفـراوان و جێگیرتـر بێت، بۆیـە چاوەڕواندەکرێـت دەسـتتێوەردان و ئامادەبوونـی لەسـەر ئاسـتی سیاسـی، ئابـووری، سـەربازی و تەنانـەت کولتووریـش گەشـەبکات. ئـەم گریمانەیـە کوردسـتان دەگرێتـەوە. چالاکـی رووسـیا بەمەبەسـتی ئاراسـتەکردنی کوردسـتان، بـەرەو پێشـەوە دەڕوات.

سێیەم: کاریگەری رووسیا لە رۆژهەڵاتی نێوەڕاست

رۆژهەڵاتـی نێوەڕاسـت لـە ململانێـی جیهانیـدا خـاوەن پێگەیەکـی سـەرەکییە. ئـەم پێگەیەش لـە مـەودای سـەدەی رابـردوودا نەگـۆڕ بـووە.[7] لە سـەرەتای ئەم سەدەیەشـەوە هاوکێشـەکە بـۆ بەرژەوەنـدی بەهێزکردنـی پێگـەی رۆژهەڵاتـی نێوەڕاسـت گـۆردرا تاوەکـو وەك ناوچـەی دڵـی جیهـان هەژماربکرێـت. ئـەم پێگـە نوێیـەی رۆژهەڵاتـی نێوەڕاسـت دۆخێکـی ململانێـی ترسـناکی لەسـەری دروسـتکردووە و پـڕ لـە ناسـەقامگیری و تیـرۆرە. لەڕاسـتیدا رەنگدانەوەی ململانێـی سـتراتیژی زلهێزەکانـە.[8] رووسـیا لە رۆژهەڵاتی نێوەڕاسـت لە سـەدەی بیسـتەمەوە تاوەکـو ئێسـتا خـاوەن رۆڵێکـی گەورەیـە و خوازیـاری رۆڵێکـی زیاتـرە و لـە هەوڵێکـی بەردەوامدایـە بـۆ جیگیرکردنـی پێگـەی بەهێـز لـەم ناوچەیـە. هەرچەنـدە لـە زۆربـەی کاتەکانـدا رووسـیا لـە رۆژهەڵاتـی نێوەڕاسـت نەیتوانیـوە پێگەیەکـی بەهێزتـری هەبێـت لـە رۆژئـاوا بەتایبـەت ئەمریـکا، بـەڵام رووسـەکان کۆڵیاننـەداوە و تائێسـتا بەردەوامـن لـە گـەڕان بـەدوای ئەگەرێـك لـە رۆژهەڵاتـی نێوەڕاسـت پێگەیـان بەهێزبـکات.[9] رووسـیا لـە رۆژهەڵاتـی نێوەڕاسـت مێژوویەکـی کۆنـی هەیـە، لـەم ناوچەیـەدا سیاسـەتی کـردووە، پەیوەندیەکـی جوگرافـی لەنێوانیانـدا هەیـە و زۆربـەی بەخاکـی کوردسـتاندا تێدەپەڕێـت[10]. رۆژهەڵاتـی نێوەڕاسـت گرنگـی ئابـووری و سیاسـی زۆری هەیـە بـۆ رووسـیا و جگـە لـەوەش بـۆ رووسـیا "بنکەیەکـی" سـەرەکی ئیشـکالیەتی سـتراتیژیەتی وزەیـە.

رووسـیا لەلایـەن ناتـۆوە ئابلۆقـە دراوە و هەمـوو پەلکێشـییەکی جیۆپۆلیتیکـی لـێ قەدەخەکـراوە. تەنیـا هەندێـك دەرفەتـی جوڵـەی لـە رۆژهەڵاتـی نێوەڕاسـت بـۆ ماوەتـەوە

7 - بۆ زانیاری زیاتر بروانە:

- يحيى احمد الكعكى، الشرق الاوسط والصراع الدولى، دار النهضة العربية، بيروت، 1986.

8 - د. عبدالحفيظ عبدالرحيم محبوب، واقع جيوسياسى جديد فى الشرق الاوسط يغذيه الصراع والارهاب، دار ناشرى للنشر الالكترونى، 2015. ص 24-37.

9 -. بروانە: د. ناصر زيدان، دور روسيا فى الشرق الاوسط وشمال افريقيا من بطرس الامبر حتى فلاديمير بوتين، الدار العربيه للعلوم ناشرون، 2013.

10 - . د. ناصر زيدان، دور روسيا فى الشرق الاوسط وشمال افريقيا ، مصدر سابق، ص 250-258.

ئەویش لـە بەشـێك لـە ڕۆژهەڵاتـی دەریـای نێوەڕاسـت کـە لەسـەر کەنارەکانـی سـووریا قەتیسـکراوە. ئەمـەش هاندەرێکـی سـەرەکییە بـۆ رووسـیا بـۆ ئـەوەی رێگەنـەدات سـووریا لەرێـی ململانێـوە ببێتـە بەشـێك لـە ناوچـەی هەژموونـی رۆژئـاوا.[11] لەڕاسـتیدا بەرفراوانبوونـی ناتـۆ لەمـاوەی پێنـج سـاڵەی رابـردوو و پلانەکانـی دیکـەی بـۆ پێنـج سـاڵەی داهاتـوو، ناوچـەی رۆژهەڵاتـی نێوەڕاسـتی لـە ناوچـەی پێکدادانـەوە بـۆ ناوچـەی "دڵـی نـوێ" گواسـتەوە. لـە ناوچەیـەك کـە زلهێـزەکان لەناویـدا ململانێیـان دەکـرد بـۆ ناوچەیـەك کـە ململانـێ بـۆ داگیرکردنـی دەکرێـت. رووسـیا وەك وڵاتانـی عەرەبـی لـە قەیرانێکـی مێژوویدایـە بەرامبـەر مەترسـییە پاوانخوازییەکانـی ناتـۆ، چونکـە هەڕەشـەی نەمـان و پەرتبـوون رووبەڕوویـان دەبێتـەوە.[12]

بەمـەش رووسـیا چاوەڕێـدەکات بەهاوپەیمانـی و یارمەتـی راسـتەوخۆ و ناڕاسـتەوخۆی وڵاتانـی ناوچەکـە، رۆژهەڵاتـی نێوەڕاسـت دژی رۆژئـاوا رێکبخرێتـەوە تاوەکـو ئاسایشـی نەتەوەیـی خـۆی بپارێزێـت. بەواتـای ئـەوەی رۆژهەڵاتـی نێوەڕاسـت وەك هەڕەشـە بـۆ رووسـیا نەمێنێـت. لەڕاسـتیدا ئەمـەش گریمانـەی ئەوەمـان بـۆ دەکات کـە رووسـیا وەك کارەکتەرێکـی سـەرەکی لـە ململانێیەکانـی رۆژهەڵاتـی نێوەڕاسـتدا بمێنێتـەوە.

چوارەم: کاریگەری رووسیا و ئیشکالیەتی ئیسلامی سیاسی رادیکاڵ

لـە مەودایەکـی بەرفـراوان و راسـتەوخۆدا رووسـیا ئیشـکالیەتێکی گـەورەی لەگـەڵ ئیسـلامی سیاسـی توونـدڕەودا هەبـووە و هەیـە. ململانـێ، گومـان و دژایەتـی تێڕوانیـن لەنێـوان رووسـیا و ئیسـلامی رادیـکاڵ جێگیربـووە و ئەمـەش لەبـەر ئـەم هۆکارانـەی خـوارەوە:

- سـەرهەڵدانی چەندیـن جەنـگ لەگـەڵ وڵاتانـی قاجـاری و عوسـمانی بەهـۆی هاندانـی ئایینـی لەلایـەن قاجارییـەکان و عوسـمانییەکان دژی رووسـیا. بەمـەش کولتـووری دژایەتیکردنێکـی ئایینـی دژی رووسـیا لـەم میللەتانـەدا پەیدابـووە.
- سـەرهەڵدانی چەندیـن شـۆڕش لەلایـەن پیاوانـی ئایینی موسـڵمان دژی فەرمانڕەوایی رووسـی وەك شۆڕشـی چەرکەسـییەکان و داغسـتانییەکان کە بەپشـتیوانی راستەوخۆی عوسـمانییەکان بووە.

---

11 - تقدير موقف» الحرب الروسيه فى سوريا: الاسباب والمالات، مركز الجزيره للدراسات، دوحه، 2015.

12 - عاطف معتمد عبد الحميد، من روسيا الى العراق.. جغرافيا سياسية جديده، مركز الجزيرة للدراسات، دوحة، اذار، 2016، .http://www
869%85%D9%D9%/3/10/aljazeera.net/knowledgegate/opinions/2004

- بەکارهێنانی هەستی ئایینی لای میللەتانی موسڵمان دژی رووسیای شیوعی بۆئەوەی رێگە لەبەردەم بڵاوبوونەوەی بیروباوڕی کۆمۆنیزم لەنێو ئەو وڵاتانەدا بگیرێت. بەمە ئاراستەی تێڕوانینی میللەتانی موسڵمان دژی رووسیا دانرا، ئەمەش زیانێکی زۆری بە وێنای رووسیا لەنێو موسڵمانەکان گەیاندووە و بەپلان و ئاراستەی راستەوخۆی وڵاتانی رۆژئاوا ئەنجامدراوە.[13]
- جەنگی ئەفغانستان و دەستێوەردانی رووسی وایکرد کە ئیسلامی رادیکاڵی فەتوای جیهاد دژی رووس دەربکات و لەمەودایەکی زۆردا جەنگێکی خوێناوی گیانی دەیان هەزار کەسی فەوتاند کە لەنیوان رووسیا و ئیسلامییەکان دروستبووە. هەر لەو جەنگەشدا رێکخراوی تیرۆریستی قاعیدە سەریهەڵداوە.
- هەرچەندە پرسی چیچان پرسێکی نەتەوەییە، بەڵام بەهۆیەکی ئاڵۆز سەرکردەکانیان بەناوی ئایینییەوە هێرشیانکردە سەر رووسیا و بەمەش ئەزموونێکی تاڵ هاتەکایەوە کە کاریگەری راستەوخۆی لەسەر پەیوەندی سیاسی ئیسلامی رادیکاڵی و رووسیا هەبووە و چەندین کردەوەی تیرۆریستی گەورە لەلایەن ئیسلامییەکانەوە ئەنجامدراوە.
- وڵاتانی دەوروبەر و ئەوانەی ناوەندی ئاسیاش ئایینی ئیسلام بەکاردێنن بۆ ئەوەی لایەنگری بۆ رووسیا کەمبکەنەوە یان خەڵك دژی رووسیا هانبدەن.

ئیسلامییە رادیکالییەکانی رووسیا هەزاران چەکداریان لەنێو داعش هەیە و لە چەندین شاڵاوی کۆکوژی لە ناوچەکە بەرپرسن، تەنانەت چەندین ناوچە لە عێراق و لە سووریا بەدەستی ئەوان داگیرکراوە. رووسەکان ئەزموونی جەنگیان لەگەڵ ئەم گرووپە تیرۆریستییە لە چیچان، داغستان و جۆرجیا هەیە. پێیان باشە ئەم جەنگە لە رۆژهەڵاتی نێوەڕاست (سووریا و عێراق) ئەنجامبدرێت نەوەك دووبارە لە وڵاتی خۆیان ئەنجامیبدەن.[14] بەوشێوەیەش دەتوانین بڵێین جەنگی ناوخۆیی رووسیا لەسەر خاکی رۆژهەڵاتی نێوەڕاست ئەنجامدەدرێت. بۆیە رووسیا زۆر بەگرنگی دەزانێ ئەو هێزانەی دژی داعش دەجەنگن لەم جەنگە سەرکەوتوو بن. گریمانەش دەکرێ رووسیا هەنگاوێکی زۆرتر بنێت بۆ یارمەتیدانی ئەو هێزانەی دژی داعش دەجەنگن. لەبەرئەوەی رووسیا متمانەی بە هێزە ئیسلامییە توندڕەوەکان نییە و باشترین بژاردەی هێزی دژەداعش لای ئەوان بەوشێوەیەیە:

---

13 - بۆ زانیاری زیاتر بروانە» ئیلحاد وەك دێوەزمەی ترساندنی موسڵمانەکان لە رووسیا، بروانە:
- د. ناصر زيدان، دور روسيا فى الشرق الاوسط وشمال افريقيا من بطرس الامبر حتى فلاديمير بوتين، الدار العربيه للعلوم ناشرون، 2013،لا 101-110.

14 - ساطع نور الدين الانتداب الروسي على سوريا» | الجمعة 2015/09/18 http://www.almodon.com/opinion/c78b63a2-0f36-400a-ac5e-8cd41c04582e#sthash.by1pYqaP.dpuf

- سوپای سووریا (یارمەتیداوە و بەهاوبەشی لەبەرەکانی جەنگ لەگەڵیدا دەجەنگێت)
- سوپای عێراق و حەشدی شەعبی (یارمەتی لوجستی، پرچەککردن و راوێژکردن)
- پێشمەرگە (یارمەتی ناردنی چەك و راوێژکاری)
- شەڕڤانانی رۆژئاوای کوردستان (یارمەتی ناردنی چەك و راوێژکاری)

پێنجەم: رۆڵ و کاریگەری رووسیا لە جەنگی داعش

سەدان چەکداری داعش کە بە رەگەز رووسین یان خەڵکی رووسیان راستەوخۆ لەهێرشکردن بۆ سەر کوردستان بەشداربوون. حکومەتی رووسیاش راستەوخۆ بەشداری لەم جەنگەدا کردووە، بەڵام وەك هاوپەیمانی نیودەوڵەتی لەگەڵ هێزی پێشمەرگە کرداره سەربازییەکانی دژی داعش بەڕێوەنابات. لەگەڵ ئەوەشدا چەندین جار حکومەتی رووسیا ناردنی یارمەتی سەربازی بۆ هەرێمی کوردستان راگەیاندووە. رووسیا لەگەڵ حکومەتی سووریا هێرش بۆ سەر داعش ئەنجامدەدات. لە بەرەکانی دوور لە کوردستان گورز دەوەشێنن. لە حەمیمین و تەڕتوس بنکەی سەربازی دامەزراندووە. لەلایەکی دیکەشەوە رووسیا راستەوخۆ راوێژکارەکانی و یارمەتییە سەربازییەکانی بۆ حکومەتی عێراق دەنێرێ و لە بەرەکانی جەنگ یارمەتی هێزە عێراقییەکان دەدات. ئەمەشی بۆ کوردستان ئەنجامنەداوە، بەڵام هەڵوێستێکی نەرێنی راستەوخۆشی بەرامبەر هەرێمی کوردستان نەبووە. کوردستان رووبەڕووی هەڵوێستی نەرێنی حکومەتی سووریا و عێراق دەبێتەوە کە لەلایەن رووسیاوە پشتیوانی دەکرێن.

رووسیا لەگەڵ عێراق، ئێران و سووریا هاوپەیمانییەکی چوارلایەنەی بۆ دژایەتیکردنی داعش دامەزراندووە. ئەم هاوپەیمانییە کوردستانی نەگرتووەتەوە. ئەم رێککەوتنامەیە بەزۆری لایەنێکی سەربازی و هەواڵگری بۆ ئاڵوگۆڕکردنی زانیاری سەربازی - هەواڵگری دژی داعش هەیە. دەبووایە کوردستان ئامادەیی راستەوخۆی تیدا هەبووایە. رووسیا بە لە دەریای قەزوینەوە مووشکی دوورهاوێژی ئاراستەی داعش دەکرد و زۆربەی ئاراستەی ئەو مووشەکانە لەئاسمانی کوردستانەوە بووە. ئەمەش لەچەندین رووەوە زیانی گەورەی بە کوردستان گەیاندووە. دەبووایە رووسیا تەنسیقی سەربازی لەگەڵ پێشمەرگە هەبووایە بۆ ئەوەی ئاسمانی کوردستان بەکاربێنێت.

شەشەم: کاریگەری جیۆپۆلیتیکی ناوەندی ئاسیا و قەزوین لەسەر هەڵوێستی رووسیا بەرامبەر هەرێمی کوردستان

لە تیۆری ئۆراسیایی رووسی ناوەندی ئاسیا و دەریای قەزوین گرنگییەکی چارەنووسسازی هەیە بۆ رووسیا، چونکە راستەوخۆ کاریگەری لەسەر ئاسایشی نەتەوەیی رووسیا هەیە و چەمکی تەنیشتی نزیك لەسەریان جێبەجێدەبێت، بۆیە رووسیا بەردەوام کاریکردووە و کاریش دەکات بۆ ئەوەی هەژموونی خۆی لەوێ جێگیربکات و رێگەنەدا رۆژئاوا هەژموونی لەو ناچانەدا بچەسپێنێت. جگە لەوەش ناوەندی ئاسیا و دەریای قەزوین لە جیوپۆلیتیکی وزە پێگەیەکی گرنگن، بۆیە رووسیا بەبایەخەوە دەیەوی بەشێك لە ستراتیژی وزە بێت. رووسەکان دەزانن بەپێی تیۆرییە جیۆپۆلیتیکییەکانی رۆژئاوا، کوردستان دەروازەیەکی گرنگە بۆ ناوچەی جیۆپۆلیتیکی قەزوین و بەهۆی ئەوەی بەشێك لە خاکی کورد لەنێو ئێراندایە، ئەوە جیوپۆلیتیکی پرسی کوردستان لەهەر پارچەیەکی کوردستان کاریگەری لەسەر ناوچەی ناوەندی ئاسیا دەکات. بەهەمان شێوە بوونی کورد لە تورکیا کاریگەری لەسەر جیۆپۆلیتیکی قەزوین و ناوەندی ئاسیا لەو ناوچانە کردووە. رووسیا باش دەزانێ بۆ دانانی هەر پلانێك یان سیاسەتێك لەو ناوچانە دەبێ حیساب بۆ کاریگەری راستەوخۆ و ناڕاستەوخۆی پرسی کوردستان بکات. بەمەش رووسیا بەهۆی ئەو ستراتیژیانەی دایڕشتووە بۆ ئەو ناوچانە، هەمیشە کاریگەری لەسەر کوردستان هەبووە و دەبێت.[15] کاتێك داعش خواستی سیاسی خۆی بۆ ئەم ناوچەیە خستەڕوو کە رووسیا وەك بەشێك لە هەنگاوەکانی رۆژئاوا دەناسێتەوە بۆ داگیرکردنی ئەم ناوچەیە، ئەوە جەنگی داعش فاکتەرێکی گرنگی دیکەی بۆ ئەم هاوکێشەیە زیادکردووە. داعش ئامادەیی راستەقینەی لەناوەندی ئاسیا هەیە و ژمارەیەکی یەکجار زۆر لە توندڕەوەکانی ئەو ناوچانە لەنێو داعشدا کاردەکەن.[16] ئیسلامی رادیکاڵی هەڕەشەیەکی راستەوخۆیە بۆ چیچان و قەوقاز، چونکە پەیوەندییەکی دینامیکییان لەنێواندا هەیە. ئەبو عومەر چیچانی هێزێکی زۆری چیچانییەکان و دانیشتووانی ناوەندی ئاسیا و قەوقازی لەنزیك موسڵ جێگیرکردووە. ئەمەش ئاماژەیەکی راستەوخۆیە بۆ ئاستی هەڕەشە چاوەڕوانکراوەکانیان بۆ سەر رووسیا. بۆیە چاوەڕواندەکرێت رووسیا

15 - بۆ زانیاری زیاتر لەسەر کاریگەری جیۆپۆلیتیکی ناوچەی دەریای قەزوین لەسەر پرسی کوردستان بڕوانە:
- عبدالرحمن کریم درویش، کورد لەناو تۆفانی یارییەگەورەکەدا، بەشی دووەم، سەنتەری مارگرێت، سلێمانی،2013.
- عبدالرحمن کریم درویش» کورد لەناوتۆفانی یاریە گەورەکە، بەشی سێیەم، سەنتەری مارگرێت، سلێمانی، 2013.

16 - Edward J Lemon, Daesh and Tajikistan; The Regimes(In)Security Policy, Routledge, The RUSI Journal, 24 Jan.2016, Pp6873-.

بۆ جێگیری لە هەرێمی کوردستان پشتیوانی ئەمنی سنووردار پێشکەشی هەرێمی کوردستان بکات، بەڵام بەهۆی کارتێکردنی سووریا لەوانەیە پەیوەندییەکانی لەگەڵ کوردەکانی رۆژئاوا بە ئاستی پەیوەندییان لەگەڵ سووریا ببەستێتەوە!

حەوتەم: جیۆپۆلیتیکی عێراق و کاریگەری رووسیا لەسەر کوردستان

عێراق و رووسیا لەڕووی ستراتیژییەوە بەیەك ئاشنان و تۆڕی پەیوەندیەکانیان بۆ قۆناخە جیاجیاکان دەگەڕێتەوە. هەرچەندە زۆر بەیەکەوە نەبەستراون، بەڵام رووسیا پێیوایە عێراق وەك دەوڵەت ئەگەر هاوپەیمان بێت زیاتر بەسوودە و کاریگەری بۆسەر بەرژەوەندییەکانی هەیە. رووسیا پشتی عێراق دەگرێت. ئەگەر کوردستانیشی لەگەڵ نەبێ کاریگەری لەسەر ستراتیژیەتی رووسیا ناکات، بەڵام ئەگەر عێراق ویستی پشتیوانی رووسیای دەستکەوێ دژی کوردستان، ئەوە چاوەڕواندەکرێت رووسیا پشتیوانی عێراق بکات.[17] لەدوای جەنگی داعش چاوەڕواندەکرێت عێراق گوشارێکی سەربازی لەسەر کوردستان دروستبکات و رەنگە تاوەکو ئاستی راگەیاندنی جەنگ پەرە بەو گوشارە بدات. بۆ ئەو مەبەستەش پەنادەباتە بەر چەندین رێکاری جۆراوجۆر، یەك لەو رێکارانە داواکردنی یارمەتی سەربازی لە رووسیایە.

هەشتەم: جیۆپۆلیتیکی کەنداو و کاریگەرییەکانی رووسیا لەسەر کوردستان

ناوچەی کەنداو لەژێر هەیمەنەتی ئەمریکادایە. رووس لە قۆناخە جیاوازەکانی مێژوویدا هەوڵیداوە ئەم هەیمەنەتە تێکبشکێنێ، بەڵام سەرکەوتوو نەبووە. رووس لەکەنداو تووشی چەندین ئالۆزی بوون کاتێك وڵاتانی کەنداو بوونە بەشێك لەو کۆسپانەی راستەوخۆ رووبەرووی رووسیا دەبنەوە، وەك یارمەتیدانی ئیسلامییە توندڕەوەکانی چیچان و داغستان و ئەزموونی تاڵی یارمەتی وڵاتانی کەنداو بۆ جەنگاوەرە ئیسلامییەکان لە ئەفغانستان و پشتوانیان بۆ رەوتی ئیسلامی توندڕەو. جگە لەوەش سیاسەتی فەرمی

---

17 - بۆ زانیاری لەسەر جیوستراتیجیەتی روسیا وویستی ئێراقی وکاریگەرییان لەسەر کورد بروانە:

- عبدالرحمن کریم درویش، ویستی عێراق و جیوستراتجیەتی رووسیا وکاریگەریان لەسەر کورد، سەنتەری جمال عیرفان، سلیمانی 2013.

وڵاتانی کەنداو دژی رووسیا لەبواری سیاسی، ئابووری و بەتایبەت ئیشکالیەتی وزە هەیە. کەنداو بەدوو ئاراستەدا سیاسەت بەرامبەر رووسیا دەکات، هەردووکی لەچوارچێوەی ئیحتیواکردنی رووسیا و دوورخستنەوەی لە رۆژهەڵاتی نێوەڕاستە. [18]
لە کەنداوەوە سیاسەتی یاری بەنرخی وزە دەکرێت کە رووسیا زۆر پێی زەرەرمەندە. رووسیاش دەزانێ بۆ کۆنترۆڵکردنی نرخی وزە دەبێ رۆڵێکی گەورەی لەکەنداو هەبێت. ستراتیژییەتەکەی لە یەمەن، ئێران و سووریا ئاراستە دەکرد، بەڵام لەدوای رێککەوتنی ئەتۆمی ئێران لەگەڵ رۆژئاوا و داڕمانی یەمەن و سووریا کاریگەری رووسیا لەسەر کەنداو زۆر-زۆر کەمبووەتەوە. لەلایەکی دیکەشەوە چەندین شرۆڤەکار باس لە جەنگی وڵاتانی کەنداو دژی رووسیا لەرێگەی میلیشا دروستکراوەکان لەنێو سووریا دەکەن.[19] ئەمەش گریمانەی ئەوە دەخاتەڕوو کە عێراق و کوردستان دەبنە ئەو هێزەی کە رووبەڕووی پاوانخوازی هێزی عەرەبی کەنداو لەنزیك سنوورەکانی رووسیا دەبنەوە.

نۆیەم: جیۆپۆلیتیکی ئێران و کاریگەرییەکانی رووسیا لەسەر کوردستان

ئێران لەبەر هاوبەشییان لەسەر چەندین پرس لە رۆژهەڵاتی نێوەڕاست و رووبەڕووبوونەوەیان بۆ گوشارەکانی رۆژئاوا هاوپەیمانێکی هەرێمی بەهێز بۆ رووسیایە. دیارە رووسیاش بەپێی ئەزموونی سەدەی پێشووی لەمامەڵەکردنیان لەگەڵ ئێران هەمیشە لەگەڵ جێگیرکردنی دۆخی دەوڵەتی نەتەوەیی ئێران بەرامبەر هەر بزووتنەوەیەکی نەتەوەیی لەنێو دەوڵەتی ئێراندا بوون و بەمەش چاوەڕواندەکرێت رووسیا بۆ یارمەتیدانی پرسی کوردستان لەبەر بەرژەوەندییەکانی لەگەڵ ئێران دەستکراوە نەبێت. بەمانایەکی دیکە دەبێ ئێران بەئاگابێ لەهەر هەنگاوێك کە رووسیا سەبارەت بەپرسی کورد دەیهاوێژێت. [20]

---

18 - بۆ زانیاری زیاتر لەسەر مەترسیەکانی وڵاتانی کەنداو لەسەر روسیا بروانە:
- عبدالرحمن کریم درویش، ویستی عیراق وجیوستراتیژیەتی رووسیا وکاریگەریان لەسەر کورد، سەنتەری جمال عیرفان، سلیمانی 2013.
- Dr. Roland Dannreuther, Russia and the Middle East: Towards a New Cold War?. ISA Conference, New York 1518-February 2009.

19 - بۆ زانیاری زیاتر لەسەر بژاردەکانی کەنداو دژی روسیا بروانە:
- د. حمال عبدالله، خيارات دول الخليج لمواجهة التدخل العسكري الروسي في سوريا، مركز الجزيرة للدراسات، دوحة، 2015
20 - بۆ زانیاری زیاتر بروانە:
- احمد نورى النعيمي، السياسة الخارجية الايرانية، دار الجنان، عمان، 2012.
- د. نيفين مسعد، علاقات ايران الدولية والاقليمية: وتأثيراتها على الامن القومي العربي، مركز العربي للابحاث ودراسة السياسات، 2011.

دەیەم: جیۆپۆلیتیکی تورکیا و کاریگەرییەکانی رووسیا لەسەر کوردستان

تورکیا و رووسیا لە پەیوەندییەکی ئالۆز و گرفتاردان بەهۆی هەڵکەوتەی ستراتیژی و ئاواتی هەردوولایان. لەنێوانی هەردوولا چەندین گرفت هەن کە کارتێکردنی ئەرێنی و نەرێنییان لەسەر یەکتر هەیە. لەو مەودایەدا پرسی کورد بووەتە یەکێك لەو گرفتانەی کە نێوان هەردوولادا هەیە. لە ماوەی دواییدا دۆخی نێوان هەردوولا گەیشتە ئاستی پێکدادانی سەربازی. تورکیا پشتیوانی دژەکانی رووسیا لە جۆرجیا و چیچان و ئۆکراینا دەکات. رووسیاش پشتوانی کوردی باکوور بەتایبەت پارتی کرێکارانی کوردستان دەکات. رووسیا لەم دۆخە ئاگادارە لە قۆناخی پاش-داعش دەبێ کارێك بکات هەژموونی تورکیا لەناوچەکە کەمبکاتەوە و لە کاروباری سووریا دووریخاتەوە. هەستدەکرێت کە کورد یەکێك لەو ئامرازانەیە کە دەبێ بەکاربهێنرێت. بەمەش هەڵوێستی رووسیا بۆ هەر چالاکییەکی چەکداری کوردی لەنێو تورکیادا پشتیوانخوازە تاوەکو تورکیا لەگەڵی رێککەوتنێك بکات.[21]

یازدەهەم: کاریگەری رووسیا لەسەر کوردستان پاش-داعش

1 - هەڵسەنگاندنی ئەزموونی مێژوویی کاریگەرییەکانی رووسیا لەسەر کوردستان

مێژووی ستراتیژیەتی رووسیا بەرامبەر کوردستان بۆ سەردەمی قەیسەری دەگەڕێتەوە و بەردەوام حکومەتە یەك لەدوای یەکەکانی رووسیا بەبایەخەوە لە پلانە ستراتیژییەکانی بەرگری و هێرشخوازی وڵاتەکەیان، سەیری کوردستانیان کردووە. کوردستان گرنگییەکی زۆری لە ستراتیژیەتی سۆڤێتیدا هەبووە. کورستان وەك کلیلێکی سیاسی و سەربازی بۆ سۆڤیەت دەژمێردرێت و کوردستان دەکەوێتە سەر رێگەی سوڤیەت بۆ رۆژهەڵاتی نێوەڕاست.[22] سەرەڕای گرنگی کوردستان وەك وڵات، بەڵام ئەم گرنگییەی راستەوخۆ

21 - بروانە ئەم سەرچاوانە :

- ایمان منى، الدور الاقليمي لتركيا في منطقة شرق الاوسط بعد الحرب الباردة، مكتبة الوقاء القانونية، اسكندرية، 2014.

- تقدير موقف، تصعيد حرج: تداعيات اسقاط المقاتلة على العلاقات التركية- الروسية، مركز الجزيرة للدراسات، دوحة، 2015.

- جلال الورغي، الازمة الروسية- التركية: محددات التاريخ والجغرافيا والتطلعات لادوار جديدة، مركزالجزيرة، دوحه، 2015.

22 - بۆ زانیاری زیاتر بروانە:

- ويسلون ناثانيل هاول، الكورد والاتحاد السوفيتي، ت: ضياء الدين المرعب، دار الثقافة والنشر الكردية، وزارة الثقافة، بغداد، 2006، ص4-15. ص 211-254.

لەدەستداوە، چونکە بووەتە بەشێك لە عێراق و گرنگی عێراق زیادیکردووە. ئاسانتریشە بۆ وڵاتانی جیهان و لەسەرووشیانەوە رووسیا بۆ یەکلاییکردنەوەی ویست و بەرژەوەندییەکانی، مامەڵە لەگەڵ عێراق بکات. بۆیە کوردستان لەمێژووی سەدەی بیستەمدا هەمیشە لەکاتی رێککەوتنەکاندا کراوەتە قوربانی، چونکە رووسیا ویستی وڵاتەکانی لەلا گرنگتر بووە.

2 -ئیشکالیەتی نەوت و گازی کوردستان لەسەر ستراتیژیەتی وزەی رووسی

رووسیا یەکێك لە وڵاتە گرنگەکانی هەناردەکاری نەوت و گازە. لەهەوڵی بەهێزکردنی پێگەی خۆیدایە لە بازاڕی نەوت و گاز. وڵاتانی رۆژئاوا بۆ کەمکردنەوەی پێگەی رووسیا لە بازاڕی وزە گریمانەی چەند پرۆژەیەکیان بۆ گواستنەوەی نەوتی نێوەڕاستی ئاسیا و ئازەربایجان بۆ ئەوروپا لەنێو خاکی تورکیاوە کردووە. بەمەش رێگەی گواستنەوەی وزە لە رووسیاوە دەگۆڕدرێت بۆ تورکیا. ئەم پرۆژانە چەندانیان کەوتنە بواری جێبەجێکردنەوە، لەوانە هێڵی تاناپ.[23] هێڵی نەوتی کوردستان چەند جارێك تەقێندرایەوە، هەموو جارێك پارتی کرێکارانی کوردستان لەو کردەوانە تاوانباردەکرێت. گریمانەش دەکرێ پەکەکە ئەم کارانە بۆ بەرژەوەندی رووسیا ئەنجامبدات، بەڵام چەندین کۆمپانیای رووسی لەچالاکی وەبەرهێنان لەکەرتی وزەی کوردستان بەشدارن. دەتوانین بڵێین رووسیا ئیشکالیەتی لەگەڵ سیاسەتی وزەی کوردستان بەو شێوەیە:

- ئیشکالیەتی بەرهەمهێنانی وزەی گازی سرووشتی کە کەرتی گازی رووسیا لە تورکیا و باشووری رۆژهەڵاتی ئەوروپا دووردەخاتەوە.
- ئیشکالیەتی هێڵی گەیاندنی نەوت و گاز کە کاریگەری جیوستراتیژی رووسیا بەرامبەر ئەوروپا تێکدەدات.

گرفتی عێراقی لەگەڵ نەوتی کوردستان سەبارەت بەو پرسە کاریگەری دەکاتە سەر رووسیا. ئیشکالیەتی باکوور و باشوور و کاریگەری لەسەر ستراتیژیەتی رووسیا لەسەر کوردستان پاش-داعش بەپێی رێککەوتننامەی سایکس-پیکۆ و لێدوانی مێژوویی سۆخارۆف بەشێکی زۆری باکووری کوردستان دەبووایە خاکی رووسیا بووایە، بەڵام

23 - بۆ زانیاری زیاتر لەسەر ستراتیژیەتی گواستنەوەی نەوت وگازی ناوەندی ئاسیا وقەوقاز بروانە:
- دياري صالح مجيد، التنافس الدولي على مسارات انابيب نقل النفط من بحر قزوين ، دراسة فى الجغرافيا السياسية، مركز الدراسات الاستراتيجية، ابو ضبى، 2010.

رووسیا بەهۆی شۆڕشی ئۆکتۆبەرەوە لەو ڕێککەوتننامەیە کشایەوە و بەشەکەی ئەویش بۆ کەس نەمایەوە و بووە بەشی تورکیا. هەر لەبەر ئەم هۆیە تورکیا مایەوە و کەمال ئەتاتۆرك توانی تورکیا لەهەناوی دەوڵەتی عوسمانیدا زیندووبکاتەوە. رووسیا زۆر زیانی پێگەیشت. بەپێی تیۆری ئۆراسیایی رووسیا بەتایبەت بەپێی ڤێرژنە کۆنەکەی، دەبووایە ناوچەکانی ئارارات و گەرووەکانی ئیجە بەدەست رووسیاوە بوونایە، بۆیە سۆخارۆف زۆر جەختی لەسەر دەکردەوە و توانی بە ڕێککەوتننامە، گەرووەکان لەبەردەم رووسیا بکاتەوە و باکووری کوردستان تاوەکو ئارارات بۆ خۆی گەرەنتی بکات. لینین ئەو ڕێککەوتنامەیەی هەڵوەشاندەوە. ئێستا رووسیا زۆر بایەخ بە باکووری کوردستان دەدات لەبەر ئەم هۆیانە:

- وەك بەشێك لەمافە زەوتکراوەکانی خۆی تەماشای دەکات کە لەئەنجامی شۆڕشی ئۆکتۆبەری 1917 لەدەستیدا.
- باکووری کوردستان ناوچەی جیۆپۆلیتیکی ئەڵتەرناتیڤی گواستنەوەی وزەیە کە کاریگەری زۆر نەرێنی دەکاتە سەر پێگەی ئابووری رووسیا.
- باکووری کوردستان راستەوخۆ کاریگەری لەسەر جیۆپۆلیتیکی قەوقاز و قەزوین و نێوەڕاستی ئاسیا هەیە.

رووسیا چاوەڕێدەکات لەقۆناخی پاش-داعش هەنگاوێك لەمافە مێژووییەکانی خۆی لەو ناوچەیە نزیك ببێتەوە و زامی 1917 پێ سارێژبکات. رووسیا هەمان ئاراستەی بۆ باشوور نییە، لەبەرئەوەی کوردستان یەك وڵات نییە، بۆیە رووسیا بەجیا مامەڵە دەکات و بەهۆی ململانێی حیزبی و ناوچەیی، رووسیا بە سیاسەتی تاکتیکی دژبەیەك مامەڵە لەگەڵ بەشەکانی کوردستان دەکات. ئەگەری ئەوە هەیە ئەم پرسە کاریگەری زۆری لەسەر ئاراستەی ڕۆڵی رووسیا لەنێوان باشوور و باکووردا هەبێت.

ئەنجام

لەئەنجامی ئەم توێژنەوەیەدا چەندین ئەگەر و گریمانەمان بۆ دەردەکەوێ کە لەنێو دووتوێی ئەم بابەتەدا دانراون. بۆ ئەوەی دووبارە نەبێتەوە، تەنیا لە ئەنجامی کارتێکردنی قۆناخی دوای داعش، ناوچەی ڕۆژهەڵاتی نێوەڕاست تووشی ژانی لەدایکبوونێکی تازە دەبێت. کاریگەرییەکان لەهەموو بوارەکان زۆر زیاد دەبن و هەریەك لەلایەنەکان بۆ بەرژەوەندی خۆیان کاردەکەن. رووسیاش کاریگەرییەکانی بەوشێوەیە دەبێ:

- کاریگـەری راسـتەوخۆی رووسـیا کـە بـۆ جێبەجێکردنـی بەرژەوەنـدی خۆی بەسیاسـەت و ئامـرازی خودیـی جێبەجێیدەکات
- کاریگەری ناراستەوخۆی رووسیا بە هاوپەیمانی لە ناوچەکە
- کاریگەری راستەوخۆ بۆ بەرژەوەندی هاوپەیمانەکانی لە ناوچەکە
- کاریگەری رووسیا بەمەبەستی دوورخستنەوەی هەژموونی رۆژئاوا لە ناوچەکە

لەبـەر رۆشـنایی ئـەم گریمانەیـە ئەگـەری ئـەوە هەیـە رووسـیا بەم ئاراسـتانەی لای خـوارەوە لەسـەر هەرێمـی کوردسـتان کاربـکات، بۆیـە دەبـێ کوردسـتان چاوەڕوانـی گەشـەکردنی چالاکییەکانـی رووسـیا بـکات بـەدوو جـۆر:

1 - راستەوخۆ:

- ئابـووری - زیادکردنـی چالاکـی ئابـووری لـە بـواری وزە و بازرگانـی چـەك و ئامێـری قـورس لەگـەڵ کوردسـتان
- دەسـتێوەردان لـە هەنـدێ لایەنـی سیاسـەتی کوردسـتان بەتایبەت ئـەوەی بەرژەوەندی رۆژئـاوای لێدەکەوێتەوە
- دروسـتکردنی گوشـاری سیاسـی بـۆ نزیککردنـەوەی هەرێمـی کوردسـتان لـە هاوپەیمانەکانـی

2 -ناڕاستەوخۆ

- پاڵنانـی کوردسـتان بـۆ باوەشـی رووسـیا لـە رێگـەی پتەوکردنـی بوونـی رووسـیا لەدەوروبـەری کوردسـتان
- هاندانی هێزە سیاسییەکانی باکوور دژی باشوور
- رێگەگرتن لەبەردەم تەبایی لەنیوان خۆرئاوا و باشوور

ئـەم هەنگاوانـەی سـەرەوە بـە هێـزە ئیقلیمییەکانـی هاوپەیمانـی جێبەجێـدەکات. بەوشـێوەیەش چاوەڕواندەکرێـت کاریگـەری رووسـیا لەسـەر هەرێمـی کوردسـتان زیـاد بـکات. لـە ململانێـی لەگـەڵ رۆژئـاوا لەوانەیـە رووسـیا زۆر بایەخ بە چارەنووسـی کوردسـتان لەکاتـی هـەر ئەگەرێـك بـۆ رێککەوتنێکـی نێودەوڵەتـی لەسـەر رۆژهەڵاتـی نێوەڕاسـت نـەدات.

لیستی سەرچاوەکان :

یەکەم: دەستوور

1 - دستوور الاتحاد الروسی 1993 (المعدل 2014) 35 صفحه، 16:23 28/09/2015 PDF: أنشئ الملف بصيغه constituteproject.org

دووەم: سەرچاوە بەزمانی ئینگلیزی :

2- Argot Light. Foreign Policy Thinking، (in) Neil Malcolm، Internal Factors in Russian foreign policy، oxford UniversityPress،Oxford،1996.
3- Edward J Lemon، Daesh and Tajikistan; The Regimes(In)Security Policy، Routledge، The RUSI Journal، 24 Jan.2016، Pp68-73.
4- Natalia Morozova، Geopolitics، Eurasianism and Russian Foreign Policy Under Putin،Taylor&francis Group، Central European University، Budapest،Hangary.2009
5- Roland Dannreuther، Russia and the Middle East: Towards a New Cold War? ISA Conference، New York 15-18 February 2009
6- Ronald Grigor Suny، The Cambridge History of Russia، VIII، Cambridge University Press،2006
7- S.V. Utechin، Russian Political Thought، Aconcise History، Frederick A.praeger Publisher،University of Florida، New York-London ،www.archive.org

سێیەم: سەرچاوە بەزمانی عەرەبی:

8 - تقدير موقف" الحرب الروسيه فی سووريا : الاسباب والمالات، مركز الجزيرة للدراسات، دوحه، 2015.
9 - عبدالحفيظ عبدالرحيم محبوب، واقع جيوسياسی جديد فی الشرق الاوسط يغذيه الصراع والارهاب، دار ناشری للنشر الالكترونی، 2015.
10 - ناصر زيدان، دور رووسيا فی الشرق الاوسط وشمال افريقيا من بطرس الامبر حتی فلاديمير بوتين، الدار العربيه للعلوم ناشرون، 2013.
11 - دياری صالح مجيد، التنافس الدولی علی مسارات انابيب نقل النفط من بحر قزوين ، دراسه فی الجغرافيا السياسيه، مركز الدراسات الاستراتيجية، ابو ضبی، 2010.
12 -عبدالباری عطوان، الدولة الاسلامية (الجذور، التوحش، المستقبل)، دار الساقی، بيروت، 2015.
13 - ويسلون ناثانيل هاول، الكورد والاتحاد السوفيتی، ت: ضياء الدين المرعب، دار الثقافه والنشر الكردية، وزاره الثقافة، بغداد، 2006.
14 - يحيی احمد الكعكی، الشرق الاوسط والصراع الدولی، دار النهضة العربية، بيروت، 1986.
15 - ايمان منی، الدور الاقليمی لتركيا فی منطقة شرق الاوسط بعد الحرب البارده، مكتبه الوقاء القانونية، اسكندريه، 2014.

16 - تقدير موقف، تصعيد حرج: تداعيات اسقاط المقاتلة على العلاقات التركيه-الروسية، مركز الجزيره للدراسات، دوحه، 2015.
17 - جلال الورغى، الازمه الروسية-التركية: محددات التاريخ والجغرافيا والتطلعات لادوار جديده، مركزالجزيرة، دوحة، 2015.
18 - احمد نورى النعيمى، السياسه الخارجيه الايرانيه، دار الجنان، عمان، 2012.
19 - د. نيفين مسعد، علاقات ايران الدولية والاقليمية: وتأثيراتها على الامن القومى العربى، مركز العربى للابحاث ودراسة السياسات، 2011.
20 - د. جمال عبدالله، خيارات دول الخليج لمواجهة التدخل العسكرى الروسى فى سووريا ، مركز الجزيرة للدراسات، دوحة، 2015

چوارەم: سەرچاوەی کوردی:

21 - عبدالرحمن كريم درويش، كورد لەناوتۆفانی یاریە گەورەکە، بەشی سێیەم، سەنتەری مارگرێت، سلێمانی، 2013.
22 - عەبدولڕەحمان کەریم دەروێش، ویستی عێراق و جیۆستراتیجیەتی رووسیا و کاریگەریان لەسەر کورد، سەنتەری جەمال عیرفان، سلێمانی 2013.
23 - عەبدولڕەحمان کەریم دەروێش، ویستی عێراق و جیۆستراتیجیەتی رووسیا و کاریگەریان لەسەر کورد، سەنتەری جەمال عیرفان، سلێمانی 2013.

پێنجەم: سەرچاوەی ئینتەرنێت:

24 - ساطع نور الدين الانتداب الروسى على سووريا " | الجمعة 18/09/2015
http://www.almodon.com/opinion/c78b63a2-0f36-400a-ac5e-8cd41c04582e#sthash.by1pYqaP.dpuf
25 - عاطف معتمد عبد الحميد، من رووسيا الى العراق.. جغرافيا سياسيه جديدة، مركز الجزيرة للدراسات، دوحة، اذار، 2016،
http://www.aljazeera.net/knowledgegate/opinions/2004/10/3/%D9%85%D9%869

26 - الفكر السياسى الروسى المنتدى العربى للدفاع والتسليح < القسم العام > الدراسات والتحاليل الإستراتيجية الجمعه نوفمبر 19، 2010 http://alfateh.yoo7.com/t274-topic

سیاسەتی ئەتڵەسی و کوردستانی پۆست-داعش [1]

حیسام دەستپیش

شـەڕ و ئاشـتی دوو بابەتـی سـەرەکین کـە زۆر لـە تیۆریەکانـی پەیوەنـدی نێودەوڵەتـی بەخۆیـەوە خەریککـردووە[2]. ئاشـتی هەمـان نەزمـە و شـەڕیش هەمـان ئاسـاییش. واتـە چـۆن نەزمێـك هەبـێ کـە لەگـەڵ خۆیـدا ئاشـتی بێنـێ و چـۆن ئاسـاییش سـەقامگیربکرێت کـە رێگـە لـە هاتنەئـارای شـەڕ بگرێـت. لـەم خانەیـەوە هـەر قوتابخانەیـەك بۆچـوون و تێگەیشـتنی خـۆی لـە خانەیەکـی تیۆریـدا رێکخسـتووە و جـۆری هاتنـی کایـەی ئـەو بابەتـە دەخاتـە بەردەسـت. ریالیستەکان پێیانوایـە میکانیزمـی هێـزە کـە هەڵگـری ئاشـتی و رێگری لـە شـەڕ دەکات . بـۆ ئـەم مەبەسـتە دەوڵـەت سـەرچاوەی هێـزە و تواناکانـی ئـەو دەوڵەتـە سـەرچاوەی هاوسـەنگییە کـە رێگـری لـە شـەڕ دەکات. لـە بەرامبـەردا لیبراڵـەکان ئاشـتی وەك بابەتێـك دەبینـن کـە لەرێگـەی هاوکارییـەوە بەدیـدێ و شـەڕیش لـە رێگەی سـازکردنی دامـەزراوە جیهانییەکانـەوە دەتوانرێـت رێگـری لێبکرێـت. بۆیـە دەوڵـەت ئەکتەرێکـە بـۆ هـاوکاری و رێکخـراوە نێونەتەوەییـەکان ئامـرازی رێگریکـردن لـە شـەڕن.[3]

لـە دەرەوەی ئەمـان روانگـەی دیکـەش هـەن و بەشـێوەیەکیتر سـەیری ئـەم بابەتـە دەکـەن. مارکسیسـتەکان پانتایـی جیهانـی وەك بەسـتێنێکی نادادپـەروەر دەزانـن کـە هاتنەکایـەی ئاشـتی تێیـدا تەنیـا بـە دادپـەروەری بەدیدێـت و شـەڕیش بابەتێکـی حەتمـی و چاوەڕوانکـراوە، چونکـە لـە سرووشـتی سیسـتەمی زاڵدایـە کـە سـەرمایەداری بێـت.[4]

لـە دەرەوەی ئەمانـە پۆسـت-مودێرنەکان هـەن کـە لـە رەهەندێکـی گوتارییـەوە سـەیری بابەتەکـە دەکـەن و پێیانوایـە کـە ئاشـتی دەرەنجامـی تێگەیشـتن و بەیەکگەیشـتنی وێنـا جیاوازەکانـە و شـەڕیش دەرنجامـی ململانێـی ئـەم وێنایەیـە کـە لەبـارەی دووژمنـەوە

---

1 - ئەم باسە بە زمانی کوردیی ناوەڕاست نووسراوە.

2 - Raymond Aron, Peace and War: A Theory of International Relations. Transaction Publishers, New Jersey, 2003. P2.

3 - Hamza Jehangir, Realism, Liberalism and the Possibilities of Peace. E-International Relations Students. Visited website on 14 March 2016. http://www.e-ir.info/201219/02//realism-liberalism-and-the-possibilities-of-peace.

4 - Fanny Coulomb and J. Paul Dunne, Economics, conflict and war. Real-world economics review, issue no. 46, 2008. P150.

سـازدەكرێت. بۆیـە عەقلییەتـی زاڵ بەسـەر سیسـتەمی جیهانـی وەك مایكـرۆ دیسكۆرسـێك دەبینـن كـە ناتوانـن بـوارە بچووكـەكان ببینـن و ئەكتەرەكانیشـی لـە هەمـان خانـەوە سـەیری چارەسـەركردنی شـەڕ دەكـەن. [5]
بـە ئاماژەدان بـەو تیۆرانـە دەمانـەوێ ئـەو خاڵـە بەرجەسـتەبكەین كـە سیاسـەتی جیهانـی كـە بـەزۆری لەژێـر كاریگـەری پەیمانـی ئەتڵەسـیدایە، چـۆن سـەیری ئـەم بابەتـە دەكات، تاوەكـو بۆمـان روونببێتـەوە كـە لـە پـاش داعـش عێـراق چـۆن دەبینـن، تاوەكـو لەوێـوە وێنـای كوردسـتان بكەیـن.
هەرچەنـد بەهـۆی رووخانـی یەكێتی سـۆڤێت و هاتنەئـارای بابەتـی بەجیهانیبـوون، گریمانەی ئـەوە دەكـرا كـە رۆڵـی دەوڵەت-نەتـەوە لاوازببـێ و لـە هەمانكاتـدا سیاسـەتی جیۆئیكۆنۆمـی جێگـەی سیاسـەتی جیۆسـتراتیژی بگرێتـەوە، بـەڵام تاوەكـو ئەمـڕۆ دەوڵەت-نەتـەوە هێشـتا رۆڵدەگێـڕێـت و جەوهـەری سیاسـەتی جیۆسـتراتیژی رێكخـەری گەمەكانـە.[6] بـۆ نموونـە پـاش ئـەو هەمـوو گۆڕانكارییانـە كـە لـە عێراقـدا هاتوونەتـە ئـاراوە، بـەڵام هێشـتا ئەمریـكا و هاوپەیمانانـی بـاس لـە دەوڵەتـی ناوەنـدی لەعێـراق دەكـەن و زۆر پرسـی وەك داعـش كـە پرسـێكی ئاسایشـییە رۆڵـی كاریگەریـان لـە ئاراسـتەی سیاسـەتەكاندا هەیـە.
لەلایەكـی دیكـەوە كاتێـك دەوڵـەت بوونـی هەیـە، لەهەمانكاتـدا ئەكتـەری نافەرمیـش هـەن. لەسـاڵی 2005 وەزیـری دەرەوەی ئەوكاتـی ئەمریـكا (كۆندۆلیـزا رایـس) گوتـی: ئێمـە هەوڵدەدەیـن كـە هێـزەكان بـە دەنگـی خۆیانـەوە بناسرێـن و راڤـەی بوونـی خۆیـان بكـەن.[7] ئەمـە جۆرێكـە لـە شـەرعییەتدان بـەو دەنگانـەی لـە دەرەوەی دەوڵەتـن. لـە رۆژهەڵاتـی نێوەڕاسـتی ئێسـتا ئـەوەی ئەكتـەری سـەرەكی گەمەكانـە هێـزە نافەرمییەكانـن و ئەوانـەی سیاسـەتیش ئیـدارە دەكـەن، هێـزە بـێ ناسـنامەكانن. بـەرەی ئەمریـكا گوتـاری دامەرزاندنـی سیسـتەمی لیبراڵـی بـۆ ئـەم مەبەسـتە پەیڕەوكرد و گوتـاری بەرەنـگاری تیرۆری هێنایەكایـەوە. بۆیـە بنیاتنانـی دەوڵەتێكـی نـوێ لەعێـراق هاتـە رۆژەڤـەوە و پەراوێزخسـتن و لەنێوبردنـی هێـزە تیرۆریسـتەكان بـووە ئامانجـی سـەرەكی. دەرئەنجـام، دەوڵـەت بـووە تایفـی و هێـزی سـەربازی بـووە میلیشـیا و دەوڵەتـی تیرۆریسـتی وەك داعـش سـەریهەڵدا.

5 - Robert Cooper, The post-modernstate and theworld order. P31. Visited website on 15 March 20016. http://www.demos.co.uk/files/postmodernstate.pdf

6 - O`Brien R, Global Financial Integration: The end of Geography. New York, Council on foreigner Relations Press 1992, pp 135-

7 - Secretary Condoleezza Rice, Remarks at the American University in Cairo. Visited website on 10 March 2016.
http://20012009-.state.gov/secretary/rm/200548328/.htm

لێرەدایـە کـە وەك رۆزێنـا دەڵـێ لـە قەیرانـدا ئـەوە ئەکتـەرە بچووکەکانـن کـە رۆڵ دەگێڕن و چارەنووسـی گەمـەکان دیاریدەکـەن. لەهەمانکاتـدا بەهـۆی تێکچوونـی هاوسـەنگی، مـەودا بـۆ ئـەم هێزانـە هاتووەتەئـاراوە کـە نـەزم -Order- و ئاسایشـی خۆیـان جێگیربکـەن.[8] لێرەدایـە کـە نـەزم -Order- ی ئەتڵەسـی و ئاساییشـێك کـە لـەلای ئـەوان مەبەسـتبوو پێچەوانـە بووەتـەوە. واتـە نەزمێکـی بەبـێ دەوڵـەت هەیـە کـە هێـزی خـۆی لـە فرەیـی جەمسـەرەکانەوە وەردەگرێـت و ئاساییشـێك هەیـە کـە فرەیـی ئایدیۆلـۆژی و فرەدەنگـی رۆڵـی تێـدا هەیـە.

ئەمریکا: داعش و پۆست-داعش

ئەگـەر بۆچوونەکانـی جـۆرج مۆدیلیسـکی بکەیـن بـە پێوانـە، ئەمریـکا لـە حالەتـی سـارێژکردنی نەزمێکـی جیۆپۆلتیکییـە کـە بتوانـێ زلهێزێتـی ئـەو لـە قەیرانـی شـەرعییەت کـە بـەرەو دارمـان دەچێـت، بـکات بـە بنەمـای سـاخکردنەوەی شـەرعییەت و هەسـتانەوە.[9] واتـە ئێمـە ویلایەتـە یەکگرتووەکانـی ئەمریـکا دەبینیـن کـە بەهـۆی شـەڕی عێـراق و سـەرنەکەوتنی تووشـی قەیرانـی شـەرعییەت بـووە، بـەو مانایـە کـە نەیتوانـی خەونەکانـی خـۆی بـۆ داهاتـوو بنیاتبنـێ و لـەو رێگایـەدا جیۆپۆلیتیکـی تاقـە زلهێـزی چووەتـە ژێـر پرسـیارەوە. بۆیـە ئـەو قەیرانـەی کـە بـەرەو دارمـان دەچـوو، کـراوە بـە ئیـدارەی قەیـران لەڕێگـەی جەمسـەرە ناوخۆیـی و ناوچەییەکانـەوە.
لـەم ڕەهەندەوەیـە کـە ئەمریـکا ئێسـتا گەمەیەکـی چەندڕەهەنـدی و ناکـۆك بەڕێوەدەبـات. چەنـد رەهەنـدی لـەو بـوارەوە کـە هـاوکاری لەگـەڵ چەندیـن هێزی دژبـەر و نەیـار دەکات، ناکـۆك لـەو بـوارەوە کـە ئـەو هێزانـەی هـاوکاری ئەمریـکا دەکـەن لـە هاوپەیـمان و نەیـاری ئایدیۆلـۆژی تێدایـە. ئەمـە جیـا لـەوەی لـە رەهەنـدی تیمارکردنـی شـەرعییەتەوە دێـت، لەهەمانکاتـدا دەتوانـێ مانـای پراگماتیستیشـی پێبدرێـت. بـەو مانایـە کـە لـە ئایدیۆلـۆژی دووربکەوێتـەوە و هەڵوەسـتە لەسـەر بـوون بـکات. هەرچەنـد لەبـەرەی رۆژئـاوادا هەمووەمـان سـەرئەنجام گرێـدراوی ئەمریکایـن، بـەڵام وڵاتانـی وەك فەرەنسـا، ئەڵمانیـا و بەریتانیـا دیـد و جیهانبینیـان لـەم بـوارەوە جیـاوازە، چونکـە کێشـەی ئـەو هێزانـە لەوەدایـە کـە لـە پانتایـی سیاسـەتی جیهانـی و ناوچەییـدا توانـا و تایبەتمەندییەکانیـان ناگاتـە ئەمریـکا.

8 - James N. Rosenau, Turbulence in world politics: a theory of change and continuity (Princeton paperbacks. Princeton, N.J.: Princeton University Press. 1990, p11

9 - George Modelski, long Cycles in The World Politics, Seattle University of Washington Press.1987

بۆیە فەرەنسا لە دەرفەتەکان دەگەڕێت، بەریتانیا هەوڵی راگرتنی مێژووی خۆی لە ناوچەکە دەدا و ئەڵمانیاش ئەکتەری نوێیە لەم پانتاییە و ئەکتەرێك کە خەریکە تەماحە جیۆپۆلیتیکییەکانی دادەڕێژێت.
ئێستا ئەوەی بەلای ئەمریکا و هاوپەیمانانییەوە لە بەرەنگاربوونەوەی داعشدا گرنگە، لەنێوبردنی پرسێکی ئاسایشییە، بۆ گەڕانەوەی نەزمی سیاسی[10] کە دەتوانین بێژین وەك پۆست-مودێرنەکان دەڵێن ئاساییکردنەوەی سیاسەتە. لەم گەڕانەوەیەدا دەوڵەت گرنگە، بەڵام دەوڵەتی لیبراڵی فرەجەمسەر، نەك فرەدەنگ. لەم گەڕانەوەیەدا ئاسایش گرنگە، ئاساییشی خۆجێیی نەك ناوەندی. بۆیە پانتایی سیاسی وەك فرەجەمسەر دەبینرێت و ئاسایش بەهێزی لۆکالی.

کوردستان، داعش و پۆست-داعش

هاتنەکایەی داعش، واتای تێکدان و لەنێوچوونی ئەو هاوکێشە سیاسییانە بوو کە کورد لەدوای رووخانی دەسەڵاتی بەعس تێیدا گەمەیدەکرد. ئەو هاوکێشە سیاسییانەی کە لە کۆتاییدا بەدوای سەقامگیری و ئاسایشدا دەگەڕا و لەهەمانکاتدا رۆژ لەدوای رۆژ قەبەکردنی دەسەڵاتی ناوەندی لە بەغدا لێدەکەوتەوە. بەڵام بەهاتنی داعش کوردستان توانی دەربازی ئەم هاوکێشەیە ببێ و خۆی لە هەلومەرجێکدا ببینێتەوە کە سەرئەنجام قورسایی زیاتر ببەخشێتە ئەوەی کە کورد توانای بەئەکتەربوون پەیدابکات.[11] ئەم رەوتە لە تێکچوونی هاوکێشەکان، گەیشتە ئاستێك کە خودی کوردستانیش بەهۆی پەلاماری داعشەوە رووبەڕووی مەترسی بووەوە. بەڵام فاکتەری پاڵپشتی نێونەتەوەیی هاوسەنگی مەیدانی شەڕی بۆ باشوور گۆڕی و توانی ئەم هاوسەنگییە بە ئاراستەی هەستانەوەی کورد بگۆڕێت. هەرچەند لێرەدا رۆڵی هێزی بەرگری کوردستان گرنگبوو، بەڵام نوقسانی سەربازی کورد لەلایەن ئەمریکا و هاوپەیمانانییەوە پڕکرایەوە.
پێش هاتنی داعش، ئاراستەی سیاسی لە کوردستان لە ململانێی نێوان هەولێر و بەغدا خۆی نمایشدەکرد. واتە گەمەکان لەو خانەیەدا یەکیاندەگرتەوە. بەڵام دوای هاتنی داعش ئیتر بەغدا، هەولێر و سوننە وەك سێ دوورگەی جیاوازیان لێهات کە هەر

10 - Brian Katulis, Hardin Lang, Vikram Singh, Defeating ISIS: An Integrated Strategy to Advance Middle East Stability. Visited Website on 10 March 2016. https://www.americanprogress.org/issues/security/report/201496739/10/09//defeating-isis-an-integrated-strategy-to-advance-middle-east-stability/

11 - Burak Kadercan, This Is What ISIS› Rise Means for the “Kurdish Question”. Visited Website on 12 March 2016. http://nationalinterest.org/feature/what-isis-rise-means-the-kurdish-question%E29%80%D-13798

کامەیـان هەوڵـدەدات بتوانـێ دوارۆژی خـۆی بنیاتبنێـت.[12] بەغـدا لەنێـوان سـەروەری عێـراق، کاریگـەری ئەمریـکا و ئێـران لـە خولانەوەیەکـی بێوچانداـیـە و هاوسـەنگی هێـز لـە بەغـدا لـەم سـێ خانـەوە خەریکـی رێکخسـتنی خۆیەتـی. لـە کوردسـتان هاوکێشـەکە لـە مەنتیقـی دەرەکـی، واتـە بەغـدا، ئەمریـکا، تـاران و ئەنکـەرە دەربازبـووە و گـیردۆدەی کێشـەی ناوخۆیـی، خـودی سیسـتەمی سیاسـییە. واتـە ئـەوەی ئەمـڕۆ لـە کوردسـتاندا لـە رۆژەڤدایـە، گیرسـانەوەی سیسـتەمی سیاسـییە. جـا بەرەیـەك ئەم وێسـتگەیە وەك وێسـتگەی کۆتایـی دادەنـێ لـە بەئەنجامگەیاندنـی داهاتـووی سیسـتەمی سیاسـی و بەرەیەکیـش ئـەم وێستگەیە وەك دەرفەتێـك دەزانـێ بـۆ داهاتـوو و چارەنووسـی حکومەتـی هەرێمـی کوردسـتان. ئـەم ململانێیـە لەئاسـتە جیاوازەکانـدا رەنگیداوەتـەوە. لـە ئاسـتی سیاسـی ئیـدارەی هەرێمـی کوردسـتان کاردەکات، بـەڵام کارە دەرەکییـەکان بەڕێـدەکات و لەئاسـتی ناوخـۆدا راوەسـتاوە! لـە ئاسـتی ئابـووری ململانێـی سـەختی ئیـدارە و چاکسـازی هەیـە، لـە ئاسـتی سـەربازی وێـڕای جیـاوازی لایەنـەکان، نیمچـە ئەجێندایـەك هەیـە کـە بەرهەمـی دابەشـکاری سـەردەمی دووئیدارەییـە، هەرچەنـد لـە پراکتیـك و کورتمـاوەدا کاردەکات و پێدەچـێ لـە دارشـتنی سـتراتیژی درێژخایەنـدا لاوازبێـت.
بەگشـتی سیاسـەتی کـوردی لـە ئاسـتی ناوخـۆ خەریکـی جەمسـەربەندییە و لـە ئاسـتی دەرەوەدا دڵنیایـە لـەوەی هەیـە کـە دەمێنێتـەوە. بـەڵام خەریکـی تاقیکردنـەوەی ئەوەیـە کـە ئاخـۆ دەتوانـێ تەماحێکـی دیکـەی هەبـێ یـان نـا؟

ئەمریکا، عێراق و کوردستان: قۆناخی پۆست-داعش

ئـەوەی تاوەکـو ئێـرە باسـکرا لـە راسـتیدا خسـتنەڕووی ئـەو لۆژیکەیـە کـە ئێمـە لـە چ بارودۆخێکـدا دەژیـن تاوەکـو لەوێـوە وێنـای داهاتـوو، واتـا قۆناخـی پاش-داعـش بکەیـن بـە لەبەرچاوگرتنـی فاکتەرێکـی کاریگـەر وەك ئەمریـکا. بـۆ ئـەم مەبەسـتە دەتوانیـن وێنـای چەنـد سـناریۆیەك بکەیـن کـە تێیـدا ئەمریـکا وەك هێزێـك دەبینرێـت کـە توانـای ئاراسـتەکردنی هاوکێشـە سیاسـییەکانی داهاتـووی هەیـە.
1 - باڵکانیزەبوونی عێراق[13]

12 - ZENONAS TZIARRAS, The Iraq Crisis and Its Geopolitical Implications. Visited Website on 12 March 2016.
http://www.e-ir.info/201429/07//the-iraq-crisis-and-its-geopolitical-implications/
13 - BBC The Death Of Yugoslavia 16- parts. Published on 14 Apr 2015. Visited on 15 March 2016.
https://www.youtube.com/watch?v=M_PzsfXbyAw

2 - بەردەوامی لۆبنانیبوونی عێراق
3 - سوودانیکردنی عێراق
4 - سۆماڵمانەوەی عێراق

سیناریۆی یەکەم: واتە باڵکانیزەبوونی عێراق، ئەوەی لەم بوارەدا گرنگە جۆری مامەڵەی ئەو پێکهاتانەیە کە عێراقیان پێکهێناوە. لە باڵکان هەرچەند ئەوروپا و ئەمریکا هەوڵی ئەوەیاندا کە بتوانن میکانیزمێك بۆ پێکەوەبوونی پێکهێنەرانی سازبکەن، بەڵام میکانیزمی دابەشبوون بەهۆی ئەکتەربوونی نەتەوە جیاوازەکان بوونی خۆی سەپاندبوو. واتە کیانە نەتەوەیی و ئایینییەکان توانیبوویان خۆیان لە قەوارەیەکی دیاریکراودا جێبکەنەوە. بۆیە ئەوەی مایەوە بۆ ئەوروپا و ئەمریکا ڕێکخستنی ئەو قەوارانە و ئیدارەی قەیرانەکە بوو نەك دارشتنی.
عێراقی ئەمڕۆ باڵکانێکی بەتەواو مانایە، چونکە ئەوەی باڵکانی پێوە دەناسرێت گەیشتنە لووتکەی توندوتیژی و لێکدابڕانی پێکهێنەرانی ئەو ناوچەیەیە کە مەودای نێوانیان بەهۆی توندوتیژی و تراژیدییەوە ڕێگەی گەڕانەوەی نەبوو. لەهەمانکاتدا هێزی نێودەوڵەتی وەك رووسیا و ئەمریکا و هێزی ناوچەیی وەك تورکیا و ئەوروپا گەمەکەری سەرەکی ئەو ناوچەیە بوون. ئەم حاڵەتە لە عێراقیش هەیە. ململانێیەکی سەخت کە ڕێگەی گەڕانەوەی نییە، هەم توندوتیژی و هەمیش تراژیدی و هەمیش هێزی جیاواز دەستیان لەم وڵاتەدا هەیە. جا ئەگەر لە باڵکان ئەمریکا هێزی تەکنۆلۆژی خۆی سەلماند، بەو مانایە کە بەبێ هیچ کوژراوێك سربستانی هێنایە سەر چۆك. لە نموونەی عێراقدا دەبێ بیر لەوە بکرێتەوە کە ململانێی جیۆپۆلیتیکی ئەمریکا لە بواری زلهێزی چۆن بوونی خۆی لەم ناوچەیەدا دەبینێت. پێدەچێ وەك کاپلان دەڵێ "ئێمە لەگەڵ ژینگەی پڕ لە ئاژاوەدا ڕووبەڕووین و ئەم ئاژاوەیە بەردەوام دەبێت".[14] ئەمریکا کە بە شکست لە پرۆژەی عێراق هاتەدەرەوە و ڕێبەرایەتی لە پرسی سووریادا چووەتەژێر پرسیار، پێناچێ کە خۆی ئاوێتەی ئەم ناوچە پڕ لە ئاژاوەیە بکات و ڕێگەی ئیدارەکردنی جۆری دابەشبوونی عێراق وەك یۆگۆسلاڤیای پێشوو راڤەدەکات. لە ئەگەری پێشکەوتنی ئەم سیناریۆیەدا، کوردستان دەتوانێ باشترین دەرفەتی بۆ بڕەخسێت.

14 - Robert D Kaplan, The coming Anarchy. Atlantic Monthly 273. No 2, pp 4446-

سێناریۆی دووەم: واتا بەردەوامی لوبنانیبوونی عێراق، سازکردنی زەمینەیەکە کە عێراقییەکان بتوانن بە میکانیزمی دابەشکردنی دەسەڵاتەکان لە خانەی ناوەندێکدا دووبارە کۆببنەوە. لەم رەهەندەوە عێراق دەچێتە قۆناخێکی دیکە لە دابەشکاری دەسەڵاتی ناوەندی کە تێیدا عێراق وەك وڵاتێك دەمێنێتەوە. بەڵام ئەم وڵاتە لە سەر بنچینەی دەسەڵاتی زۆرتر بۆ هەرێمەکان و کەمکردنەوەی دەسەڵاتی ناوەندی هەنگاو دەنێت. پرۆژەی لوبنان لە ریشەدا، پرۆژەیەك بوو لە خانەی دیموکراسی تەوافقی، بەڵام لە نموونەی عێراقدا ئەم نموونەیە دەتوانێ بگوازرێتەوە بۆ نموونەی جەوهەری سیستەمی سیاسی بەو مانایە کە تەنیا دیموکراسی مەبەست نەبێ، بەڵکو دابەشکردنی دەسەڵات وەك نموونەی بەلژیکا و سویسرا ئاوێتە بکرێت.

بابەتێك کە دەبێ لەم بوارەدا هەڵوێستەی لەسەر بکرێت ئەوەیە کە ئەم نموونەیە لەگەڵ خەیاڵی ئایدیۆلۆژی و جیۆپۆلیتیکی ئەمریکادا دێتەوە. لەبەرئەوەی لە بواری ئایدیۆلۆژییەوە ئەمریکا هێشتا بە بەها لیبراڵییەکانەوە کە خۆی لە خانەی دەوڵەتی مەدەنیدا دەبینێتەوە، پابەندە. لەهەمانکاتدا هێشتا باوەڕی بە دەوڵەت-نەتەوە لە رۆژهەڵاتی نێوەڕاست هەیە کە بەرهەمی پاش شەڕی یەکەمی جیهانییە. لەدەرەوەی ئەمانە ئەوەی بۆ ئەمریکا و هاوپەیمانانی لەم کاتەدا گرنگە، ئەوەیە کە داعش وەك پرسێکی ئاسایشی دەبێ لەنێوبچێت. بۆیە یەکەم بابەت کە لای ئەوان گرنگە ئەوەیە کە ئەم پرسە بنبڕبکەن، تاوەکو بتوانن ئاسایش بۆ ناوچەکە بگێڕنەوە. بەڵام ئەو پرسیارە سەریهەڵداوە لەلایان کە ئاخۆ پێش هاتنی داعش ئەم ناوچەیە ئارام بوو؟ دیارە پرسی لەنێوچوونی ئاسایشی ناوچەیی لەعێراق هەبوو، بەڵام بەهۆی بەهاری عەرەبییەوە تەشەنەیکرد بۆ ناوچەکە. بۆیە ئێستا بیری ئەمریکا و هاوپەیمانانی ئەوەیە کە سەرچاوەی ئەم کێشانە جێگیرنەبوونی دابەشکاری دەسەڵات بووە لەعێراق. بۆیە لەم کاتەدا دەبێ کارێك بکرێت کە سێ پێکهاتە سەرەکییەکەی عێراق بتوانن دەسەڵاتی هەرێمییان زۆربکەن و لە بەرامبەردا دەسەڵاتی دەوڵەتی ناوەندی کەمتر ببێتەوە. (15)

بەگشتی ئەگەر ئەم سیناریۆیە وەك بابەتێکی جیدی لەبەرچاوبگرین، دەتوانین بڵێین کە دۆسیەی عێراقی پاش داعش، دۆسیەی حکومەتی داهاتووی ئەمریکایە. بەڵام پێدەچێ دیموکراتەکان و کۆمارییەکان هێشتا لە بواری گوتار و ستراتیژی سیاسییەوە ئامادەییان زۆرتربێ بۆ بەردەوامبوون لە سەر ئەم سێناریۆیە. عێراقێکی نوێ کە

---

15 -Philippe Le Billon,Oil, Secession and the Future of Iraqi Federalism. Visited Website on 15 March 2016. http://www.mepc.org/journal/middle-east-policy-archives/oil-secession-and-future-iraqi-federalism

نوێنەرایەتـی سـێ پێکهاتـە بـکات و دەسـەڵات تێیـدا هەرێمـەکان دیـاری بکـەن نـەك حکومەتـی ناوەنـدی. هـەر بۆیـە دەتوانیـن بڵێیـن لـە ئەگـەری سـەرکەوتنی ئـەم سێناریۆیە، راسـتەوخۆ کاریگـەری لـە سـەر هاوکێشـە سیاسـییەکانی کوردسـتان دادەنێـت. بەتایبـەت کـە بەرەیـەك لـە سـەر ریفراندۆم و سـەربەخۆیی، ناسـنامەی بـۆ خـۆی بەرهەمهێنـاوە و بەرەیەکیـش پەیوەسـتبوون بـە عێراقـەوە.

سـێناریۆی سـێیەم: واتـە سـوودانیکردنی عێـراق، تەنیـا وڵاتێـك نابـێ کـە نـاوی عێـراق بـێ، بەڵکـو دابەشـکاری خاکـی عێـراق دێتەکایـەوە و لـەم بـوارەدا وڵاتێکـی شـیعە هەیـە کـە دەسـتی بـە ئـاو و ئیمکاناتـی دەوڵـەت دەگات وەك سـوودانی باکـوور و عێراقێکیـش وێـران و دوور لـە ئیمکانـات هەیـە وەك سـوودانی باشـوور کـە سـوونەکان بـن. لەهەمانکاتـدا کوردسـتانیش هەیـە کـە دەرفەتـی هەیـە و دەتوانـێ هاوپەیـمان و هاوبەشـی سـوونە بێـت کـە وەك رێگـەی دەرچـوون یـان کۆنفیدراڵییـەك لەگـەڵ سـوونە درێـژە بـە ژیانـی سـەربەخۆی خۆیـان بـدەن.[16]* لـە مـاوەی رابـردوودا لـە میدیـای کوردسـتان و ناوچەکـەدا باسوخواسـی ئـەوە هاتەئـاراوە کـە کـورد و سـوونە دەیانـەوێ یەکبگـرن و لـە داهاتـوودا کۆنفیدرالییـەك رابگەیێنـن. ئـەم بیرۆکەیـە بەتایبـەت بەهـۆی نزیکایەتـی و سـەفەری سـەرۆکی هەرێمـی کوردسـتان بـۆ وڵاتانـی عەرەبـی و سـعودیە بەتایبەتـی زیاتـر گەشـەیکرد. لەلایەکـی دیکـەوە چونکـە تورکیـا یەکێـك لـە کارەکتـەرە سـەرەکییەکانی بـەرەی سـوونە لەعێراقـە و هەروەهـا نزیکایەتـی تورکیـا لەگـەڵ هەرێمـی کوردسـتان و تەماحـی تورکیـا بـۆ شـۆڕبوونەوە بـۆ موسـڵ وەك پرسـێکی مێژوویـی، ئـەو گومانەیـە کـە کـورد و سـوونە دەبنـە سـوودانی باشـوور و شـیعەش دەبێتـە سـوودانی باکـوور. نموونەیـەك کـە بـۆ ئـەم بـوارە دەهێنرێتـەوە، راگەیاندنـی کۆنفیدرالـی لەلایـەن کـورد و سـوونەوەیە.

پرسـیارێك کـە لێـرەدا دێتەئـاراوە، ئەوەیـە کـە ئاخـۆ ئـەم گومانـە لـە سـێناریۆی ئەمریـکاوە نزیکدەبـێ؟ ئـەم ئەگـەرە تەنیـا کاتێـك دەتوانـێ مانادارببـێ کـە ئەمریـکا و هاوپەیمانانـی ملکەچ بـە ئەکتـەرە بچـووك و ناوچەییـەکان بـن. بـەو مانایـە کـە زۆر ئەکتـەر وەك کـورد و سـوونە بکـەری ئـەم گەمەیـە بـن و هەروەهـا ئێـران بـە هاتـن بـۆ تکریـت هێـڵ یـان سـنووری شـیعەی دیاریکـرد و لـەم کاتـەدا تورکیـا و هاوپەیمانانـی بـە هاتـن بـۆ موسـڵ و یارمەتـی کـورد و سـوونە هێڵـی خۆیـان بچەسـپێنن. واتـە ئـەوەی لـەم بـوارەدا گرنگـە، ئەوەیـە کـە ئەمریکا بـەو ئەگـەرە رازیبـێ و وەك ئالتەرناتیڤـی هێنانـەدی ئاسایشـی هەمیشـەیی لـە ناوچەکـە سـەیری بـکات.

16 - * هیچ بابەتێکی راستەوخۆ وەک ژێدەرێک بۆ ئەمە نییە، من بیرۆکەی بەسوودانیکردنی عێراقم لەمەوە هێناوە:
us-foreign-policy-iraq-south-sud-20146186645789446.html/06/http://www.aljazeera.com/indepth/opinion/2014

بەڵام گرێی سەرەکی لەم بابەتەدا لەنێوچوونی دەوڵەتە لەعێراق کە دەبێ بۆ سووریاش شۆڕببێتەوە، یان گریمانەی ئەوە دەکرێت کە سوننەکانی عێراق و سووریا لەم پەکێجەدا جێگەیان ببێتەوە. بەهەرحاڵ ئەم سێناریۆیە تەنیا لە کاتێکدا دەتوانێ بۆ کورد گرنگبێ کە بابەتی سەربەخۆیی لەخۆبگرێت.

بەگشتی لەم ئەگەرەدا رۆڵی ئەمریکا وەك رێکخەرێك دەبینرێت، نەك بکەری سەرەکی و بەپێی ئەوەی لەئێستا و داهاتووی ناوچەکەدا ئەکتەرە بچووکەکان توانیویانە رۆڵی بەرچاویان هەبێ، روودانی ئەم ئەگەرە زۆر ئەستەم نابێت.

نەخشەی سێ پێکهاتەی عێراق

سـێناریۆی چـوارەم: بـاس لـە هەلومەرجێـك دەكرێـت كـە نموونەكـەی وڵاتـی سـۆماڵە. لـەو وڵاتـەدا پـڕۆژەی ئەمریـكا و هێرشـەكەی سـەرینەگرت و لـە بەشـێك لـەو وڵاتـە ئـاژاوە و تیـرۆر وەك خـۆی مایـەوە و لـە بەشـێكی دیكەیشـی كـە باكوورەكەیەتـی، ئاسـایش و تەناهـی جێگیربـوو.[17] ئەمـە بـەو مانایـە دێـت كـە ئـەوەی لـە سـۆماڵ هاتەكایـەوە لەعێـراق دووبارەببێتـەوە. بـەو مانایـە كـە ئەمریـكا نەتوانـێ عێـراق بخاتـەوە سـەرپێی و گرفتـی ئاسـاییش لەلایـەن سـوننەوە بەردەوامبـێ و لەهەمانكاتـدا شـیعەش وەك سـەرچاوەی مەترسـی سـەیربكرێت، تاوەكـو سـەرئەنجام ئەمریـكا هەمـوو تواناكانـی خـۆی لە كوردسـتان بەكاربێنـێ و هەوڵبـدات كـە ئاسـایش و بوونـی خـۆی لـەم ناوچەیـەدا درێـژە پێبـدات.
لـە ئەگەرێكـی ئـاوادا كـە هەڵگـری زۆربـەی تایبەتمەندییەكانـی بەردەوامـی كێشـە لـە عێراقـی سـوننە و شـیعەیە و جەمسـەربەندییەكان رۆژ لـەدوای رۆژ تۆخدەبنـەوە، ئەوەمـان پێدەڵـێ كـە لـە ئەگـەری لەنێوچوونـی داعـش و نەبوونـی وێنایـەك بـۆ یەكگرتوویـی عێـراق یـان رێـكاری دیكـە، ئەمریـكا وەك ئەفغانسـتانی سـەردەمی تاڵیبـان چـاوی لێبـكات و رێگـەی دەربازبوونـی كێشـەكان بـۆ ناوچەكانـی دیكـە بگرێـت و لەدرێژخایەنـدا بتوانـێ لـە سـتراتیژییەكی دیكـەدا جێگـەی بـۆ ببینێتـەوە. هەربۆیـە كاتێـك خەندەقـی جیاكردنـەوەی كوردسـتان لـە ناوچەكانـی دیكـەی عێـراق دەبینیـن و نەبوونـی هەڵوێسـت لەلایـەن ئەمریـكاوە، پێدەچێـت مانـای ئەوەبـێ كـە ئەمریـكا بەهیـچ شـێوەیەك لەگـەڵ ئـەوەدا نەبـێ كـە دەتوانیـن كوردسـتان وەك سـوماڵیای باكـوور وێنـا بكەیـن، بكەوێتـەوە مەترسـی و لـەم ناوچەیـەدا بتوانـێ سیاسـەتەكانی داهاتـووی خـۆی بنیاتبنێـت.

ئەنجام

ئـەوەی لـە كۆتایـی ئـەم توێژینەوەیـەدا دەتوانیـن ئاماژەی پێبكەیـن، ئەمەیـە كـە هەرچەنـد ئەمریـكا رۆڵ و كاریگەرییەكـی گـەورەی لەسـەر رۆژهەڵاتـی نێوەڕاسـت هەیـە، بـەڵام ئـەم كاریگەرییانـە و جـۆری دیتنـی وەك سـەردەمانی پێشـوو نابێـت. بەتایبـەت كاتێـك كـە سـەرۆكی ئەمریـكا بـاراك ئۆبامـا باسـی راهاتنـی سـعودیە و ئێـران دەكات لـە ناوچەكـە، وێنـای چینـی سـەردەمی ماومـان وەبیردێنێتـەوە كـە هەرچەنـد ئەمریـكا لـە چیـن نزیكبـووەوە، بـەڵام هەرگیـز ناتوانـێ ژاپـۆن لەیـاد بـكات. لـەم كاتەشـدا ئەگـەر ئەمریـكا

---

17 - Major L. M. Martin, Somalia: Humanitarian Success And Political/Military Failure. United States Marine Corps. 1995. Visited Website on 14 March 2016.
http://www.globalsecurity.org/military/library/report/1995/MLM.htm

لەگـەڵ رۆژهەڵاتـی نێوەڕاسـت وەك ناوچەیەکـی پـڕ لـە ئـاژاوە و هەروەهـا وەك هەوێنـی پێکدادانـی ناسـنامەکانی هەنتینگتـۆن دەیبینـێ، پێدەچێـت کـە کوردسـتان قورسـایی خـۆی هەبـێ و بمێنێتـەوە. بـەڵام ئـەوەی فۆرمـی ئـەم قورساییە دەگۆڕێـت، خـودی کوردسـتانە نـەك ئەمریـکا، چونکـە پرسـی سـەرەکی ئەمریـکا لێکدابڕانـی عێـراق نییـە و ئێسـتا هیـچ گوتـار و سـتراتیژییەکی سیاسـی نییـە لـە ئەمریـکا کـە تەماحێکـی وای لـەلا سـازبێت.

لێـرەدا خـودی کـوردە کـە ئاخـۆ دەتوانـێ ئـەم بۆشـاییە بکاتـە هەوێنـی سـازکردنی بەرپرسـیارێتی زۆرتـر بـۆ ئەمریـکا یـان نـا؟ بـەو مانایـە کـە بتوانـێ پـڕۆژەی گشتپرسـی بخاتـە بەردەسـتی سـەرۆکی داهاتـووی ئەمریـکا و رۆڵـی هەبـێ لـە سـەرنەگرتنی هـەر چەشـنە پڕۆژەیـەك کەعێـراق بـەرەو لوبنانێکـی دیکـە، سـوماڵیایەکی دیکـە ببـات. بەڵکـو قورسـایی خـۆی بـۆ دیتنـی عێـراق وەك باڵـکان و سـودانێکی دیکـە سـەیربکات. لـە نەبوونـی ئەگەرێکـی ئـاوا، باشـترین بـژارە هێشـتنەوەی هەرێمـی کوردسـتانە بـە ناوچـە کوردسـتانییەکانی دەرەوەی هەرێمـی کوردسـتانەوە و سـازکردنی ژێرخانێکـی سـەربازی کـە بتوانـێ لەگـەڵ گەشـەکردن، توانـای سـەربازی و بەرگـری خـۆی زیادبـکات و لەگـەڵ هاوکێشـەکان بچێتـە پێـش تاوەکـو دەرفەتـی سـەربەخۆیی هەمـوار دەبێـت. هەرچەنـد وەك توێـژەر لـەو بڕوایـەدام کـە کوردسـتان دەبـێ لەمـڕۆوە بیر لە پـاش داعـش بکاتـەوە، بەمانای پڕۆژەیەکـی سـەرووی ئـەوەی هەیـە وەك حکومەتـی هەرێمـی کوردسـتان. ئاسـتی بۆشـایی جیۆپۆلیتیکـی و لێکدابڕانـی سیاسـی و جەمسـەربەندی ناوچەکـە ئـەو دەرفەتـە دەداتـە هەرێمـی کوردسـتان کـە پـڕۆژەی خـۆی ئەنجامبـدات. هەرچەنـد نەبوونـی یەکگرتوویـی ناوخۆیـی لـەم کاتـەدا کۆسـپی سـەرەکییە!

سەرچاوەکان

1 - Raymond Aron, Peace and War: A Theory of International Relations. Transaction Publishers, New Jersey, 2003. P2.

2 - Hamza Jehangir, Realism, Liberalism and the Possibilities of Peace. E-International Relations Students. Visited website on 14 March 2016. http://www.e-ir.info/201219/02//realism-liberalism-and-the-possibilities-of-peace.

3 - Fanny Coulomb and J. Paul Dunne, Economics, conflict and war. Real-world economics review, issue no. 46, 2008. P150.

4 - Robert Cooper, The post-modernstate and theworld order. P31. Visited website on 15 March 20016. http://www.demos.co.uk/files/postmodernstate.pdf

5 - O`Brien R, Global Financial Integration: The end of Geography. New York, Council on foreigner Relations Press 1992, pp 135-

6 - Secretary Condoleezza Rice, Remarks at the American University in Cairo. Visited website on 10 March 2016.
http://20012009-.state.gov/secretary/rm/200548328/.htm

7 - James N. Rosenau, Turbulence in world politics: a theory of change and continuity (Princeton paperbacks. Princeton, N.J.: Princeton University Press. 1990, p11

8 - George Modelski, long Cycles in The World Politics, Seattle University of Washington Press.1987

9 - Brian Katulis, Hardin Lang, Vikram Singh, Defeating ISIS: An Integrated Strategy to Advance Middle East Stability. Visited Website on 10 March 2016. https://www.americanprogress.org/issues/security/report/201496739/10/09//defeating-isis-an-integrated-strategy-to-advance-middle-east-stability/

10 - Burak Kadercan, This Is What ISIS› Rise Means for the “Kurdish Question”. Visited Website on 12 March 2016. http://nationalinterest.org/feature/what-isis-rise-means-the-kurdish-question%E29%80%D-13798

11 - ZENONAS TZIARRAS, The Iraq Crisis and Its Geopolitical Implications. Visited Website on 12 March 2016. http://www.e-ir.info/201429/07//the-iraq-crisis-and-its-geopolitical-implications/

12 - BBC The Death Of Yugoslavia 16- parts. Published on 14 Apr 2015. Visited on 15 March 2016. https://www.youtube.com/watch?v=M_PzsfXbyAw

13 - Robert D Kaplan, The coming Anarchy. Atlantic Monthly 273. No 2, pp 4446-

14 -Philippe Le Billon,Oil, Secession and the Future of Iraqi Federalism. Visited Website on 15 March 2016. http://www.mepc.org/journal/middle-east-policy-archives/oil-secession-and-future-iraqi-federalism

15 - * هیچ بابەتێکی ڕاستەوخۆ وەک ژێدەرێک بۆ ئەمە نییە، من بیرۆکەی بەسوودانیکردنی ئێراقم لەمەوە هێناوە:http://www.aljazeera.com/indepth/opinion/201406//us-foreign-policy-iraq-south-sud-20146186645789446.html

16 - Major L. M. Martin, Somalia: Humanitarian Success And Political/Military Failure. United States Marine Corps. 1995. Visited Website on 14 March 2016.

http://www.globalsecurity.org/military/library/report/1995/MLM.htm

سیناریۆکان
کەی ترسی داعش نامێنێت؟

داعـش، بەهێزێکـی زۆر و تـرس و دڕندەییەکـی بێوێنـەوە هاتـە ناوچەکـە. هـەر زوو رووبەرێکی فراوانـی ناوچەکانی عەرەبـی سوننەی لـە هـەردوو وڵاتـی سووریا و عێـراق خسـتەژێر رکێفـی خۆیـەوە. سـنووری نێـوان ئـەو دوو وڵاتـەی نەهێشـت، زۆرینـەی بەربەسـتە سـنوورییەکانی لابـرد. پاشـان هێرشـێکی دڕندانـەی کـردە سـەر باشـوور و رۆژئـاوای کوردسـتان. بەرەیەکـی دوور و درێـژی جەنـگ هـەر لـە عەفرینـەوە تاوەکـو خانەقیـن تـاوی سـەند، دەیـان شـارۆچکە، سـەدان گونـدی کوردسـتانیان داگیـر و خاپوورکـرد.

داعـش بـە بـەراوورد بـە دوو سـاڵی پێشـوو، لاوازبـووە. هێرشـەکانیان وەك پێشـتر سیسـتەماتیك نییـە. رزگارکردنـەوەی شـنگال، کۆبانـێ، مەخمـوور، جەلـەولا و ئەوانیدیکـە ورەی داعشـی لـە بەرامبـەر هێـزە کوردییـەکان رووخانـد. کەمـە کەمەیـەك نەبێـت لێـرە و لـەوێ، لێـدە و راکەیـەك دەکـەن یـان بۆمبێکـی چێنراویـان دەتەقێتـەوە. ئەمانـە نیشـانەی بەراییەکانـی کەمبوونـەوەی مەترسـیی داعـش لەسـەر سـنوورەکانی کوردسـتانن.

رزگارکردنـەوەی موسـڵ لـە بەرنامـەی وڵاتانـی رۆژئـاوا، عێـراق و حکومەتـی هەرێمـی کوردسـتاندا هەیـە و کاری زۆریشـی بـۆ کـراوە. بە گرتنەوەی موسـڵ دەتوانرێـت بگوترێت کـە ترسـی داعـش لەسـەر کوردسـتان بەگشـتی و بەشـی باشـووری زۆر کەمدەبێتـەوە یـان نا مێنێت.

پـاش "نەمـان"ی داعـش زۆر گرنگـە ئـەم سـیناریۆ و گریمانانـە لەبەرچـاو بگیرێـن، تاوەکـو چ حکومەتـی هەرێمـی کوردسـتان و چ فیدراڵیـی رۆژئـاوای کوردسـتان و چ کۆمەڵانـی خەڵکی کوردسـتانیش ئامادەی هـەر گۆڕانکارییەکـی خـوازراو و نەخوازراو لە پاشـەڕۆژی پۆست-داعشـدا بـبن.

دیـارە ئـەم سـیناریۆیانە هیچیـان پێشـبینیی رەهـا نیـن و زۆرینەیـان دەرئەنجامـی خوێنـدەوە و گفتوگۆکانـی نێـو سـەنتەری لێکۆڵینەوەکەمانـە و سـوودیش لـە لێکۆڵینەوەی لێکۆڵینڤانـە راسـپێردراوەکانی ئـەم توێژینەوەیـە وەرگیـراوە. سـیناریۆکان تەنیـا تایبـەت بـە رەوشـی چاوەڕوانکـراوی هـەردوو بەشـی باشـوور و رۆژئـاوای کوردسـتانن. ئەویـش بەهـۆی ئـەوەی کـە شـەڕی داعـش زۆرتـر لەگـەڵ ئـەم دوو بەشـەدا بـووە و بانـدۆری ترسـناکی سیاسـی، سـەربازی، ئابـووری و کۆمەڵایەتـی لەسـەریان هەبـووە.

سیناریۆ "خراپ"ەکان

● دروستبوونی سەعدئابادێکی نوێ و ڕێککەوتنی دوو یان زۆرتری داگیرکەرانی کوردستان لەسەر زۆرتر سەرکووتکردنی دۆزی کورد، یەك لە سیناریۆ هەرە خراپەکانی پۆست-داعشە.

● دابەشنەکردنی هەردوو وڵاتی سووریا و عێراق و گێڕانەوەی سنوورەکانی سایکس-پیکۆ، یەکێکی دیکە لە سیناریۆ خراپەکانی پۆست-داعشە. مانەوەی سنوورەکان واتە دانەمەزراندنی دەوڵەتی سەربەخۆی کوردستان کە زۆر لە چاودێران پێیانوایە پاش داعش باشوور و ڕۆژئاوای کوردستان دەوڵەتی کوردستان لە خانەقینەوە تاوەکو سەر دەریای نێوەڕاست، دەبنە یەك دەوڵەت و ئەو ناوچەیەش بە ڕاڕەوی کوردی Kurdish Corridor ناوزەدکراوە.

● درێژەکێشانی خراپی پەیوەندییەکانی نێوان باشوور و ڕۆژئاوای کوردستان، بەتایبەتی پارتی دیموکراتی کوردستان و پارتی یەکێتی دیموکراتی و نەکرانەوەی سنووری هەردوو بەشی کوردستان، سیناریۆیەکی خراپە. ئەمە باندۆری زۆر خراپی لەڕووی نەتەوەیی و ئابوورییەوە هەیە.

● زۆربوونی دەسەڵاتی شیعە و ئێران، یەکێك لە گرنگترین گریمانە ترسناکەکانی پۆست-داعشە. هەرچەندە پێشتر سنووری باشووری کوردستان بەشێکی زۆر کەمی بە شیعەی عەرەبەوە گرێدرابوو لە باشووری خانەقین، بەڵام بەهۆی هەوڵە بەردەوامەکانی گۆڕینی دیمۆگرافیای پارێزگای دیالە لەلایەن ئێران و حکومەتی عێراقەوە کە بەشێکی ناوچە کوردستانییەکانیش دەگرێتەوە، هەروەك پێشتر لە بەشی باشووردا باسکرا سنووری کورد و شیعە لە جاران فراوانتربووە. پێکدادانی خوێناویی بەرفراوانی هێزی پێشمەرگە و حەشدی شەعبی گریمانەیەکی بەهێزە. ئەمە زۆر ترسناکە چونکە کوردستان لە جەنگێك دەچێتە دەرەوە و بەرەوڕووی جەنگێکی دیکە دەبێتەوە. دیارە جێگیرنەبوونی ناوچە دابڕاوەکان لە پۆست-داعشدا کە پەیوەندی زۆری بە شیعەکانەوە هەیە بەتایبەتی لە ناوچەی خورماتوودا ترسێکی دیکەی پۆست-داعشە.

● لەکاتی جەنگی داعشدا بەرەی ناوخۆیی کورد زۆرتر پەرتەوازە بوو، ململانێی لایەنەکان لەسەر دەسەڵات گەیشتە لووتکە. ئەم ململانێیە باندۆری خراپیشی لەسەر جەنگی داعش هەبووە. دوورکەوتنەوەی دەسەڵاتدارانی هەولێر و سلێمانی، باشووری کوردستان بەخراپی بەرەو دووئیدارەیی و دوو ئیرادەیی دەبات.

• درندەیی دەوڵەتی ئیسلامی نەیتوانی رەوتی ئیسلامی سیاسی و سەلەفی لە کوردستاندا کەمبکاتەوە! هەندێك خانەی نووستوو لە باشووری کوردستاندا ماونەتەوە و دەبنە سیناریۆیەکی ترسناك و بەدڵنیاییەوە لە پۆست-داعشدا هەوڵی کاری تیرۆریستی لە باشووری کوردستاندا دەدەن و ئەمە دەبێتە هۆی تێکدانی ئاسایشی ناوخۆیی کوردستان. لەلایەکی دیکەشەوە پاشماوەکانی داعش لە سنووری باشووری کوردستانەوە هەوڵی کاری تێکدەرانە و شەڕی چەتەیی دەدەن.

سیناریۆ "باش"ەکان

• تەواوی هێزە دەسەڵاتدارە جیهانی و ناوچەییەکان چاویان لە کێکەکەی پۆست-داعشە. رووسیا دەیەوێت ئاواتی چەند سەدەیی بۆ گەییشتن بە ئاوە گەرمەکان بهێنێتەدی و لە بەشە عەلەوییەکەی سووریا خۆی جێگیرکردووە و جبەخانەیەکی سەربازی گەورەی بۆ ئەو ناوچەیە گواستووەتەوە. ئەمریکا و خۆرئاواش لە ناوچەکەدا ئامادەیی چالاکیان هەیە و نەوت و گازی باشوور و رۆژئاوای کوردستانیان لەبەرنامەدایە و بەپێی رای زۆر لە چاودێران لە هەوڵی بینینەوەی رێیەکدان بۆ گواستنەوەی ئەو بەرهەمە پەترۆڵییانە لەدەرەوەی خاکی تورکیا. هەڵبەت یەکەمین و باشترین ئەلتەرناتیڤیش گەیاندنی کوردە بۆ دەریای سپی نێوەڕاست. بۆیە چاوەڕواندەکرێت گۆڕانکاری گەورە بەسەر نەخشەی جیۆپۆلیتیکی رۆژهەڵاتی نێوەڕاستدا بێت. بەهۆیەوە کوردیش ببێتە دیوارێکی جیۆپۆلیتیکی لەنێوان شیعە و سوننە و دابڕانی توندڕەوی ئایینی.

• لە رۆژئاوای کوردستان، هەوڵەکان بۆ بەستنەوەی هەردوو کانتۆنی کۆبانێ و عەفرین بەردەوامە. هێزە رۆژئاواییەکان یارمەتییەکی بەرچاوی رۆژئاوی کوردستانیان داوە لەڕووی هێرشی ئاسمانی و پێشکەشکردنی پاڵپشتی لۆجستیی دیکەوە و لە هەوڵی ئەوەدان کە سووریا ببێتە دەوڵەتێکی فیدرالی. بنکەی سەربازییان لێرە و لەوێ داناوە. پارتی یەکێتی دیموکراتی ئەو نەخشەیەی بڵاوکردووەتەوە کە کورد چەندین ساڵە خەباتی بۆی کردووە و ئاواتی ئەوە بووە کە رۆژئاوای کوردستان لە باکووری لازقییەوە دەگاتە دەریا. لەکاتی کردنەوەی بنکەی پارتی یەکێتی دیموکراتی لە مۆسکۆ، ئەم نەخشەیە بەبەرچاوی میدیای رووس و جیهانییەوە دانرابوو. زۆرینەی هەرەزۆری سەرچاوە نەوتییەکانی سووریا دەکەونە رۆژئاوای کوردستانەوە. ئێستا بەنداوی ستراتیژیی تشرین لەسەر رووباری فرات لەژێر کۆنترۆڵی کوردە. رۆژئاوای کوردستان لەڕووی کشتوکاڵ و ئاژەڵدارییەوە بە ناوچەیەکی دەوڵەمەند دادەنرێت.

هەمـوو ئەمانـە ئـەم سـیناریۆیە دەکەنـە ئەگەرێکـی چاوەڕوانکـراو تاوەکـو کـورد بگاتـە دەریـا.

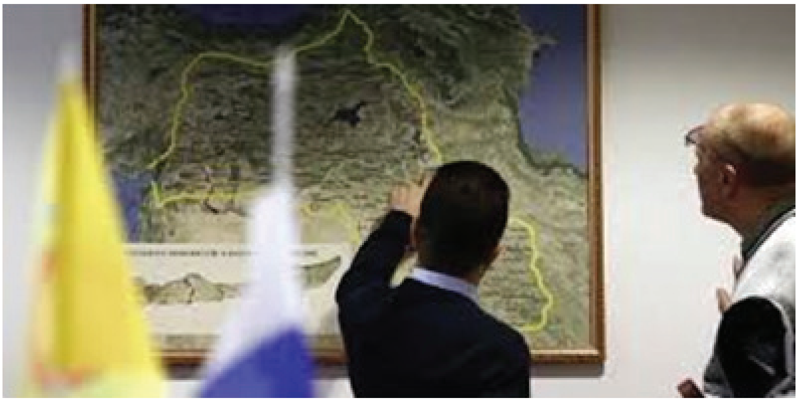

بارەگای PYDلە مۆسکۆ

● هـەر لەسـەرەتای سـاڵی 2016ەوە خواسـتی گشـتپرسـی بـۆ سـەربەخۆیی باشـووری کوردسـتان لەعێـراق بووەتـەوە رۆژەڤ. خواسـتی گشـتپرسـی هەرچەنـد هەمـوو لایەنـە کوردییـەکان لەسـەری تەبـا نیـن، هەروەهـا ئاسـتەنگی یاسـایی و تەکنیکیشـی زۆرە و ناوچـە دابڕێنراوەکانـی سـنووری مـادەی 140یـش کێشـەیەکی دیکەیـە کـە ئایـا گشـتپرسـی ئـەو شـوێنانە دەگرێتـەوە یـان نـا؟ لـە پۆسـت-داعشـدا یـەك لـە سـیناریۆکان ئەنجامدانـی گشـتپرسـی بـۆ سـەربەخۆییە.

● سـیناریۆی دامەزراندنـی دوو دەوڵەتـی سـەربەخۆ بـۆ رۆژئـاوا و باشـووری کوردسـتان دەبێتـە هـۆی مانـەوەی بەشـێکی سـنووری سـایکس-پیکۆ. ئەمـە هەرچەنـد بـە یەکێـك لـە سـیناریۆ باشـەکان دادەنرێـت، بـەڵام ئەگـەری هەڵوەشـاندنەوەی سـایکس-پیکۆ بژاردەیەکـی بەهێـزە و زۆر تۆژینـەوە لەسـەر ئـەوە کـراوە کـە باشـوور و رۆژئـاوای کوردسـتان پێکـەوە بلکێـن و دەوڵەتێکـی سـەربەخۆ لـە خانەقینـەوە تاوەکـو عەفریـن و بۆسـەر دەریـای نێوەڕاسـت بێتەکایـەوە. ئـەم سـیناریۆیە لەگـەڵ سـیناریۆی یەکەمـدا زۆر پەیوەسـت و لێکئـاڵاوە و بەرژەوەندییەکانـی رووسـیا و ئەمریـکا و رۆژئـاوا دەبنـە ئافرێنـەری ئـەم سـیناریۆیە. گرێدانـی باشـوور و رۆژئـاوای کوردسـتان لەسـتراتیژی ناتـۆدا بـە کوردیـش کۆریـدۆر-راڕەوی کـوردی نـاسراوە و باسـی لێوەدەکرێـت.

نەخشەیەکی نزیک لە ڕاڕەوی کوردی (دیواری کوردی)

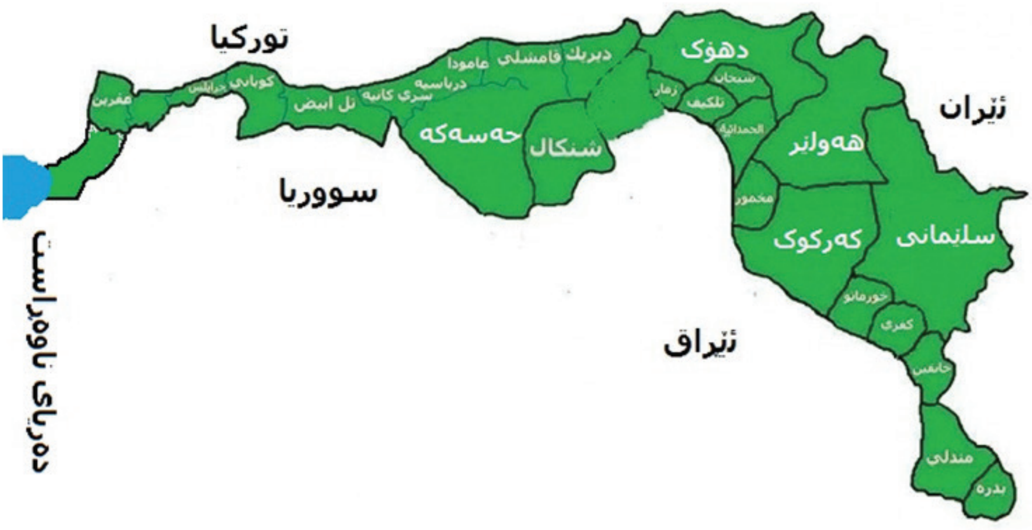

- لەبـاری سـەربازی و هەواڵگرییـەوە، هێـزی پێشـمەرگەی کوردسـتان و گەریلا و شـەڕڤانان بەهـۆی شـەڕی داعشـەوە هەرچەنـد زیانـی زۆریان بەرکـەوت، بـەڵام پێشـکەوتنی گەورەیان لـە هونـەری سـەربازی و جەنگیـدا بەدەسـتهێناوە. دامەزراندنـی سـوپایەکی نیشـتمانی و دەزگایەکـی هەواڵگـری پێشـکەوتوو یەکێکـی دیکـە لـە سیناریۆ باشـەکانە.
- لەبـاری ئابوورییـەوە، ڕۆژی 7ی مارتـی 2016 باڵیۆزانـی ئەمریـکا، بەریتانیـا، کەنـەدا، فەرەنسـا، ئەڵمانیـا، ئیتاڵیـا و ژاپـۆن لەعێـراق لەگـەڵ دەسـەڵاتدارانی هەرێمـی کوردسـتان لـە هەولێـر کۆبوونـەوە. لـە کۆبوونەوەکـەدا نوێنـەری بانکـی نێودەوڵەتیـش بەشـدارییکرد و باسـیان لـە کێشـەی دارایـی باشـووری کوردسـتان کـرد. پێدەچێـت ئەمـە بەرایـی باشـتربوونی قەیرانـی دارایـی لـە باشـووری کوردسـتان بێـت کـە لـە پۆسـت-داعشیشـدا هـەر بـەردەوام دەبێـت. سـەرباری بەرزبوونـەوەی بەرچـاوی نرخـی نـەوت لـە سـەرەتای مارتـی 2016ەوە دەکرێـت ببێتـە هۆکارێکـی زۆر گرنگـی باشـتربوونی قەیرانـی دارایـی لـە پۆسـت-داعشـدا. چاکسـازییەکانی حکومەتـی باشـووری کوردسـتان بەراییـی تاڕادەیـەك تێگەیشـتنی حکومەتـە بـۆ پرنسـیپی بەناوبانگـی "Best value for money" بەواتـای باشـترین بەهـا بـۆ دراو. بەپێـی ئـەم پرنسـیپە، دراو دەبێـت لـە پرۆسـەیەکی سـوودمەندا خـەرج بکرێـت، کوالیتـی و درێژخایەنیـی کاڵا و خزمـەت لـەم خەرجیانـەدا پێویسـتە تاکـە مەبەسـت بێـت. هـەر ئەمەشـە کـە دیاردەی گەندەڵـی لـە پۆسـت-داعشـدا کەمدەکاتـەوە.

ئەنجامی لێکۆڵینەوە

● هێرشی داعش، پێگەی کوردستانی لە ستراتیژییە جیهانی و هەرێمییەکانی نەهێشتنی تیرۆردا تۆکمەکرد. هێزە چەکدارە کوردییەکان لە هەردوو بەشی باشوور و رۆژئاوای کوردستان رۆڵی "پەرژینێکی ستراتیژی"یان گێڕا و گورزی کوشندەیان لە ژێرخانی سەربازی داعش وەشاند. ئەمە لەکاتێکدا بەشێك لە ناوچە عەرەبییە سوننەکانی عێراق و سووریا بەکردەوە بوونە مەکۆی داڵدەدانی داعش و بەشێکی زۆر لە سەرچاوە مرۆییەکانی ئەم هێزەیان پێکهێنا. دەرکەوتنی داعش ئەو بیرۆکەیەی لای نێوەندە جیهانییەکان پێشخست کەوا "ڕاڕەوی کوردی" باشترین میکانیزمە بۆ لێکدابڕینی قوڵایی دیمۆگرافی سوننە لە سێکوچکەی "عێراق - شام - ئەنادۆڵ". ئێستا جیهان باس لەم "ڕاڕەوە کوردییە" دەکات.

● دەرکەوتنی داعش وەك وەرچەرخانێکی جیۆپۆلیتیکی، سیستەمی ناوچەیی رۆژهەڵاتی نێوەڕاستی لەبەریەك هەڵوەشاندووە. ریزبەندی و جەمسەربەندی هێزەکان گۆڕانیان بەسەردا هاتووە. ناوچەکە بەسەر سێ جەمسەری سەرەکیدا دابەشبووە. ئەم سێ جەمسەرە ئێران - تورکیا - سعودیەن کە لەشێوەی دوو نیمچە بلۆکی تورك-سوننە و عەرەب - سوننە لەلایەك و ئێران - عەرەب-شیعە لەلای دیکە خۆیان نواندووە. لێرەدا باس لە گریمانەی "دیواری کوردی" وەك پەرژینێکی جیۆپۆلیتیکی دەکرێت کە دەتوانێ هەردوو جەمسەری سوننە و شیعە لێك دابڕێ و رۆڵی "ناوچەی دەروازە" لەنێوان هەردوو بلۆکەکەدا بگێڕێت. بەپێی ئەم گریمانەیە دیوارە کوردییەکە لە نەفتخانەوە دەسپێدەکات و تاوەکو شاری "کەسەب" لە رۆخی رۆژهەڵاتی دەریای نێوەڕاست دەکشێت. ئەم دیوارە کوردییە دەتوانێ هەردوو بلۆکەکە هاوسەنگ بکات و دەشێ لەنێوان هەردوولا ببێتە "دەوڵەتی تامپۆنی"ـش.

● پێدەچێ لە قۆناخی پۆست-داعشدا ئێران بیەوێ کوردستان لەژێر هەژموونی ستراتیژی خۆیدا بهێڵێتەوە. بۆیە ئەگەر هەولێر جاڕی گشتپرسی بۆ سەربەخۆیی لێبدات، ئەوا تاران بەرەنگاری ئەم پرۆژەیە دەبێتەوە. لێرە عێراق وەك هێزێکی هەرێمی بوونی نەماوە، بەڵام وەك بەشێك لە تەواوکەری بلۆکی ئێرانی، پشتیوانی لە سیاسەتی ئێرانی لەدژی کوردستان دەکات. هەروەها ئەگەری ئەوە هەیە تاران بەرپەرچی "فیدرالیی رۆژئاوا"ی کوردستان بداتەوە. سووریا وەك هێزێکی هەرێمی نەماوەتەوە، بەڵام وەك هاوپەیمانی سەرەکی ئێران لە ناوچەکە، پێدەچێ ئامرازی بەرەنگاربوونەوەی ئەم سیاسەتە ئێرانییە بێت.

● تورکیـا لەناوخـۆ رووبـەڕووی خولێکـی نـوێ لـە پرسـی کـورد بووەتـەوە. بۆیـە لـە قۆناخـی پۆسـت – داعشـدا بـە هەسـتیارییەکی زۆرەوە سـەیری پێشـکەوتنەکانی رۆژئـاوای کوردسـتان دەکات. ئەنکـەرە نایـەوێ کـورد لـە رۆژئـاوای کوردسـتان ببێتـە خاوەنـی کیانێکـی تایبـەت. بۆیـە بەهەمـوو شـێوەیەك رووبـەڕووی پـڕۆژەی کـوردی لـە رۆژئـاوای کوردسـتان دەبێتـەوە. سـەبارەت بـە هەرێمـی کوردسـتان، ئەنکـەرە لەبـەر تـۆڕی بەرفراوانـی بەرژەوەندییـە ئابـووری و سیاسـییەکان بەراشـکاوی دژایەتـی هەولێـر نـاکات، بەڵام سـەبارەت بـە پـڕۆژەی گشتپرسـی بـۆ سـەربەخۆیی، ئـەوەی بەئاشـکرا رایگەیانـدووە ئـەوان پێشـوازی لێناکـەن، چونکـە سـەقامگیری ناوچەکـە تێکـدەدات. لەبـەر ئەمـە ئەنکـەرە خوازیـارە کـورد لەچوارچێـوەی عێراقـدا دەسـەڵاتی نیمچەدەوڵەتـی هەبێـت. ئەنکـەرە وا دەنوێنـی کـورد لـە هەرێمـی کوردسـتان هاوپەیمانیەتـی، بـەڵام سیاسـەتە پشـتپەردەکانی ئـەم دواییـەی، ئەوەیـان سـەلماندووە کـە ئەنکـەرە عەرەبـە سـوننەکانی عێـراق و سـووریا بـە تەواوکـەری جیۆپۆلیتیکـی خـۆی دەزانێـت.

● سـعودیە و بلۆکـی خەلیجـی لـەدوای هێرشـەکانی داعـش، بەشـێنەیی خەریکـن سیاسـەتی کـوردی خۆیـان دادەنێـن. سـعودیە بـەو ئەنجامـە گەیشـتووە کـە کـورد لـە هەرێمـی کوردسـتان دەتوانـن ببنـە هاوپەیمانـی سرووشـتی بلۆکـی خەلیجـی. بۆیـە یـەك لـەدوای یـەك کۆنسـوڵخانەکانیان دەکەنـەوە. بیرۆکـەی هاوپەیمانـی کوردسـتان لەگـەڵ کەنـداو هەسـتیاری ئێران و تورکیـای نییـە، چونکـە ئـەو دوو وڵاتـە کوردیـان هەیـە و کەنـداو کـوردی خۆجێیـی نییـە. کەنـداو پێیوایـە کـورد دەتوانـن لەعێـراق ببنـە پاڵپشـتی عەرەبـی سـوننە و شـەپۆلی شیعە هاوسـەنگ بکـەن. هەروەهـا پێیانوایـە کـورد بەشـێوەی سرووشـتی لـە ئێران ئۆپۆزیسـیۆنی تارانـن و لەگـەڵ دەرکەوتنـی قەیرانەکانـدا دەتوانـن کاریگـەری جیۆسیاسـی گرنگیـان هەبێـت. هێشـتا رۆژئـاوای کوردسـتان لەسیاسـەتی کەنـداودا پێگـەی دیـار نییـە. بـەڵام دەرکەوتنی بلۆکـی کەنـداو لـە سیاسـەتی کوردیـدا بـۆی هەیـە زۆر گـۆڕانـکاری گـەورە بەدیبێنێـت.

● رووسـیا لەگـەڵ هێرشـەکانی داعـش و تەنگـژەی سـووریا، بەشـێنەیی گەڕاوەتـەوە رۆژهەڵاتـی نێوەڕاسـت. ئۆراسیا لەچوارچێـوەی سیاسـەتی سـووریایی خۆیـدا بـۆ جڵەوکردنـی رەوتـی سـەلەفی جیهـادی، دۆسـیەی کـوردی کردووەتـەوە و خەریکـە سیاسـەتی کـوردی خـۆی دادەڕێژێتـەوە. رووداوەکانـی رۆژئـاوای کوردسـتان پرسـی کوردیـان بەجیهانیکـردووە، بۆیـە بەودواییـە رووسـیا لـەڕووی سیاسـی و سـەربازییەوە پشـتیوانی لـە کـورد دەکات و تەنانـەت ئامـاژەی بـەوەش داوە کـە لاریـان لـە بنیاتنانـی سیسـتەمی فیدراڵـی نییـە. مۆسـکۆ

تائێستا لەسەر ئەم سیاسەتەی ڕژدە، بەڵام هێشتا دیارنییە تاوەکو چەند ئەم سیاسەتە کوردییەی بەردەوام دەبێت!

● هێزەکانی ئەتڵەسی لەگەڵ هێرشەکانی داعش بۆسەر کوردستان هەم لە باشوور و هەم لە ڕۆژئاوا ڕۆڵی یەکلاییکەرەوەیان گێڕاوە. پشتیوانی ئاسمانی ئەمریکا هەم لە کۆبانێ و هەم لە هەولێر، هاوسەنگی ستراتیژی بەسوودی هێزە کوردستانییەکان گۆڕیوە. پێدەچێت ئەمریکا بەشێنەیی ڕۆژئاوای کوردستان بکاتە بنکەی تێسرەواندنی داعش و گرووپە ڕادیکاڵییەکانی دیکە. هەروەها ئەگەری ئەوە بەهێزە ئەمریکا بیەوێ ڕاڕەوی نێوان داعش و تورکیا لەڕێگەی هێزە کوردییەکانەوە دابخات و لەدنیای دەرەوەیان دابڕێت. بەمەش پڕۆژەی ستراتیژی پێکەوەبەستنەوەی کانتۆنەکانی جزیرە-کۆبانێ بە عەفرین کاملدەکرێت. ئەمریکا تائێستاش نایەوێ کورد بەرەو سەربەخۆیی بڕوات. زیاتر داوای ئەوە دەکات کورد لە چوارچێوەی عێراقدا خاوەن پێگەی فیدراڵی بێت. ئەم سیاسەتەی بەرامبەر بە ڕۆژئاوای کوردستانیش هەیە و زیاتر لە چوارچێوەی نەهێشتنی داعشدا بایەخ بە کورد دەدات. بەڵام پێناچێت لە جاڕدانی گشتپرسی سەربەخۆییدا بەرپەرچی ئەم پڕۆژەیەی هەولێر بداتەوە.

● لەدوای ئۆپەراسیۆنی موسڵ و ڕەققە، پێدەچێت داعش وەك دیفاکتۆ-دەوڵەت نەمێنێ و ببێتەوە هیزێك کە جەنگی چەتەیی پەرە پێدەدات. لەگەڵ ئەمەشدا ناشێ چاوەڕێی ئەوە بکرێت کە لە کورتخایەندا توندڕەوی ئیسلامی لە کۆمەڵگە عەرەبی و ئیسلامییەکاندا ببڕێتەوە، چونکە ئەو هۆکارانەی ئەمانەیان دروستکردووە و بووژاندوویاننەتەوە تائێستاش لەئارادان وەك: ئیشکالیەتی دەسەڵات و حوکمڕانی، هەژاری و جیاوازی کۆمەڵایەتی، بێکاری و پەراوێزخستن، ململانێی فەڵەستین – ئیسرائیل، ئیشکالیەتی پەیوەندییەکان لەگەڵ ڕۆژئاوای کریستیان، خراپ شیکردنەوە و تەوزیفی سیاسی دەقە ئایینییە ئیسلامییەکان جا چ شیعی بن چ سوننی!

● گێڕانەوەی عێراق و سووریا بۆ سەردەمی ڕابردوو، واتە هێشتنەوەی ئەم دوو وڵاتە بە هەموو کێشە ناوخۆییە گەورەکانیانەوە بەبێ چارەسەری. بەتایبەت کێشە و ململانێی تایفی شیعە – سوننە لە عێراق و عەلەوی – سوننە لە سووریا. لەئەنجامدا ئەگەر ڕێککەوتنیك لەسەر هێشتنەوەی شێوەی دەوڵەت بکرێت کە جیاوازییەکی ڕیشەیی لەگەڵ پێش ساڵی 2011 نەبێ، ئەوە گرووپە توندڕەوەکانیش دەمێننەوە.

ڕاسپاردەکان

● پێویستە کورد لە جەنگی دژی داعش لە دەرەوەی کوردستاندا بەردەوام نەبێ تاوەکو مەرجەکانی بسەپێنێت. هەروەها لەگەڵ ڕۆژئاوای ئەمڕۆ- ئەمریکایی و گەیشتن بە ئاستی هاوئاهەنگی لەگەڵ جیهانی کریستیان بە گشت کڵێسە و ڕەوتە سیاسییەکانییەوە بۆ ئەوەی سنوورێك بۆ هەڕەشە و گۆڕانکارییەکانی ئایندە لەسەر کوردستان و ستروکتووری ئیسلامی دێرینی دابنرێت. دەبێ دوای سەپاندنی مەرجەکانی، هاوکاری هێزی هاوپەیمانی نێودەوڵەتی و رووسیا بکات. دەبێ جەنگی دژ بە داعش و قۆناخی پۆست-داعشیش لەپێناو ستراتیژییە کوردستانییەکاندا بقۆزرێنەوە کە لە باشووری کوردستان خۆی لە پرۆسەی سەربەخۆییدا دەبینێتەوە و لە ڕۆژئاوای کوردستانیش لە قەوارەیەکی فیدراڵی. ئەم جەنگە ئەگەر بۆ کورد دەستکەوتی ستراتیژی بەدواوە نەبێ، ئەوە ئاکامی زیانباری بەدواوە دەبێت.

● پێویستە جەنگی داعش بکرێتە بنەمایەك بۆ دانانی پەیوەندی هاوپەیمانی پراگماتیانە لەگەڵ هۆزەکان و دەوڵەتە عەرەبییە سوننەکان. دەبێ جەنگی دژی تیرۆر لە هەموو ئاستەکاندا بە دۆخی رزگاری کوردستانەوە ببەسترێتەوە و بەرەو سەربەخۆیی یەکجارەکی ببرێت.

● پێویستە پشتیوانی لە دامەزراندنی هەرێمی فیدراڵ بۆ ناوچە سوننەکان بکرێت. هەروەها بۆ دارشتنەوەی سنوورەکان بە لێکتێگەیشتن و ڕێککەوتن لەگەڵ بەرژەوەندییەکانی هەرێمی کوردستان هاوکارییان بکرێت. پشتیوانیکردن لە فیدرالی و دارشتنی سنوورەکانی بە هاوکاری کوردستان زۆر باشترە لەوەی ئەم سنوورانە بەبێ ئامادەیی و چالاکی کورد دیاریبکرێن. ئەمەش بەپشتبەستن بە ئەنجامدانی ڕێککەوتنی سیاسی لەگەڵ هەموو هێزە سیاسییە عەرەبییە سوننەکاندا دەکرێت.

● پێشخستنی پەیوەندییەکان لەگەڵ هۆزە عەرەبییە سوننەکانی عێراق، پێشکەشکردنی یارمەتی دارایی و چەك بە هۆزە عەرەبییەکان بۆ ئەوەی خۆیان ڕێکبخەن و ڕووبەڕووی داعش و گرووپە توندڕەوەکان ببنەوە. هەروەها هاوکاریکردنی سەرکردەکانی عەرەبی سوننە بۆ ئەوەی بتوانن "حەشدی نیشتمانی" وەك بەدیلی سەربازی سوننەکان بۆ قۆناخی پاش داعش ئامادەبکەن. پێویستە هەرێمی کوردستان ڕۆڵی لە پڕچەککردن و ڕاهێنانی حەشدی نیشتمانیدا هەبێ و پشتیوانی لەو بیرۆکەیە بکرێت کە ئەم هێزە بۆ ناوچەکانی دیالە (بەتایبەتی)، سەڵاحەددین، ئەنبار و بەغدادیش بگوازرێتەوە.

● پێویستە لەنێوان هەرێمی کوردستان و رۆژئاوای کوردستان "هێزێکی ئامادەی هاوبەش" بۆ بەرپەرچدانەوەی هەموو جوڵەیەکی تیرۆریستی پێکەوەبنرێت. ئەم هێزە دەبێ بە هاوئاهەنگی لەگەڵ زلهێزەکان پێکەوەبنرێت. هەروەها دەبێ بۆی هەبێ لە هەموو شوێنێکی کوردستان جوڵەی خێرا ئەنجامبدات.

● دەبێ لە قۆناخی پۆست-داعشدا هەولێر و قامشلۆ سنوورە کوردستانییەکان بکەنەوە و کۆتایی بە عەقلیەتی سایکس-پیکۆ بهێنن. پێویستە ئەم سنوورانە لە سنووری ئەمنی – سەربازییەوە بۆ سنووری ئابوری – بازرگانی بگۆڕدرێن و بکرێنە زەمینە بۆ یەکانگیریی نەتەوەیی راستەقینە.

● پێویستە بە گرنگییەوە لە گۆڕینی دیمۆگرافیای پارێزگای دیالە و ناوچەی خورماتوو بڕوانرێت. دەسەڵاتی حەشدی شەعبی لە ناوچە ناکۆکی لەسەرەکانی چوارچێوەی مادەی 140 و بەتایبەتی خورماتوو نەهێڵرێت. لەم کێشەیەدا دەسەڵاتدارانی باشووری کوردستان باشترە پەیوەندییەکانیان لەگەڵ ئێران و بلۆکی شیعەدا بەشێوەیەکی ناوەندی بێت و هەوڵبدرێت ئەو کێشانە لەڕێگەی گفتوگۆوە لەگەڵ ئێراندا چارەسەربکرێن.

● پێویستە دەسەڵاتی کوردی بەشێوەیەکی زانستییانە شەنوکەوی هەموو ئەو رووداوە گرنگانەی جەنگی داعش بکات، تاوەکو لە پاشەڕۆژدا ئەو ئەزموونانە ببنە پایەیەکی گرنگی ئاسایشی نەتەوەیی و باشتر پاراستنی کوردستان لە هەڕەشە دەرەکییەکان.

● لەلایەنی رۆشنبیرییەوە پێویستە هەرێمی کوردستان و فیدرالیی رۆژئاوا گرنگی بە بڵاوکردنەوەی بیرە پێشکەوتنخوازەکان بدەن و پاڵپشتی رێکخراوە مەدەنی و لیبرالییەکانیش بن بۆ گەشەکردنی بیرە هاوچەرخەکان، تاوەکو لەبەرانبەر بیری سەلەفیدا بوەستنەوە.

بیۆگرافیای لێکۆڵینڤانان

د. ئازاد عەلی

- ئەندازیاری شارەوانییە. دیپلۆم، ماستەر و دکتۆرا لە مێژووی ئەندازیاری
- پسپۆڕی مێژووی تەلارسازییە
- لە سەرەتای هەشتاکانەوە کاری لە راگەیاندنی پارتە کوردییەکانی رۆژئاوای کوردستاندا کردووە
- سەرنووسەری گۆڤاری (الحوار) بووە کە لە قامشلۆ بە زمانی عەرەبی لە 1993ەوە دەردەچێت
- چەندین گوتار و لێکۆڵینەوەی دەربارەی سیاسەت و مێژووی کوردستان بە هەردوو زمانی عەرەبی و کوردی بڵاوکردووەتەوە

- **کتێبی چاپکراو:**

1 - رۆڵی سیاسی کوردانی سووریا تاوەکو ساڵی 2012 – سەنتەری لێکۆڵینەوەی قەتەر – بەیروت - 2013

2 - رۆڵی سیاسی بنەماڵەی ئیبراهیم پاشای مللی – سەنتەری ئاشتی – سلێمانی - 2012

3 - مێژووی گوندەکانی باکووری سووریا – وەزارەتی رۆشنبیری لە سووریا – دیمەشق – 2002

4 - جۆرەکانی خانوبەرەی گڵین لە دەڤەری میزۆپۆتامیا – دەستەی پەڕتووکە زانستییەکان – دیمەشق 2010-

هاوڕێ باخەوان

- ساڵی 1966 لە سلێمانی لەدایکبووە.
- ساڵی 1990 بەکالۆریۆسی لە یاسا لە زانکۆی موسڵ وەرگرتووە.
- ماوەی 12 ساڵ کارمەندی نەتەوە یەکگرتووەکان بووە لە دادگای نێودەوڵەتیی یۆگۆسلاڤیای پێشوو لە لاهای، دواپۆستی لەو ڕێکخراوەدا سەرۆکی بەشی پشتگیریی دادگا بووە.
- پلەی ئەکادیمی: لێکۆڵینڤان

- **بڵاوکراوەکانی:**

1 - لێکۆڵینەوەیەك لەسەر راپەڕینەکەی بەهاری 1991ی باشووری کوردستان - چاپی یەکەم - هۆڵەندا - 1994.

2 - پڕۆژەی پارتی نەتەوەیی کورد - چاپی یەکەم - هۆڵەندا - 1994. چاپی دووەم - هۆڵەندا - 1995. چاپی سێیەم - هەولێر - 2002 - لەبڵاوکراوەکانی رۆژنامەی میدیا – چاپخانەی ئۆفسێتی هەولێر.

3 - کوردستان... نیشتمانی یەکەمینی سۆمەرییەکانە - چاپی یەکەم - هۆڵەندا - 1996. چاپی دووەم – دەزگای چاپ و بڵاوکردنەوەی ئاراس – کوردستان هەولێر – چاپخانەی وەزارەتی پەروەردە – ژمارەی سپاردن: 91 - 2003.

4 - هاوڕێنامە بۆ مێژووی کوردستان و کورد (یەکەمین کرۆنۆلۆژیای زانستی بۆ کوردستان و کورد) – چاپی یەکەم – بنکەی چاپ و پەخشی سەردەم - زنجیرە (16) - چاپخانەی روون – سلێمانی – 1999.

5 - ئاڵای کورد - چاپی یەکەم - دەزگای چاپ و پەخشی سەردەم - زنجیرە (117) - سلێمانی - 2001.

6 - رۆژی شۆڕش یان رۆژی تیرۆر - چاپی یەکەم – ئۆکتۆبەری 2003 – چاپخانەی وەزارەتی رۆشنبیری – ژمارەی سپاردن: 301 - کوردستان – هەولێر.

7 - وشە پەڕتەوازەکان – بەرگی یەکەم – سەرجەمی 100 وتار و کورتە لێکۆڵینەوەیە کە لەنێوان ساڵانی 1995 و 2005دا لە گۆڤار و رۆژنامە و ماڵپەڕە کوردی و بێگانەکانی کوردستان و هەندەراندا بڵاوکراونەتەوە - ژمارەی سپاردنی (1994)ی ساڵی (2008)ی پێدراوە – چاپخانەی سیما - 2009 – کوردستان – سلێمانی.

8 - وشە پەڕتەوازەکان – بەرگی دووەم – چاپی ئەلیکترۆنی.

9 - وشە پەڕتەوازەکان – بەرگی سێیەم - چاپی ئەلیکترۆنی.

10 - ئەدەبیاتی کاژێك – کۆکراوەی بڵاوکراوەکانی کاژێك – چاپی ئەلیکترۆنی.

11 - بەراوردەکانی ژیان - پرس و رایەکی بەراوردکارییە بۆ بەرەو نەتەوەییبوون - 2009 - چاپی ئەلیکترۆنی.

12 - دەستوورم واهی خوێندەوە - کۆمەڵێك رەخنە و تێبینیی یاسایی، زمانەوانی و لۆجیکییە لەسەر پڕۆژەی دەستووری هەرێمی کوردستان - 2009 - چاپی ئەلیکترۆنی.

13 - زمانی کوردی بگونجێنە بۆ سفر و یەك – 2014– چاپی ئەلیکترۆنی.

مامەند رۆژە

- ساڵی 1972 لەدایکبووە
- بەکالۆریۆس لە زانستە سیاسییەکان
- ماستەر لە زانستە سیاسییەکان
- پیشە: نووسەر و پسپۆڕی جیۆپۆلیتیك

- **کتێبی چاپکراو:**

1 - ئەرمەنۆساید
2 - ئۆپۆزیسیۆن و ئاوارەیی
3 - پێغەمی جیۆپۆلیتیکا
4 - چۆن دەبین بە دەوڵەت؟

- **کتێبی وەرگێڕان:**

1 - دەوڵەت و کۆمەڵگەی مەدەنی
2 - ئاسیا لەبەرامبەر خۆرئاوا
3 - پێکدادانی شارستانییەکان
4 - ئایندەی سۆسیالیزم
5 - تورکیا هێشتا لە رابردوودایە!

عەبدولڕەحمان کەریم دەروێش

- ساڵ و شوێنی لەدایکبوون: جەلەولا - 1978
- پلەی خوێندن: ماستەر لە فەلسەفەی سیاسی
- پلەی ئەکادیمی: مامۆستا لە بەشی زانستە سیاسییەکانی زانکۆی سلێمانی
- کتێبە چاپکراوەکان:

1. هزری سیاسی پارتە سیاسییەکانی کوردستان، کەرکووك 2011 بەعەرەبی
2. چەمکی هوشیاری هەڵبژاردن.. 2008
3. چەمکی دیموکراسی لەهزری سیاسی ، سلێمانی 2012
4. جیوستراتیجیەتی رووسیا و ویستی عێراق و کاریگەریان لەسەر کورد، سلێمانی 2013
5. کورد لەناو تۆفانی یارییە گەورەکەدا، کاریگەری جیۆپۆلیتیکی قەزوین لەسەر کوردستان، دوو بەرگ، سلێمانی 2014-2013
6. تیۆری ئاشتەوایی نیشتیمانی لە کوردستانی عێراق، 2012. سلێمانی

د. مەسعود ڕۆستەمی

- ساڵی 1970 لە بەغدا لەدایکبووە
- پلەی خوێندن: دکتۆرا لە زانستی سیاسی
- پیشە: مامۆستای زانکۆ
- بواری کارکردن: فیکری سیاسی
- دەیان وتاری هەیە
- کتێبێکی لە سەر ناسیۆنالیزمی فارسی هەیە

د. بیلال سامبوور

- لە باکووری کوردستان لەدایکبووە
- دکتۆرا لە پەیوەندییە نێودەوڵەتییەکان
- پلەی ئەکادیمیی: پرۆفیسۆر و مامۆستای زانکۆیە
- پسپۆڕە لە پەیوەندییە نێودەوڵەتییەکان

حیسام دەستپیش

- ساڵ و شوێنی لەدایکبوون: 1974 / سنە
- پلەی خوێندن: قوتابی دۆکتۆرا لە زانکۆی گێنت / بەلجیکا
- پلەی ئەکادیمی: مامۆستای یاریدەدەر/ زانکۆی سەلاحەدین
- پیشە: مامۆستای زانکۆ
- چەندین وتاری لە رۆژنامە و گۆڤارەکاندا هەیە